

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı

**20 NO'LU AMASYA ŞER'İYYE SİCİLİNİN TRANSKRİPSİYONU
VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Semra KANAT

Sivas
Mart 2022

T.C.
SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı

**20 NO'LU AMASYA ŞER'İYYE SİCİLİNİN TRANSKRİPSİYONU
VE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

SEMRA KANAT

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hasan YÜKSEL

Sivas
Mart 2022

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dâhil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

Beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

.../.../2022

Semra KANAT

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti yüzyıllar boyunca çok geniş bir coğrafyaya hâkim olmuştur. Bu hâkimiyet süresince tebaasında muhtelif ırktan ve inançtan insanlar yer almıştır. Büyük bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti'nin; idari, iktisadi, askeri, hukuki ve sosyal birikime sahip olan bir devleti yakından tanımamızı sağlayacak birinci elden kaynakların başında kadı sicilleri diye nitelendirilen Şer'iyeye Sicilleri gelmektedir. Osmanlı mahkemelerinde kararların, kayıt altına alındığı bu siciller, Osmanlı tarihine her yönden ışık tutabilecek birinci elden kaynak niteliği taşımaktadır. Sicillerde fermanlar, nişanlar, beratlar, buyrulduklar, temessükler, tezkireler, hüccetler, i'lâmlar, maruzlar ve müraseleler gibi muhtelif belgeler mevcuttur. Bu kaynakların sistematik bir şekilde literatüre kazandırılması ve yeni bilgilerin gün yüzüne çıkartılmasıyla birlikte tarih ilmine büyük katkılar sunacağı aşîkârdır.

Çalışmamızın ana kaynağı H.1104-1105/ M.1692-1694 tarihli Amasya Şer'iyeye Sicilinin 20 No'lu defteridir. Tezin giriş bölümünde; Osmanlı Dönemi kadılık kurumu, Şer'iyeye Sicillerinin muhtevası ve çalışmanın konusunu teşkil eden 20 numaralı Amasya Şer'iyeye Sicilinin tanıtımı yapılmış ve sicilin transkripsiyonunda nasıl bir metot izlendiği de belirtilmiştir. Birinci bölümde, sicildeki belge özetlerine yer verildikten sonra, İkinci bölümde, bu belgelerin konularına göre tasnifi yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise sicilde yer alan bilgiler hakkında, mevcut literatürden de istifade edilerek genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Çalışma konusunun belirlenmesinde, tez planının oluşturulmasında destek ve teşvikini gördüğüm muhterem danışmanım Prof. Dr. Hasan YÜKSEL'e teşekkürü borç bilirim. Çalışma esnasında yardımını ve sabrını esirgemeyen kıymetli hocalarım; Doç. Dr. Zafer KARADEMİR'e Ar. Gör. Dr. Buket ÇELİK ve Bekir YURDAKUL'a teşekkür ederim. Ayrıca maddi manevi desteğini esirgemeyen değerli aile bireylerime minnettarım.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	v
TABLolar LİSTESİ.....	vii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	xi
ABSTRACT	xiii
GİRİŞ	1
I.Osmanlı Devleti’nde Kadılık Kurumu ve Şer‘iyye Mahkemeleri	3
I.I. Kadının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	3
I.II. Kadılıkta Aranılan Şartlar.....	7
I.III. Derece ve Tayinleri.....	8
I.IV. Kadıların Uyması Gereken Temel Esaslar	9
I.V. Yargılama Şekli.....	9
I.VI. Şer ‘iyye Mahkemeleri	10
I.VII. Şer ‘iyye Mahkemelerinde Görev Yapan Görevliler.....	12
I.VII.I. Naib	12
I.VII.II. Müftü ve İmam.....	13
I.VII.III. Muhzırlar.....	13
I.VII.IV. Çavuşlar (Dergâh-ı Alî Çavuşları).....	14
I.VII.V. Subaşılar.....	14
I.VII.VI. Kâtipler ve Hademeler	15
I.VII.VII. Kassamlar	15
II. Şer‘iyye Sicilleri, Şer‘iyye Sicillerindeki Belge Çeşitleri ve Tarihi Kaynak Olarak Önemi	15
II.I. Şer‘iyye Sicilleri.....	15
II.II. Şer ‘iyye Sicillerindeki Belge Çeşitleri.....	17
II.II.I. Hüccet	17
II.II.II. Mürâsele.....	18
II.II.III. Mâ‘rûz	19

II.II.IV. İ'âm	20
II.II.V. Ferman	20
II.II.VI. Berât (Nişân)	21
II.II.VII. Buyruldu.....	22
II.II.VIII. Tereke	23
II.II.IX. Vakfiye	24
II.II.X. Tezkireler	27
II.II.XI. Temessük.....	27
II.II.XII. Mektup	28
II.III. Tarihi Kaynak Olarak Şer 'iyye Sicillerin İçeriği ve Önemi	28
III. Şer'iyye Sicilleri Kataloğu, Amasya Şer'iyye Sicilleri Kataloğu ve Amasya Şer'iyye Sicilleri İle İlgili Yapılan Çalışmalar	30
III.I. Şer'iyye Sicilleri Kataloğu.....	30
III.II. Amasya Şer 'iyye Sicilleri Kataloğu	30
III. III. Amasya Şer'iyye Sicilleri Konusunda Yapılan Çalışmalar.....	34
III.III.I. Yüksek Lisans Tez Çalışmaları	34
IV. H.1104-1105 M.1692-1694 Tarihli Amasya Şer'iyye Sicilinin Tanıtımı ve Transkripsiyonunda Takip Edilen Metod	36
V. Amasya'nın Menşei ve Tarihi Süreç İçerisindeki Yeri	37
V.I. Coğrafi Olarak Amasya ve Menşei	37
V.II. Amasya'nın Tarihi	38
BİRİNCİ BÖLÜM.....	41
1. SİCİLDEKİ BELGELERİN ÖZETLERİ	41
İKİNCİ BÖLÜM	57
2. H.1104-1105/ M.1192-1194 TARİHLİ AMASYA ŞER'İYYE SİCİLİNDEKİ BELGELERİN KONULARINA GÖRE TASNİFİ.....	57
2.1. İktisadi Nitelikli Belgeler	58
2.2. Askeri Nitelikli Belgeler.....	58
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	61
3. H.1104-1105/M.1692-1694 TARİHLİ AMASYA ŞER'İYYE SİCİLİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	61
3.1. 1692-1694 Yılında Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu	61

3.2. Askeri-İdarî Görevliler	64
3.2.1. Mütesellim.....	64
3.2.2. Alaybeyi ve Çeribaşı	66
3.2.3 Dizdar	66
3.2.4. Kethüda Yeri ve Yeniçeri Serdarı	67
3.2.5. Subaşı	68
3.3. Kaza Yönetimini Temsil Eden Kadı	68
3.4. Yerel Yöneticiler	69
3.4.1. Şehir, Mahalle ve Köy Kethüdarları.....	69
3.5. Sicilde Adı Geçen Nahiye, Köy, Mezra ve Mahalleler	69
3.5.1. Nahiyeler	69
3.5.2. Köyler (Karyeler)	70
3.5.3. Mezralar	71
3.5.4. Mahalleler.....	71
3.6. Dini ve Sosyal Yapılar	72
3.6.1. Vakıflar.....	72
3.6.2. Medrese, Cami, Zaviye ve Mescidler.....	73
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	75
4. METİN TRANSKRİPSİYONU	75
SONUÇ.....	169
KAYNAKÇA	171
EKLER.....	179
ÖZ GEÇMİŞ.....	183

KISALTMALAR

age.	: Adı Geçen Eser
agm.	: Adı Geçen Makale
AŞS.	: Amasya Şer'iyye Sicilleri
b.	: Belge
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
M.	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK.	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: ve benzeri
vs.	: Vesair
Yay.	: Yayınevi, Yayınları

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا	a,â	ص	S
ب	b-p	ض	z,d
پ	p	ط	T
ت	t	ظ	Z
ث	s	ع	‘
ج	c,ç	غ	Ġ
چ	ç	ف	F
ح	h	ق	K
خ	h	ك	K
د	d	ل	L
ذ	z	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, û, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lâ
ش	ş	ی	y, ı, i, î

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Amasya Şer'yye Sicilleri Kataloğu	32
Tablo 2: İdari Atamalarla İlgili Belgeler.....	57
Tablo 3: Vergi ve Vergi Ödemeleri ile İlgili Belgeler	58
Tablo 4: Askeri İkmal, Sefer, Atanma vb. Konular ile İlgili Belgeler.....	58
Tablo 5: Vakıf ve Fetvayla İlgili Belgeler	59
Tablo 6 : Mezhep ve Din Değişikliği ile İlgili Belgeler.....	60
Tablo 7 : Eşkıyalık Olayları ile İlgili Belgeler.....	60
Tablo 8 : Diyet, Olay ve Ölüm Keşifleriyle İlgili Belgeler.....	60
Tablo 9 : Vasi, Vekil Tayini, Nafaka, Evlenme, Boşanma, Kefalet, Hibe, Temlik, Tereke ile İlgili Belgeler.....	60

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik II.II.I. 20 Numaralı Şer‘iyye Sicili’ndeki Hüccetlerin Konu Dağılımı	18
Grafik II.II.V. 20 Numaralı Şer‘iyye Sicili’ndeki Fermanların Konu Dağılımı	21
Grafik II.II.VI. 20 Numaralı Şer‘iyye Sicili’ndeki Beratların Konu Dağılımı	22
Grafik II.II.IX. 20 Numaralı Şer‘iyye Sicili’ndeki Vakıfların Konu Dağılımı.....	27

ÖZET

Bu çalışma, Amasya'ya ait olan ve Meşihat Arşivi'nde bulunan H. 1104-1105 M.1692-1694 tarihli 20 numaralı Şer'iyye Sicilinin transkripsiyon ve değerlendirmesini içermektedir. Çalışmada, önce Osmanlı Devleti'nin kadılık kurumu, şer'iyye mahkemeleri ve Şer'iyye Sicilleri hakkında bilgi verildikten sonra, sicil içindeki belgeler özetlenip bunların konularına göre tasnifi ve genel değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca araştırmanın temel kaynağı olan Şer'iyye Sicilleri hakkında genel değerlendirme de yapılmıştır. Çalışmamıza konu olan şehzadeler diyarı Amasya şehrinin tarihi, coğrafi özelliği ve Osmanlı dönemindeki yeri ve dönemin padişahı hakkında da bilgiler ihtiva etmektedir.

İncelediğimiz Amasya Şer'iyye Sicilinde alım-satım, ihtida, miras, vasî tayini hibe, sefer, vergi, vakıf görevlileri, kale görevlileri gibi birçok büyük ve küçük görevlilerin atamalarına dair belgelere ulaşmak mümkündür. Defterdeki bilgiler konularına göre sistematik bir şekilde tasnif edilerek, tablolar halinde gösterilmiştir. Bütün bu belgeler ve bilgiler ışığında, Amasya Sancağı'nın söz konusu mezkûr tarihlerde ki siyasi, iktisadi ve sosyal durumu hakkında bazı tespitlerde bulunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şer'iyye Sicili, Amasya, Kadı, Mahkeme, Osmanlı Devleti.

ABSTRACT

This study includes the transcription and evaluation of the sharia record number 20 dated H. 1104-1105 M. 1692-1694 which belongs to Amasya and is in the Meşihat Archive. In the study, after giving information about the qadi institution, sharia courts and sharia registers of the Ottoman Empire, the documents in the register were summarized and their classification and general evaluation were made according to their subjects.

In addition, a general evaluation was made about the Sharia Registers, which is the main source of the research. Our study is about the city of Amasya, the land of the princes; it contains information about its history, geographical feature, its place in the Ottoman period and the sultan of the period. In the Amasya Sharia Registry that we examined, it is possible to reach documents on the appointment of many big and small officials such as purchase and sale, conversion, inheritance, appointment of guardian, grent, expedition, tax, foundation officials, and castle officials.

The information in the notebook has been systematically classified according to its subjects and shown in tables. In the light of all these documents and information, it has been tried to make some determinations about the political, economic and social situation of Amasya Sanjak in the aforementioned dates.

Keywords: Sharia Registry, Amasya, Kadi, Court, Ottoman State.

GİRİŞ

Osmanlı tarihi üzerine yapılmış ve yapılacak olan araştırmalar için arşiv belgeleri önemli bir kaynak niteliği oluşturmaktadır. Şer'iyye Sicilleri Osmanlı tarihi araştırmaları kapsamında birinci elden kaynak niteliğindedir. Bu siciller XV. yüzyılın yarısından başlayarak, XX. yüzyılın ilk çeyreğine değin uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bu süreç içerisinde Türk tarihini, Türk iktisadını, Türk siyasi, sosyal ve hukuki olarak yakından ilgilendirmektedir. Türk kültür tarihinin temel yapıtaşlarının da başında gelmektedir¹.

Osmanlı Devleti'nde Şer'iyye Sicillerinin en erken kayıt altına alınan örneklerine Bursa'da rastlanmaktadır. 1455 tarihli bu defterler, XIX. asrın ikinci yarısına kadar yeni mahkemelerin kurulmasından ötürü, içerdiği konular bakımından bir daralmaya uğramıştır. Lakin XX. yüzyılın başlarına kadar bu siciller düzenli bir şekilde tutulmuştur. Kadılık kurumu, Osmanlının ilk devrinden itibaren mevcudiyeti dikkate alındığında bu tarz defterlerin daha erken dönemlerde de var olduğu kanaatine varılabilir. Ancak bunların günümüze ulaşmadığı kanısına da varılabilir. Sicillerin resmen koruma altına alınması Kudüs örneğinde görüldüğü üzere listelerin toplanması 1290 tarihli Sicillât-ı Şer'iyye ve Zabt-ı Deâvî Cerideleri haklarında talimat ile olmuştur².

Osmanlı dönemine ait Şer'iyye Sicilleri içerisinde birçok kayıt türü bulunmaktadır. Bu sicillerin bir kısmı bizzat mahkemedeki işlemler sonucu oluşan, bir kısmı da İstanbul'dan gelen belge sûretleridir. Bu belge çeşitleri; i'lâm, hüccet, tereke kayıtları birinci türden belgelere örneklerdir. Ferman, emir, buyruldu, tezkere, berât gibi belgeler ise ikinci tür belgelere örnek verilebilir. Birinci tür belgeler genellikle sicil defterinin ön kısmına sicill-i mahfuz, merkezden gelen belgelerin sûretleri ise arka kısmına sicill-i mahfuz defterlü diye kaydedilmiştir. Fetva örnekleri ve kadıların şahsi notları da sicilde yer alabilmektedir. Bu belgelerin hacmi, sicil defterinin ait olduğu şehre veya kazaya göre değişmektedir. İstanbul, Bursa, Edirne ve Şam gibi büyük şehirlerde belgeler türlerine göre, ayrı defterlerde tutulurken daha küçük kazalarda

¹ Ahmet Akgündüz, "Şer 'iyye Sicilleri", *DİA*, C.I, İstanbul 1998, s. 11.

² Yunus Uğur, "Şer'iyye Sicili", *DİA*, C.XXXIX, İstanbul 2010, s. 2.

bütün belgeler aynı defterde bir arada yer almaktadır. Edirne örneğinde görüldüğü üzere sadece terekeleri içeren defterler bile askeri kassam ve beledi kassam defterleri ayrı ayrı tutulabilmektedir³.

Çoğunlukla mahkeme kayıtlarından oluşan bu belgeler, Osmanlı Devleti'nin; sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi hayatı ile ilgili bilgiler ihtiva etmektedir. Bunlara ek olarak hukuk tarihi ve Osmanlı Devleti'nde hukukun nasıl işlediği hakkında önemli bilgiler elde edinmemizi sağlamaktadır. Şer'iyye Sicilleri hukuk sisteminin doğru anlaşılabilmesi için başvurulacak belgelerin başında gelen birinci el kaynaklardandır. Sicil içinde yer alan belgeler Osmanlı hukuku hakkında dogmatik değil de nesnel ve gerçekçi değerlendirmeler yapmayı mümkün kılmaktadır.

Şer'iyye Sicilleri merkez ve taşra arasındaki yazışmaları, hukuki davaları ve halkın şikâyetlerini içermektedir. XV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadarki zaman dilimini kapsayan dönem hakkında önemli bilgiler elde etme olanağı sunmaktadır. Şer'iyye Sicilinde bulunan belgeler iki kısımda incelenebilir. Birinci kısım, merkezden gelen ferman, berat, tezkire, buyruldu; ikinci kısım da ise kadı tarafından tutulan hüccet, ilam, mürasele gibi belgelerdir. Bu belgelere konu olan davalar dönemin sosyal yapısı hakkındaki bilgileri yansıtmaktadır.

Şer'iyye Sicilleri kâdılar tarafından tutulmaktadır. Kâdılar bulundukları kazalarda asayiş, vergi toplama ve mahkemedeki davaların çözüme kavuşturulması gibi pek çok alanda sorumluydular. Tanzimat'ın ilanından kısa bir süre sonrasına kadar kâdılar bulundukları kazalarda her türlü yetkiye sahiptiler. Bu yetkiler Tanzimat'tan sonra kâdının yükümlü olduğu görevler sınırlandırılmıştır. Osmanlı Devleti'nde genel olarak hukukla ilgili bütün sorunlar, İslam hukukunun öngördüğü kurallar çerçevesinde şer'i mahkemelerde görüşülüp sonuçlanmaktaydı. Tanzimat'ın ilan edildiği 1839'dan birkaç yıl sonrasına kadar bu kurum dışında haklaştırma işleminin yapıldığı yetkili başka bir mercii yoktur⁴. Kaydı tutulan Şer'iyye Sicilleri sayesinde şehir tarihçiliği üzerine yapılan çeşitli araştırmalar giderek çoğalmaktadır.

³ Uğur, *agm.*, s.3.

⁴ Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, T.T.K, Ankara 2013, s. 79.

Genel olarak padişah hükmünü ifade eden hukuk kuralları, kanunname başlığı altında toplanmaktadır. Ancak zamanla Osmanlı Devleti'nde kanunname teriminin manası, genel olarak paşaların ve vezirlerin yürürlüğe koymuş oldukları düzenlemelerin, yetkili bir mercii tarafından sarıh ve kesin olarak belirlendiği kanunları veya reform tasarılarını ifade edecek şekilde genişlemiştir. Ferman ve berât gibi tek bir hüküm ya da sınırlı bir konu, kanunnameyi şekillendirebileceği gibi bütün bir devleti, bir bölgeyi de kapsar niteliktedir⁵.

I. Osmanlı Devleti'nde Kadılık Kurumu Ve Şer'iyeye Mahkemeleri

I.I. Kadının Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Arapça kazâ (kadâ) kökünden türeyen kadı, terim olarak kişiler arasında dava ve anlaşmazlıkları, şer'i hükümlere uygun şekilde sonuçlandırmak için yetkili merci tarafından tayin edilen kişiyi ifade etmektedir⁶. Kadı kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de: "hükmünü, sözünü geçiren" anlamında kullanılırken, hâkim kelimesinin çoğulu olan hükkâm da yine Kur'an-ı Kerim'de bir işin sorumluluğu altına girmek ve yargı yetkisi bulunan yöneticiler olarak ifade ediliyordu⁷.

Sözlükteki bir diğer anlamıyla zikr edilen kadı; şer'iyeye mahkemesi reisi ve şeriat hükümlerine göre kişiyi yargılayan manalarına da gelmektedir⁸. Kelime olarak ise hükmeden, yerine getiren manalarına gelen kadı, Osmanlıda şer'i ve hukuki hükümleri uygulayarak, devletin emirlerini yerine getiren yüksek rütbeli bir görevlidir. Bundan mütevellit hem hukuki hem de idari bir memuriyet olarak görülmektedir⁹. Osmanlı döneminden, Tanzimat dönemine kadar yargı teşkilatı şer'i mahkemeler, konsolosluk mahkemeleri ve cemaat mahkemeleri olmak üzere üç unsur halinde oluşmaktaydı. Şer'i mahkemelerin başında kadı bulunmaktaydı. Ancak kadı yalnızca

⁵ Halil İnalcık, "Kanunnâme", *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2001, s. 333.

⁶ Fahrettin Atar, "Kadı", *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2001, s. 66

⁷ Abdulkadir Erçin, "Osmanlı Devleti'nde Kadı ve Şer'i Mahkemeler", *Bartın Üniversitesi Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.1 2015, s. 15.

⁸ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006, s. 1029.

⁹ Yusuf Halaçoğlu, *XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılar'da Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, T.T.K, Ankara 1991, s. 12

yargıç vasfıyla değil, çok geniş yetkilere sahip bir devlet görevlisi olarak tarihteki yerini almıştır¹⁰.

Kâdılık kurumunun tarihi seyrine bakacak olursak; kâdılık, İslamiyet'in doğuşuyla ortaya çıkan bir idari ve adli görevdir. Bu müessesenin idari ve sosyal yönleri değerlendirilirken on dört yüzyıllık İslam tarihi içindeki değişimi göz önünde bulundurulmalıdır. İslam devletinde hâkimlik görevini ilk olarak yürüten bizzat peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kendisi olmuştur¹¹. Osmanlı Devleti kâdılık müessesesini, kendinden önceki kurulmuş olan İslam devletlerinden miras olarak almıştır.

Osmanlı hukukçuları kadıyı, insanlar arasındaki anlaşmazlıkları şer'î hükümler ile karara bağlamak için devletin en yüksek makamınca tevcih edilen şahıs diye tanımlar¹². Dört halife döneminde, devletin kısa sürede hâkimiyet alanının genişlemesi ve devlet işlerinin yoğunlaşması üzerine bu durum birçok alanda olduğu gibi yargı alanında da görev taksimini gerekli kılmıştır. Böylelikle kadılık kurumunun temelleri inşa edilip olduğu gibi sonraki İslam devletlerine adli uygulamalarıyla yol göstermiş oldu¹³.

Emeviler döneminde kadılık görevine getirilenler kişiler, ilim sahibi ve halkın seçkinlerinden seçilirlerdi. Kadılar, verdikleri hükümlerde objektif davranmak zorundalardı. Ancak içlerinden doğru yoldan saparak yanlış yola girenleri, halife görevden soyutlardı¹⁴. Abbasiler döneminde Bağdat'ta Kâdılkûdatlık makamı oluşturuldu. Kâdılkûdatlar, Abbasi ülkelerinde kazaların ve bütün kadıların başında bulunurdu. Bu makam günümüzdeki yüksek idare mahkemesi, temyiz mahkemesi, adalet bakanlığı gibi muhtelif görevlere tekabül etmektedir.

¹⁰ Hamiyet Sezer Fevzioğlu, *Tanzimat Döneminde Kadılık Kurumu ve Şer'î Mahkemelerde Düzenlemeler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s. 1.

¹¹ İlber Ortaylı, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti'nde Kadı*, Kronik Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 19.

¹² Ahmet Akgündüz, "İslam Hukukunun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'îyye Mahkemeleri ve Şer'îyye Sicilleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara 2002, C. X, s. 95.

¹³ Ortaylı, *age.*, s. 20.

¹⁴ Ziya Kazıcı, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s. 187.

Kadılarının tayini ve halifenin yargılama yetkisi Kâdılukûdat tarafından halife adına kullanılmaya başlanmıştır¹⁵. Sözlükteki anlamıyla Kadıyü'l-Kuzat; kadıların kadısı, en kıdemli ve en yetkili kişi, şeyhü'l-islam ve kazasker rütbesinde olan devlet görevlisi demektir¹⁶. Kadı atamaları dönemin akışına ve şartlarına göre önceki dönemlerde halife tarafından, sonraki dönemlerde valiler tarafından ve daha sonraki dönemlerde de merkezde bulunan Kâdılukudât tarafından gerçekleştirilmiştir¹⁷. Abbasiler devrinde kadı yetkilerinde artış olduğu görülmüştür. Abbasilerde kadılar davalara bakmanın yanı sıra vakıf idaresi, vasi tayinleri gibi muhtelif görevleri de ifa etmişlerdir. Bütün bu görevlerin yanında şurta, hisbe, mezalim, darphane, beytu'l-mâl hizmetleri görevlerini de üstlenmişlerdir¹⁸.

Osmanlı döneminde kadılık müessesine bakacak olursak; kadılık kurumunun önemli ölçüde kurumsallaştığı devletlerden birisi de Osmanlı Devleti'dir. Bu dönemde hukuk düzeninde, ulema sınıfı içerisinde müderrislerle beraber mahkemelerde kadı olarak yasaları uygulayan ve yorumlayan müftüler de bulunmaktaydı. Hukuk düzeninde geçmişteki Türk gelenekleri ile İslam dininin hükümleri birleştirilerek Kur'an'dan ve ilk Müslüman gelenekleri arasında olan dini hukuk veya şer'î hukuk esas alınarak düzenlenmiştir. Şehir ve kasabalardaki belediye işleri günümüzdeki noter gibi vekâletnameler, alım-satım gibi işlerin icra edilmesi de kadılara ait bir görevdi. Merkezden mahalli bölgeye herhangi bir şey hakkında gönderilen fermanların uygulanması ve duyurulması da kadılar aracılığıyla yapıldı¹⁹. Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında ilk büyük kadılık İznik'te kurulmuştur. Buna müteakiben daha sonraki en büyük kadılık ise Bursa'da kurulmuştur. Daha sonraki dönemlerde de ele geçirilen bölgelerde ikinci ve üçüncü derecelerde kadılıklar göreve getirilmiştir. Böylece kaza kadılıkları da oluşmuştur²⁰.

Kaynaklardan edinilen bilgilere göre, Sultan Orhan döneminde kadıların eğitimi için ilk medresenin kurulduğu bilgisine ulaşılmaktadır. Fakat Osmanlı devlet ve toplum sisteminde tedris, kazâ ve fetva verme mesleklerinin ayrımı, derecelenmesi

¹⁵ Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2004, s. 24.

¹⁶ İsmail Parlatır, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2012, s. 814.

¹⁷ Ortaylı, *age.*, s. 21.

¹⁸ Kazıcı, *age.*, s.189.

¹⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, T.T.K, Ankara 1988, s. 88.

²⁰ Uzunçarşılı, *age.*, s. 83.

ve rütbelerin müsavisinin asıl şekillenışı Fatih Sultan Mehmed döneminde olmuştur. Bu dönemde de henüz asitane müftüsü ne şeyhü'l-islam unvanını taşır ne de ilmiyenin reisiydi. İlmiyenin reisleri olarak Rumeli ve Anadolu kazaskerleri görülmüştür. Kanûnî Sultan Süleyman döneminde Ebüssuûd Efendi gerek halefleri ve gerek seleflerinin izlenimi ve itibarı dolayısıyla asitane müftüsü diye anılmış, ilmiyenin reisi sayılmış ve kazaskerler onun gölgesinde kalmıştır. Ancak kadıların tayin, terfi mercisi her zaman için bu iki kazaskerin dairesi olmuştur. Özellikle müderrislerin yüksek sınıfı gibi kadıların da yüksek yevmiyeli ve molla unvanlı sancak kadıları eşrâf-ı kudât diye anılır oldu ve bunlar arasında denklik vardı²¹.

Osmanlıda ilk kadılığa kimin tayin olduğu ve hangi tarihler arasında bu kurumun kurulduğunu hakkında çeşitli rivayetler mevcuttur. Kâtip Çelebi'nin eserinde Osman Bey tarafından kadı atandığı görülmektedir²². Halaçoğlu'na göre ise; Osmanlı Devleti'nde kadı kelimesine ilk olarak Osman Gazi döneminde rastlanmaktadır. Bilecik'in fethinden sonra Selçuklu sultanından istiklal alametleri gelmiş ve bunun üzerine Şeyh Edebalı'nın damadı ve talebesi Dursun Fakih Karacahisar'a kadı ve hatib olarak gönderilmiştir. Kendisi burada Osman Gazi adına hutbe okuttuğu gibi halkın adli sorunlarına da çözüm bulmaya çalışmıştır²³. Daha sonra I. Murat döneminde kazaskerlik kurumu oluşturulmuş ve bu kurum medreselerden mezun, üstün ahlak ve ilim sahibi olan kadıların tayinini yapmıştır²⁴.

Kadının hüküm verdiği, davaları karara bağladığı yere meclis-i şer' denirdi. Mahkeme kelimesi Arapça hüküm verilen yer olarak bilinmesine rağmen bunun yaygın olarak kullanılması Osmanlı'nın son dönemlerine denk gelmektedir²⁵. Osmanlı kadısı kendinden önceki İslam devletlerine göre daha özgün bir yere sahip olup mülki ve adli görevlidir. Bu bakımdan, kendinden önceki İslam devletlerindeki meslektaşlarına göre yetkileri daha genişler²⁶. Kadılık hukuki olduğu kadar aynı zamanda idari yetkili bir memuriyetti. Bundan ötürü kadıların görevlerini idari, hukuki

²¹İlber Ortaylı, "Osmanlı Devleti'nde Kadı", *DİA*, C.XXIV, İstanbul 2001, s. 69.

²²Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.2, M.E.B Yayınları, İstanbul 1993, s.124.

²³Halaçoğlu, *age.*, s. 110.

²⁴Ekrem Buğra Ekinci, "Osmanlı Devleti'nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü", *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.5, 2015, s.418.

²⁵Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 369.

²⁶Ortaylı, *aqm.*, s. 69.

ve beledi olarak sınıflanmak mümkündür. Kadılar şehir ve kasabaların güvenliği asayişi ve belediye hizmetlerinden sorumlu olup daha birçok vazifeyi aynı anda yapmaktaydı. Yani bulunduğu kazada hem emniyet müdürü hem de idari amir konumundaydı²⁷. Kadı, diğer idari ve askeri yöneticilerle kıyaslandığında verdiği kararlar bakımından bağımsızdır. Kadının özerk statüsü ilmi otoritesine dayanmaktadır²⁸.

Kadıların tayini kesinlikle padişah fermanıyla yapılmıştır. İlmiyeye mensubu memurlarının görev nakil, yol ve tayinleri Anadolu ve Rumeli Kazaskerlik daireleri tarafından yapılırdı. İşlemler ilgili kalemde ruzname denilen defterlere kaydedilirdi. Kadının tayini ruzname defterine kaydedilmemiş ise beratı hükümsüz sayılmış ve feshedilmiştir²⁹.

I.II. Kadılıkta Aranılan Şartlar

Osmanlı Devleti'nde, adaletin temeli olarak görülen ve adalet timsali olarak kadılar eliyle sağlanmasından ötürü kadılık kurumuna büyük önem verilmiştir. Belli vasıflar taşıyan liyakatli insanların bu göreve getirilmelerine özen gösterilmiştir. Osmanlı Devleti'nde kadı tayini her şeyden önce belirli tahsil, mevki ve rütbesine göre terfi düzenine dayanmaktaydı. Bundan müsebbip klasik İslam döneminde kadılık için öngörülen bazı esaslar vardı. Bu şartları şöyle izah edebiliriz; erkek ve reşid olmak, temyiz kudretine sahip olmak, yeterli bilgi ve donanıma erişmiş olmak, sağır ve kör olmamak başlıca esaslardandı. Bu şartlar dışında aldıkları eğitim de baz alınmıştır. İftâ, tedris, kazâ dalları arasında yatay geçiş mümkündü. Her rütbenin muadili hiyerarşide belirlenmişti. Bir kadı adayını mesleğinin başından sonuna kadar hiyerarşik basamağı tırmanırdı. Bu terfi basamağına uyulduğu anlaşılmakta ve tedris silkindeki tayin ve erken terfiler kadılar yani kazâ silki için pek yaygın bir uygulama olarak görünmemektedir. Bu sebeple kazâ düzenine mensup ilmiye üyeleri devletin son asrına kadar eğitim ve tecrübe bakımından seçkin bir zümre sayılırdı³⁰.

²⁷Şeniz Anbarlı Bozatay, Alp Demir Konur, "Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir Değerlendirme", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S.10, Haziran 2014, s. 74.

²⁸ Ahmet Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009, s. 169.

²⁹ İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat Yayınları, Ankara 2008, s. 264.

³⁰ Ortaylı, *agm.*, s.70.

I.III. Derece ve Tayinleri

Osmanlı Devleti'nde, kadıların yetiştiği kurum mütemadiyen medreselerdi. Burada eğitimini tamamlayan ve icazet alan kadılar sırasına göre matlap defterine kaydedilirdi. Matlap defteri Osmanlı devlet teşkilatında müderris kadı gibi memuriyetler için şeyh'ül-islamlik veya kazaskerlik makamına başvuranların müracaat sıralarına göre kaydedilen defterlerdi. Bunlara mülazım denirdi. Mülazımlar, eğer kaza mesleğini seçerlerse en küçük idari birimde bu görevi icra ederek kadılığa başlardı. Daha sonra belli şartlarda kademeleri yükselerek, Şeyhü'l-islam ya da kazaskerliğe kadar yükseltilirlerdi. Osmanlı Devleti'nde kadılık dereceleri Mevleviyet kadılığı ve Kaza kadılığı olarak iki guruba ayrılırdı. Mevleviyet kadılıkları; büyük ve önemli eyaletlere ve önemli sancaklara atanan kadılardı. Bu kadıların aldıkları maaş üç yüz akçe yevmiyeli ve beş yüz akçe yevmiyeli mevleviyetlerdi. Özellikle beş yüz akçe yevmiyeli Mevleviyet Kadıları, devlet katında daha kıdemli ve hatırı sayılırdı³¹.

En yüksek mevleviyet derecesi, pâyesi de bulunan Rumeli Kazaskerliği'ydi. Akabinde Anadolu Kazaskerliği gelirdi ve onun da dereceleri vardı³². Kaza kadılıkları; Rumeli, Anadolu ve Mısır'daki kazaların kadılıkları olmak üzere üç gruba ayrılmıştı. Rumeli Kadılıkları, Çinadi Eğri, İnebahtı, Salise, Saniye, Karib-i âlâ ve en son yüksek mevkili olan Sitte-i Rumeli'ye kadar yükselir. Orada emekli olunurdu. Anadolu Kadılıkları, İnebahtı'dan başlayarak, sâmine, sâbia, sâdisse, hâmise, râbia, sâlise, Musul ve Sitti-i Mısır kademelerinden oluşuyordu. Mısır kadılıkları da sâdisse, hâmise, râbia, sâlise, Musul ve Sitte-i Mısır adlı derecelerdirdi³³.

Kadıların tayinlerine gelince; XIV. yüzyıldan XVI. yüzyılın sonuna kadar bütün kadıların tevcih yetkisi Rumeli ve Anadolu kazaskerliğine aitti. XVI. asrın ikinci yarısında Mevâli diye bilinen büyük kadıların tayini şeyhü'l-islama verilmişti. Ama diğer kadıların tayini yine kazaskerler tarafından yapılmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin

³¹ Uzunçarşılı, *age.*, s. 91.

³² Akgündüz, *agm.*, s. 70.

³³ Uzunçarşılı, *age.*, s. 93.

son dönemlerinde ise, kazaskerin kadı tayin etme yetkisi alınmış olup şeyhü'l-islamın oluru ve padişahın iradesi ile tayinler yapılmıştır³⁴.

Kadılar, kuruluştaki süresiz olarak göreve getirilirken vazife isteklerinin fazla olması ve yeteri kadar kadının bulunması ile bundan vazgeçilmiştir. XVI. yüzyılın sonunda bu süre üç yıl, XVII. yüzyılda ise iki yıl olmuş, sonra bu süre daha da kısaltılarak mevleviyet denilen büyük kadılıklara bir yıl, diğerlerine ise yirmi ay süre ile tayinler yapılmaya başlanmıştır³⁵.

I.IV. Kadıların Uyması Gereken Temel Esaslar

Kadı, mahkemede adalet kavramını zedeleyecek herhangi bir harekette bulunmamalı, taraflardan herhangi bir hediye kabûl etmemeliydi. Rüşvete meyil etmeyerek, âdil olmalıdır. Kadı, taraflar arasında din, dil, ırk mefhumu gözetmeksizin adalet ve hakkaniyetle karar vermelidir. Kadı, Sultanın vekili olduğunu unutmadan müvekkilinin kamu yararı için koyduğu kayıt ve sınırlara da uymalıdır. Davalar görülürken kronolojik sıraya özen gösterilir. Ancak aciliyeti olan bir konuda öncelik o davaya verilir. Kadı; üzüntülü, aşırı sevinçli, aç, aşırı tok, ya da sıhhatli düşünmeye engel herhangi bir anda karar vermemelidir. Ayrıca yargılama için zaruri olan incelemeleri yapıp davayı muallakta bırakmamalıdır. Şayet ihtiyaç duyarsa, ehliyetli eşhaslardan mütâla ve fetva da isteyebilirdi³⁶.

I.V. Yargılama Şekli

Kadı ve müftüler, mahkemede önlerine gelen anlaşmazlıkları çözümlemek için kaynak olarak ilk başta tabi oldukları mezheplerin fıkıh kitaplarına bakmaktaydılar. Fıkıh kitaplarında aradıklarını bulamadıklarında takdirde fetva kitapları ve daha sonra da mezheplerinde bu konu hakkında söylenmiş olan ancak çok fazla kuvvetli olmayan sözlere bakarak çözüm yoluna gitmeye çalışmaktaydılar. Bunun neticesinde de çözüme ulaşamadıkları takdirde başka bir mezhebi taklit ederek hüküm vermekteydiler. Bununla birlikte kadılar, hükümdar tarafından yayınlanmış

³⁴Nevin Ünal Özkorkut, “Yargı Bağımsızlığı Açısından Osmanlı’da ve Günümüz Türkiye’sinde Yargıya Genel bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S.1 Ankara 2008, s. 232.

³⁵Ümit Kılıç, *İlmiye Teşkilatı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 303.

³⁶ Akgündüz, *agm.*, s. 71.

kanunnameleri de uygulamıştır. Bu kanunnameler şer‘i hukukun hüküm veremediği veya yol göstermediği sorunlar hakkında hükümdara bırakılan konularda şer‘i hukuka uyum sağlayacak emir ve hükümleri içermektedir. Osmanlı Devleti’nde bu hükümlerden oluşan yapılanmaya örfi hukuk adı verilmekteydi³⁷.

Osmanlı Devleti’nde yetki esas olarak hükümdarın elinde olsa da yargı için ise bu durum istisnaiydi. Kadı, şeriat adına kurallara uygun hüküm vermekte ve bunun dışına çıkmayarak bu hükümler kesin bir nitelik taşımaktaydı³⁸. Kadı, yargılamayı açıkça icra ederdi. Bir kimse, kadının ne şekilde karar vereceğini bilmeden yargılamayı dinleyebilirdi. Önce davacının iddiaları dinlenir, bu iddialar daha önce yazılı olarak sunulmuşsa da okunarak tasdik ettirilirdi. Sonra davalı sorgulanır, onun itirazı varsa dinlenirdi. Davalı, davacının iddiasını ikrar ederse bu ikrar ile ilzâm ederdi. İnkâr ederse de hâkim ondan delil isterdi.

Davacı delillerle ispat ederse, hâkim davacının şahitlerini gizli ve sarîh tezkiye ettikten sonra şahitlerin şahadetinin makbul olup olmadığına bakardı. Uygunsa davacı lehine karar çıkardı. Davacı delillerle davasını ispat edemezse davalıya yemîn teklif ettirebilirdi. Davalı yemîn eder ya da davacı yemîn teklifi talebinde bulunursa, hâkim davacıyı davalıyla olan anlaşmazlığından ötürü men ederdi. Davalı yeminden kaçarsa, aleyhinde karar verilirdi. Sonra hâkim kararı ve tutulan zaptı düzenleyerek davacı ve davalıya verirdi³⁹.

Kadılar, kararlarını hiç kimseye danışmak zorunda değillerdi. Yanlış bir karar verilmişse sadece vicdanına sorumlu olup, hiçbir suretle eleştirilemezlerdi. Tereddüt ettikleri bazı hususlar için ise fetva talep edebilirlerdi. Fakat gelen fetva kendi şahsi görüşlerine uygun değilse de kararı dilediği şekilde verebilirdi⁴⁰.

I.VI. Şer ‘iyye Mahkemeleri

Osmanlı Devleti’nde devletin kuruluşundan beri bir yargı organı var olmuştur. Şer‘iyye mahkemeleri de bu mekanizmanın bir parçası olarak hukukî anlaşmazlıkların

³⁷ Ekrem Buğra Ekinci, *İslam Hukuku Tarihi*, Arı Sanat Yay, İstanbul 2006, s. 152.

³⁸ Anbarlı, Konur, *age.*, s. 75.

³⁹ Münir Atalar, “Şer‘iyye Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, S.4, Ankara 1980, s. 309.

⁴⁰ Atalar, *agm.*, s. 309.

çözüm mercisi olmuştur⁴¹. Kadıların kaza işleriyle meşgul oldukları yani eski bir deyimle icrâ-yı ahkâm-ı şer ‘iyye eyledikleri adalet dairelerine şer ‘iyye mahkemeleri denirdi⁴².

Osmanlı Devleti’nde buraya meclis-i şer‘ de denilmekteydi. Mahkemeler için özel bir binanın hangi tarihten itibaren ayrılmaya başlandığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, mahkemeler kadının evinde ya da camide olurdu⁴³. Mahkeme kadının istediği bir günde mahkeme yapıldı⁴⁴. Yargı vazifesi olan kadıya padişahla doğrudan haberleşme yani “arz yetkisi” verilmiştir⁴⁵. Osmanlı Devleti’nin hukuk sisteminde tüm davaların İslam hukukunun öngördüğü şekilde çözüme ulaşması benimsendiğinden mahkemeler, şeriat mahkemeleri olma özelliği taşımaktaydı⁴⁶.

Bu mahkemeler, ehl-i örfün tasarrufunu da kadı elinde bulundurduğu için daima açıktı ve mahkemelerde duruşmalar açık bir şekilde yapıldı. Kadı, Hanefi mezhebine göre hüküm verirdi⁴⁷. Yargılamayı eşit ve objektif bir şekilde yürütür, aksi ispat edilinceye kadar kişilerin borçsuz ve suçsuz olduğu ilkesine bağlı kalınması gerekirdi. Eğer verilen kararlara itiraz ise Divan-ı Hümayun’a yapılabilirdi⁴⁸.

Şer ‘iyye mahkemeleri hem şer ‘î hem de örfî hukuka ait ihtilafları görmekte yetkili olmuş merciydi. Ayrıca bu mahkemelerde özel hukuk ve ceza hukuku ayrımı da gözetilmeden her tür meseleye ilişkin hükümler verilebilmekteydi⁴⁹. Tanzimat Dönemine kadar daha doğrusu II. Mahmud devri ve sonraki dönemlerde yargı için büyük değişimlerin olduğu bir dönemdir. Zira bu dönemde şer‘î mahkemelerin yetkileri azaltılmış, Tanzimat Fermanı ile de bu mahkemeler düzenleme altına alınmıştır⁵⁰.

⁴¹ Halil Cin, Gül Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, Konya 2008, s. 166.

⁴² Atalar, *agm.*, s. 304.

⁴³ M. Akif Aydın, “Mahkeme”, *DİA*, C. XXVII, Ankara 2003, s. 340

⁴⁴ Feda Şamil Arık, *Osmanlılar’da Kadılık Müessesesi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1999, s. 11.

⁴⁵ Ortaylı, *age.*, s. 29.

⁴⁶ Anbarlı, Konur, *age.*, s. 75.

⁴⁷ Uzunçarşılı, *age.*, s. 91.

⁴⁸ Ekinci, *agm.*, s. 418.

⁴⁹ M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, İstanbul 2015, s. 145.

⁵⁰ Akgündüz, *age.*, s. 113.

I.VII. Şer‘iyye Mahkemelerinde Görev Yapan Görevliler

I.VII.I. Naib

Kadı, atandığı yerde kendisine verilen görevleri yapmakla yükümlü kişiydi. Ancak verilen görevler birden fazla olduğundan, kendisine yardımcı olacak görevliler gerekirdi⁵¹. Kadılar kendilerine vekil olarak naibler tayin ederlerdi. Naib, mana olarak şeriat hükümlerine göre hüküm veren kadı vekili olarak bilinirdi⁵². Sözlük anlamı ise "birini temsil etmek, birine vekâlet etmek" anlamındaki nevb kökünden türeyen nâib, bir makamın asıl sahibi gelene kadar geçici olarak sorumluluğunu üstlenen kimse anlamına da gelmekteydi⁵³. Kadı vekili olarak bilinen nâibler bazen kadılar atandıkları yere kendileri gitmez vekâleten naibleri görevli tayin edebilirlerdi⁵⁴.

Kadı, naib tevcih ederken özellikle o mahalin ulemasından olanları seçerdi. Bunlar oradaki medreselerden icazet almış, liyakatli kişilerden seçilirlerdi. Bu kişiler bazen emri altındaki işlere tayin edilebilirdi. Naibin görevleri ise, kadı adına onun görevlerini ihtiva eder ve davalara bakardı. Ayrıca hukuki davalar dışında, katl, hırsızlık gibi muhtelif konularda keşif işini de görürlerdi⁵⁵.

Osmanlı kadısı, nâib tevcih ederken sayılarını kendi isteğiyle artırma yetkisine sahipti. Kadı, bölgesi dâhilinde nâib tayin etmek sûretiyle cedid bir mahkeme kurma talebinde bulunurdu. Kadı bu isteğini merkezi idareye yazıyla bildirmek ve gerekli olan izni almak zorundaydı. Nâib olarak tayin edilecek kişi, ilgili muhitte önde gelen âlimler arasından seçilmekteydi. Bunlar, o bölgede yer alan medreselerde yetişmiş ve mezun olmuş liyakatli kişilerdi⁵⁶.

Bunun sebebi nâibin kadıya hem mülki işlerinde hem de adli işlerinde yardımcı olmasıydı. Birçok görevi ifâ eden nâibler kendi içlerinde Kaza Nâibleri, Kadı Nâibleri,

⁵¹ Anbarlı, Konur , *age.*, s. 83.

⁵² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Lugat*, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 1993, s. 798.

⁵³ Casim Avcı, "Naib", *DİA*, C. XXXII, İstanbul 2006, s. 311.

⁵⁴ Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lugatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, s. 236.

⁵⁵ İlber Ortaylı, "Osmanlı Kadı'sının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine", *Amme İdaresi Dergisi*, S.42, 1976, s. 96.

⁵⁶ Ortaylı, *agm.*, s. 98.

Kadı Nâibleri, Mevali Naibleri, Bab-ı Nâibleri, Ayak Nâibleri ve Arpalık Nâibleri olarak altı bölümden oluşmaktaydı⁵⁷.

I.VII.II. Müftü ve İmam

Kadı, tereddütte düştüğü bazı konularda fetva almak amacıyla müftüye başvururdu. Fakat gelen fetvaya uyma zorunluluğu da yoktu. O dönemde kadıların en büyük yardımcılarında birisi de mahalle yönetiminin başında bulunan mahalle imamıydı. Yargı sahasında hiçbir yetkisi bulunmayan imamların, toplum üzerinde sahip oldukları saygınlıktan ötürü, daha çok mahalli lider ve yönetici pozisyonundaydı. İmamların, dini görevlerinin yanında, mahallede üstlendikleri muhtelif görevleri de icra ederlerdi. İmamlar; halk arasında meydana gelen anlaşmazlıklarda arabulucu olup genel olarak asayişin temin etmeye çalışırdı. İmamlar, mahalleye giren çıkanları kontrol altında tutar, mahalle sınırları içerisindeki evlerde geceleri sazlı sözlü eğlencelere engel olurlardı. Ayrıca imamlar, sokak temizliği konusunda halkı uyarmak evlenme, boşanma ve taşınma gibi işlerle ilgilenirdi. İmamlar, göreve padişah berâtı ile atanmakta ve yerine getirdikleri görevleri karşılığında vakıflardan ödenen ve “vazife” adı verilen bir meblağ ödenmekteydi⁵⁸.

Bununla beraber halktan toplanan resmi belge harçları ve cenaze ücretleri imamlar için bir diğer gelir kaynağı niteliğindedir. İmamların aylık bütçeleri, mahalle sakinlerinin gelirlerine ve servetlerine göre değişiklik gösterdiği bilinmektedir⁵⁹.

I.VII.III. Muhzırlar

Şer‘i mahkemelerde, davacı ve davalıları mahkemeye çağıran, mahkemede getir götür işlerini yapan kişiye Muhzır denir. Bu tabirin ceza ve hukuk mahkemelerindeki karşılığı mübaşirdir⁶⁰. Aynı zamanda muhakeme sırasında mahkemede asayişin korunmasını da sağlamaktadır. Sivil halktan muhızır tayin edilmemekte olup mahkemenin bulunduğu yerdeki halk arasından ve daha önce bu

⁵⁷ Feda Şamil Arık, “Osmanlı’da Kadılık Müessesesi 1”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.8, 1997, s. 27.

⁵⁸ Arık, *agm.*, s. 28.

⁵⁹ Ayşe Pul, “Osmanlı Sosyal Hayatı Figüranlarından Arayıcı Esnafı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 23, S. 1, Temmuz 2008, s. 211.

⁶⁰ Pakalın, *age.*, s. 572.

görevi icra etmiş kişilerden yahut devlet görevi almış askeri grupların mensuplarından bu kişiler seçilmektedir⁶¹.

I.VII.IV. Çavuşlar (Dergâh-ı Alî Çavuşları)

Çeşitli Türk devletlerinde bazı saray hizmetlilerini ifade eden ve askeri rütbe olarak kullanılır. Günümüzde icra memurlarının, kısmen de emniyet mensubu ve savcının yaptığı vazifeyi icra eden görevlilerdendi. Şer'i mahkemelerde verilen kararın icrası, borçlunun mallarını satarak borcunun tahsili, kesinleşen cezaların infazı gibi vazifeleri vardı⁶².

I.VII.V. Subaşılar

Türk devletlerinde ordu kumandanı Osmanlılar da ise şehrin güvenliğini sağlayan görevliydi. Önceleri merkezden atanan subaşılar, XVI. yüzyıldan sonra ise beylerbeyi ve sancakbeyi tarafından atanıp onlara bağlı olan memurlardır. Subaşının tayinini beylerbeyi ya da sancakbeyi tarafından bir mektupla kadıya bildirirdi. Bu gerçekleşen tayin sicil defterine de kayd olurdu. Subaşının başlıca iki görevi icra ederdi. Öncelikli görevi, bâd-ı hevâ adı altında toplanan cinayet suçu, niyabet, resm-i arusane gibi muhtelif vergileri toplardı. İkinci görevi ise mali göreve ilişkin kolluk görevini ifa etmekte.

Kolluk görevi, aslında geleneksel idare sisteminde yargı bölümünden bir görev olup kadıya ait olması gereken bir görev iken ancak kadının bu görevi icrai iktidarı olmadığından, subaşılar bu görevi yapardı. Bunlar ehl-i örfendi. Suçları azami olarak önlemek, suç işleyenleri yakalamak, kadının suçlu görüp hüküm verdiği kişiyi cezalandırmak gibi görevleri ihtiva ederdi. Subaşı için hem polis memuru ve en yüksek emniyet görevlisi hem de infaz memuru denebilirdi. Subaşılar, Osmanlı kadısının en başta gelen yardımcılarındandı⁶³. Subaşı, bu suçluları Subaşı suçlulardan aldığı cerime vergisini toplayarak devlet hazinesine teslim etmekle mükellefti. Subaşılar “Zaim” olarak adlandırılmaktaydı⁶⁴. Subaşının da yardımcısı Asesbaşı adı verilen

⁶¹ Recep Ahışahı, "Muhzır", *DİA*, C. XXXI, İstanbul 2006, s. 85.

⁶² Akgündüz, *agm.*, s. 73.

⁶³ Ortaylı, *age.*, s. 101.

⁶⁴ Arık, *agm.*, s. 28.

birliklerdi. Asesbaşının komutasında ise günümüz şurta niteliğinde görev icra eden asesler mevcuttu⁶⁵.

I.VII.VI. Kâtipler ve Hademeler

Kadı ve naiblerin görev süresi dolunca veya vefat ya da istifa edince, kadılık makamının boş kalması durumunda başkâtip geçici olarak mahkemeye vekâlet ederdi. Mahkeme kâtipleri bağlı bulundukları kadılar tarafından fıkıh, miras paylaşımı, sakk-ı şer ‘i ve hüsn-i hat gibi konularda imtihana tabi tutulurlardı. Mahkeme kâtipleri bağlı bulundukları kadılar tarafından fıkıh, ferâiz, sakk-ı şer‘i ve hüsn-i hat konularında imtihana tabi tutulurlardı. Kâtipler valiler tarafından atanırlardı. Hademeler ise mahkeme ile ilgili evrakların getirilmesini sağarlardı⁶⁶.

I.VII.VII. Kassamlar

Kassâm, sözlükte kısım kısım ayıran, bölen ve varisler arasında mirası pay eden, küçüklerin hakkını koruyan şeriat memuru olarak bilinmekteydi⁶⁷. Ölen bir şahsın, askeri veya beratlı sınıftan ya da halktan oluşuna göre, terekesini kassam denilen memurlar taksim ederlerdi. İstanbul’da bu işlerle meşgul olan kassam mahkemesi adlı bir mahkeme vardı⁶⁸.

II. Şer‘iyye Sicilleri, Şer‘iyye Sicillerindeki Belge Çeşitleri ve Tarihi Kaynak Olarak Önemi

II.I. Şer‘iyye Sicilleri

Selçuklularda, Memlûklülerde ve özellikle Osmanlı Devletinde kadıların verdiği kararları ve tuttuğu zabıtları, tarih sırasına göre tasnif edilerek kadı sicili adı verilen defterlere kaydedilmiştir⁶⁹. Kayıt altına alınan bu defterlere Şer ‘iyye Sicilleri yani Sicillat-ı Şer ‘iyye, mahkeme defterleri, zabt-ı vak‘ayı sicilleri ya da sicillat

⁶⁵ Mustafa Akdağ, “Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 1-2, 1955, s. 27.

⁶⁶ Anbarlı, Konur ,age., s. 85

⁶⁷ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2013, s. 568.

⁶⁸ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.2, M.E.B, İstanbul 2003, s. 209.

⁶⁹ Halil Cin, Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi, Osmanlı Araştırmaları Vakfı*, C.I, İstanbul 1995, s. 108.

defteri de denmektedir⁷⁰. Mahalli tarihler için olduğu kadar, Osmanlı Devleti'nin ictimai yapısı hakkında da geniş yelpazede fikir edindiğimiz belgeler arasında bulunan Şer 'iyye Sicilleri, bugün de tarihçilerin en çok kullandığı kaynaklar arasındadır⁷¹.

Terim olarak ihtiva ettiği mana ise; insanlarla ilişkili bütün hukûkî olayları, kadıların verdikleri karar sûretlerini, hüccetlerini ve yargıyı ilgilendiren çeşitli yazılı kayıtları bünyesinde barındıran defterlere Şer'iyye Sicilleri denilmektedir⁷². Kadı defterleri, kadı sicilleri, zabt-ı vekâyi veya şer 'iyye defterleri gibi muhtelif ifadelerle de kullanılmaktadır⁷³. Şer 'iyye Sicilleri yazılış amaçlarına göre üç ana kategoriye ayrılır. Bunlar; tereke, vekâlet, hüccet, i'lâm gibi yalnızca bir konuya ait kayıtların tutulduğu defterler birinci grubu oluşturan niteliktedir. Defterlerin bir tarafına evlenme, boşanma, alım-satımı alacak-verecek vakıf, hibe, temlik ve nafaka gibi mahalli olaylar bu defterlere kaydedilirdi. Defterin bu kısmına sicil-i mahfuz denirdi. Defterin diğer bir bölümüne ise, sicil-i mahfuz defterlü denirdi. Bu kısma da merkezden gelen emirname niteliğindeki berât, ferman, buyruldu gibi belgeler kayıt altına alınır⁷⁴. Bu defterler, belli bir usul ve kaide üzerine yazılırdı. Defterin şemali ise dikdörtgen şeklinde boylu ve enine dar olurdu. Defterin yazı şekli çok zaman talik kırması dediğimiz yazı şekliyle yazılmıştır. Defterin kâğıt cinsi çok sağlam ve parlak mürekkeblerle yazıldığı için bugün bile parlaklığını muhafaza edecek kadar ihtişamlıdır. Bu defterlerin üzerlerine genellikle kadıların isimleri de yazılırdı⁷⁵.

Şer'iyye Sicillerinin tahkikatından, bir kadının göreve başladığında yaptığı ilk icraat olarak; adını, unvanını ve göreve başladığı tarihi yazmak olduğunu görmekteyiz. Kadı, aynı zamanda görevi sona erer ermez defteri kendisinden sonra görevi devralacak kişiye aktarırdı. Teslim edilmediği takdirde yeni görevli eski defteri mutlaka isterdi. Bu görev zorunludur⁷⁶.

⁷⁰ Ahmet Akgündüz, *Şer'iyye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*, C.I, İstanbul 1988, s. 17.

⁷¹ Yusuf Halaçoğlu, "Şer'iyye Sicillerinin Toplu Katoloğuna Doğru (Adana Şer'iyye Sicilleri)", *Tarih Dergisi*, S.30, İstanbul 1976, s. 99.

⁷² Abdurrahman Okuyan, "Şer'iyye Sicilleri ve Osmanlı'nın Gayrı Müslimlere Bakışı", *Yeni Türkiye*, S. 45, Ankara 2001, s. 349.

⁷³ Fethi Gedikli, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.3, S.5, 2005, s. 187.

⁷⁴ Kenan Ziya Taş, "Arşiv Malzemesi Olarak Şer'iyye Sicilleri ve Taşra Üniversitelerinde Arşiv Araştırmaları", *I. Milli Arşiv Şurası*, 20-21 Nisan, Ankara, 1998, s. 178.

⁷⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Şer'i Mahkeme Sicilleri", *Ülkü Mecmuası*, C. 5, S. 29, 1935, s. 366.

⁷⁶ Okuyan, *aqm.*, s. 352.

Şer‘iyye Sicillerinde kullanılan dil, başlangıçta XVI. asrın sonlarına dek Arapça iken, zamanla neredeyse tamamen Türkçeleşmiştir. Yine de birçok halde özellikle vakfiyeler ve bazı tereke ve aile hukukuna ilişkin kayıtlar ve sicilleri tutan kadının göreve başlamasını gösteren kısımlar Arapça ibare şeklinde kaleme alınmıştır. Bazı sicillerin Rumca yazıldığı da tespit edilmiştir⁷⁷. Ayrıca çalışmamıza konulan sicil içerisinde de Arapça hükümlere rastlanılmaktadır.

II.II. Şer ‘iyye Sicillerindeki Belge Çeşitleri

II.II.I. Hüccet

Şer‘i mahkemelerde düzenlenip kayıt altına alınan hukuki bir belgedir. Arapça asıllı bir kelime olan “hüccet”, vesika, delil manalarını taşımaktadır. Osmanlı diplomatiğinde ise şer‘i mahkemeler tarafından verilen, fakat i‘lâmdan farklı olarak hüküm ihtivâ etmeyen belgedir. Sadece kadı huzurunda iki tarafın uzlaşmaya vardıklarına dair kadının onayını celbeden bir belge niteliğindedir. Hüccetler, çok faktörlü hususların tespiti için düzenlenmiş olup kadılar tarafından tanzim ve tertip edilen bir nevi noter belgesi olarak kabul edilebilir⁷⁸.

Hüccetler, kadı arzında tespiti yapılan şahsın eline verildikten başka Şer ‘iyye Sicilleri de işlenirdi. Yapılan tespitlere göre; alım-satım, vasiyet, kira, vekâlet, borç, hibe, temlik, rüşdün ispatı, irsaliye vs. muhtelif konularda hüccetler bulunmaktadır. Hâkim huzurunda ikrar ve vasi tayini ve bir hususa izin verilmesi gibi hükmü ihtiva etmeyen hususlar hakkındaki vesikalar için kullanılan bir tabirdir. Önceleri bir hükmü kapsasın ya da kapsamasın hâkim tarafından hukuki bir olaya dair tanzim olunan vesikaya bu isim verilirdi⁷⁹.

Hüccet, bir sureti sicil defterine yazılan herhangi bir karar içermeden tarafların ikrar ve onayını içeren ve hâkimin imzasının ve mührünün bulunduğu kadıların taraflara verdiği belgelerdir. Her hüccetin en altına mutlaka Şuhûdü’l-hâl yani olaya tanıklık eden şahitler veya Şuhûd-ı Muhzır başlığı ile hukuki davalara şahit olanların isimleri ve unvanları deftere kaydedilirdi⁸⁰.

⁷⁷ Gedikli, *agm.*, s. 188.

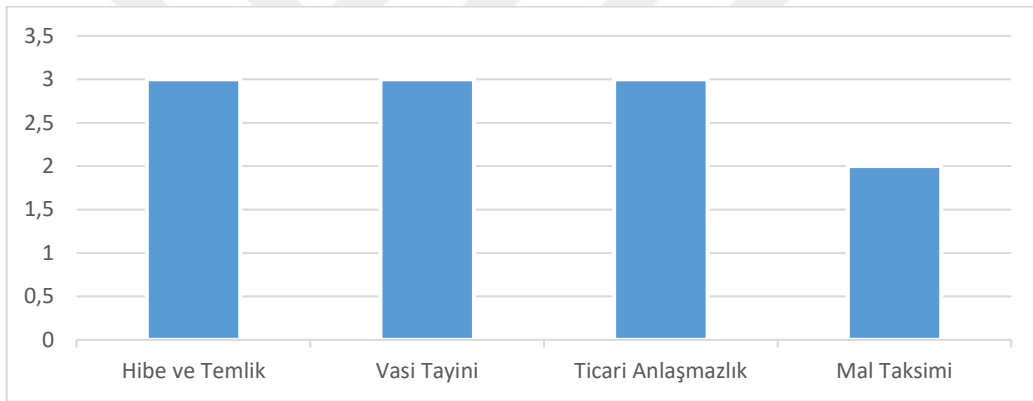
⁷⁸ Kütükoğlu, *age.*, s. 350.

⁷⁹ Pakalın, *age.*, s. 865.

⁸⁰ Akgündüz, *age.*, s. 105.

Hüccetler, envai çeşit hususların tespiti için tertip edilen, kadılar bünyesinde de tanzim edilen bir nevi noter belgesi hükmünde kabul edilmiştir⁸¹. Genellikle hüccetin başında şu ibareler yer alırdı. Bazen hüccetin kayıt altına alındığı şehir ismi zikredilerek başlanır, bazen de zikri âtî husûsu mahalinde muayene ve tahrir için ya da daha ziyade keşif hüccetlerinde yazıldığı üzere husûs-ı âti'l-beyanın mahalinde iltimas olmağın şeklinde başlardı. Bir diğer yazılış şekli ise oldur ki, sebeb-i tarih-i kitap şeklinde yazıldığı da görülmüştür⁸².

Hüccetler konularına göre; evlenme akdine ilişkin hüccetler, boşanma karıkocanın şiddetli geçimsizliği, mehir nafaka ücretleri, köle azatları, köle azadı ile ilgili hüccetler, kadının vasi tayini, rehin, şüf'a hüccetleri, diyet, kısas, ibra, iflas gibi farklı konulardan oluşur. Ayrıca kethüda, subaşı, benzeri görevlilerin de tayinine dair hüccetleri mevcuttur⁸³. İncelediğimiz sicilde de 14⁸⁴ adet hüccet kaydı yer almaktadır.

Grafik II.II.I. 20 Numaralı Şer'iyye Sicili'ndeki Hüccetlerin Konu Dağılımı

II.II.II. Mürâsele

Arapça bir kelime olan mürasele; haberleşme ve resmi kadı mektubu manalarını taşımaktadır⁸⁵. Şer 'iyye Sicillerinde mürasele kelimesi kadının kendisine müsavi veya kendinden bir alt kademedenden daha aşağı konumdaki eşhas ve kurumlara hitaben kaleme alınıp yazılan yazılı belgelere verilen genel isimdir. Mürasele bundan

⁸¹ Kütükoğlu, *age.*, s. 350.

⁸² Akgündüz, *age.*, s. 106.

⁸³ Akgündüz, *age.*, s.106.

⁸⁴ BOA, AŞS 20, s.2a/b.1, s.2a/b.2, s.14b/b.1, s.14b/b.2, s.14b/b.3, s.15b/b.2, s.15b/b.3, s.16a/b.2, s.16a/b.3, s.16a/b.4, s.17a/b.1, s.17a/b.2.

⁸⁵ Devellioğlu, *age.*, s. 73.

gayri envai manalarda da kullanılmıştır. Örneğin Anadolu ve Rumeli kazaskerleri tarafından nahiye nâiblerine tayinleri yapıldı. Yetki ve salahiyetlerini izhar etmek üzere yazılan emirler hakkında da mürasele terimi kullanılmıştır.

Mürasele, kadılar tarafından bir mevzu hakkında yapılan resmi evraklara da mürasele ismi verilir. Açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, herhangi bir kurumun dengi veya bir alt tabakada bulunan makamlarca yazılan resmi yazılar mürasele adıyla anılmaktadır⁸⁶. Anadolu ve Rumeli kazaskerleri tarafından kadı ve nâiblerine onların canibinde olan nahiye nâiblerine tayinlerini bildiren resmi yazılardır. Kadılar tarafından bir husus hakkında yazılan resmi kâğıtlara da mürasele denir⁸⁷.

II.II.III. Ma'rûz

Ma' ruz kelime anlamı itibariyle, sunulan, arz edilen şey demektir. Ma 'ruz kadı tarafından kaleme alındığı halde kadının kararını barındırmayan ve hüccet gibi hukuki bir mevzunun tespiti açısından yazılı delil olarak kabul görmeyen, sadece kadının icra makamlarına idari bir durumu arz ettiği yazılı kayıtlara denir. Halkın kadıya yazdığı bu şikâyet dilekçelerine ma 'ruz denir. Ma 'ruz, bir nevi astın üstüne bir durumu, bir isteği, bir arzı kapsayan yazılı belge türüdür. Bu kayıtlar daha sonra i'lamlar içinde yer almaya başlamıştır⁸⁸.

Ma'ruzlar, halk tarafından mahkemelere muhtelif konularda yapılan şikâyetler, hâkimin emriyle görevliler tarafından incelenen keşif raporları ve nâiblerin, daha çok ceza konularında yürütülen soruşturma ve hâkimin hükmüne bağlı yürüttükleri ve hâkimlerin bir üst merciye arz ettiği konular, sicil defterine umumiyetle ma'ruz başlığı altında kayd edilmiştir. Hakikaten içerik olarak geniş bir muhtevaya sahip bu belgeler, kadı tarafından kaleme alındığı halde kadının kararını içermezdi. Ma'ruzlar, hüccet gibi hukuki bir durumun tespiti açısından yazılı delil olarak kabul edilmese de mahkemelerin dava safhalarıyla alakalı geniş bilgi, kaza dâhilinde işlenen suçlar ve yapılan ahlaki olmayan davranışların tespitinde önemli bir faktördü⁸⁹.

⁸⁶ Duman, *agm.*, s. 151.

⁸⁷ Pakalın, *age.*, s. 621.

⁸⁸ Akgündüz, *age.*, s. 112.

⁸⁹ Duman, *agm.*, s. 150.

II.II.IV. İ‘lâm

Mahkemede verilen şer‘i hükümlerin kaydedildiği yazılı belgeye İ‘lâm denir. Arapça ilim kökünden gelen i‘lâmın kelime olarak ihtiva ettiği manası; bildirme, anlatma demektir. İ‘lâma hukuk terimi olarak bakacak olursak; bir davanın mahkeme tarafından nasıl bir hükme bağlandığını, mahkeme kararını gösteren belgeyi ifade etmektedir. Ancak Osmanlı diplomatiğinde, kadıların şer‘i mahkemeye bildirilen bir davanın sonucunun onayı maksadıyla şeyhü’l-islamıya veya herhangi bir konuda bilgi vermek amacıyla bir üst makamlara yazılan resmi yazılar içinde i ‘lâm tabiri kullanıldığı görülmüştür. Bir mevzuyla alakalı bilgi vermek üzere bir üst merciye yazılan i ‘lâmlar arz niteliğindedir⁹⁰.

İ‘lâm belgeleri içerik olarak, davacının iddiasını, dayandığı delilleri, davalının cevabını ve davacının ideasına karşı hakkında dava açılan, söz konusu ise def ‘inin sebeplerini, verilen kararların gerekçelerini ve nasıl karar verildiğine dair kayıtları ihtivâ etmektedir. İ‘lâm belgelerinin diğer Şer ‘iyye Sicili kayıtlarından farkı ise hâkimin verdiği kararı ihtivâ etmesidir⁹¹. Hukuk terimi olarak ise i ‘lâm Hukuk terimi olarak ise i‘lâm, bir davanın mahkemece nasıl bir hükme bağlandığını gösteren belgeyi ifade eder⁹².

II.II.V. Ferman

Paşa Kapısı’ndaki divanlarda ya da Divân-ı Hümâyûndaki divanlarda alınan kararlara uygun olarak yazılan ve üzerinde tuğra nişânesi bulunan padişahın emirlerine ve buyruklarına verilen genel isme ferman denir⁹³. Fermanlar iki kısma ayrılır. Bunlardan ilki, doğrudan divandan, maliyeden yazılarak belgenin üzerine padişahın tuğrası çekilip üzerine de sultanın kendi el yazısıyla verilecek olan emir yazılıp gönderilirdi. Bir diğer ferman türü ise padişahın bizzat kendi el yazısıyla yazılmış herhangi bir uyarı veya tehditvari şekilde tabir edeceğimiz türden icabet eden ferman türüdür⁹⁴.

⁹⁰ Kütükoğlu, *age.*, s. 345.

⁹¹ Akgündüz, *age.*, s. 112.

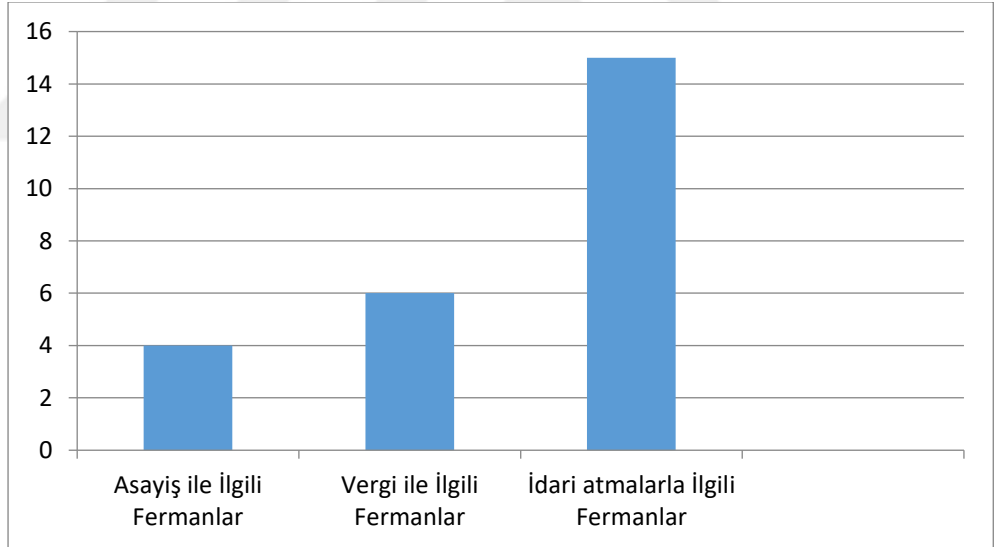
⁹² Kütükoğlu, *age.*, s. 345.

⁹³ Kütükoğlu, *age.*, s.99.

⁹⁴ Pakalın, *age.*, s.608.

Bazı cümleler, padişaha ait olduğunu ifade eden âlî-şân, hümâyûn, pâdişâhî, şerîf veya derecesinin yüksek olduğunu gösteren celîlü'l-kadr, mutluluk ve müjde belirten “saâdet-unvân, beşâret-unvân”, şeref verdiğini ifade eden “şeref-iktirân”, kat’i suretle uyulması gerektiğini gösteren “vâcibü’l-iz’ân, vâcibü’l-imtisâl”, dünyanın itaat ettiği bir buyruk olduğunu bildirir. Ayrıca cihân-mutâ güçlü bir itibarı bulunduğunu ifade eden “kadr-tüvân”; tatbikine karşı çıkılamayacağını gösteren “kazâ-cereyân” gibi sıfatlarla birlikte kullanılırdı. Fermanla eş anlamlı olan emir ve hüküm kelimelerinin emr-i âlî, emr-i şerîf, emr-i pâdişâhî, emr-i münîf-i vâcibü’l-ittibâ, hükm-i şerîf ve hükm-i cihân mutâ şeklinde terkipler halinde kullanıldığı da görülmektedir⁹⁵.

İncelenen sicilde toplam 35 ferman kaydı mevcuttur. Örneğin; 1694 tarihli bir ferman kaydında Macar Seferi için ordunun asker ihtiyacını temin edebilmek için Amasya ve civarındaki kadılara bildirilmiştir⁹⁶. Görev tayini vergi kaydı için de birçok fermanlar gönderilmiştir.

Grafik II.II.V. 20 Numaralı Şer‘iyye Sicili’ndeki Fermanların Konu Dağılımı

II.II.VI. Berât (Nişân)

Berat; bir tayini, bir vazifeyi veya muafiyetin verildiğini gösteren, üzerinde padişahın resmi tuğrasının bulunduğu belgedir. Arapça kökenli bir kelime olup yazılı

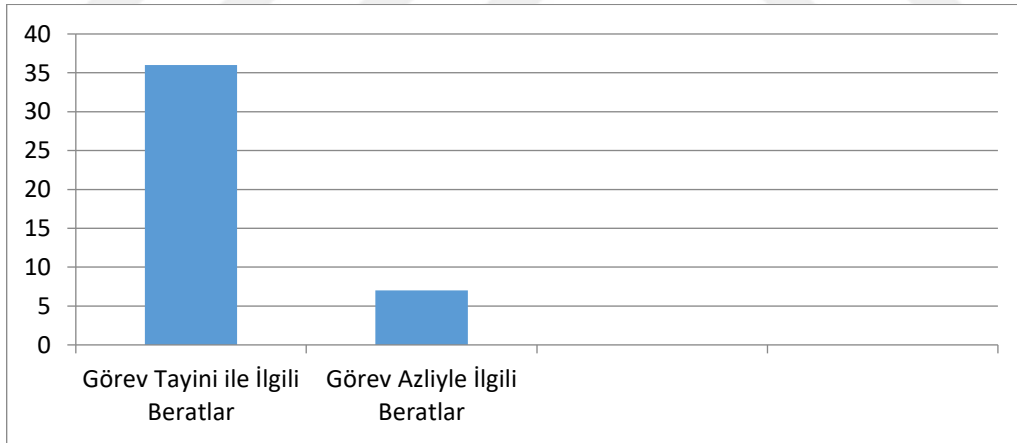
⁹⁵ Mübahat S. Kütükoğlu, Ferman, *DİA*, C.XII, İstanbul 1995, s.403.

⁹⁶ BOA, AŞS 20, b.12a/b1.

kâğıt demektir. Bir adı da nişân olan ve ilk devirlerde bitti veya misal de denilirdi. Osmanlı diplomatiğinde, padişah tarafından bir memuriyete tayin edilen, bir şeyin kullanılma hakkı, bir gelirden tahsis, bir imtiyaz ya da muâfiyetin verildiğini gösteren padişahın tuğrasını taşıyan belgedir. Bu mânâsı dolayısıyla da beratlı kelimesi, müsâadeli veya imtiyazlı; eli beratlı tabiri ise selâhiyet sahibi olma anlamı taşımaktadır⁹⁷.

Beratlar da padişaha ait belgeler olması hasebiyle fermanlarla hemen hemen aynı rükünleri ihtiva etmektedir. Fermanlarda olmayan bazı mukayese edici özellikleri beratlar taşırlar. Bu sûretle berâtı, ilk bakışta fermanndan ayırmak kabil olur⁹⁸. Beratlarda verilen vazifenin adı; yeri, maaşı, vergisi verilen kimsenin adı bu vazifenin ona neden verildiği ayrı ayrı açıklanır⁹⁹.

İncelememize konu olan sicilde geçen berat sayısı 43 adettir. Bu beratların ekseriyeti vakıf, cami, medrese gibi dini nitelikli yerlere görevli tayin edildiğine ve bazı görevlilerin, görevleri ellerinden alınarak kadı arzıyla daha liyakatli kişilere bu görevler tevcih edilmiştir. İlerleyen bölümde vakıf görevlileriyle ilgili ayrıntılı olarak hangi görevlere getirildiğine dair bilgiler tablolar halinde gösterilmiştir.

Grafik II.II.VI. 20 Numaralı Şer‘iyye Sicili’ndeki Beratların Konu Dağılımı

II.II.VII. Buyruldu

Osmanlı diplomatiğinde, Osmanlı diplomatiğinde yüksek dereceli görevlilerin kendilerinden bir alt tabakadaki mevkilerde bulunanlara gönderdikleri emirler için

⁹⁷Kütükoğlu, *age.*, s.124.

⁹⁸Kütükoğlu, *age.*, s.124.

⁹⁹Sertoğlu, *age.*, s.45.

kullanılan bir terimdir. Buyruldu, Türkçe “buyurmak” mastarından türetilen bir isimdir. Buyruldu, Osmanlı diplomatığında; sadrazam, vezir, defterdâr, kadiasker, kapitan, paşa, beylerbeyi gibi devlet erkânının yüksek dereceli vazifelilerinin, kendilerine arz edilen meseleler hakkında verdikleri yazılı emirler için kullanılan bir terimdir¹⁰⁰.

Osmanlı Devleti’nde, padişahın sonra şer‘i ve kanuni hükümleri icra ve takip ile görevli olan makam, padişahın bir nevi mutlak vekili bulunan sadrazamlardır. Sadrazamlar, padişahın emirlerine istinaden bazı hususları kadılara hatırlatabilirler. Şer ‘iyye Sicillerinde bulunan kayıtlardan bir de sadrazamların yazılı emirleri demek olan buyruldur¹⁰¹.

Bazen beylerbeyi veya sancakbeyinin de buyruldu gönderdiği kayıtlarda görülmüştür. Şer ‘iyye Sicillerinde yer alan önemli bir buyruldu da kazaskerlere ait tayin buyrulduları bulunmaktadır. İstisnai durumlarda en üst rütbeli kadılar dışında, bütün kadıların atanmasını kazasker yapardı. Kullanıldığı belgeye adını veren buyruldu kelimesi, başlangıçta oldukça açık ve okunaklı bir şekilde yazılırken zamanla klişeleşmiş ve okunması mümkün olmayan bir şekil almıştır. Onun içindir ki bu üslublaştırılıp “emrimdir” diye okuyanlar da olmuştur. Meselâ IV. Mehmed’in bazı hatt-ı hümayunlarında buyruldu klişesine çok benzemekle beraber çizgilerin sayısındaki fazlalıkla ondan ayrılan bir başka stilize şekle rastlanmaktadır. Bunun gerçekten “emrimdir” tarzında okunması gerekir. Gerek merkezde gerekse taşrada yazılan bütün buyruldular da daima divanî yazı şekli kullanılmıştır¹⁰².

II.II.VIII. Tereke

Osmanlı miras hukukunda ölen kişilerin geride bıraktığı mal varlığı için kullanılan bir tabirdir. Tereke; varislik, miras, mirasta hak sahibi olma anlamına gelmektedir. Vefat eden bir şahsın, dünyada kalan mal ve haklarının varislere kendisine miras düşen kişilere kalmasına veraset denir. Tereke taksimatından faydalanabilmek için mirasçı olmak için akraba bağı şartı aranır¹⁰³. Şer‘iyye Sicillerinde tereke; muhallefât ya da metrukât olarak da geçmektedir. Tereke, metrukât

¹⁰⁰ Fehmi Yılmaz, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul 2017, s. 87.

¹⁰¹ Akgündüz, *age.*, s. 44.

¹⁰² Kütükoğlu, *age.*, s. 124.

¹⁰³ Devellioğlu, *age.*, s. 1147.

ve muhallefât kelimeleri ölen kişilerin geride bıraktıkları mal varlığını ifade etmek için kullanılan terimlerdir¹⁰⁴. Osmanlı tereke kayıtları, Tereke Defteri, Muhallefât Defteri, Metrukât Defteri, Kassam Defteri ya da Miras Defteri olarak adlandırılmaktadır¹⁰⁵.

Kayıtlarda “muhallefât”, “metrûkât” veya “kassam” terimleri ile de tanımlanan terekeler, devletin mali denetimi sağlamak için her türlü ekonomik faaliyetleri kayıt altına almak istemesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda ölen kişilerin mirasları da tereke kayıtlarında kayıt altına almıştır¹⁰⁶. Tereke kayıtları, ölen kişilerin, sosyal ve ekonomik durumunu aydınlatan taşınabilir ve gayr-i menkuller ve bunların maddi değerleri, mirasçıları ve bu mirasçılara taksimin nasıl yapıldığı, alacak-verecek durumunu, ailesi, yaşam şekli ve seviyesi, giyim-kuşamları, kullandığı ev, mutfak vb. eşyaları ile ilgili somut veriler sunan önemli kaynaklar içerisinde yer almaktadır¹⁰⁷.

Tereke ya da muhallefât dört kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda vefat eden kişinin kimliği, varisleri, mensubu olduğu zümre ve meslek, ikâmet ettiği mahâl, vefat ettiği yer, vefat şekli ve vefat yılı tarihi yer almaktadır. İkinci kısımda ise, geride bıraktığı malların tespiti yapılarak miktarları ve değerleri yer almaktadır. Üçüncü kısımda ise alacakları, verecekleri, masraflar ve varsa mehir ile nafaka yer almakta olup son kısımda da varislere düşen hisse taksimi yer almaktadır¹⁰⁸.

II.II.IX. Vâkfiye

Vakıf, İslam beldelerinin toplum ve kültür hayatlarında önemli rol oynayan hayır kurumuna denir. Arapça bir kelime olan vakf, durdurmak, alıkoymak manalarına gelmektedir. Terim olarak ise vakıf; bir kimsenin Allah'ın rızasına nâil olmak için menkul ya da gayr-i menkul mal ve mülkünü dini ve sosyal bir gaye için tahsis etmesidir¹⁰⁹. Vakfiyenin manasına bakacak olursak, vakf edilen şeyin vasıfları ve vakf edilme şartlarını ihtivâ eden ve kadı tarafından onaylanan bir belgedir. Başka bir

¹⁰⁴ Fatih Bozkurt, “Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 11, S. 22, 2013, s. 194.

¹⁰⁵ Özlem Oral Potacı, “Osmanlı Tereke Kayıtlarının Sanat Tarihi Araştırmaları Açısından Öneme Yönelik Bazı Değerlendirmeler”, *OTAM*, C.40, 2016, s. 329.

¹⁰⁶ Sait Öztürk, “Kassam”, *DİA*, C.24, İstanbul 2001, s. 579.

¹⁰⁷ Ömer L. Barkan, “Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545- 1659)”, *Belgeler III*, 1993, s. 227

¹⁰⁸ Tahsin Özcan, “Muhallefât”, *DİA*, C. XXX, İstanbul 2005, s. 406.

¹⁰⁹ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf”, *DİA*, C. XLII, İstanbul 2012, s. 153.

ifadeyle vakıf tasarrufunun senet ve hücceti, vakfın hükmi şahsiyetinin nizâmnâmesidir¹¹⁰.

Osmanlı vakıf sisteminde üzerinde durulan konulardan biri, sosyal ve ekonomik yönleri olan vakıfların vakfiye şartlarına göre düzenli bir şekilde işlemesi ve bekası olmuştur. Vakıf kurucuları daha vakıflarını inşa ederken, vakıflarına çeşitli şekillerde taarruz edecek kişilerin endişesini yaşamış ve kimisi dua kimisi beddua ile bunun önüne geçebilmeyi amaçlamışlardır¹¹¹.

Hür, akıllı başında ve ergin olmak, her hangi bir borç yüzünden malını kullanmaktan alıkonulmamış bulunulmak şartıyla herkes vakıf inşa etme hakkına sahipti. Bunun gibi, vakf edilen şeyde de, gelirinin devamlı olması, vâkıfın tam mülkiyeti altında bulunması gibi bazı şartlar aranırdı. Bütün bu şartların mevcut olması hâlinde vâkıf denilen vakıf sahibi, vakfettiği şeylerin bir dökümünü ve ne gibi şartlan hâiz olacağını bütün teferruatıyla kayd ettirdiği bir vakfiye/vakıfnâme tanzim ettirirdi¹¹². Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde Osmanlı devrine ait, 27 bini aşkın vakfiyeler ve zeyiller bulunmaktadır. Orhan Gazi vakfiyesinin dışında kalan bütün vakfiyeler Arapça ve Türkçe kaleme alınmıştır.¹¹³

Vakıfların dili, türü ve içeriği düzenlendiği zamana ve yere göre farklılık göstermekle birlikte, vakfiyelerin genellikle mukaddime kısmında; metnin orijinali ve hâtime bölümlerinden oluştuğu görülmektedir. Besmele-i şerif ile başlayan giriş kısmında, Allah'a hamd ve peygambere övgüde bulunulur. Daha sonra vakfı inşa ettiren eğer hükümdar ve yüksek devlet erkânı tarafından inşâ edilmişse vakfın adı ve unvanları uzun uzadıya zikredilerek muhafazakârlığı ve hayrata düşkünlüğü övülür. Akabinde gelen asıl metinde vakfedilen arazi ve diğer gayr-i menkullerin mahiyeti ve sarıh bir şekilde belirtilir. Vakfa tahsis edilen gelirler ve bunların işletilme biçimi de izah edilir¹¹⁴.

¹¹⁰ Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul 1977, s. 92.

¹¹¹ Hasan Yüksel, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)*, Dilek Matbaası, Sivas 1998, s. 65.

¹¹² Kütükoğlu, *age.*, s. 360.

¹¹³ Hasan Yüksel, "Vakfiye", *DİA*, C. XLII, İstanbul 2012, s. 468.

¹¹⁴ Osman Gazi Özdüngenli, "Vakfiye", *DİA*, C. XLII, İstanbul 2012, s. 465.

Vakıflar, kuruluş amacına göre üç bölüme ayrılmaktadır. Birincisi dini, sosyal ve kültürel amaçlar için tahsis edilen hayri vakıflardır. İkincisi, gelirlerinin bir kısmının sosyal, kültürel ve dini amaçlara, bir kısmının ise kurucunun kendisine, aile efradına, akrabalarına veya diğer kişilere tahsis edildiği vakıflardır. Üçüncüsü ise, kurucunun kendisi, ailesi ve diğer yakınlarının yararına inşâ edilen vakıflardır¹¹⁵.

Vakıf ana kütükleri, tapu tahrir defterleri ve Şer'îyye Sicillerinde yer alan suretlerin dışında vakfiyeler, rulo yahut kitap şeklinde kaleme alınmıştır. XVI. yüzyıl öncesine ait olan bütün vakfiyelerin rulo halinde yazıldığı görülmektedir. Kitap şeklinde kaleme alınan vakfiyeler, XVI. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmış olup çoğunluğu padişahlara, hânedan kadınlarına, vezirlere ait tezhipli vakfiyelerdir. Bazı yapılar üzerinde, vakfiye suretlerine rastlanmaktadır. Bunlar çoğunlukla vakfiye özetlerinden ibrettir. Bazı yapılar üzerinde vakfiye sûretlerine rastlanmaktadır. Bunlar çoğunlukla vakfiye özetlerinden ibarettir. Vakfiyenin asıl tanzim ve tescilinden birkaç yıl sonra taş, mermer veya kayalara kazılarak yazılmıştır¹¹⁶.

İncelememize konu olan sicilde vakıflarla ilgili toplam 26 belge mevcuttur. Bu 26 belge türü de berat şeklindedir. Bu beratlarda muhtelif konular ele alınmıştır. Sicilde vakıflara mütevellî tayini¹¹⁷ ile ilgili 4 belge mevcuttur. Sicilde vakıfların genel sorunları olarak; görevlere müdahale¹¹⁸ edildiği, görev ihmalleri¹¹⁹ ve sahte hüccetlerle¹²⁰ görevlere gelenler de gözlemlenmiştir. Ayrıca sicilde muhtelif evkaf, cami ve medreselere; cüzhan, imam, devirhan, vaiz, ihlashan, müderris tayin edildiğine dair belgelere ulaşılmıştır.

¹¹⁵ Hasan Yüksel, "Vakfiyelere Göre Osmanlı Toplumunda Aile", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. 2, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992, s. 468.

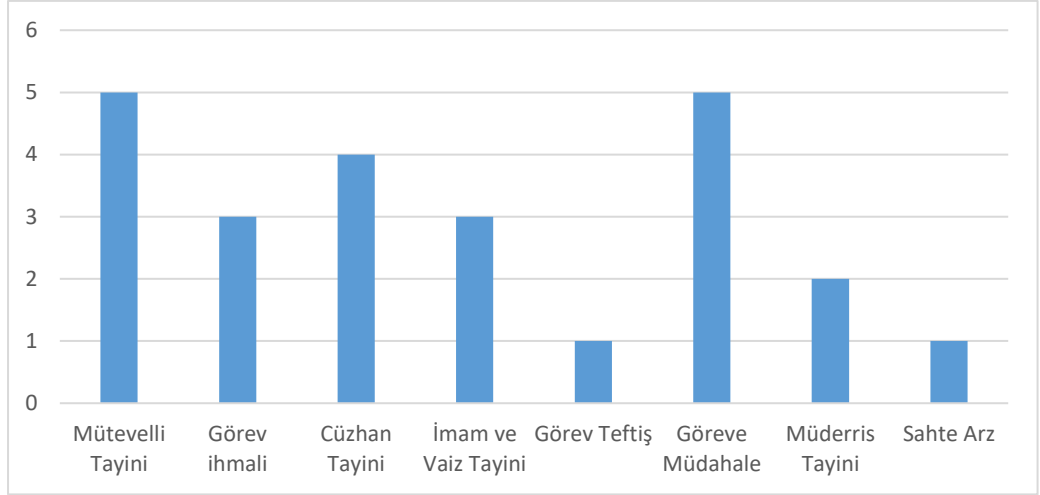
¹¹⁶ Yüksel, *agm.*, s. 468.

¹¹⁷ BOA, AŞS 20, s.3a/b.1, s.11a/b.2, s.3a/b.2, s.4a/b.3, s.29a/b.1, s.5b/b.3, s.6a/b.1, s.30b/b.1

¹¹⁸ BOA, AŞS 20, s.5a/b.1, s.13b/b.1, s.19a/b.1.

¹¹⁹ BOA, AŞS 20, s.30b/b.1.

¹²⁰ BOA, AŞS 20, s.31a/b.1.

Grafik II.II.IX. 20 Numaralı Şer'îyye Sicili'ndeki Vakıfların Konu Dağılımı

II.II.X. Tezkireler

Osmanlı bürokrasisinde kalemler ve kişiler adına yazılan özet belgelerin genel adıdır. Arapça bir kelime olan tezkire, zıkr kökünden gelmektedir. Kelime manası itibariyle tezekküre vesile olan şey demektir. Diplomatik olarak ise, aynı beldedeki resmi daireler veya şahıslar arasındaki haberleşmeleri temin eden belgeler için kullanılır. Tezkireler, maksadı net ve sarîh bir şekilde anlatacak, fakat lüzumsuz teferruata kaçmadan yalın bir dille kaleme alınırlardı. Tezkirelerin çıktıkları daireye ve verilme sebebine göre berat, divan, hazine, arz, inhâ tezkiresi gibi birçok çeşidi bulunmaktadır¹²¹.

II.II.XI. Temessük

Osmanlı teşkilatında herhangi bir hususta verilen teslimat, senet belgesine Temessük denir. Arapça'da "tutunmak, sarılmak, yapışmak" mânasına gelmektedir¹²². Borç için alınıp verilen senet ve istimlâk sırasında alınan hüccet de denmektedir. Kelime anlamı itibariyle "ihtimam ile tutunmak" demektir¹²³. Şer'îyye Sicillerinde temessükün anlamı ise şudur: miri arazide gayr-ı sahih vakıflarda tasarruf etme hakkı sahiplerine yetkili kurum ya da eşhaslar tarafından verilen belgedir. Yani temessük, tasarruf vesikası demek olup daha sonraki süreçlerde tapu yerine geçmiştir¹²⁴.

¹²¹ Kütükoğlu, *age.*, s.245.

¹²² Mübahat S. Kütükoğlu, "Temessük", *DİA*, C.XL, İstanbul 2001, s. 413.

¹²³ Pakalın, *age.*, s. 453.

¹²⁴ Akgündüz, *age.*, s.114.

II.II.XII. Mektup

Taziye, tebrik, teşekkür, tavsiye, görevden alma ve atama gibi çeşitli sebeplerden ötürü, muhtelif kişilerce mektup yazılabilirdi. Haneden mensuplarının, devlet erkânının ve aile fertlerinin birbirlerine yazdıkları mektuplar “özel mektuplar” kategorisine giriyordu. Osmanlı bürokrasisinde mektup yazarken dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardı. Bunlardan en önemlisi mektubu gönderen kişiyle mektubu alan kişinin konumlarının niteliği idi. Eğer mektup gönderilen kişinin mevkisi gönderen kişinin mevkii birbirine müsavi ise isim yazılmalıydı. Ancak gönderilen kişi üst makamdaysa mektuba isim yazmak yerine övgü dolu ifadeler kullanılmalıydı. İki belde ya da iki memleket arasındaki çeşitli vesilelerle birbirine gönderdikleri yazılara mektup denir¹²⁵.

II.III. Tarihi Kaynak Olarak Şer ‘iyye Sicillerin İçeriği ve Önemi

Şer‘iyye Sicilleri, Osmanlı Devleti’nin sosyo-ekonomik yapısından, konuşulan diline kadar tüm özellikleri yansıtmaktadır. Toplumların sosyal tarihlerini aydınlatan ana kaynak niteliği taşıyan sicillerdir. Bölgede bulunan insanların aile yapısı, gelenekleri, çocuk sayıları sosyal güvenlik kurumlarını, zengin fakir müslim-zımmî ailelerin durumunu sicillere bakarak çeşitli bilgiler elde edebiliriz. Ayrıca siciller, etnografya ve halk kültürü açısından da büyük önem taşımaktadır. Toplumu oluşturan insanlar nasıl yaşıyor ne yiyor, ne giyiyordu ki, bu ve bunun gibi soruların cevabı sicillerde bulmak mümkündür. Birçok devlette de sicil kayıtları vardı. Fakat bunlar korunamadığından günümüze ulaşamamıştır¹²⁶.

Sicillerdeki belgeler, askeri ve şehir tarihi açısından önemli olduğu gibi, iktisat tarihi ve yer adları bakımından da büyük önem arz etmektedir¹²⁷. Suret olarak Şer‘iyye Sicillerine geçmiş bulunan çeşitli fermanlar, beratlar, mektuplar ve diğer resmi kayıt altına alınan belgelerin eski düzenin objektifliğini ortaya çıkaran en önemli belgelerdendir. Şer ‘iyye Sicillerinde birçok devlet adamları, müderris, âlim, şair,

¹²⁵ Kütükoğlu, *age.*, s. 221.

¹²⁶ İbrahim Yılmazçelik, “Diyarbakir Şer‘iyye Sicilleri (Katalog ve Fihristleri)”, *Diyarbakir Tanıtma Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları*, Ankara 2001, s. 7.

¹²⁷ Gedikli, *agm.*, s. 75.

sanatkâr ve mimar dalındaki mahir kişilerin isimleri geçmektedir. Detaylı olmasa da bu kişiler ile ilgili en güvenilir bilgiler edinilebilmektedir. Yine kadı defterinin mimari tarihimiz açısından da önemi büyüktür. Halen günümüze ulaşan veya ulaşamayan mimari yapılar hakkında da bilgi verir. Eskiden metruk olan yerlerde; kasaba, köy, mahalle, semt, çiftlik ve otlak özellikle aşiret ve cemaat reisleri isimleri bu kayıtlarla aydınlatılır. Ayrıca askeri ve siyasi bakımdan da Şer‘iyye Sicilleri büyük önem arz etmektedir.

Nitekim defterlerde askeri seferler hakkında bilgiler bulmak mümkündür. Bu defterlerdeki fiyat kayıtları esnaf teftişine ait, kısa ama bir o kadar da açık zabıtlar vaktiyle kadıların belediye işlerine de baktıkları görüşünü kuvvetlendirmekte, o zamanki belediye tüzük ve yönetmeliklerini açıkça belirtmektedir. Dava konuları ve eski şer ‘iyye mahkemelerinin çalışmalarını ve İslam hukukunun uygulamadaki usûl ve esasları bize olduğu gibi aktaran sicil zabıtlarının bir hukukçuyu dahi ilgilendirecek önemdedir.

Bu zabıtlar dava ve muhakeme usullerini, davacıların iddialarını karşı tarafların reddini, nihayet kadıların şer‘i kararlarını tanıtmaları bakımından mühimdir. Kadı sicillerinde geçen Türkçe terimlerle ilgili, imla özellikleri, anlatım ve üslup şekilleri, tereke zabıtlarında yiyecek ve eşya maddelerinin isimleri, dil yönünden ayrı ayrı mukayese edilecek konulardır¹²⁸. Siciller önemli tarihi olayların, tarihi şahsiyetlerin, mahallî yer adlarının önemli tarihi müesseselerinin bütün ayrıntılarıyla doğru bir şekilde tespitinde de birinci dereceden önem arz etmektedir.

Osmanlı Devleti’ndeki Şer ‘iyye Sicil arşivleri, bugün yoğun bir şekilde ülkemizde ve Ortadoğu’daki ülkelerde az sayıda eskiden Osmanlı toprağı olan diğer ülkelerde bulunmaktadır. 1980 yılından sonra Osmanlı ve Ortadoğu çalışmalarının birçok alanında siciller artık birinci dereceden tarihi kaynak şeklinde yoğun bir biçimde kullanılmıştır. Sicillerde kadınlarla ilgili çalışmaları, Müslüman veya gayr-i müslim arasındaki ilişkileri ve toplumun maddi kültürünü oluşturan Osmanlı hukuku gibi konular sicillerle yeni anlamlara ve yorumlara kavuşmuştur¹²⁹.

¹²⁸ Atalar, *agm.*, s. 312.

¹²⁹ Uğur, *agm.*, s. 8.

III. Şer‘iyye Sicilleri Kataloğu, Amasya Şer‘iyye Sicilleri Kataloğu ve Amasya Şer‘iyye Sicilleri İle İlgili Yapılan Çalışmalar

III.I. Şer‘iyye Sicilleri Kataloğu

Osmanlı Devleti’nin tarihi kaynaklarından en önemli kaynaklardan birisi de Şer ‘iyye Sicilleri’dir. Bu siciller, kadıların gittikçe artan yetki ve hizmet sahalarına göre ehemmiyet arz etmektedir. Yapılan sicil çalışmaları adeta bir sicil bilimi terimi ile kavramlaştırabilecek ivme kazanmıştır. Bunları okumadan anlamlandırılmaya, bazı işaret ve ibarelerin yorumlanmasına, sicillerin tarihlendirilmesine kadar uzanmaktadır. Bugüne dek üzerine çalışılan Şer ‘iyye Sicilleriyle ilgili yapılan çalışma konularını şöyle sıralamak mümkündür; Katalog çalışmaları, metin çeviri yazılarının hazırlanması, sicillere dayalı olarak yapılan çalışmalardır. Katalog çalışmaları bakımından en büyük sorunu teşkil eden yurt dışında Osmanlı coğrafyası ülkelerinin arşivlerinde bulunan Şer‘iyye Sicillerinin toplu bir kataloğunun bugüne dek yapılmamış olmasıdır¹³⁰.

Şer‘iyye Sicillerine olan ilgi gün geçtikçe artmaktadır. 1960’lardan itibaren sicillerin kataloglanmasına başlanmıştır. Katalog çalışmaları ile ilgili yapılan ilk çalışma 1694 yılında Osman Ersoy tarafından hazırlanmıştır. Akabinde bunu Mücteba İlgürel ve Yusuf Hallaçoğlu’nun katalog çalışmaları izlemiştir. Çalışmalar, 80’li yıllarda devam etmiş ilk toplu kataloğu Ahmed Akgündüz yayınlamıştır¹³¹.

III.II. Amasya Şer ‘iyye Sicilleri Kataloğu

Şehir tarihçiliği açısından birinci elden kaynak niteliğinde olan Şer‘iyye Sicilleri bilindiği üzere en erken tarihlisi 1455 yılında Bursa için tutulmuş olandır. Ancak kadılık kurumunun ilk zamanlardan beri mevcudiyeti, bakımsızlık, unutulmuşluk, isyanlar sırasında ortadan kaybolanlar ve düşman yağmaları gibi faktörler hesaba katıldığında bu tarihin daha geriye götürülebilmesi de mümkündür. Sicillerin merkezî bir mekânda toplanması ve esaslı bir şekilde muhafazası ancak 1873

¹³⁰Gedikli, *agm.*, s. 79.

¹³¹ Ekrem Tak, “XVI-XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri”, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araş. Enstitüsü*, İstanbul 2009, s. 139.

yılında “Sicillât-ı Şer ‘iyye ve Zabt-ı Deâvî Cerîdeleri” haklarında talimat ile gerçekleştirilmiştir. Kadılık kurumu ile kaim olduğu sebepten Şer‘iyye Sicilleri de XX. yüzyılın başlarına kadar tutulmaya devam etmiştir¹³².

İncelememize konu olan Amasya Şer‘iyye Sicili Ankara’da Milli Kütüphane Başkanlığı’nda bulunan Şer‘iyye Sicilleri 27.03.2006 tarihinde Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü’ne devredilmiştir. Daha önce Tokat’ta bulunan 10 Şer‘iyye Sicilleri 1991 senesinde Ankara Milli Kütüphaneye taşınmıştır. 2006 yılında ise Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne nakledilmiştir. Ayrıca bunların dijital suretleri de Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunmaktadır. Burada Amasya’ya ait 95 adet Şer‘iyye Sicili bulunmaktadır. Bunlardan birincisi H.1034-1036 (M.1624-1627) yıllarına ait olup 184 sayfadır. Son sicil ise H. 1283-1290 (M. 1866-1874) yıllarına aittir ve 382 sayfadır¹³³.

Amasya Şer‘iyye Sicilleri’nde kronolojik olarak pek boşluk gözlenmemiştir. Ancak miladi 1636-1641, 1714-1717, 1746, 1802-1805, 1821-1823 yıllarını kapsayan siciller mevcut değildir¹³⁴. Bunların nerede olduğu ile ilgili her hangi bir bilgiye de ulaşılammıştır. Ancak yapılan son çalışmalar ışığında bunlara ek olarak Amasya’ya ait yeni Şer‘iyye Sicilleri ortaya çıkmıştır. Tokat müzesinde korunan ve gün yüzüne yeni çıkarılan bu siciller H. 1315-1331 (M. 1897-1913) ve H. 1301-1307 (M. 1883-1890) tarihlerine aittir¹³⁵. Sayfa sayısı en düşük sicil 21 sayfa ile 52 numaralı Şer‘iyye Sicilidir. H. 1178-1181 (M. 1764-1768) yılları arasında 4 yıllık bir dönemi kapsadığı düşünülürse defterde eksik belgelerin olduğu düşünülebilir.

¹³² Yunus Uğur, “Şer‘iyye Sicilleri”, *DİA*, C: XXXIX, İstanbul 2010, s. 8.

¹³³ Ahmet Akgündüz, “Şer‘iyye Sicilleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, C.1 İstanbul, 1988, s.170.

¹³⁴ Akgündüz, *age.*, s. 170.

¹³⁵ Alpaslan Demir, Yasin Dönder, “Amasya Tarihine Işık Tutacak Yeni Bir Şer‘iyye Sicili”, *Uluslar Arası Amasya Sempozyumu*, 4-7 Ekim 2017 Amasya, s. 164.

Tablo 1: Amasya Şer‘iyye Sicilleri Kataloğu¹³⁶

Defter No	Hicri Tarih	Miladi Tarih	Sayfa Sayısı	Poz Sayısı
1	1034-1036	1624-1627	178	93
2	1042-1043	1632-1634	153	79
3	1044	1634-1635	128	65
4	1052-1054	1642-1644	152	77
5	1053-1054	1643-1645	122	63
6	1054-1056	1644-1647	88	49
7	1058-1059	1648-1649	112	56
8	1059	1649-1650	56	28
9	1062	1651-1652	97	50
10	1062-1063	1651-1653	227	114
11	1064-1065	1653-1655	162	83
12	1067	1656-1657	118	61
13	1070-1072	1659-1662	178	91
14	1073-1074	1662-1664	96	48
15	1074-1075	1663-1665	139	70
16	1076-1078	1665-1668	192	98
17	1083-1084	1672-1674	145	78
18	1092-1093	1681-1682	143	76
19	1100-1101	1688-1690	154	83
20	1104-1105	1692-1694	52	32
21	1106-1107	1694-1696	161	86
22	1109-1110	1697-1699	94	51
23	1112-1113	1700-1702	102	54
24	1113-1115	1701-1707	65	36
25	1117-1118	1705-1707	130	71
26	1121-1123	1709-1712	93	53
27	1123-1124	1711-1712	94	49
28	1125	1713	142	59
29	1131-1132	1718-1720	104	38
30	1133	1720-1721	131	43
31	1133-1135	1720-1723	200	108
32	1136-1137	1723-1725	186	97
33	1137-1139	1724-1727	239	124
34	1139-1140	1726-1728	132	71
35	1142-1144	1729-1732	240	127
36	1144-1146	1731-1734	180	87
37	1146-1147	1733-1735	218	110
38	1147-1148	1734-1736	160	87
39	1149-1151	1736-1739	144	69
40	1151-1153	1738-1741	132	67
41	1153-1154	1740-1742	169	80
42	1155-1156	1742-1744	128	62
43	1157-1158	1744-1745	160	83
44	1160-1161	1747-1748	139	74
45	1163-1164	1749-1751	113	53

¹³⁶ Bu tablo İslâm Araştırmaları Merkezi’ndeki Kadı Sicilleri Kataloğu veri tabanına dayanılarak hazırlanmıştır.

46	1163-1168	1749-1755	66	26
47	1167-1171	1753-1758	133	69
48	1168-1170	1754-1757	206	101
49	1171-1174	1757-1761	136	69
50	1175-1176	1761-1763	54	32
51	1175-1177	1761-1764	162	88
52	1178-1181	1764-1768	21	13
53	1182-1184	1767-1771	188	97
54	1187-1189	1773-1776	245	127
55	1191-1192	1776-1777	110	60
56	1192-1193	1777-1778	158	75
57	1192-1193	1778-1779	108	57
58	1194	1780	118	59
59	1195-1196	1780-1782	124	67
60	1196-1198	1781-1784	152	78
61	1198-1199	1783-1785	100	53
62	1200-1201	1785-1787	46	27
63	1200-1201	1785-1787	53	32
64	1202-1203	1787-1789	95	42
65	1214-1215	1799-1801	24	15
66	1221-1222	1806-1808	91	52
67	1222-1224	1807-1810	180	102
68	1225-1226	1810-1811	214	124
69	1227-1229	1812-1814	176	89
70	1231-1233	1815-1818	218	108
71	1234-1235	1818-1820	111	59
72	1240-1243	1824-1828	153	79
73	1243-1245	1827-1830	120	65
74	1247-1249	1831-1834	183	95
75	1250-1253	1834-1838	54	31
76	1251-1254	1835-1839	193	103
77	1254-1255	1838-1840	196	95
78	1255-1261	1839-1845	237	132
79	1256-1261	1840-1845	159	88
80	1261-1266	1845-1850	149	81
81	1264	1847-1848	55	29
82	1266	1849-1850	85	63
83	1266-1269	1849-1853	188	98
84	1269-1271	1852-1855	97	51
85	1272-1274	1855-1858	188	97
86	1272-1274	1855-1858	193	99
87	1274-1279	1857-1863	208	110
88	1274-1279	1857-1863	236	129
89	1279-1284	1862-1868	180	98
90	1278-1282	1861-1866	41	43
91	1279-1281	1862-1865	111	33
92	1279-1282	1862-1866	151	83
93	1280-1290	1863-1874	191	106
94	1282-1284	1865-1868	156	82
95	1283-1290	1866-1874	381	196

III. III. Amasya Şer'iyce Sicilleri Konusunda Yapılan Çalışmalar

Amasya Şer'iyce Sicilleri ile ilgili yapılan Yüksek Lisans çalışmalarını sınıflandırıp inceleyebiliriz.

III.III.I. Yüksek Lisans Tez Çalışmaları

1. YILMAZ, Fikret, *Amasya'nın Bir Numaralı Şer'iyce Sicili*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1987.
2. TEMİZ, Merve, *3 Numaralı Amasya Şer'iyce Sicilinin Transkripsiyon Ve Değerlendirmesi*, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Amasya 2018.
3. YILDIRIM, Canan, *4 Numaralı Amasya Şer'iyce Sicili'nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirmesi*, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Amasya 2018.
4. BAHADIR, Hacer, *5 No'lu Amasya Şer'iyce Sicili'nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi*, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Amasya 2019.
5. TÖREMİŞ, Fatma Gül, *H. 1058-1059 (1648-1649) Tarihli Ve 7 Numaralı Amasya Şer'iyce Sicili'nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi*, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Amasya 2019.
6. TUNCEL, Yakup, *Amasya Şer'iyce Sicili*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2001.
7. KETEN, Ebru, *10 No'lu Amasya Şer 'iyce Siciline Göre Amasya'nın İki Yü: 1652-1654 Yılları Arasında Amasya'nın Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2021.
8. YOLCU, Selim, *Amasya'nın 2191 Numaralı Şer'iyce Sicili: 1054/1059-1645/1650, Transkripsiyon Ve Değerlendirme*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2001.
9. AKBAŞ, Murat, *15 Numaralı Amasya Şer'iyce Sicilinin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya 2019.

10. ÖZDEMİR, Yılmaz, *H.1109-1110(M. 1697-1699) Tarihli Ve 22 No'lu Amasya Şer'iye Sicili'nin Transkripsiyonu Ve Tahlili*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003.
11. TANIR, Züleyha, *Amasya 23 Numaralı Şer'iyye Sicili (H.1112-1113/M. 1700-1702)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.
12. KAHRİMAN, Salih, *26 No'lu Amasya Şer'iyye Sicilinin Sosyal Ve Ekonomik Açından Değerlendirilmesi (1710-1711)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1999.
13. ŞAHİN, Levent, *26 No'lu Amasya Şer'iyye Sicil Defterinin Analizi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.
14. ÇAKMAK, Şener, *39 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili: H. 1149-1151(M. 1736-1739)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, Elazığ 1996.
15. YAVUZ, Hasan Ali, *(56. ve 57. Şer'iye Sicillerine Göre) 1777-1780 Yılları Arasında Amasya*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1999.
16. KARADENİZ, Yılmaz, *H. 1182 Şer'iye Siciline Göre Amasya'nın İdari, Sosyal, Siyasi Ve İktisadi Yapısı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya 1996.
17. KÖK, Mustafa, *H. 1200-1201 (M. 1785-1787) Tarihli Şer'iyye Siciline Göre Amasya'nın İdari, Sosyal Ve İktisadi Yapısı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.
18. BAYER, Seniha Saadet, *61 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1999.
19. ERDOĞAN, Ahmet, *71 No'lu (D.NO: 71, S.NO: 2254) Amasya Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu Ve Değerlendirmesi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, Samsun 2010.
20. KILINÇ, Hidayet, *72 Numaralı Amasya Şer'iyye Sicili(1825-1827 M./1241/1243 H.)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2005.

21. BAŞ, Ergin, *62 Numaralı Amasya Şer'iye Sicil Defteri'nin Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2008.
22. ŞAHİN, Ahmet, *62 No'lu (H.1200-1201/M. 1785-1787) Amasya Şer'iyye Sicilinin Transkripsiyonu Ve Değerlendirmesi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, Samsun 2010.

IV. H.1104-1105 M.1692-1694 Tarihli Amasya Şer'iyye Sicilinin Tanıtımı ve Transkripsiyonunda Takip Edilen Metod

İncelememize konu olan Amasya Şer 'iyye Sicilli Ankara'da Milli Kütüphane Başkanlığı bünyesinde bulunmaktadır. Bu defter, H.1104-1105/M.1692-1694 yıllarına ait olup toplam 32 poz 52 sayfadan oluşmaktadır. Sicilin başından 15. sayfasına kadar olan bölüm "sicil-i mahfuz" denilen kısımdır ve bu kısımda ihtida, alım-satım, hibe, vekâlet, miras, vasi ve tayin davaları gibi muhtelif belgeler yer almaktadır. Defterin içindeki belgelerin çoğu merkezden gelen belgelerin sûretleri mevcuttur. Yani sicil-i mahfuz defterlü denilen bu kısma; ferman, berat, mektup, tezkire gibi belgelerin sûretleri kaydedilmiştir.

Sicildeki defterde yer alan toplam belge sayısı 105'tir. Defterin kapak niteliğindeki ilk sayfası ve defterin son sayfası belge vasfını taşımadığı için belge içerik olarak sicildeki diğer sayfalardan farklı olduğundan, transkripsiyon sırasında bu sayfalara belge numarası verilmemiştir. Çünkü bu kısımlar kendinden önceki ve ya sonraki belgelerin yansıması türünde kısa kısa notları ihtiva etmektedir. Ayrıca defterde 2 adet mükerrer belge tespit edilmiştir. Bunlar 23. belge 24. belgenin tekrarı aynı şekilde 26. Belge de 27. belgenin tekrarı niteliğindedir (bkz.s.23a/23b, s.24a/24b, s.26a/26b, s.27a/27b). Ayrıca bu defterde 1 varak ve bir hüküm Arapça olduğu için sarf-ı nazar olmuştur (s.15a/ s.18a/b.3). İncelediğimiz defterdeki her bir belgeye tarafımızdan ayrı ayrı sayfa numarası verilmiştir. Bu numaralar her sayfada belge numarası bulunmaktadır (mesela s.23/b.1, s.29/b.2, s.56/b.1 gibi).

Metnin transkripsiyonunda mümkün olduğu kadar genel kabul gören kurallara uyulmaya çalışılmıştır. Ayın harfi (ع) (') şeklinde gösterilmiştir. Elif (ا) vav (و) ye (ي) harfleri ile yapılan uzatmalar "â, û, î" şeklinde gösterilmiştir. Cümlelerde okuyup

emin olamadığımız yerlerde (?) kullanılmış, okunamayan yerler için ise metnin orijinali kopyalanmıştır. Belgenin orijinalinde kâtip tarafından boş bırakılan yerlere parantez içinde “boşluk” yazılmıştır (mesela Hasan nâm (boşluk) gibi). Mürekkep dağılması sonucu veya kenara sıkıştırılıp yazılmaya çalışılan belge çözünürlüğü düşük olan kısımlar parantez içinde silik olarak ifade edilmiştir. Belgelerde iki defa yazılan yani mükerrer olan kelimeler, sayfalar aynı şekilde iki defa yazılmış, fakat bir dipnotta bu husus belirtilmiştir. Bazı kelimeler ise anlam itibarıyla metinle bağdaşmadığı için kelimenin yanına (?) konulmuştur. Çalışmamıza konu olan Şer’iyye Sicili, T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivlerinden temin edildiği için dipnotun başına BOA kısaltması eklenmiştir.

V. Amasya’nın Menşei ve Tarihi Süreç İçerisindeki Yeri

V.I. Coğrafi Olarak Amasya ve Menşei

Coğrafi olarak Amasya, deniz seviyesinden 400m yüksekliğindeki, Yeşilırmak havzasının açtığı iki tarafı yüksek kayalıklarla çevrili olan dar bir vadide kurulmuştur. Şehrin içinden geçerken doğu batı istikametindeki nehrin solunda yükselen dik kayalıklar tarafından oyulmuş mağara, kral mezarları ve kale cezbedicidir. Nehrin sağ kesmi sol kesmine nazaran daha az eğimli ve düz olduğundan yerleşmenin ekseriyeti bu yönde olmuştur¹³⁷.

Yeşilırmak vadisinin kente sağladığı doğal koruma kentin düşmanlarca işgalini zorlaştırdığından kentin tarihî ve kültürel yapısı gibi doğal dokusu da günümüze kadar tahrip olamadan gelebilmiştir. Kentte Karadeniz iklimi yanı sıra Orta Anadolu'nun karasal ikliminin de etkinliği görülür. Özellikle şehrin kuzey kesiminde meşe, kayın, sarıçam, kızılçam gibi önemli ağaç türlerinin oluşturduğu zengin bitki örtüsüyle kaplıdır. Güney kesimi ise insan etkinliği ile oluşan antropojen step veya bozkır bitki örtüsü taşır¹³⁸.

Amasya adının menşei hakkında bilgi verecek olursak; bilinen en eski adının Amaseia olduğu, ancak ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur. Amasya şehri çok eski bir maziden kalma olan ismini (Amaseia) hiçbir

¹³⁷ İlhan Şahin, Feridun Emecen, “Amasya”, *DİA*, C. III, İstanbul 1991, s. 1.

¹³⁸ Besim Barkot, *Coğrafya Dersleri*, İstanbul 1940, s. 62.

değişikliğe uğramadan muhafaza etmiştir¹³⁹. Nitekim Amasya hakkında bilgi veren klasik Yunan yazarlarından Strabon, şehrin ismini Amaseia diye zikreder. Roma İmparatorluğu zamanında Amasya’da dünyaya gelmiş olan coğrafyacı Strabon’un Geographika adlı eserinde Amasya için; benim kentimin içinde İris Irmağı’nın aktığı geniş ve derin bir vadide kurulmuştur¹⁴⁰ diye bahseder.

Hüseyin Hüsameddin ise şehrin Amas adında birisi tarafından kurulduğunu bu sebeple onun adı olan Amis ismiyle anıldığını dile getirir. Amasya isminin kökeninin ne ile ilgili olduğuna dair birçok rivayet vardır. Amasya’nın Hitit İmparatorluğu’na bağlı “Yukarı Ülke” olarak adlandırılan bölgenin eyalet merkezi Hakmis olabileceği de düşünülmektedir. Ancak bu dönemden kalma hiçbir Hitit kalıntısına rastlanmamıştır. Ayrıca vadiye hâkim bir konumda bulunan Harşena Dağı’nın da topografik açıdan Hitit yerleşim tarzına uygun olmadığı görüşü ileri sürülmüştür¹⁴¹.

Ayrıca kentin adını tarihte savaşçı kavimler arasında ün yapmış Amasitler’den aldığı da ileri sürülmektedir. “Amasaa, Amazis, Amazus, Amizus, Amasa, Amise” kelimelerinin sonlarındaki ekleri kaldırdığımızda Amas ve Amis isim kökleri kalmaktadır. Böylece Amasya’yı yaptıranın Amas diğer ismiyle Amis olduğu görüşü kuvvetle muhtemeldir¹⁴². İlk devir Osmanlı tarihi ile ilgili kaynak eserlerde ve arşiv vesikalarında Amasya adı aynı şekliyle yer alarak günümüze dek bu isim muhafaza edilmiştir.

V.II. Amasya’nın Tarihi

Amasya şehrinin kim tarafından ve ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, büyük İskender devrinden önceden de var olduğu ve şehrin tarihinin Hititler dönemine kadar uzandığı sanılmaktadır. Amasya, Helenistik Seleukhoslar döneminde zaman zaman Pontus krallıklarının baş şehri oldu. Milattan önce, 63 yılında da Roma Devleti’nin sınırları içine ilhak edilmiştir. Milattan sonra III. asırda bir piskoposluk merkezi olarak önem kazandı. Şehir 712 yılında Araplar

¹³⁹ A.Gabriel, Mükrimin Halil Yınanç, “Amasya”, *İslam Ansiklopedisi*, C.1, MEB, 1993 İstanbul s. 394.

¹⁴⁰ Strabon, Antik Anadolu Coğrafyası (*Geographia*), (çev. Adnan Pekman), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul, 1983, s. 60.

¹⁴¹ Şevket Dönmez, Ön Tarih ve Klasik Dönemlerde Amasya,; Güncel Arkeolojik Bulgular, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, S.16, Ankara 2013 s. 21.

¹⁴²Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Yasar, *Amasya Tarihi*, haz. Mesut Aydın, Güler Aydın, C. I, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya, 2007, s. 11.

tarafından alınmış olsa da birkaç yıl sonra imparator III. Leo idaresindeki Bizans kuvvetleri şehri ele geçirdi¹⁴³.

Amasya'nın Türkler tarafından ne zaman fethedildiği konusunda kesin bir netlik yoktur¹⁴⁴. Amasya, Medinetü'l-Hükemâ, Bağdadü'r Rum, Rumiyye-i Suğrâ, Ermaniyye-i Kübrâ, Hısnü'l-Mir'at, Kubbetü'l-Ulemâ, Türbetü'l-Evliyâ, Darü'n Nasr, Darü'l-İzz ve Kasrû's-Selâtin¹⁴⁵ gibi fevkalade vasıflarla anılmıştır¹⁴⁶. Amasya'nın kaynaklarda bilinen tarihi MÖ 3000 yılına tekabül etmektedir. Bu tarihte, Türk hâkimiyetinin başlangıcı olan 1071 yılına kadar geçen sürede Amasya şehrine; Hattiler, Hititler, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Pontus Krallığı, Roma İmparatorluğu ve Bizans imparatorluğu hâkim olmuştur¹⁴⁷. Ancak XI. yüzyıl başında Dânişmendliler'in idaresi altında olduğu da bilinmektedir. Bu hâkimiyet, Dânişmendli topraklarının Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıçarslan (1155-1192) tarafından Amasya'nın ilhakına kadar devam etti.

Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Dâü'l-izz unvanı ile anılan şehzadeler diyarı, II. Kılıçarslan'nın hüküm sürdüğü son yıllarda oğulları arasında yapılan taksimatta Amasya Nizameddin Argunşah'ın payesine düştü. Fakat Argunşah'ın kardeşi, Tokat beyi olan Rukneddin Süleyman burayı zorla ele geçirdi. Amasya şehri daha sonra Baba İshak öncülüğündeki Babaî isyanlarına şahitlik etti. 1243 yılındaki Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'yu işgal eden Moğollar şehri zapt ettiler. Böylece şehir Moğol valileri tarafından idare edilmeye başlandı. Amasya bir dönem de son Selçuklu Sultanı olan II. Gıyaseddin Mesud'un oğlu olan Taceddin Altınbaş'ın hâkimiyetine girdi. Daha sonraki dönemlerde Sivas'ta hüküm süren Eretna'nın ve haleflerinin idaresine katıldı. Eretnaoğlu Ali Bey'i alt eden Emir Hacı Şadgelgi tarafından şehir ele geçirildi. Akabinde Hacı Şad ve müttefiki olma Melik Ahmed ile

¹⁴³ Şahin, Emecen, *agm.*, s. 3

¹⁴⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1998, s. 542.

¹⁴⁵ Medinetü'l – Hükema (Akıl ve Hikmet Sahiplerinin Şehri), Bağdadü'r - Rum (Anadolu Beldelerinin Bağdad'ı), Rumiyye-i Suğra (Küçük Roma), Ermeniyye-i Kübra (Büyük Armanyak Şehri), Hısnü'l-Mirat (Ayna Kalesi veya Aynalı Hisar), Kubbetü'l-ulema ve Türbetü'l-Evliya (Âlimlerin Merkezi ve Evliyaların Toplandığı ve Defn Edildiği Yer), Dârü'n-Nasr (Nusret ve Zafer Yurdu, Dârü'l İzz (İzzet ve Saadet Yurdu, Dârü'l-Fütûh (Fetihlerin Çıkış Noktası) ve Kasrû's-Selâtin (Padişahların Köşkü). Bkz. Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin Efendi, *Amasya Tarihi*, haz. Mesut Aydın, Güler Aydın, C. I, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2007, s. 11.

¹⁴⁶ Yasar, *age.*, s. 3.

¹⁴⁷ Sibel Kavaklı, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya (Şer'iyye Sicillerine Göre)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2001, s. 44.

Kadı Burhaneddin arasındaki siyasi mücadeleler baş gösterdi. Şadgeldi'nin vefatı üzerine oğlu Ahmed, Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'in desteğini alarak şehri Kadı Burhaneddin'e karşı savunmaya geçti¹⁴⁸.

XIII. asrın son çeyreğinde, Anadolu'da Kadı Burhaneddin, Candaroğulları ve Karamanoğulları gibi beylikler, Osmanlı aleyhine faaliyetlerde bulunmalarından dolayı 1386 tarihinde I. Murad Anadolu'da bu beyliklere karşı fetih hareketlerini başlattı. Osmanlı devleti, Candaroğulları beyliğini buyruğu altına alarak Osmancık, Gümüş ve Amasya'nın Osmanlı egemenliği altına girmeyi kabul ettiklerini bildirmeleri üzerine I. Murad, bölgeye Yıldırım Bayezid'i gönderdi. Şehzade Bayezid, 1386 yılında Amasya'ya gelerek Osmanlı Devleti'ne bağladı¹⁴⁹. Böylece I. Murad döneminde merkezi Amasya olmak üzere kurulan Rum eyaletinin ilk sancakbeyliğine Yıldırım Bayezid tevcih edildi¹⁵⁰. Bu gelişmelerden sonra Amasya'da Çelebiler¹⁵¹ dönemi başlamış oldu.

Amasya'nın Osmanlı hâkimiyetine alınmasıyla Tokat ve Sivas'ı da içerisine alan “Eyalet-i Rumiye-i Suğra” adında bir eyalet kuruldu. “Paşa Sancağı” olarak nitelendirilen eyaletin merkezi XV. yüzyılın ilk yarısından 1520 yılına kadar Amasya oldu¹⁵². XVI. yüzyılın sonlarına dek Amasya, Osmanlıların doğu sınırında stratejik bir merkez konumunda idi. Hem Danişmentlilere başşehirlik yapmış, hem de Anadolu'nun Türkleştirme ve İslamlaştırma politikaların yansıdığı merkezlerden birisi¹⁵³ olmuştur. Amasya, aynı zamanda uzun tarihi geçmişinde, medeniyetler şehri olarak her dönemin kültür ve medeniyet mirası özelliklerini yansıttığından dolayı hanedan üyelerine mensup şehzadelerin, idari tecrübe kazanmak amacıyla gönderildikleri sancakların başında yer almıştır.

¹⁴⁸ Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmet ve Devleti(1344-1398)*, Ankara 1970, s. 140.

¹⁴⁹ Yaşar, *age.*, s. 302.

¹⁵⁰ Halil İnalçık, “I. Bayezid”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 231.

¹⁵¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri”, *Belleten*, C. XXXVII, S. 156, Ankara 1975, s. 667.

¹⁵² Adnan Gürbüz, *Toprak-Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1993, s. 71.

¹⁵³ İbrahim Kafesoğlu, “Selçuklular”, C. X, *İslam Ansiklopedisi*, M.E.B, İstanbul 1993, s. 380.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİCİLDEKİ BELGELERİN ÖZETLERİ

s.2a/b.1

Aslen Yenişehirli olup Amasya'ya boyacılık için gelen Norsis isimli zımminin Mehmed adını alıp islam dinine kabul edildiğine dair H. 1 Ramazan 1105 tarihli ihtida hücceti sureti.

s.2a/b.2

Hoca Süleyman Mahallesi sakinlerinden Artin isimli zimminin İbrahim adını alıp islam dinine kabul edildiğine dair H.27 Ramazan 1105 tarihli ihtida hücceti sureti.

s.2b/b.1

Amasya'nın Çayır karyesi camii imamı Ahmed'in vefatı üzerine boş kalan 1 akçe yevmiyeli imamlık vazifesine kadı Ahmed'in arzıyla Abdülbaki'nin atandığına dair evail-i Şevval 1105 tarihli berat sureti.

s.2b/b.2

Eşkîya yakalamak ve düşman üzerine asker toplamak amacıyla daha önce bir kaç defa gönderilen ferman ve buyruldlara karşı gevşek davranıldığıının duyulmasından dolayı Amasya mütesellimi ve diğer ehl-i örf mensuplarına hitaben gönderilen seferberlik buyruldusu sureti.

s.3a/b.1

Amasya'nın Geldiklan nahiyesinin Orta isimli köyündeki camiye hatip olanların maaşlarının ödenmesi için kurulan nukud vâkfının mütevellisi Seyyid Abdulvahap'ın ölümü üzerine yerine Mehmed'in mütevellî tayin edildiğine dair evahir-i Ramazan 1104 tarihli berat sureti.

s.3a/b.2

Amasya'nın Şehiriçi mevkiinde Hanlar mescidi imamı Hafız Habib mescid mütevellisi Mustafa'nın görevi terk ve ihmalinden dolayı mescid mütevelliliğine tayin edildiğine dair 24 Şevval 1104 tarihli berat sureti.

s.3a/b.

Amasya'da Aşağı kale mustahfızı Süleyman'ın ölümü üzerine gedik tımarın tahvil edildiği Mehmed'in kaleyi terk edip sık sık cihata gitmesinden dolayı mustahfızlığın İsmail'e tevcih edildiğine dair 6 Şevval 1104 tarihli ferman sureti.

s.4a/b.1

Gedik tımarıyla Amasya kalesine kethüda olan Sadık'ın ölümü üzerine kethüdalığın önce Ali'ye daha sonra da Ali'den el çektirilip Mustafa'ya verildiğine dair 1104 tarihli tımar tevcih ferman sureti.

s.4a/b.2

Amasya'nın Geldiklan nahiyesine bağlı Akçaşehir köyünün yarım mâlikane hissesine sahip olan Abdurrahman ibni Hüsameddin'e Seyyid Mehmed'in müdahalesi ve bunun engellenmesine dair verilen 26 ZA 1104 tarihli berât sureti.

s.4a/b.3

Amasya'da bulunan Seyyid İlyas vakfınının mütevelisi olan Mustafa'nın ölümünden sonra yerine kadı Mevlana Hüseyin'in arzıyla Seyyid Mustafa'nın tayin edildiğine dair 23 Zi'l-ka'de 1110 tarihli berat sureti.

s.4a/b.4

Nakibü'l-eşraf tarafından Osman Çelebi'nin Amasya'ya kaimmakam olarak tayin edildiğine dair nakib Seyyid Ali tarafından gönderildiğine dair guree-i Zi'l-ka'de 1104 tarihli ilam.

s.4b/b.1

Amasya'da bulunan Hacı Sultan zaviyesinin zaviyedarlığını yapan Veli görevini layıkıyla yerine getirmeyip düzeni bozup fesatlık çıkardığı için görevinden uzaklaştırılarak yerine kadı Mevlana İbrahim'in arzıyla ulemadan Seyyid Ahmed'in tayin edilmesine dair 26 Şevval 1104 tarihli ferman sureti.

s.4b/b.2

Amasya'da bulunan Bayezid Paşa vakfı tevliyetinin kızı Mahzad Hatun'un geçmesi ve Mahzad Hatun'un vakfı işletmemesi üzerine vakıf nazırı Mustafa Ağa'nın vakfin işletilmesi ve vakıfta görevli bulunanların eski görevlerine getirilmesine dair 26 Zi'l-ka'de 1100 tarihli ilam sureti.

s.5a/b.1

Akdağ nahiyesi Zığre köyünde Hacı Ali cami'-i şerifinde devirhan ve yanındaki mektepte muallim olan Hüseyin'in kadı naibi Mevlana İbrahim'in arzıyla görevlerine dışarıdan müdahâle edenlerin engellenmesi ve tekrar zikredilen vazifelere devam etmesi hakkında Ramazan 1104 tarihli verilen berat sureti.

s.5a/b.2

Amasya'nın Fazlı köyünün cami'-i şerifinde görevli olan halife Halil'in ölümünden sonra yerine günlük iki akçe ile atanan Halil'in 1104 tarihli tevcih berat sureti

s.5a/b.3

Amasya'nın Geldiklan nahiyesinin Delü Hasan köyünde iki bin iki yüz akçe gedik tımarıyla kale mustahfızı olan Mehmed'in kaleyi terk edip görevini yerine getirmemesinden dolayı mustahfızlığın Halil'e tevcih edildiğine dair evahir-i Ramazan 1104 tarihli berat sureti.

s.5b/b.1

Amasya'ya tabi Geldiklan nahiyesimde bulunan İlyas Ağa vakfına Seyyid Ahmed'in müteveli olması hakkında verilen 26 Ramazann 1102 tarihli ferman sureti.

s.5b/b.2

Valide Sultan cami'-i şerifinde vaiz olan Mevlana Şeyh Mustafa'nın yevmiyesinin daha önceden İstanbul Yahudilerinin cizyelerinden ödenirken yevmiyesinin Amasya cizyesinden verilmesi hakkında 5 Şevval 1004 tarihli berat sureti.

s.5b/b.3

Amasya 'da bulunan Yörgüç Paşa evkafından Enderun camii mütevellisi Mehmed'in ref'iyle yerine Ömer'in tayin edildiğine dair 8 Şevval 1104 tarihli tevcih berat sureti.

s.6a/b.1

Amasya'nın Dadi kazasının Derzi köyünün Sultan Hatun vakfında cüzhan olan Ali'nin görevini terk ve ihmalden dolayı cüzhanlığa kadı Mevlana İbrahim'in arzıyla Mustafa'nın tayin edildiğine dair Zi'l-ka'de 1104 tarihli berat sureti.

s.6a/b.2

Amasya'nın Dadi kazasına tabi Derzi köyünde Rüstem oğlunun inşa ettiği cami'-i şerifte hatip olan Ali'nin vefatıyla yerine kadı Mevla İbrahim'in arzıyla Ali'nin öz oğlu Ebubekir'in tayin edilmesine dair evail-i Zi'l-ka'de 1104 tarihli berat sureti.

s.6a/b.3

Amasya'nın Kedeğra nahiyesinde çakır getiriciliği tımarına sahip olan Hüseyin ve Mehmed'in mahlûllerinden Ali'ye tevcihi hakkında 24 Şevval 1104 tarihli berat sureti.

s.6a/b.4

Amasya sancağının mutasarrıfı mütesellim Ali'yi görevden alıp yerine oğlu Seyyid Hasan'ı tayin ettiğine dair Zi'l-hicce 1104 tarihli berat sureti.

s.6b/b.1

Amasya kazasına bağlı ve hazine-i amire defterinde kayıtlı yerlerden avarız vergisinin eksiksiz olarak toplanması hakkında 20 Şevval 1104 tarihli ferman sureti.

s.6b/b.2

Sivas beylerbeyisi olan Mehmed'e Amasya sancağının verilmesine dair Rebi'ü'l-evvel 1105 tarihli ferman sureti.

s.6b/b.3

Amasya kadısı tarafından Amasya sancağına mütesellim olarak Mehmed Ağa'nın tayin edilmesine dair 11 Rebi'ü'l-evvel 1105 tarihli berat sureti.

s.7a/b.1

Amasya'ya tabi Zığre köyünün cami'-i şerifinde Hüseyin'in vefatı üzerine boş kalan bir akçe yevmiyeli devirhanlık vazifesine mütevellî Ömer'in arzıyla Hafız Mehmed'in atandığına dair Zi'l-ka'de 1104 tarihli berat sureti.

s.7a/b.2

Amasya kazasına tabi Zığre köyünde Hacı Ali cami'-i şerifinin yanındaki mektepte muallim olan Ömer'in istifasıyla kadı Mevlana İbrahim'in arzıyla Mehmed Halifenin atandığına dair Zi'l-ka'de 1104 tarihli berat sureti.

s.7b/b.1

Anadolunun sol kolu üzerinde Türkmen taifesiyle iş birliği içerisinde olup çeşitli şekavetlerde bulunan eşkıyaların yakalanması ve gereken cezaların uygulanmasına dair Rebi'ü'l-evvel 1105 tarihli ferman sureti.

s.7b/b.2

İsmail Paşa tarafından gönderilen buyruldu ile Ahmed Efendi'nin Anadolu eyaletinin vergisini toplamakla görevlendirildiği hakkında 5 Safer 1105 tarihli ferman sureti.

s.7b/b.3

Tokat kadısı Mevlânâ Abdullah'ın korunup kollanmasına dair Rebi'ü'l-ahir 1105 tarihli ferman sureti.

s.8a/b.1

Tebaya zulüm ve şekavet eden eşkıyanın hakkından gelinmesi için daha önce gönderilen fermana tekiden yine Anadolu'nun sol kolundaki kazalarda şakilik yapanların cezalandırılması için ehl-i örf ve ehl-i şer' zümresine gönderilen Cumade'l-ûlâ 1105 tarihli ferman sureti.

s.8b/b.1

Eşkîya yakalamak ve düşman üzerine asker toplamak amacıyla daha önce birkaç defa gönderilen ferman ve buyruclara karşı gevşek davranıldığının duyulmasından dolayı Amasya mütesellimi ve diğer ehl-i örf mensuplarına hitaben gönderilen seferberlik buyrucları sureti.

s.8a/b.2

1105 İhzariye ihtisabının Mehmed'ten alınıp Şahin'e verildiğine dair berat sureti.

s.9a/b.1

Daha önceden Rakka'da iskân eden kabilelerin eşkıyaların tahrikiyle düzeni bozanların Rakka beylerbeyi olan Hüseyin fesad çıkartanları bulup cezalandırılacağına dair evâhir-i Safer 1103 tarihli ferman sureti.

s.9a/b.2

Rakka, Hama, Humus civarında oturan Kürtlerin ve Türkmenlerin kendi yerleşkelerine geçmeyerek Rum'ların tarafına geçenlerin isimleri devlete bildirilmesi ve cezalandırılmalarına dair 15 Muharrem 1105 tarihli ferman sureti.

s.9b/b.1

Tokat voyvodası olan Osman tarafından avarız vergilerini ödemeyenlerin tesbit edilmelerine dair Zi'l-ka 'de 1104 tarihli ferman sureti.

s.9b/b.2

Sivas, Amasya, Çorum ve Bozok sancaklarında çeşitli belgelere ve kişilere güvenerek vergilerini ödemeyen gayri müslimlerin vergilerinin toplanması hakkında Saferü'l-hayr 1104 tarihli Edirne'den gönderilen Ferman sureti.

s.10a/b.1

Amasya kadısı tarafından sahte arz peyda edenlere gereğinin yapılmasına dair Şevval 1103 tarihli ferman sureti.

s.10a/b.2

Anadolu kadı askeri tarafından kassam olarak görevlendirilen Mehmed Efendi'nin rusumları toplaması ve defterlere kaydetmesi hakkında Zi'l-hicce 1104 tarihli berat sureti.

s.10a/b.3

Amasya sancağının yeniçeri serdarının ref olunduktan sonra yerine başka bir görevlinin tayin edilmesi hakkında evail-i Rebi'ü'l-ahir 1105 tarihli berat sureti.

s.10b/b.1

Amasya, Çorum ve Bozok civarında yaşayan ehl-i zimmet kefare Yahudi ve Acemlerden vergisini vermeyenlerin sahte arz düzenleyerek vergisini ödediğini öne sürenlerin tespit edilip gerekli vergilerin toplanması hususuna dair 20 Muharrem 1105 tarihli ferman sureti.

s.11a/b.1

Yol kesen eşkıyaların yakalanmasına ve ulemadan alınan fetvayla katllerinin helal olduğuna dair evâil-i Muharrem 1105 tarihli ferman sureti.

s.11a/b.2

Ticaret amacıyla konaklanan menzillerden alınan vergilere dair 20 Ş 1104 tarihli ferman sureti.

s.11b/b.1

Geçen sene düşman üzerine asker toplamak amacıyla savaşa gidenlerin bu sene tekrardan gelmelerini ve gönderilen ferman ve buyruldulara karşı gevşek davrananların cezalandırılacaklarına dair gönderilen evahir-i Rebi'ü'l-ahir 1105 tarihli ferman sureti.

s.11a/b.2

Amasya'da bulunan Behram Bey'in vakfına müteveli olarak Abdurrahman Efendi'nin tayin edilmesine dair Zi'l-hicce 1105 tarihli berat sureti.

s.12a/b.1

Macar Seferi için Anadolu'nun sol kolunda Amasya, Canik, Kastamonu ve Çorum sancaklarından asker toplanması ve toplanan askerlerin Edirne'de bir araya gelmelerine dair Rebi'ü'l-evvel 1105 tarihli ferman sureti.

s.12b/b.1

Kastamonu, Bolu, Amasya ve Canik sancaklarına evahir-i Rebi'ü'l-ahir 1105 tarihli Macar seferine katılmak üzere gönderilmesi gereken asker ve diğer tüm görevlilerin Edirne'de toplanmaları hakkında ferman sureti.

s.13a/b.1

1694 yılında Macaristan topraklarında cereyan eden kutsal ittifak savaşlarına katılmak üzere Anadolu'nun sol kolunda bulunan kazalardan sipahi temini için gönderilen evasıt-ı Cumade'l-ula 1105 tarihli ferman sureti.

s.13a/b.2

Turnacıbaşı Mehmed Ağa'ya daha önceden gönderilen fermana dair

s.13a/b.3

Verilen emirlere karşı gevşeklik gösterenlere uyarılmalarına dair ferman sureti.

s.13b/b.1

Amasya'da Ebubekir'den mahlûl olan Hevace Sultan zaviyesinin zaviyedarlığının Seyyid Ahmed ve önceki zaviyedarı Veli arasında çıkan anlaşmazlığın Edirne'den gönderilen emirle çözüme kavuşturulması hakkında 20 Muharrem 1105 tarihli ferman sureti.

s.14a/b.1

Amasya'da bulunan Bülbül Hatun cami'-i şerifinde günlük dört akçe ile görev yapan Mehmed Halife bin Mustafa'nın yerine Hafız Ömer'in tayin edildiğine dair 3 Cumade'l-ula 1105 tarihli tevcih berat sureti.

s.14a/b.2

Amasya'ya tabi Geldiklan nahiyesinin Şeyhler köyünde iki bin dokuz yüz doksan dokuz akçeyle kethüdalığın Ali'ye verildikten sonra sahte arz peyda edip Ali'nin kethüdalığını elinden alan Mustafa'dan tekrar kethüdalığın Ali'ye tevcih edilmesine dair Şaban 1105 tarihli berat sureti.

s.14a/b.3

Amasya'da bulunan Yakut Paşa camii'-i şerifinde günlük beş akçe ile tamircilik yapan Mehmed, düzeni bozup fesat çıkardığı için görevine son verilip yerine kadı Mevlana Ahmed'in arzıyla Halil bin Mustafa'nın tayin edildiğine dair. 2 Receb 1105 tarihli berat sureti.

s.14b/b.1

Amasya'ya tabi Zigre köyü sakinlerinden Hüseyin bin Mehmed'in bağında olan örtmenin yıkılmasıyla vefat eden Meryem bin Amber'in cesedinin keşfi için mahkemeden bilirkişi talep etmelerine dair 9 Receb 1104 tarihli hüccet.

s.14b/b.2

Kefe'nin Sinan Ağa Mahallesi'nden Kırkor kızı Banu'nun büyük oğlu İstaros'un vefatı üzerine, misafir olarak kaldığı Hasan Ağa Hanı'ndaki ve Moruk-zade zimmetinde bulunan eşyalarının tamamının, merhumun babası tarafından teslim alındığına dair hüccet sureti.

s.14a/b.3

Amasya'ya tabii Ulaş köyünde yaşayan Musa bin İsmail'in vefatından sonra öz kızı olan Eşbe Hatun'una babasından kalan malların Bağdat bint-i Hüseyin tarafından vekâlet etmesine dair hüccet kaydı.

s.15a/b1

Belge Arapça olduğu için sarf-ı nazar olmuştur.

s.15b/b.2

Amasya'da Hacı İlyas mahallesinde Ayşe bint-i nâm Hatun'a Hüseyin ve Mehmed bin Mustafa'nın vekil olmasına dair hüccet sureti.

s.15b/b.3

Amasya'nın Ali mahallesinde Hüseyin bin Mustafa'nın oturduğu eviyle ilgili çıkan anlaşmazlıktan dolayı durumun mahkemeye intikal ettiğine dair hüccet sureti.

s.16a/b.1

Amasya'ya tabi Ovacık köyünün câmi'-i şerifinde hatip olan Ahmed Halife, Musa Halife bin İdris huzurunda altı kıta tarlanın yarısını imamlara diğer yarısını da hatiplere şart koşmak kaydına dair evâhir-i Cemaziye'l-ûlâ hüccet sureti.

s.16a/b.2

Amasya'nın Bazar Süfli mahllesi sakinlerinden Meryem binti Keşiş adlı zımmi kadının Sultan binti Abdullah isimli Müslüman kızına ev hibe etmesi hakkında hüccet sureti.

s.16a/b.3

Amasya'nın Şamlar Mahallesinde oturan Ramazan bin Ali eşi Cennet binti Osman'a Mehmed adlı bir kişinin huzurunda Bağdat'ın İlcili mevkinde bulunan on ırgatlık tarlayı kiraya verdiğiine dair hüccet.

s.16a/b.4

Kethüda mahallesinden Aişe Hatun binti Ahmed Beşe ile Manok nam zımmi arasında yapılan ticari anlaşmada çıkan anlaşmazlık hakkındaki hüccet sureti.

s.17a/b.1

Receb Mahallesi ahalisinden Emine binti Mihdam'ın oğlu Mehmed'in oyun oynarken suya düşüp boğulduğu ve mahalle ahalisinden dem ve diyet istemediğine dair Cemaziye'l-ahir 1105 tarihli hüccet.

s.17a/b.2

Amasya'nın Deve Hane sakinlerinden olan Safiye bint-i Ali nâm hatun öldükten sonra varisi olan Mustafa bin Mehmed'e muhtelif eşyalar hibe ettiğine dair Rebî'u'l-evvel 1112 tarihli hüccet sureti.

s.18a/b.1

Hasan bin halife bin Ali nin evinin ve bitişindeki mescidin havlu ve duvarına komşu olan Agob isimli keşişin ibadet ve kıraat vakitlerinde meydana gelen gürültü ve rahatsızlıktan dolayı davacı olduğuna dair Rebi'ü'l-ahir 1110 hüccet sureti.

s.18b/b.1

Sadi Efendi Türbesi eczahanlığı üzerine alan Hasan'ın ref'i ve yerine eski eczahan olan Mehmed Halife'nin tayin edilmesine dair 10 Şaban 1105 tarihli berat sureti.

s.18b/b.2

Nakib Seyyid Ali tarafından el-Hac es-Seyyid Abdüllatif eşraf üzerine kaimmakam tayin edilmesine dair berat sureti.

s.19a/b.1

Amasya'da Yakup Paşa cami'-i şerifinde günlük iki akçeyle hatiplik yapan Mehmed'in görevini layıkıyla yapmasına rağmen Abdurrahman adlı bir kişi hatiplik görevini Mehmed'in kendisine devr ettiğini öne sürmesinden dolayı görevin tekrardan Mehmed'e verilmesine dair 5 Şaban 1105 tarihli berat sureti.

s.19a/b.2

Sefer için Sivas, Malatya, Çorum, Tokat, Amasya, Çankırı ve Kastamonu bölgelerinden asker toplanması ve askere gitmeyerek eşkıyalığa başvuranların yakalanması için Müfettiş Şahin Mehmed Paşa tarafından gönderilen 15 Şaban 1105 tarihli buyruldu sureti.

s.19b/b.1

Amasya'nın Geldiklan kazasına tabi Çay köyünde El-Hac Nevruz cami'-i şerifinde günlük bir akçeyle hatiplik yapan Veli Halife yeni bir beratla günlük bir akçeyle mutasarrıf olmasına dair evahir-i Ramazan 1103 tarihli berat sureti

s.19b/b.2

Görevi fesh edilen eski yasakçının yerine teamüller gereği dergâh-ı alî yeniçeri yoldaşlarından birinin atanması ve görevini kanuna göre yerine getirmesinin tenbih edildiği buyuruldu sureti.

s.19b/b.3

Amasya'ya tabî Esen köyünün Keçioğlu cami'-i şerifinde günlük bir akçe ile müezzînlîk yapan Hüseyin görevi terk ve ihmâlinde dolayî görevin Monla Ahmed'e tevcih edilmesine dair 29 Cumâde'l-ûla 1105 tarihli berat sureti.

s.20a/b.1

Amasya'da bulunan Ehl-i Hatun vakfında günlük iki akçe ile cüzhanlık yapan Mustafa'nın yeni bir beratla hem cüzhanlık hem de günlük iki akçeyle mutasaraflık görevine getirildiğine dair evâsıt-ı Zi'lkâ'de 1102 tarihli berat sureti.

s.20b/b.1

Belgrat muharebesinde yaralanıp emekliye ayrılan Hüseyin Osman isimli yeniçerinin yevmi 8 akçe ile tekaüd edildiğine dair berat sureti.

s.20b/b.3

Seyyid Osman Çelebi'nin Amasya kaymakamı olarak görevlendirildiğine dair nakib Seyyid Ali tarafından gönderildiğine dair gurre-i Zi'l-ka'de 1104 tarihli berat sureti.

s.21a/b.1

Askerlerin savaşı için Edirne sahrasında toplanmalarını ve gelmeyen askerlerin şiddetle cezalandırılacağına dair evâhir-i Şa'ban 1105 tarihli ferman sureti.

s.21b/b.2

Çavuş Paşa Mehmed'in Amasya livasına beylerbeyi tayin edilmesine dair Ramazan 1105 tarihli ferman sureti.

s.21b/b.3

Amasya sancağına kaymakam tayin edildiğine dair 18 Ramazan 1105 tarihli berat sureti.

s.22a/b.1

Sefer-i hümayun için hazırlıklar devam ederken görev yerine gelmeyen bazı memurlar için şiddetli cezaların verileceğine dair ferman sureti.

s.22a/b.2

Amasya'ya bağlı Akdağ nahiyesinin Çaklı köyünün Seyyid Yahya zaviyesinde mütevellî olan Seyyid Mustafa görevinden alınarak yerine kadı Ahmed'in arzıyla Seyyid Mehmed'in mütevellî olmasına dair 15 Cemaziye'l-ahir 1105 tarihli berat sureti.

s.23a/b.1

Cizye vergilerinin cizyedarla teslim edilerek merkeze gönderilmesine göndermeyenlerin şiddetle cezalandırılacağına dair 22 Cumade'l-ülâ 1105 tarihli ferman sureti.

s.24b/b.1

Bolu, Kastamonu, Çankırı, Ankara, Sivas, Amasya, Canik, Çorum ve Bozok sancâklarında çeşitli belge ve kişilere güvenerek cizyelerini ödemeyenlerin tesbit edilmelerine dair 22 Cemaziye'l-âhır 1105 tarihli ferman sureti.

s.25a/b.1

Sürsat akçesinin toplanmasına dair evahir-i Ramazan 1105 tarihli ferman sureti

s.26a/b.1

Amasya sancağında mütesellim olan Mehmed Paşa'nın elinden görevi alınarak yerine Mehmed Ağa'ya mütesellimliğin veridliğine dair 2 Zi'l-ka'de 1005 tarihli berat sureti.

s.26b/b.2

Anadolu'nun sol kolunda eşkıyalık yapanların haklarından gelineceğine ve ulemeden katlleri için fetva aldıklarına dair evahir-i Rebi 'ü'l-ahir 1105 tarihli ferman sureti.

s.27b/b.1

Anadolu'nun orta ve sol kolunda bulunan eşkıyayı yakalamak ve düşman üzerine asker toplamak amacıyla gönderilen buyruclara karşı gevşek davranılmasından dolayı Amasya mütesellimi ve diğer ehl-i örf mensuplarına hitaben gönderildiğine dair evâhir-i Ramazan 1105 tarihli seferberlik buyruldu sureti.

s.28a/b.1

Yol kesen Türkman ve Ekrad eşkıyalarının cezalandırılacağına dair ferman sureti.

s.29a/b.1

Muhtelif yerlerde müderris olarak görevini icra eden Hilafet Gazi, Naim Efendinin ölümüyle Hızır Paşa medresesine müderris olarak tayin edildiğine dair 1105 tarihli berat sureti.

s.29a/b.2

Sefer-i hümayuna memur olan asker topluluğu evlerine kaçıp sefere katılmayanların yakalanmaları ve cezalandırılacağına dair 22 Zi'l-ka'de 1105 tarihli ferman sureti.

s.29b/b.1

Amasya'da bulunan büyük nehrin taşmasından ötürü önlem almak için işin ehli olan mimarlar getirilmesine dair Rebi'ü'l-evvel 1109 tarihli ferman sureti.

s.29b/b.2

Amasya'nın tabii Geldiklan nahiyesinin Akşehir köyünün mescid-i şerifinde ihlashanlık yapan Seyyid Mehmed görevini layıkıyla yapmasına rağmen sahte arz peyda eden Seyyid Mustafa'ya kadı Mevlana Ahmed'in arzıyla göreve yeniden Seyyid Mehmed'in getirilmesine dair 23 Receb 1105 tarihli ferman sureti.

s.30a/b.1

Amasya kazasında yaşayan Seyyid Ahmed ve Aşçıoğlu Mehmed'in sahte arz peyda ettikleri için görevlerinden alınmalarına dair evahir-i Zi'l-ka'de 1005 tarihli berat sureti.

s.30a/b.2

Amasya'da Bülbül Hatun cami'-i  erifinde günlük 5 akçe ile hatiplik yapan Hafız İbrahim elindeki beratı zayı edip tekrara yeni bir beratla göreve gelmesine dair 12  evval 1105 tarihli berat sureti.

s.30a/b.3

Sultan Aladdin  ifahanesinde 13 sehm ile tabib olan Nasuh'un yerine gelen zımmi Emir Balının yerine tekrar Nasuh nam kimsenin görevlendirilmesi dair 26  evval 1105 tarihli berat sureti.

s.30b/b.1

Amasya'ya tabi Hakala köyünde bulunan cami'-i  erifde mütevellî olan Ahmed bin Osman görevini layıkıyla yerine getirmediği için Mevlana Mustafa'nın arzıyla Ahmed bin Osman'nın yerine Seyyid Ali'nin mütevellî olmasına dair 1105 tarihli berat sureti.

s.30b/b.2

Amasya'nın Dere adlı köyünde yaşayan Mevlana'nın üzerinde bulunan taşınmaz eşyaları kullanamadı ı için adı geçen evleri vakf eyledi ine dair 10  evval 1105 tarihli berat sureti.

s.30b/b.3

Amasya'nın Hakala köyünün camii  erif'inde mütesellim olan Ahmed'in görevini layıkıyla yerine getirmemesinden ötürü Mevlana Ahmed'in arzıyla teftiş edilmesine dair evasıt-ı Zi'l-ka'de 1105 tarihli berat berat sureti.

s.31a/b.1

Amasyadaki  eyh Cui Z viyesinin mütevellîsi ve zaviyedarı olan  eyh Ahmed'in vazifesine, sahte hüccet ile müdahâle eden Mehmed oğlu Mustafa'nın men'ine dair 1104 tarihli berat sureti.

s.31b/b.1

Acem Ali Mahallesinden Muhzır başı Mehmed Çelebi tarafından Ahmed adlı kişinin Muhzır olmasına dair 1105 tarihli berat sureti.

İKİNCİ BÖLÜM

2. H.1104-1105/ M.1192-1194 TARİHLİ AMASYA ŞER'İYYE SİCİLİNDEKİ BELGELERİN KONULARINA GÖRE TASNİFİ

Tablo 2: İdari Atamalarla İlgili Belgeler

Belge Türü	Belgenin konusu	Sicil Sayfa/belge No
Ferman	Merkeze Beylerbeyinin tayin edilmesi	s.6b/b.2
Ferman	Kaymakam tayin edilmesi	s.20b/b.3
Berat	Mütesellim tayin edilmesi	s.6a/b.4
Berat	Tımar tevcihi	s.6a/b.3
Berat	Hatiplik görevinden mutasarrıflığa terfi	s.19b/b.1
Buyruldu	Dergâh-ı âliye yeniçeri tayini	s.19b/b.2
Berat	Kaymakam tayin edilmesi	s.18b/b.2
Berat	Kale mustahfızlığı tevcihi	s.5a/b.3
Berat	Mütesellim tayini	s.6a/b.3
Ferman	Tımar tevcihi	s.3a/b.1
Berat	Mütesellim tayini	s.26a/b.1
Berat	Gedik tımarı tevcihi	s.4a/b.1
Ferman	Beylerbeyi tayin edilmesi	s.21b/b.2
Berat	Kaymakam tayin edilmesi	s.21b/b.3
Berat	Amasya'ya mütesellim tayini	s.6b/b.3
Ferman	Vergi tahsildarı tayin edilmesi	s.7b/b.1
Berat	Muhzır tayin edilmesi	s.31b/b.1
Toplam Belge Sayısı		17

2.1. İktisadi Nitelikli Belgeler

Tablo 3: Vergi ve Vergi Ödemeleri ile İlgili Belgeler

Belge Türü	Belgenin Konusu	Sicil Sayfa/Belge No
Ferman	Avarız vergisinin toplanması	s.6b/b.1
Ferman	Eyaletten vergi toplanması	s.7b/b.2
Ferman	Vergi vermekten kaçınma	s.9b/b.1
Ferman	Sürsat akçesinin toplanması	s.25a/b.1
Ferman	Vergi vermekten kaçınma	s.9b/b.2
Ferman	Sahte vergi makbuzu	s.10b/b.1
Ferman	Ticaret amacıyla Menzillerden alınan vergi	s.11a/b.2
Ferman	Cizye vergisinin toplanması	s.23a/b.1
Berat	İhzariye masrafı ödenmesi	s.8a/b.2
Berat	Cizye vergisinden maaş ödenmesi	s.5/b.2
Toplam Belge Sayısı		10

2.2. Askeri Nitelikli Belgeler

Tablo 4: Askeri İkmal, Sefer, Atanma vb. Konular ile İlgili Belgeler

Belge Türü	Belgenin Konusu	Sicil Sayfa/ Belge No
Ferman	Sefer-i Hümayuna katılmayanlar	s.29a/b.1
Ferman	Askerlerin seferden kaçması	s.29a/b.2
Ferman	Sefer hazırlığından kaçanlar	s.22a/b.1
Berat	Tımar tevcihi	s.6a/b.2
Buyruldu	Seferden kaçan askerlerin eşkıyalığa başlaması	s.19a/b.2
Ferman	Macar Seferi için asker toplanması	s.12b/b.1
Berat	Kale mustahfızlığı tevcihi	s.5a/b.2
Ferman	Kale kethüdası tevcihi	s.4a/b.1
Buyruldu	Yeniçeri tayini	s.19b/b.2
Berat	Şeyhler köyünde kethüda anlaşmazlığı	s.14a/b.2
Ferman	Kadı Mevlana Abdullah'ın korunması	s.7b/b.3
Ferman	Kale mustahfızlığı tayini	s.3a/b.3
Berat	Yeniçeri serdarı tayini	s.10a/b.2
Ferman	Düşman üzere asker toplamak için buyrulduya gevşek davranılması	s.11b/b.1
Ferman	Sefer için asker toplanması	s.12a/b.1
Buyruldu	EşkİYaların yakalanması	s.8b/b.1
Ferman	Rumların tarafına geçenlerin cezalandırılması	s.9a/b.2
Ferman	Kazalardan sipahi temini	s.13a/b.1
Toplam Belge Sayısı		17

Tablo 5: Vakıf ve Fetvayla İlgili Belgeler

Belge Türü	Belgenin Konusu	Sicil Sayfa/Belge No
Berat	Orta isimli köyün vakfına müteveli tayini	s.3a/b.1
Berat	Hanlar mescidine müteveli tayini	s.3a/b.2
Berat	Seyyid İlyas Vakfına müteveli tayini	s.4a/b.3
Berat	Hızır Paşa medresesine müderris tayini	s.29a/b.1
Berat	Yörgüç Paşa Vakfına müteveli tayini	s.5b/b.3
Berat	Sultan Hatun Vakfına cüzhan tayini	s.6a/b.1
Berat	Müteveli görevi teftişi	s.30b/b.2
Berat	Görev ihmalinden dolayı müteveli değişikliği	s.30b/b.1
Berat	Sahte hüccetle müteveli tayini	s.31a/b.1
Berat	Dadi kazasına hatip tayini	s.6b/.2
Berat	Devirhanlık görevine müdahale etme	s.5a/b.1
Berat	Vaiz Mustafa'nın maaşı	s.5b/b.2
Berat	Behrem Bey'in vakfına müteveli tayini	s.11a/b.2
Berat	Yakup Paşa camisinde tamircilik yapan Mehmed'in görevine son verilmesi	s.14a/b.3
Berat	Bülbül Hatun camisine imam tayin	s.14a/b.1
Berat	Sadi Efendi Türbesi'ne eczahan tayini	s.18b/b.2
Ferman	Hızır Paşa Medresesi'ne müderris tayini	s.29a/b.1
Berat	Akşehir köyüne ihlashan tayini	s.20a/b.1
Berat	Çayır köyüne imam tayini	s.2b/b.1
Berat	Ziğre köyünün camisine devirhan tayini	s.7a/b.1
İ'lâm	Bayezid Paşa Vakfı'na görevli değişikliği	s.4b/b.2
Ferman	Hevace Sultan zaviyesinde zaviyedar anlaşmazlığı	s.13b/b.1
Berat	Müezzinlik görevini ihmal edenden görevin alınması	s.19b/b.3
Berat	Bülbül Hatun camisine hatip tayini	s.30a/b.2
Berat	Derzi köyüne hatip tayini	s.6a/b.2
Berat	Yakup Paşa camisine hatip tayini anlaşmazlığı	s.19a/b.1
Toplam Belge Sayısı		26

Tablo 6 : Mezhep ve Din Değişikliği ile İlgili Belgeler

Belge Türü	Belgenin Konusu	Sicil Sayfa / Belge No
Hüccet	İhtida kaydı	s.2a/b.1
Hüccet	İhtida kaydı	s.2a/b.2
Toplam Belge Sayısı		2

Tablo 7 : Eşkıyalık Olayları ile İlgili Belgeler

Belge Türü	Belgenin Konusu	Sicil Sayfa /Belge No
Ferman	Yol kesen eşkıyaların cezalandırılacağı	s.28a/b.1
Buyruldu	Eşkıya yakalamak ve düşman üzere asker toplanması	s.27b/b.1
Ferman	Eşkıyalık yapanların haklarından gelineceği	s.26b/b.2
Buyruldu	Eşkıyanın yakalanması için müfettiş emri	s.19a/b.2
Ferman	Eşkıyanın tahrikiyle düzeni bozanların cezalandırılacağı	s.9a/b.1
Ferman	Halka zulmeden eşkıyanın cezalandırılacağı	s.8a/b.1
Ferman	Türkmen taifesiyle işbirliği yapan eşkıyanın cezalandırılacağı	s.7b/b.1
Toplam Belge Sayısı		7

Tablo 8 : Diyet, Olay ve Ölüm Keşifleriyle İlgili Belgeler

Belge Türü	Belgenin Konusu	Sicil Sayfa/ Belge No
Hüccet	Cesedin keşfi	s.14b/b.1
Hüccet	Nehrin taşması	s.29b/b.1
Toplam Belge Sayısı		2

Tablo 9 : Vasi, Vekil Tayini, Nafaka, Evlenme, Boşanma, Mehir, Kefalet, Hibe ve Tereke ile İlgili Belgeler

Belge Türü	Belgenin Konusu	Sicil Sayfa /Belge No
Hüccet	Ev hibe etme	s.16a/b.2
Hüccet	Tarlayı kiraya verme	s.16a/b.3
Hüccet	Ticari antlaşmada çıkan anlaşmazlık	s.16a/b.4
Hüccet	Suda boğulan çocuk için diyet talebi	s.17a/b.1
Hüccet	Hibe ve Temlik	s.17a/b.2
Hüccet	Komşu kavgası	s.18a/b.1
Toplam Belge Sayısı		6

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. H.1104-1105/M.1692-1694 TARİHLİ AMASYA ŞER'İYYE SİCİLİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. 1692-1694 Yılında Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu

Çalışmamıza konu olan dönemin padişahı II. Ahmed'tir. II. Ahmed Han, Sultan İbrahim'in üçüncü oğludur. IV. Mehmed Han ile II. Süleyman Han'ın kardeşidir. 25 Şubat 1643'de Hatice Muazzez Valide Sultan'dan dünyaya geldi. Babasının hal'inden (1648) sonra biraderi Süleyman'la birlikte uzun bir dönem kafes hayatı yaşamışlardır. Ağabeyi II. Süleyman Han'ın vefatı üzerine 1691 Haziran'ında kırk dokuz yaşında hükümdar ilan edilmiştir¹⁵⁴.

II. Süleyman'ın Davut Paşa'da hastalığı artınca ölümünden sonra yerine kimin hükümdar olması gerektiği görüşülmüştür. Tarihte sabık hükümdar olan IV. Mehmed ve II. Süleyman'ın biraderi şehzade Ahmed ve IV. Mehmed'in çocukları hayatta idiler. Köprülü Fazıl Mustafa Paşa IV. Mehmed'in cefasını çok çektiği için ve onu sevmediği için onun ve çocuklarının başa geçmesini istememiştir. Zaten devlet erkânı da IV. Mehmed'in av sevdası yüzünden başa geçmesinde aleyhdâr olmuşlardır. Hükümet ve ordu erkânı şehzade Ahmed'i başa getirdi. II. Ahmed 23 Haziran 1691 yılında kırk dokuz yaşındayken Edirne'de tahta çıktı. Hazinen darlığından dolayı II. Ahmed cülüs bahşişi dağıtamamıştır¹⁵⁵.

II. Ahmed tahta çıktığı dönemde Osmanlı- Avusturya savaşları devam etmekteydi. II. Ahmed başa geçtiğinde, cephedeki sadrazam ve Serdar-ı Ekrem Köprülülü Fazıl Mustafa Paşa'yı yine aynı görevinde bıraktı. Fakat Köprülülü Fazıl Mustafa Paşa Salankamen'de şehit düştü. Şehit düşmesi üzerine ordu dağıldı. Ordunun dağılması üzerine II. Ahmed askeri komuta etmesi şartıyla Kadı Ali Paşa'yı askeri komuta etmesi şartıyla sadrazamlığa getirdi. Ancak yeni sadrazamın Kadı Ali Paşa

¹⁵⁴ Ahmet Şimşirgil, *Kayı VII (Kutsal İttifaka Karşı)*, Timaş Yayınlar, İstanbul 2015, s. 73.

¹⁵⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi III. Cilt*, T.T.K, Ankara 1973, s. 534.

sefere çıkmaması ve mal hırsına kapılmaması yüzünden azline müsebbip oldu. Ali Paşa yerine, Merzifonlu Hacı Ali Paşa getirildi¹⁵⁶

Slankamen Muharebesinde Osmanlı ordusu düşmanı ber taraf ederek çekilmesine mecbur bırakmıştır. Bu çekilmeden yılmayan düşman tekrar Osmanlı süvarilerine kurşunlar atarak orduyu müteessir duruma düşürmüştür. Bunun üzerine sağ cenahta bulunan Türkmen ve Kürd kuvvetleri geri çekilerek sağ kolun bozulmasına sebebiyet vermiştir¹⁵⁷.

Nitekim incelediğimiz sicilde de Türkman ve Ekrad orduları zikr edilerek, bu kuvvetlerin seferden kaçmaları müsebbib gösterilerek sağ ve sol kolunda bozulmalarından ötürü belgeye konu olmuştur. Bozulan bu kollar için, Anadolu'nun sağ ve sol kolundaki ehl-i örf ve ehl-i şer' taifelerine asker kaçaklarının yakalanmalarına ve seferden kaçıp eşkıyalığa başlayanların da demlerinin helal olduğuna dair muhtelif ferman ve buyrulduklar gönderilmiştir¹⁵⁸. Gönderilen fermanlarda askerlerin Edirne sahrasında toplanması emri verilmiştir. Bazı fermanlarda da be-yurd-ı sahra-yı Davud Paşa ibaresi yer almaktadır¹⁵⁹. Davud Paşa sahrası,¹⁶⁰ İstanbul'da Topkapı dışında Çırpıcı ve Haznedar derelerinin arasında, halen Dâvud Paşa Kışlası'nın bulunduğu ovaya XV. yüzyıldan beri süre gelen verilmiş bir isimdir.

Bu dönemin önemli bir olayı da Varad Kalesi Avusturyalıların eline geçmesiydi. Osmanlı ordusu Belgrat'a doğru ilerledi. Ancak düşmanın sahada görünmemesi üzerine şehrin kaleleri güçlü surlarla tamir ettirip ordu geri döndü. O sırada baş defterdar Cânib Ahmed Efendi'nin haksız yere azledilmesi sadrazamın istifasına neden oldu. Sadrazamın yerine Bozoklu Mustafa Paşa getirildi¹⁶¹. Bu dönemin bir diğer önemli gelişmesi ise, bir süredir Sayda, Trablusşam, Beyrut taraflarında eşkıyalık yapmakta olan Rafizi taifesinden olan Serhanoğulları ile Dürzi Manoğlu'nun cezalandırılacağı haberi, İstanbul'da bu haber sevinçle karşılandı.

¹⁵⁶ Reşat Ekrem Koçu, "Ali Paşa Sürmeli", *DİA*, C.I, İstanbul 1986, s. 341.

¹⁵⁷ Uzunçarşılı, *age.*, s. 535.

¹⁵⁸ BOA, AŞS 20, s.22a/b.1, s.19a/b.2, s.8a/b.1, S.9a/b.1, S.11a/b.1, s.19a/b.2, s.26b/b2, S.27b/b.2, s.28a/b.1.

¹⁵⁹ BOA, AŞS 20, s.29b/b.1.

¹⁶⁰ Abdülkadir Özcan, "Davud Paşa Sahrası", *DİA*, C. IX, İstanbul 1994 s. 44.

¹⁶¹ Mücteba İlgürel, "Ahmed II", *DİA*, C.II, İstanbul 1989, s. 33.

Bu dönemde, Avusturya ordusu Belgrad Kalesi'ni kuşatmıştı. Avusturya ordusu, Osmanlı ordusunun yaklaştığını görünce muhasarayı kaldırarak geri çekilmiştir (1693). Serdar-ı ekrem bu arada Avusturyalıların peşine asker göndererek iz sürerek Belgrad ve Temeşvar gibi önemli kaleleri tamir ettirmiştir. 19 Eylül 1694 tarihinden itibaren Varadin muhasarası başladı ve şehri topa tuttular. Tuna Nehri'ndeki ince donanma da düşman donanmasını kale altına sığınmaya mecbur bıraktı. Ancak kalenin askeri takviye alması ve olumsuz hava koşullarından dolayı Osmanlı askerini ileri harekâttan alıkoydu¹⁶².

Diğer taraftan Macar ve Avusturya kuvvetlerine tekrar yardım gönderildiği haberlerinin gelmesi üzerine Osmanlı ordusu, 23 günlük muhasaradan sonra Belgrad'a çekilmek zorunda kaldı. Avusturya Seferi'nin bu şekilde neticelenmesinden 5 ay sonra 1695 tarihinin ilkbaharında güçlü bir orduyla Lehistan'a giren Şehbaz Giray, Lemberg canibine akınlar düzenleyerek kralın ordusunu mağlup etti. Bu seferden birçok ganimet elde edilerek, esirlerle geri dönüldü.

II. Ahmed döneminde 21 Eylül 1695 yılında Sakız adası işgal edildi. Sakız Adası'nın işgaline hayli müteessir olan II. Ahmed, adanın kurtarılması için derhal hazırlıklara başlanmasını emrettiyse de ömrü buna vefa etmemiştir. Sultan II. Ahmed 6 Şubat 1695 yılında elli iki yaşında iken istiskâ rahatsızlığından Edirne'de vefat etti¹⁶³. 4 yıllık kısa bir saltanat süren II. Ahmed Han, saltanatı boyunca adil olmaya çalışmış, milletini memnun etmek için elinden gelen her şeyi yapmaya çalışmıştır.

İncelediğimiz Şer'iyye Sicilinde de bu dönemle ilgili önemli bilgiler de yer almaktadır. Nitekim bu dönemde geçen eşkıyalık olayları ve sefer hazırlıklarıyla ilgili birçok ferman ve tezkire sicilde bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti yönetim şekli olarak günümüzdeki sosyal devlet yapısının tarihsel süreç içindeki siyasal ve sosyal yapılarıdaki değişimlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Osmanlı Devleti'nin tarihsel süreç içerisindeki yeri incelendiğinde devletin, toplumdaki sosyal hizmetler ve diğer sosyal alanlara yönelik ihtiyaçlarının bir kurumla karşılanmadığı görülmektedir. Nitekim merkezi yönetimin

¹⁶² Bekir Kütükoğlu, "Varadin", *DİA*, C.XIII, İstanbul 1986, s. 203.

¹⁶³ İlgürel, *agm.*, s. 34.

sosyal ihtiyaçları karşılamada imkânların kısıtlı olduğu tarihsel koşullarda, devlet toplumun sosyal hizmet ihtiyaçlarını toplumsal dayanışma kuruluna bırakmıřtır¹⁶⁴.

Osmanlı Devleti'nde millet sisteminin getirdiği sosyal ve dini oluşumun sonucu olarak, yerleşim birimlerinde de halkın Müslüman ve gayr-i müslim tebaaların oluşlarına göre ya da muhtelif mezhep birliklerine göre ayrılıyordu. Bunun yanısıra Müslim ve gayr-i Müslimlerin karma bir şekilde ikâmet ettikleri mahaller veya karyeler mevcuttu¹⁶⁵.

Osmanlı Devleti'nde İşlam'ı topluluklar, millet sistemi bağlamında bir ayrıma tabi tutulduğu görölmemiştir. İşlamiyet, devlet ile toplumu kaynaştıran temel esaslardan birisi olmuştur. Müslümanlar için millet sistemi, daha çok halkın mezhep birliği dikkate alınarak dini yaşamını kolaylaştırmıştır. Devletin kontrolü altında olan bu denge siyaseti sayesinde din ve mezhep farklılıkları toplumsal bir çatışma sebebi olmaktan çıkarılarak bir arada yaşamanın ortak zemini oluşturulmaya alıřılmıřtır¹⁶⁶.

Osmanlı döneminde toplumsal yapısının incelenmesinde, Osmanlı toplumunda geleneksel ve klâsik sosyal ve kültürel yapının ana çerçevesinin şekillenmesi ayrı bir önem kazanmaktadır. Osmanlı sosyal ve kültürel sistemin tüm gelenekçi eğilimlerine rağmen tamamen durağan olmayıp tam aksine dinamik ve çağın gelişen şartlarına uyum sağlayabilmektedir.

3.2. Askeri-İdarî Görevliler

3.2.1. Mütesellim

Sözlükte “teslim edilen şeyi alan, kabul eden” anlamında kullanılmıştır. Mütesellim kelimesi; Osmanlılar'da vali ve mutasarrıflar tarafından kendi bölgeleri içindeki sancak ve kazalara tayin edilen kaymakam seviyesindeki çeşitli idarî görevliler için kullanılan bir terimdir. Mütesellimler, beylerbeyi ya da sancak beyinin vekili olarak, onların sefere gittiklerinde ve ya görev bölgelerine gidemedikleri

¹⁶⁴ Nadir Özbek, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet, Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet, 1876-1912*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002, s. 58.

¹⁶⁵ Yücel Özkaya, *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumı*, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2010, s. 158.

¹⁶⁶ Tahsin Özcan, “Osmanlılar (Dini Hayat)”, *DİA*, C.33, İstanbul 2007, s.538.

zamanlarda yerlerine bakan vergileri toplayan görevlileri ifade eder¹⁶⁷. XVI. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan mütesellimlik kurumu, bilhassa XVIII. yüzyılda oldukça yaygın bir şekilde taşra idaresinde yer almış bir müessesedir¹⁶⁸. Mütesellimlik görevine tayin için belirli bir kıstas aranmamaktaydı. Daha çok mütesellimlik görevine umumiyetle daha çok tanınmış eşhas ve daha önce görevi yapan işin ehli kişilere ve yerli ailelerden tercih edilirdi. Çünkü bu göreve vergileri tahsil etmek, idareyi aksatmadan devam ettirmek için önemli idari ve sosyal problemlere vaktinde müdahale edebilmek için geniş bir kadroya ihtiyaç vardı. Bu hususlara yabancı olanlar o yöreyi bilmeyen, dışarıdan veya merkezden tayin edilen kişilerin kısa sürede halledebilmeleri çok zor olmaktaydı¹⁶⁹.

Mütesellimler mütemadiyen “Mefâhirü’l-emâsil ve’l-akrân” elkabı kullanılmıştır. Fermanlarda olduğu gibi buyurulduklarda da birden fazla kişiye hitab edilebilirdi. “Bi-mennihî te’âlâ Sivas’tan Yozgat’a varıncaya kadar yol üzerinde vâki’ kazaların nâibleri meveddetlü efendiler ve müdirleri hamîyyetlü ağalar gibi her birine o mevki’i işgal edenler için uygun görülen elkab kullanılırdı¹⁷⁰. Mütesellim, sancaktan devlet hazinesine ödenen vergiler ile diğer gelir kaynaklarını toplayıp zamanında göndermekle mükellefti. Dolayısıyla o da sancakbeyinin yetkilerine sahipti. Çünkü mütesellim onların da vekilliğini yapıyordu. mütesellimlerin görev sürelerinin bir yıl olması kuralı vardır. Ancak neredeyse bu kurala hiç riayet edilmemiştir. Bazen birkaç ay görev yapanlar olduğu gibi, bazen de yıllarca aynı sancağa mütesellimlik yapanlar da vardı¹⁷¹

İncelediğimiz sicile göre, 1104 tarihinde Amasya sancağının mutasarrıfı, mütesellim Ali’yi görevden alıp usulsüzlük yaparak yerine oğlu Seyyid Hasan’ı mütesellim tayin ettiğine dair kayıt bulunmaktadır¹⁷². 1105 tarihinde Amasya sancağına mütesellim olarak Mehmed Ağa tayin edilmiştir. Amasya Kadısı tarafından ise 1105 tarihinde Amasya sancağına mütesellim olarak Ali Ağa tayin edilmiştir¹⁷³.

¹⁶⁷ Yücel Özkaya, “Mütesellim”, *DİA*, C.XXXII, Ankara 2006, s. 203.

¹⁶⁸ Çadırcı, *age.*, s. 25.

¹⁶⁹ Yücel Özkaya, XVIII. Yüzyılda Mütesellimlik Müessesesi”, *DTCFD*, C. XXVIII, İstanbul 1970, s. 397.

¹⁷⁰ Kütükoğlu, *age.*, s. 124.

¹⁷¹ Özkaya, *agm.*, s. 204.

¹⁷² BOA, AŞS 20, s.26a/b.1.

¹⁷³ BOA, AŞS 20, s. 6b/b.3

3.2.2. Alaybeyi ve Çeribaşı

Bir sancakta, sancakbeyinin emrinde çalışan tımarlı sipahilerin en büyük kumandanıdır. Zeâmet sahibi olan ve vilayet sipahilerinin başı durumunda olan görevlidir. Bir kazalık bölgedeki çeribaşılar, alaybeylerine tabi bulunurlardı. Alaybeyleri zeamet ve bazen ağır zeamet sahibiydiler. Sefer zamanı çeribaşılar ve tımarlı sipahiler alaybeyinin yanında toplanır ve hepsi sancakbeyinin bayrağı altına iskân edilirdi¹⁷⁴. Çeribaşı ise; XV. yüzyıl kaynaklarında başbuğ, serdar, serasker, sipehsâlâr, sipehbed, sipehdâr, serheng ve çeribeyi olarak da geçen bu tabir çerbaşı şeklinde Memlûkler’de, çerici, çericiyân olarak da Dulkadıroğulları’nda kullanılmıştır; Osmanlılar’a da bunlardan geçmiş olmalıdır. Daha küçük rütbeli zâbitlere “çeri sürücüsü” denirdi. Bunun başlıca görevi, emrindeki askerleri bir yerden başka bir yere götürmektir. Tımar tasarruf ederek çeri sürücüleri yükselerek çeribaşı olabilirlerdi.

Sancak beyi, alay beyi, subaşı ve çeri sürücüsü gibi serbest tımar tasarruf eden çeribaşıları, bölgeleri içindeki arazi sahiplerinden resmi müsellemlerin koyun resmiyle vergi hissesi alırlardı¹⁷⁵.

İncelediğimiz defterde Alaybeyi ve Çeribaşı tayinlerinden bahsedilmekle beraber, isimleri zikredilmemiştir (bkz. s.18b/b.1).

3.2.3 Dizdar

Dizdar; kale, hisar anlamına gelen Farsça diz kelimesinden türetilmiştir. Dizdar kale muhafızı demektir. Kale muhafızlarının kumandanı durumunda bulunan dizdar, Türk-İslâm şehirlerinde kalenin sadece bir askerî mevki olmaktan çıkmıştır. Dizdar askerî görevinin yanı sıra şehrin asayışı, kalede saklanan değerli eşyaların korunması, hapishaneden sorumlu olma gibi çok çeşitli vazifeler de yapmış ve şehrin sosyal hayatı ile yakından ilgili bir görevli olarak ün kazanmıştır¹⁷⁶. Dizdar, kalenin ve şehrin güvenliğinden sorumlu olan yöneticidir. Bir diğer görevleri de savaş zamanında savaşa katılmak zorundaydılar¹⁷⁷.

¹⁷⁴ Sertoğlu, *age.*, s. 14.

¹⁷⁵ Abdülkadir Özcan, “Çeribaşı”, *DİA*, C. VIII, İstanbul 1993, s. 270.

¹⁷⁶ Yusuf Oğuzoğlu, “Dizdar”, *DİA*, C. XIX, İstanbul 1994, s. 480.

¹⁷⁷ Eftal Şükrü Batmaz, “Osmanlı Devleti’nde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış”, *OTAM*, S.7, Ankara 1996, s. 5

Dizdarlar, beylerbeyi ve sancakbeyine bağlıdır. Görevlerini, onların denetiminde yaparlar. Aynı zamanda kadıya karşı da yükümlülerdi. Dizdarın görevini ihmali durumunda, azli de beylerbeyi ve sancakbeyinin emriyle olurdu¹⁷⁸. Dizdarlar, kalelerin her türlü işlerinden sorumlu olup, gece gündüz kaleden ayrılmazlardı. Ulufe veya tımar maaşı alırlardı. Kendisine yardımcı olarak kalede bir kethüda da bulunurdu¹⁷⁹.

İncelediğimiz sicilde adı geçen Amasya Kale dizdarları görevlerini layıkıyla yerine getirmediği için yerlerine daha liyakatli kişilerin getirildiğine dair beratlar görülmekte. Örneğin; 1104 tarihli beratta Amasya'nın Geldiklan nahiyesinin Delü Hasan köyünde iki bin iki yüz akçe gedik tımarıyla kale mustahfızı olarak görev yapan Mehmed'in kaleyi terk edip görevini yerine getirmemesinden dolayı mustahfızlığın Halil'e tevcih edildiği görülmüştür¹⁸⁰.

3.2.4. Kethüda Yeri ve Yeniçeri Serdarı

Kethüda yeri, yeniçeri ağasının yanında, bütün ocağın kapı çuhadarı durumunda olan yeniçeri zabitlerinden birine verilen addır. Yeniçeri ağasının emirlerini tebliğ ederek, yeniçerilerin bulunduğu yerde mahalli hükümet ve ocağın işleri arasındaki dengeyi sağlardı. Kethüda yeri, terfi alırsa ya muhızır ya da yaya başı olurdu. Kethüda yeri, XVIII. yüzyıldan sonra ocak ağalarının sonuncusu olan katar ağalarına bağlanmıştır¹⁸¹. İncelediğimiz sicile göre, Amasya'daki kethüda yeri Mehmed Ağa'dır¹⁸².

Yeniçeri serdarı ise; kelime serdâr-ı ulemâ örneğinde görüldüğü gibi bir zümrenin başı anlamında da kullanılmıştır. Şehirlerarası yolların güvenliği için görevlendirilen kimselere kır serdarı denildiği gibi yeniçeri ağası tarafından küçük yerlere asayiş ve inzibatın sağlanması için görevlendirilen ve daha ziyade “korucu” ve “oturak” denilen kıdemli ve emekli yeniçerilerin önde gelen subaylarına da yeniçeri serdarı denilmiştir¹⁸³.

¹⁷⁸ Enver Çakar, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus (1516-1579)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2012, s. 103.

¹⁷⁹ Oğuzoğlu, *agm.*, s. 480.

¹⁸⁰ BOA, AŞS 20, s.5a/b.3, s.14a/b.2.

¹⁸¹ Pakalın, *age.*, s. 252.

¹⁸² BOA, AŞS 20, s.19b/b.3.

¹⁸³ Abdülkadir Özcan, “Serdar”, *DİA*, C. 36, İstanbul 2009, s. 551.

Ayrıca devlet merkezinden uzakta, yeniçerilerin o bölgedeki en büyük amirlerine verilen isimdir. Bunlar aynı zamanda gönüllülerin ve gönüllü yeniçerilerin âmiriydi. Gönüllü yeniçerileri yeniçeri, serdarının defterine kayıt olup gönüllü olarak çalışılıyordu¹⁸⁴. İncelediğimiz sicilde Yeniçeri serdarı olarak Abdullah Ağa'nın adı geçmektedir¹⁸⁵.

3.2.5. Subaşı

Subaşı, Türk devletinde ordu kumandanı, Osmanlı da ise şehirlerin güvenliğini sağlayan görevlidir. Şehirlerde kadıların emrinde bulunan, asayiş ve belediye işleriyle görevli zabıta memurlarının başıdır. Osmanlılardan önceki Türk devletlerinde kelime olarak (sü-başı) olarak geçer. İlk dönemlerde Osmanlılar, aynı imlayı korumuşlarsa da XVI. yüzyılın başlarından bu yana imla subaşı şeklinde değişmiştir. Sü eski Türkçe'de asker ve ordu anlamına gelir¹⁸⁶. Subaşılar şehirlerin düzeni ve temizliğinden sorumluydu. Kadılara bağlı olarak çalışan subaşılar, geceleri asesbaşıları ile beraber dirlik ve düzeni bozanları yakalar, yargılanmaları için kadıya teslim ederlerdi¹⁸⁷. İncelediğimiz sicilde vekil subaşı olarak Ahmed bin Mehmed'in adı geçmektedir¹⁸⁸.

3.3. Kaza Yönetimini Temsil Eden Kadı

Osmanlı Devleti'nde taşrada adli, idari hukukî uyuşmazlıkları ve davaları karara bağlamak için devler erkânı tarafından tayin edilen görevli, en yetkili âmir kadıdır. Kadı ve görevleri hakkında çalışmanın giriş kısmında teferruatlı bilgi verildiği için bu kısımda sadece sicilde geçen 1104 yılında Amasya kadısının Mevlana Hüseyin olduğu 1105 tarihinde Muharrem ayında ise Mevlana İbrahim, 2 Receb 1105 yılında Amasya kadıları olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bazı kadıların korunup kollanacağına dair fermanlar yer almaktadır¹⁸⁹.

¹⁸⁴ Sertoğlu, *age.*, s. 368.

¹⁸⁵ BOA, AŞS 20, s.10a/b.3.

¹⁸⁶ Mücteba İlgürel, "Subaşı", *DİA*, C. XXXVII. İstanbul 2009, s. 447.

¹⁸⁷ Erol Özbilgen, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Âdab-ı Osmâniyye*, İz Yayınları, İstanbul 2004, s. 407.

¹⁸⁸ BOA, AŞS 20, s.17a/b.1.

¹⁸⁹ BOA, AŞS 20, s.4a/b.2, s.13b/b.1, s.14a/b.3.

3.4. Yerel Yöneticiler

3.4.1. Şehir, Mahalle ve Köy Kethüdaları

Kethüdanın Farsça da ev, köy, taht anlamındaki ked ile sahip ve mâlik, efendi mânâlarına gelen hudâ kelimelerinden oluştuğu ileri sürülür. Eskiden büyük devlet adamlarının, zenginlerin işlerini gören kimselere kâhya denirdi. Kethüdânın Osmanlı Türkçesi'ne kehaya, kâya şekillerinde geçip halk ağzında kâhya biçiminde kullanıldığı yolundaki görüşe rağmen kâhya kelimesinin kaynağı henüz kesin olarak aydınlanmış değildir¹⁹⁰.

Kethüda şahsına itimat edilen, teferruatlı işleri idare eden kişidir. Türkçedeki karşılığı ise kâhyadır. Osmanlı teşkilatında bu isimle anılan birçok memuriyet vardı ve bu unvan görüldüğü işle birlikte zikrediliyordu¹⁹¹. Şehir kethüdaları, halkın hizmetini karşılamak için seçilmiştir. Bu eşhaslara şehir ayanı da denirdi. Devletle karşı halkı temsil eden bu yerel yöneticiler, şehrin vergi, iltizam ve memur tayini işlerinde de etkin olmuşlar. Beledi işlerin çoğu kethüda tarafından yapılır ve kethüdalar “kethüdâiyye” adında maaş alırlardı¹⁹². Osmanlı Devleti'nde bölge, yer ve zaman farklılığı göstermek suretiyle kethüdâ ve kâhyaya mukabil olarak şeyh, emin, baş, bey ve muhtar gibi tabirleri de kullanılmıştır. 1826 tarihinden sonra İstanbul'da muhtarlık teşkilâtının kurulması halk tarafından, mahallelere köy kâhyaları dikildi şeklinde algılanmıştır¹⁹³. İncelediğimiz sicilde 1105 yılında kethüda tayini yapılmıştır¹⁹⁴.

3.5. Sicilde Adı Geçen Nahiye, Köy, Mezra ve Mahalleler

3.5.1. Nâhiyeler

Osmanlılar'da coğrafi ve idari bakımdan muayyen bir bölgeyi veya bir bölümü ifade eden tabirdir. Nahiye, sözlükte; taraf, çevre, cihet, civar, bölge anlamına gelmektedir. Nahiye, Osmanlı Devleti'nde bazen bir bölgeyi bazen yönetim ünitesini küçük veya büyük bir çevreyi hatta semti ifade etmekteydi. Askeri birim olarak, nahiyenin başında tımarlı sipahiler bulunur ve buna Serasker denirdi. O muhitteki

¹⁹⁰ Mehmet Canatar, “Kethüda”, *DİA*, C. XXV, İstanbul 2002, s. 332.

¹⁹¹ Sertoğlu, *age.*, s. 183.

¹⁹² Canatar, *agm.*, s. 331.

¹⁹³ Canatar, *agm.*, s. 332.

¹⁹⁴ BOA, AŞS 20, s.14a/b.2.

sipahiler sefere gitmek için yanında toplanarak sancakbeyi ile savaşa giderlerdi¹⁹⁵. Osmanlı Devleti'nde coğrafi ve idari manada küçük veya büyük bir çevreyi ve geniş bir mıntıkayı ifade ederken, XIX. asrın ikinci yarısından itibaren de idari teşkilatta mülki taksimatın en küçük parçasını ifade eden bir tabirdir¹⁹⁶. Nahiyele 1978 yılından itibaren zamanla ortadan kaldırılmıştır.

İncelediğimiz defterde adı geçen Amasya'nın nahiyeleri şunlardır:

1. Akdağ Nahiyesi
2. Geldiklan Nahiyesi
3. Kedeğra Nahiyesi

3.5.2. Köyler (Karyeler)

Sözlükte; mahalle, semt, sokak, yöre anlamındaki Farsça kûydan gelir. Türkçe'de sürekli iskân yerlerinin en küçüğünü ifade eder. Belediye teşkilatı olmayan, genel karar organları halk tarafından seçilen, halkın ekseriyetinin ziraatle uğraştığı yerleşim birimidir. Köyler kamu idarelerinin en küçüğü ve mahalli idarelerin en eskisi olan köyler her dönemde bir idareci tarafından yönetilmiştir¹⁹⁷.

İncelediğimiz sicilde adı geçen Amasya'nın köyleri şunlardır:

1. Orta Köy
2. Şeyhlu Köyü
3. Akşehir Köyü
4. Zığre Köyü
5. Fazlı Köyü
6. Delü Hasan Köyü
7. Derzi Köyü
8. Çay Köyü
9. Ser-Çakırcıyan Köyü
10. Bil-viran Köyü
11. Şeyhler Köyü
12. Ulaş Köyü

¹⁹⁵ İlhan Şahin, "Nahiye", *DİA*, C.XXXII, İstanbul, s. 306

¹⁹⁶ M. Tayyip Gökbilgin, "Nahiye", *İslam Ansiklopedisi*, C. IX, M.E.B, İstanbul 1964, s. 37.

¹⁹⁷ Osman Gümüşçü, Mustafa Sabri Küçükbaşçı, "Köy", *DİA*, C.Ek-2, Ankara 2019, s.85.

13. Ovacık Köyü
14. Mahmadlar Köyü
15. Sevincer Köyü
16. Kırk Köyü
17. Esen Köyü
18. Çaklı köyü
19. Akşehir Köyü
20. Hakala köyü
21. Dere Köyü
22. Çayır Köyü

3.5.3. Mezralar

Ziraat yapılan küçük toprak parçasını ifade eder. Kelime anlamı ise; “ekilen yer, tarla” anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti’nde sürekli bir yerleşim alanı olarak kullanılmıyordu. Genellikle ekinlik olarak kullanılan, küçük bir toprak parçasını niteleyen bir terimdir. Osmanlı döneminde bu tür ziraat alanları zamanın şartlarına ve bölgelerin coğrafi yapısına göre farklı hususiyetler göstermiştir¹⁹⁸.

İncelediğimiz sicilde adı geçen Amasya’nın mezralar şunlardır:

1. Urunkuş Mezrası
2. Sevincer Mezrası

3.5.4. Mahalleler

Mahalle; şehir, kasaba, nâhiye ve büyük köylerin çeşitli isimlerle birbirinden ayrılan ve idari olarak bir muhtarlığa bağlı olan kısımlarından her birine denir. Mahalle, sözlükte bir yere inmek, yerleşmek, konmak anlamına gelen bir mekân ismidir. Daha çok sürekli veya geçici olarak ikâmet etmek için kurulan küçük yerleşim birimlerini de ifade eder. Mahalle küçük değişikliklerle diğer İslâm ülkelerinde de aynı anlamda kullanılmıştır. Osmanlı şehirlerinde mahallenin en temel özelliği yönetim birimlerinden biri olmasıdır. Vergi yükümlüsü reâyâ tahrir defterlerine ve diğer vergi kayıtlarında bulundukları mahallelere göre ismen yazılmış, oturdukları binaların hangi

¹⁹⁸ İlhan Şahin, “Mezraa”, *DİA*, C. XXIX, İstanbul 2004, s. 546.

mahalle sınırları içinde bulunduğu da belirlenmiştir¹⁹⁹. Mahalle, devlete ödenecek vergilerin toplanması ve dağıtılmasında, asayişin sağlanmasında, bayındırlıkla ilgili kuralların oluşumunda esas alınan toplu yaşama birimidir²⁰⁰. Aynı zamanda mahalle, sosyal olarak dayanışma ve yardımlaşma içinde olan insan topluluklarının oluşturduğu bir yapı taşıdır. Mahalleler, dini bir yapının ya da aynı meslek grubundan insanların bir araya toplanmasıyla bir arada yaşama arzusuyla doğmuştur²⁰¹.

İncelediğimiz sicilde adı geçen Amasya'nın mahalleleri şunlardır:

1. Receb Mahallesi
2. Acem Ali Mahallesi
3. Hoca Süleyman Mahallesi
4. Sinan Ağa Mahallesi
5. Hacı İlyas Mahallesi
6. Ali Mahallesi
7. Bazar Sufli Mahallesi
8. Şamlar Mahallesi
9. Kethüda Mahallesi
10. Merkez Mahallesi
11. Köyceğiz Mahallesi
12. Devehane Mahallesi
13. Şemseddin Mahallesi

3.6. Dini ve Sosyal Yapılar

3.6.1. Vakıflar

İncelediğimiz sicilde adı geçen Amasya'nın vakıfları şunlardır:

1. İlyas Vakfı
2. Bayezıd Paşa Vakfı
3. Sultan Hatun Vakfı
4. Behram Bey Vakfı

¹⁹⁹ Ali Murat Yel, Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Mahalle”, *DİA*, C. 27, İstanbul 2003, s. 323.

²⁰⁰ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2000, s.3

²⁰¹ Rifat Özdemir, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara 1785-1840*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, s.75.

5. Ehl-i Hatun vakfı
6. Yörgüç Paşa Vakfı

3.6.2. Medrese, Cami, Zaviye ve Mescidler

İncelediğimiz sicilde adı geçen Amasya'nın medreseleri, camileri, zaviyeleri ve mescidleri şunlardır:

Medreseler

1. Hızır Paşa Medresesi
2. Mahmud Efendi Medresesi

Camiler

1. Ovacık köyü Camisi
2. Çayır köyü Camisi
3. Orta köy Camisi
4. Valide Sultan Camisi
5. Enderun Camisi
6. Bülbül Hatun Camisi
7. Yakut Paşa Camisi
8. Keçioğlu Camisi

Zaviyeler

1. Hâce Sultan Zaviyesi
2. Seyyid Yahya Zaviyesi
3. Şeyh Cui Zaviyesi
4. Köyceğiz Mescidi
5. Helkis Mescidi
6. Hanlar Mescidi
7. Akşehir Mescidi

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. METİN TRANSKRİPSİYONU

s.2a/b.1

Yenişehir sakinlerinden olup Amasya’da boyacı işçisi iken zımmî olduğu halde ismi Norsis olup şeref-i İslâm ile müşerref oldukta ismi Mehmed tesmiye olunduğu kayd şûd. Fî gurre-i şehr-i Ramazanü’l-mübârek sene 1105.

Şuhûdü’l-hâl:

Arpacı Zade Abdurrahman Efendi

Es-Seyyid Abdullah Çelebi ibn-i Es-seyyid Mehmed Efendi

Monla Şa‘ban bin Ömer

Hanefi Zade Mustafa Efendi

s.2a/b.2

Mahalle-i Hoca Süleymân sakinlerinden zımmî iken ismi Artin olup şeref-i İslâm ile müşerref oldukta ismi İbrahim tesmiye olunduğu kayd şûd. Fî Ramazanü’l-mübârek 27 yevm sene 1105.

Şuhûdü’l-hâl:

Hasan bin Osman

Ömer Beg

Mustafa bin İsmail

Mustafa bin Mehmed

s.2b/b.1

Nişân-ı Şerîf-i Âlîşân

Amasya kazâsına tabi’ Çayır nâm karyede vaki’ câmi‘-i şerîfde yevmi bir akçe vazîfe ile hatip olan Ahmed fevt olup yeri hâlâ ve mahlûl olmağın yerine iş bu râfi‘-i tevkî‘-i refi‘ü’ş-şân-ı hâkanî Abdûlbaki halife bir vecle ve mahal ve müstehak olmağın

tevcîh olunup berât-ı şerîfim virilmek bâbında kâdî Mevlânâ Ahmed ârz etmeğin vâki' ise sadaka idüp bu berât-ı humâyûnu virdüm ve buyurdum ki ba'de'l-yevm mezbûr varup zikr olunan câmi'-i şerîfde hatip olup hidmet-i lâzimesin mer'î ve mü'eddi kıldıkdan sonra yevmi bir akçe vâzifesiyle mutasarrıf olub vâkfın rûhu ve devâm-ı ömr-i devletim için duaya müdâvemet ve mülâzemet ve istiğlal göstere ol bâbda taraf-ı âhardan bir ferd mâni' ve dâhl ve ta'arruz kılmayalar. Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fî evâil-i şehr-i Şevvâlü 'l-mükerrem sene hamse ve mi'e ve elf.

s.2b/b.2

Kıdvetü'l-emâsi'l-ve'l-akrân Amasya sancağı mütesellimi zîde kadruhû ve livâ-yı mezbûrda vâki' voyvodaları ve evkâf ve kurâ zâbîtları vesair a'yân-ı vilâyet ve iş erleri zîde kadruhûm inhâ olunur ki bundan akdem sâdır olan nefir-i âm fermanları mücebince türedî eşkıyasının ve hakkından gelinmek üzre buyruldu tahrir ve irsâl olunup sizlere gönderölüp tenbîh ve te'kîd olunmuşiken asla mühiminiz olmayup ke'l-ulâ müsamaha üzre olduğunuz istima' olunmağla kethudası Abdurrahman Ağa beş yüz mikdar yiğit ile ol tarafta gönderilmiştir. İmdi vusûlünde sizler dahî kat'â te'hîr ve tevkîf itmeyüp mezbûr şakileri her nerede bulunur ve haber alunur ise nefir-i âm ile üzerlerine varulup bi-eyyi hâl ahz ve ele getürüp muharebe sadedinde olurlar ise verilen nişân-ı şerîf ve sâdır olanı hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn mücebince demleri mukadderdir(?) bilâ aman katl eylesiz başları padişahın ve malları serkâr asla sual olunmaz. Bundan sonra sancağınızda bir yaramaz zuhûr edüb ibâdu'llâhdan birinin nesne ve canına ve malına zarar kadar zarar isabet edüp sizler ki sebebi ile ahz ve haklarından gelinmez ise şevketlü ve azîmetlü padişâhımızın mübarek başı için anların yerine sizlerün hakkından gelindiği mukarrerdir ana göre mülâhâz edüp sâdır olan hatt-ı humâyûnu ve fetevâ-yı şerîfe ma'nûn avâmir-i aliyenin hilâfından be-gâyet ihtiraz idesiz ve müceb ile âmil olasız.

s.3a/b.1

Nişân-ı şerîf-i âlîşân hükmü oldur ki

Amasya kazâsına tabi' Geldiklan nahiyesi'nde Orta köy nâm karyede vâki' câmi'-i şerîfde hatîb olanlara vakf-ı nukuda akçenin mütevellisi olan Seyyid

Abdülvahab fevt olup birisi mahlûl olmağın yerine erbâb-ı istihkâkdan işbu râfî'-i tevkî'-i refî'ü's-şân-ı hâkânım ismi Mehmed her vechle lâıyk ve mahal ve müstehâk olmağın tevcih olunup yedine berât-ı şerîfim virilmek bâbında istid'â'-yı inâyet itmeğın fevt vâkı' ise sadaka idüp bu berât-ı humâyûnu virdüm ve buyurdum ki ba'de'l-yevm varup mezbûr zıkr olunan nukud-u akçenin mütevellisi olup hidmet-i lâzimesin mer'î ve mü'eddi kılındıktan sonra yevmi bir akçe vazife ile mutasarrıf olup vâkfın rûhu ve devâm-ı ömr-ü devletim için du'âya müdâvemet göstere ol bâbda âhardan bir ferd mâni' ve müzâhim olmayup asla dahl ta'arruz kılmayalar. Şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fî evâhir-i şehri-i Ramazanü'l-mübârek sene erba 'a ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı Edirne

s.3a/b.1

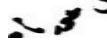
Nişân-ı şerîf-i âlişân-ı sâmi-mekân-ı tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-sitân-ı hâkanî hükmü oldur ki

Amasya'da içeri şehirde vaki' müteveffa Hızır Paşa bina eylediği hanlar dimekle ma'ruf mescid-i şerifinde imam olan işbu râfî'-i tevkî'-i refî'ü's-şân-ı hâkanî Hafız Habib zîde salâhuhi zaviye üzerinde iken terk-i hîdmetdir deyu hilâf-ı inhâ üzerinden Mustafa nâm kimesne alup gadr etmekle ref' olunup mûmâ-ileyh Hafız Habib ibka' ve mukarrer kılunup berât-ı âlişânım virilmek ricâsına kıdvetü 'l-kuzâtü'l-müslimîn Amasya kâdısı Mevlâna İbrahim arz ve i'lâm itmeğın hakkında mezîd-i inâyet pâdişâhânem zuhûra getirüp Mevlâna mûmâ-ileyhin arz mücebince bin dört ramazan-ı şerîfin yigirmi üçüncü gününden ibka ve mukarrer edüp müceddeden bu berât-ı humâyûnu virdüm ve buyurdumki mezbûr Hafız Habib zîde salâhu varup vech-i meşrûh üzere mescid-i mezbûrda kemâ fi'l-evvel imam olup edâ-yı hidmet eyledikten sonra vazîfe-i mu'ayyenesi evkâf-ı mezbûre mahsûlünden müteveli olanlardan alup mutasarrıf ola ol bâbda ref' olunan merkum Mustafa ve taraf-ı âhardan hiç ferd mâni' ve müzâhim olmayup dahil ve ta'arruz kılmayalar. Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fî'l-yevmi'r-râbi' ısrîn? Şevvâlü 'l-mükerrem sene erba'a ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı Edirne el-mahruse

s.3a/b.3

Sebeb-i tahrîr-i tevki‘-i refi‘-i humâyûn oldur ki

Kıdvetü’l-emâsil ve’l-mustahfızîn Amasya’da Kal’a-i Süfla dizdârı zîde hıfzuhi dergâh-ı mu‘allâma mektup gönderüp Amasya sancağında Geldiklan nâhiyesindensaray sekbanı nâm karyede ve gayride elli bin akçe gedik tımar ile Amasya’da kal’â-i zîr mustahfızlarından Süleyman fevt oldukta Mehmed tahvil ettirüp lakin mezbûr Mehmed ehl-i cihatdan olup gâh İstanbul’da gâh Edirne’de ve gâh ehi- örf yanında gezüp zalemeye istinad heva ve hevesinde olup terk-î hizmet etmekle Süleyman’ın mahlulünden Mehmed’in ref’inden darende-i tevkî‘-i refi‘-i humâyûn istimaila virilmek bâbında inâyet ricâsına arz etmeğin hizmet-i lâzimesin edâ etmeğin şartıyla mücebince tevcîh olmağ için sene erba ’a ve mi’e ve elf şevvalin evâilinde hükm-ü şerîfim virildikten sonra tezkiresi ihraç olunmak fermanım olmağın zikr olunan Mehmed iki bin akçe gedik tımar ile kal’â-i mezbûr mustahfızlığı vech-i meşrûh üzere müteveffa mezbûr Süleyman ve Mehmed tahvillerinden mezkûr İsmail tevcîh olunup layık görüp virdüm ve zikr olunur. Saray sülûsan havas tabi’-i mezbur: Divani 6000 //3300//3000 ve buyurdum ki bâ’de’l-yevm varup taht-ı yedinde olub tasarruf kılup şöyle ki vezayif-î hıdemat kal’â-i mezbûr mustahfızlarıdır bi kusûr mer’i ve müeddî kıla ol bâbda hiç ahad mâni‘ ve dâfi‘ olmayup dâhl ve ta‘arruz kılalar, şöyle bileler alâmet-i şerîfe îtimad kılalar. Tahrîren fi’l-yevmü’s-sadis şehr-i Şevvâlü’l-mükerrerrem sene erba ’a ve mi’e ve elf.

Be-makam-ı Edirne el-mahruse

s.4a/b.1

Nişân-ı şerîf-i âlişân hükmü oldur ki

Kıdvetü’l-kuzât ve’l-mustahfızîn Amasya kal’ası dizdârı Receb zîde hıfzuhi ordu-yı humâyûna mektup gönderüp livâ-yı mezbûrda Gediklan nahiyesinde Şeyhlu nâm karyede gayriden iki bin dokuz yüz doksan dokuz yüz akçe gedik tımar ile Amasya kal’ası kethudası olan Sadık fevt oldukta Ali’ye verilüp olduğu hüsn-i rızâsıyla kasr-ı yed edüp gedik tımar ile kal’â-i mezbûr kethudalığı mâhlul olmağla râfi‘-i tevkî‘-i refi‘ü’ş-şân-ı hâkânı Mustafa’ya virilmek bâbında inâyet ricâsına arz itmeğin hizmet-i lâzimesin edâ etmeğin şartıyla tevcîh olmağ için sene selâse ve mi’e ve elf şevvalin evâilinde hükm-ü şerîfim virildikten sonra tezkiresi ihrâc olunmak fermanım olmağın zikr olunan iki bin dokuz yüz doksan dokuz akçe tımar ile kal’â-i

mezbûre kethudalığı vech-i meşrûh üzre mezkûr Mustafa'ya tevcîh olunup virdüm ve zikr olunur ve buyurdum ki bâ'de'l-yevm taht-ı yedinde olub tasarruf kılup şöyle ki vezâyif-i hıdmat kal'â-i mezbûr kethudalığıdır bi kusûr mer'i ve müeddî kıla ve kal'â-i mezbûr neferatı üzerlerine kethuda bilup kethudalığı müteâllik umurda mürâcaat ideler ol bâbda hiç ahad mâni' ve dâfi' olmaya şöyle bileler alâmet-i şerîfe î'timad kılalar.

Mahruse-i Edirne

s.4a/b.2

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı sâmi-mekân-ı sultân-ı tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-sitân-ı hâkanî hükmü oldur ki

Amasya kazâsında Geldiklan nahiyesi'nde vak'î Akçaşehir nâm karyenin nısf-ı mâlikâneye defter-i hâkâniyede Şeyh Abdurrahman ibn-i Hüsammeddin vakfı olup ve nısf-ı âheri mezbûrun akrabasından Tursun evlâdiyet evlâd-ı evlâdımın vakf olunup âharın alakası yok gibi ecnebiden Seyyid Mehmed nâm kimesne hilâf-ı şart-ı vakf-ı Merkez Mahallesi mescidinin ihlâs-ı şerîf tilâvet itmeğin üzre bünyâd mahlûlunden ibtidaden berat itdirüp evlâd-ı vâkıfa gadr olmağla mezbûr Seyyid Mehmed refî ' olunup malikane-i mezbûr şart-ı vâkıf üzre mezbûr Şeyh Abdurrahman bin Hüsammeddin asitânesinde ihlâs-ı şerîf tilâvet için Tursun evlâdından işbu râfi'-i tevkî'-i refî'ü's-şân-ı hâkanî Seyyid Mustafa zîde şeref-i siyâdete meşrut olmağla tevcîh olunup berât-ı şerîfim virilmeğin babında inâyet recâsına kıdvetü'l-kuzâtü'l-müslimîn Amasya kadısı Mevlânâ Hüseyin zîde fazluhu arz itmeğin hakkında mezîd-i inâyet-i pâdişâhânem zuhûra götürüp mûmâ-ileyhin arz ve bin yüz dört Rebi'ül-evvel'in altıncı günü târihiyle müverrah ruûs-ı humâyûnum mücebince tevcîh idüp bu berât-ı hümâyûn-ı izzet makrûnı virdüm ve buyurdum ki mezbûr Seyyid Mustafâ zîde şeref-i siyâdete varup vech-i meşrûh üzere karye-i mezbûrun nısf-ı malikânesi evlâdiyet ve meşrûtiyet üzre mutasarrıf olup bundan akdem mutasarrıf olanlar ne vecihle amasya kadımutasarrıf oligelmiş ise mezbûr dahı ol minvâl mutasarrıf olup taraf-ı âhardan refî olunan Seyyid Mehmed ve âhardan dahl ve ta'arruz eyleyeler. Şöyle bileler alâmet-i şerîfe î'timad kılalar. Tahrîren fi'l-yevmü's-sadis işriyn? şehr-i Zilka'deti's-şerîfe sene erba 'a ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı Edirne el-mahmiyye

s.4a/b.3

Nişân-ı Şerîf-i Âlîşân-ı Sultân-ı Hüküm Oldur ki

İşbu râfî'-i tevkî'-i refî'ü's-şân-ı şehriyâr-ı kıdvetü's-sa'dât-ı kirâm Seyyid Mustafa zîde şeref-i siyâdetihi mahal ve müstehak olmağla mezîd-i inâyet-i pâdişâhânem zuhûra götürüp Amasya'da vâkı' merkûm Seyyid İlyas vâkfın mütevellisi iken fevt olan Mustafa yerine kıdvetü'l- kuzâtü'l-müslimîn Amasya kâdısı Mevlâna Hüseyin zîde fazluhûnun arzı ve ruûs-ı humâyûnum mücebince bin yüz on Zilka'desinin yigirmi üçüncü gününden yevmi iki akçe vazîfe ile müteveli nasb ve ta'yîn edüp bu berât-ı humâyûnu sa'âdet-makrûnı virdim ve buyurdum ki mezbûr Seyyid Mustafa zîde şeref-i siyâdete varup vâkf-ı mezbûra müteveli olup edâ-yı hidmet eyledikten sonra ta'yin olunan yevmi iki akçe vâzifesin evkâf-ı mezbûr mahsûlünden alup mutasarrıf ola ol bâbda hiç ferd dâhl ve ta'arruz eylemeye şöyle bileler. Alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmü's-sadis işriyn? sene Zilka'deti's-şerîfe sene selâse ve mi'e ve elf.

s.4a/b.4

Fahrü's-sâdât es-Seyyid Osman Çelebi El-muazzez

Gıbbe't-tahiyye inhâ olunur ki Amasya kâzasında olan sâdât üzerlerine tarafımızdan sizi kâimmakâm nasb ve ta'yîn itmişizdir. gerekdir ki sahîhü'n-neseb oldukları meşhur ve mütebeyyin olanlara i'zâz ve ikrâm edüp bi-gayri vech-i şer'î emvâl ve i'razlarına teaddiden hazer idesiz ve ihzâr ve te'dib-i hukuk-ı şer'îye sabite tahsil iktizâ ettikde sair ulemayı müdahale ettirmeyüp siyadeti zahir ve kâdı hücceti ve kaimmakam temessüküyle dahîl olup siyâdetden alakaları olmayanları alâmet-i hadra isti'mâlinden men' ve zecr idüp kendün vaz' alâmete bir ferde izin virmeyesin iddi'â-yı sıhhat neseb-ı siyâdet idenleri huzûrımızdan isbâta havâle bu emânet-i uzmada kemâl-i diyanet ve istikâmetle mucid u sâ'î olasın. Hurrire gurre-i Zilka'deti's-şerîfe sene erba'a ve mi'e ve elf.

El-fakir Seyyid Ali en-nakîb

s.4b/b.1

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı sâmi-mekân-ı sultân-ı ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-sitân-ı hâkanî hükmü oldur ki Çün avâtıf-ı aliyye-i şâhânem ve avâtıf-ı seniyye-i pâdişâhânem ibâd-ı inâyet-i sa'adetimde müstehik-ı irtifâ'üş-şân olanlar babında masruf ve bî-diriğdir binâen alâ zâlik Amasya'da Hâce Sultan zâviyesinin mürtezeka ve reâya ahalisi meclis-i şer'a varup vakf-ı mezbûrun zâviyedârlığı vakfiye-i ma'mûl bihâsında it'âm şartıyla ulemâ meşrût iken revafız ve levendât tâifesinden kemâl-i fuhş ile mutasarrıf envâ-i menâhiyi müretekib müdmin hamr olan Veli nâm kimesne zâviyedârlığa müstehak olmamağla istihkâm buldurmak için bir yerden ulûfesi yoğ iken gurebadan altı akçe ulûfe hazîne-mânde iyledim deyu alup berât ettirüp zâviye-i mezburenin karyelerin zulme iltizâm ile verüp ve re'âyâ fukarâsına zulm ve teaddi ettiklerinden sonra gayrı mürtezekaya vazifedarın vormeyüp zâviye-i harab ve habaseti zahir olmağla işbu râfi'-i tevkî'-i refi'ü's-şân-ı hâkânî kıdvetü'l-ulemâ'l-muhakkikîn Seyyid Ahmed zîde ilmuhû veziret-i(?) şeref-i siyâdeteye tadrîs şartıyla tevcîh olunup zâviye-i mezbûrı tamir ve ders ile meşgul iken mezbûr Veli bazı kimesnelere istinâd ile tekrar alup gadr itmekle dîvân-ı Humâyunda sadreyn huzurunda mürâfa'a olduklarında mürâfa'adan Seyyid Ahmed zîde ilmihuya mukarrer ve berât-ı unvanına ihâta-i humâyûn keşide kılınup mürtezika vâkf-ı reâyası mezbûr Veli'nin şerrinden halâs olmuşken mezbûr Veli hilâf-ı inhâ Seyyid zîde ilmuhû hakkında hezar dürlü kizb le iftiradan zî kudret kimesnelere rüşvet vormekle tekrar berât ettirüp ba'dehu Amasya kâdısı arzıyla şehid Mustafa Paşa huzurundan mürâfa'a olunup mezbûr Veli'nin Seyyid Ahmed hakkında gizli zâhir oldukta mezbûr Seyyid Ahmed zîde ilmuhûya mukarrer kılınup ba'dehu yine mezbûr bir hile ile alup tekrar Seyyid Ahmed'e mukarrer kılınup yine mezbûr Veli bir tarikile alunup lakin vâkfın karyesini zülmile iltizâmı virüp mâl-ı vâkf-ı şîrb-i hamr ile ekl edüp talebe-i ûlûm ve mürtezikaya ve reâya fukarasına gadr olduğunu i'lam olsun deyu ilhâh itmelerine tağşış olunup vakî' hâli Seyyid Ahmed zîde ilmuhûnun ve mezbûr Veli'nin keyfiyet-i ahvalleri ahali-i vilâyetden suâl olundukta Amasya'nın ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve a'yân ve eşrâf-ı bi-cem 'ihim? mezbûr Veli için revâfız ve levendât taifesinden şaribü'l-hamr ve mürtekib-i menâhi ve şîrret ve şekavet ile meşhûr ve vâkfın karyesi zülmiyle tefviz ve reâyâsına zulm ve teaddî ve mürtezikaların vâzifelerin vormeyüp ve âhar

diyarda sakin olup zâviye mezbûreyi harap itmiştir. vâkf-ı mezbûr-u mezkûr Veli'nin yedinden tahlis olmağın enfa' ve Seyyid Ahmed zîde ilmuḥûnun salâh hâlî zahir ve funûn-i şettâ ile de mâhir ve mürtezikaların vâzifelerin virüp ve zâviye mezbûreyi tamir ve ders ile meşğul olduğu zâhir olup mezbûr Veli'nin Seyyid Ahmed zîde ilmuḥûnun hakkında virdüğü iftirası mahzurdur deyu meclis-i şer' de alâ tarîki'-ş-şehâde ihbar itmeleriyle vâkf-ı mezbûrun ma'mûl bihâsına nazar olundukta zâviyedarlığı it'âm şartıyla ulemâ mestur olmağla mezbûr Veli ref' olunup göre Seyyid Ahmed zîde ilmuḥûya ber vech-i te'bid tevcîh olunmak ricâsına kıdvetü 'l-kuzâtü'l-müslimîn Amasya kâdısı Mevlâna İbrahim zîde fazluhu arz itmeğın mezbûr Veli'nin hazîne-mânde eyledüğü altı akçe ûlufesini virmek üzere zâviye merkûm ke'l-evvel Seyyid Ahmed zîde ilmuḥû yedinde olan hatt-ı humâyûn ve mukadder berât-ı şerifim mücebince tevcîh ve ibka ber vech-i te'bid mukarrer kılunup hasmı mezbûr Veli bir def'a dahı gelirse der-kenar olunmayup kaydına şerh virilmek fermânım olmağın mezîd-i inâyet-i pâdişâhânem zuhûra getürüp bin yüz dört senesi Şa'bânın yigirmi üçüncü günü tarihiyle muverrah virilen ruûs-ı humâyûnum mücebince bu berât-ı humâyûn virdim ve buyurdum ki mûmâ-ileyh varup zâviye mezbûreye v ech-i meşrûh ve zâbıt ve zâviyedâr olup edâ-i hizmet eyledikden sonra bundan evvel minvâl üzere mutasarrıf olagelmışler ise yine ol minvâl üzere zâbt ve tâsrif eyleye ol bâbda ref' olunan Veli ve taraf-ı âhardan bir ferd ve mani' olmayalar. Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahriren fi'l-yevmü's-sadis işriyn(?) Şa'banül'l-muazzam sene erba 'a ve mi'e ve elf. Kad vasale ileyna fi selh-i zi'l-ka'de.

Be-makâm-ı Edirne el-mahruse

s.4b/b.2

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı sultân-ı hükmü oldur ki

Amasya'da vâki' müteveffâ Bayezid Paşa evkâfına evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere mütevellisi olan Mahzad Hâtûn diyar-ı âhardan sakin olup tevlîyet-i merkûmeye beher sene zulmiyeden zi-kudret kimesnelere fûruht idüp ve mürtezikalarının müstehak oldukları vâzifelerin virmediğinde mâ'adâ imâret-i âmiresin dahı işletdirmeyüp iptal itmeğın bir kâimmakâm ve iltizâm olduğun kâdısı arz itmekle ve kazaya hâsıl olan hums mahsulu müteveli-i mezbûre zaviyesine dahı isâl itmek üzere senede üçer müd hinta ile ulemadan işbu râfi'-i tevkî'-i refi'ü's-şân-ı hâkânım Ahmed

zîde ilmuhû mahâl ve müstehâk olmağla mürtezikalarının vâzifelerin virüp imâretin işletüp tamir ve termimlerin dahı görmek şartıyla kâimmakâm mütevellî nasb ve ta'yîn olunup berât-ı şerîfim virilmek ricâsına iftihârü'l-hizâme ve'l- mukarrîbîn bi'l-fi'l bâbü's-sa'âdetim ağası olup evkâf-ı mezbûr nâzırı olan Mustafa Ağa dâme ulüvvühû arz ve i'lam etmeğın hakkında mezîd-i inâyet-i pâdişâhânem (silik) götürüp ağa-yı müşârun-ileyha arzı ve ruûs-ı humâyûn mucebince tevcîh edüp bin yüz on Zilkâ'desinin yigirmi üçüncü gününden bu berât-ı hümâyûnu virdim ve buyurdum ki mezbûr Ahmed zîde ilmuhû varup vech-i meşrûh üzre evkâf-ı mezbûreye kâimmakâm mütevellî olup edâ-yı hizmet eyledikten sonra ta'yîn olunan senevî on müd hintasını efkâf-ı mezbûre mahsûlünden olup mutasarrıf ola ol bâbda hiç ferd ve dahil ve ta'arruz eylemeye. Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmü's-sadis işrin min Zilkâ'deti's-şerîfe sene mi'e ve elf.

Be- makam-ı Edirne el-mahruse

s.5a/b.1

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı sâmi-mekân-ı sultân-î tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-ı hâkanî hükmü oldur ki

Devlet ü ikbâl ve sa 'âdet ü iclâl ile taht-ı ferhunde baht-ı Osmanî üzre cülûs-ı hümâyûnum şevket-makrûnım vâki' olup umûmen tecdîd-i berevât fermânım olmağın bundan akdem İstanbul Yahudileri cizyesi malından almak üzre yevmi yigirmi akçe ve aşar ve nühusundan almak üzre yevmi on akçe vazife-i başka başka berât ile mutasarrıf iken yevmi otuz akçe vazifeli Amasya cizyesi malından almak üzre tebdil ve bir berât ile mutasarrıf olup merhûm ve mağfurun leh Vâlide Sultan tâbe serâha câmi'-i şerîfinde vâiz ve nâsih olan işbu râfi'-i tevki '-i refi 'i 'ş-şân-ı hâkanî kıdvetü'l-ulemâ'i'l-muhakkikîn umdetü'l fuzâlâ'ü'l-mudekkikîn Mevlânâ şeyh Mustafa zîde ilmuhû.

s.5a/b.2

Amasya'da Akdağ nâhiyesine tabi' Zığre nâm karyede vâki' Hacı Ali binâ eylediği câmi'-i şerîfde yevmi bir akçe ile devirhân câmi '-i mezbûr kurbunda vâki ' mektebde yevmi bir akçe ile muallim-i sıbyan cihet-i câmi'-i merkûmda imam olanlara meşrût olup mutasarrıf olan işbu râfi'-i tevki '-i refi 'i 'ş-şân-ı hâkanî imam diğer Hüseyin bi'l-fi'l mutasarrıf iken kusûrî ve mûcib-i azli yoğ iken âhardan Ömer ve

Mehmed nâm kimesneler alup gadr etmekle girü mezbûre kemâ kân ibkâ ve mukarrer kılınmak bâbında kâdî nâibi Mevlânâ Mehmed arz etmeğin vâki‘ ise sadaka idüp bu berât-ı humâyûnu virdim ve buyurdum ki varup mezbûr ref‘ olunan yerine zikr olunan câmi‘-i şerîfde devirhân ve mezkûr mektebde muallim-i sıbyan olup hidmet-i lazimesi mer‘î ve mü’eddi kıldıkdan sonra yevmi iki akçesiyle mutasarrıf olup ve vâkfın rûhu ve benim devâm-ı ömr-ü ve devletim içün du‘âya müdâvemet göstere ol bâbda âhardan bir ferd mâni‘ ve müzâhim olmaya. Şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar. Tahrîren fî evâil-i şehr-i Recebü’l-ferd sene erba‘ ve mie ve elf.

Be-makam-ı Edirne el-mahruse

s.5a/b.3

Nişân-ı şerîf-i âlîşân hükmü oldur ki

Amasya kazasına tabi‘ Fazlı nâm karyede vaki ‘ câmi‘-i şerîfde yevmi iki akçe vâzife ile çerâğdar olan Halil Halife fevt ve diğeri mahlûl olmağın yerine erbâb-ı istihkâkdan işbu râfi‘-i tevki‘-i refi‘ü’ş-şân-ı hâkâmı diğeri Halil bir vechle layık ve mahâl olmağın yerine erbâb-ı istihkâkdan tevcîh olunup berât-ı şerîfim virilmek bâbında istid‘â-yı inâyet itmeğin fevt vâki‘ ise sadaka idüp bu berât-ı humâyûnu virdüm ve buyurdum ki ba‘de’l-yevm varup mezbûr fevt olan merkûm berâyâlar olunan câmi‘-i şerîfde çerâğdar olup hidmet-i lâzimesin mer‘î ve mü’eddi kıldıkdan sonra yevmi iki akçe vazife ile mutasarrıf olup vâkfın rûhu ve benim ve devâm-ı ömr-ü devletim içün du‘âya müdâvemet göstere ol bâbda târik-i âhardan bir ferd mâni‘ ve müzâhim olmayup asla dahl ü taarruz kılmayalar. Şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar. Tahrîren fî evâhir-i şehr-i Recebü’l-mürecceb sene erba ‘a ve mi’e ve elf.

Be-makam-ı Edirne el-mahruse

s.5a/b.4

Sebeb-i tahrîr-i tevki‘-i refi‘-i humâyûn hükmü oldur ki

Kıdvetü’n-nüvvâb ve’l-mustahfızîn Amasya kal’ası dizdârı Mehmed zîde hıfzuhu dergâh-ı mu‘allâma mektup gönderüp Amasya sancağında Geldiklan nahiyesinde Delü Hasan nâm karyede ve gayriden iki bin iki yüz akçe gedik tımar ile Amasya kal’ası mustahfizlarından Mehmed hevâ ve hevesinden terk-i hidmet edüp gedik tımar ile kal’â-i mezbûr mustahfizlığı mahlûl olmağla dârende-i tevki‘-i refi‘-i

humâyûn Halil'e virilmek bâbında i'nâyet-i recâsına arz itmeğin hidmet-i lâzimesin edâ etmeğin şartıyla mücebince tevcih olmağ için sene erba 'a ve mi'e ve elf Ramazânın evâhîrinde hükm-i şerîfim virildikten sonra tezkiresi ihraç olunmak fermânım olunmağın zikr olunan iki bin iki yüz akçe gedik tımar ile kal'â-i mezbûr mustahfızlığı vech-i meşrûh üzere heva ve hevesinden alup erk-i hidmet eyleyen Mehmed tahvilinden mezkûr Halil tevcih olunup virdüm ki zikr olunur. Ru'us tabi' Geldiklan Divani 3300 ve buyurdum ki bâ'de'l-yevm taht-ı yedinde olub tasarruf kılup şöyle ki vezayif-i hıdemat kal'â-i mezbûr mustahfızlığı bi kusûr mer'i ve müeddî kıla. Ol bâbda hiç ahad mâni' ve dâfi' olmayalar şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timad kılalar. Tahrîren fi seb'a şehri-i Ramazanü'l-mübârek sene erba 'a ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı Edirne el-Mahruse

s.5b/b.1

Nişân-ı Şerîf-i Âlîşân-ı Sultân-ı hükmü oldur ki

Hâlâ taht-ı âlî mehâb üzre cülûs-ı humâyûn-ı sa'âdet- makrûnum vâki' olmağla umûmen tecdîd-i berât olmak fermânım olmağın bundan akdem Amasya'ya tabi ' Geldiklan nâhiyesinde vaki' müteveffa İlyas Ağa evkâf-ı çeşmesinde vâzife-i mu'aayyenesiyle mütevellî olan işbu râfi'-i tevkî'-i refi'ü's-şân-ı hâkanî Seyyid Ahmed, zîde şeref siyâdet yedinde olan berâtı gönderüp Der-sa'âdetimize tecdîd-i ricâ etmeğin hakkında mezîd-i inâyet-i pâdişâhânem zuhûra götürüp atık berâtı mücebince yüz iki Ramazân-ı şerîf'in yigirmi altıncı gününden müceddeden bu berât-ı humâyûn-ı izzet makrûnı virdüm ve buyurdum ki mezbûr Seyyid Ahmed zîde şeref-i siyâdete varup asulup sâbık üzre evkâf-ı mezbûr çeşmesinde mütevellî olup hidmet-i lazimesi bi kusûr mer'î ve mü'eddi eyledikten sonra bundan akdem vazîfe-i mu'aayyenesine mutasarrıf olanlar ne vecihle mutasarrıf oligelmiş ise mûmâ-ileyh dahı ol minvâl üzre evkâf-ı mezbûr mahsûlünden alup mutasarrıf ola ve mezkûrun resmî berâtı kendü yedinden teslim hazine oluna. Şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timad kılalar.

s.5b/b.2

Nişân-ı Şerîf-i Âlîşân-ı Sultânî hükmü oldur ki

Devlet ü ikbâl ve sa 'âdet ü iclâlle taht-ı ferah taht-ı osmanî üzre cülûs-ı humâyûnum şevket-makrûnım vâki' olup umûmen tecdîd-i berevât-ı fermânım

olmağın bundan akdem İstanbul Yahudileri cizyesi malından almak üzere yevmi yigirmi akçe ve gabevât malından almak üzere yevmi on akçe vazifeden başka başka berât ile mutasarrıf iken yevmi otuz akçe vazifesi Amasya cizyesi malından almak tebdîl ve bir berât ile mutasarrıf olup merhûm ve mağfûr-leha Vâlide Sultan -tâbe serâha- câmi‘-i şerîfinde vâiz ve nâsih olan işbu râfi‘-i tevkî‘-i refi‘ü‘ş-şân-ı hâkanî kıdvetü’l-ulemâ‘i’l-muhakkikîn umdetü’l fuzâlâ‘ü’l-mudekkikîn Mevlânâ şeyh Mustafa zîde ilmuhû der-sa‘âdetime atîk berâtın götürüp tecdîd-i rica itmeğın hakkında mezîd-i inâyet-i pâdişâhânem zuhûra getirüp bin yüz iki Ramazan-ı şerifinin yigirmi altıncı gününde müceddeden bu berât-ı humâyûn-ı izzet makrûnı virdüm ve buyurdum ki mumâ-ileyh Şeyh Mustafâ zîde ilmuhû varup vech-i meşrûh aslup sâbık üzere mutasarrıf olduğı yevmi otuz akçe vazifeden Amasya cizyesi malından cizyedar olanlar yedinden bir kıt‘a berât alup mutasarrıf ola. Ol bâbda hiç fermân ve müzâhim olmayup dahl ü taarruz kılmayalar. Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar. Tahrîren fi’l-yevmi’l-hâmis şehr-i Şevvâlü’l-mükerrem sene erba‘a ve mi’e ve elf.

Be- makam-ı Edirne el-mahruse

s.5b/b.3

Nişân-ı şerîf-i âlişân-ı sâmi-mekân-ı tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-sitân-ı hâkanî hükmü oldur ki

Amasya’da vâkî‘ müteveffâ Yörgüç Paşa evkâfindan Enderun câmi‘-i şerîfin ber vech-i hasbî mütevellî olan Mehmed ecnebiden olmağla ref ‘ olunup ber vech-i meşrut olan vâkfdan olup mahal ve müstehak olan işbu râfi‘-i tevkî‘-i refi‘ü‘ş-şân-ı hâkânım Ömer zîde kadrûya tevcîh olunup berât-ı âlişânım virilmek ricâsına evkâf-ı mezbûre mütevellisi olan Kıdvetü’l-emâsi’l-ve’l-akrân Osman zîde kadruhû arz ve i‘lâm itmeğın hakkında mezîd-i inâyet-i pâdişâhânem zuhûra getirüp mütevellî mûmâ-ileyhin arz ve bin yüz dört Şevvâllin sekizinci günü muverrah virilen ruûs-ı humâyûnum mücebince tevcîh edüp bu berât-ı humâyûn izzet makrûnı virdüm ve buyurdum ki mezbûr Ömer zîde kadruhû varup vech-i meşrûh üzere evkâf-ı mezbûreye evlâdiyet ve meşrutiyet üzere mütevellî olup edâ-i hizmet eyledikten sonra bundan akdem evkâf-ı mezbûreye ber vech-i hasbi mütevellî olanların ne vecihle mutasarrıf oli gelmiş ise mezbûr dahı ol minvâl üzere mutasarrıf ola ol babda ref ‘ olunan merkûm Mehmed ve taraf âharden hiç ferd mani‘ ve müzâhim olmayup dahl ü

taaruz kılmayalar. Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren yevmü'l-râbi' işrin min Şevvâlü 'l-mükerrem sene erba 'a ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı Edirne el-mahruse

s.6a/b.1

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı sâmi-mekân-ı sultânî hükmü oldur ki

Dadi kazasına tâbi' Derzi nâm karyenin müdde buçuk keyl malikâne mahsül ile Sultan Hâtûn vâkf eyledüğü Harem-i şerîfin cüzhânı olan Ali edâ-yı hidmet etmeyüp mahlûl olmağın yerine erbâb-ı istihkâkdan işbu dârende-i fermân-ı humâyûn Mustafa bir vechle mahal ve müstehak olmağın tevcîh olunup berât-ı şerîfim virilmek bâbında kadı Mevlânâ İbrahim arz itmeğın vâki 'ise sadaka idüp bu berât-ı humâyûnu virdim ve buyurdum ki varup mezbûr cüzhân olup hidmet-i lâzimesin mer'î ve mü'eddi kılındıktan sonra zikr olunan karyenin müdde buçuk keyl malikâne mahsûlü ile mutasarrıf olup vâkfın rûhu ve devâm-ı ömr-i devletim için duaya müdâvemet göstere. Şöyle bilub, alâmet-i şerîfle i'timâd kılalar. Tahrîren. fi evâil-i Zilka'deti's-şerîfe sene erba 'a ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı Edirne el- mahrûse

s.6a/b.2

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihân hâkanî hükmü oldur ki

Dadi kazasına tâbi' Derzi nâm karyede vâki ' ve Rüstem oğlu binâ eyledüğü câmi '-i şerîfde Çay nâm karyenin nısf-ı mâlikânesiyle hâtib olan Ali fevt olup yeri mahlûl olmağın yerine sulbî oğlu işbu dârende-i fermân-ı humâyûn Ebubekir hâlife bir vechle mahal ve müstehak olmağın tevcîh olunup berât-ı şerîfim virilmek bâbında Kâdı Mevlânâ İbrahim arz itmeğın mahlûl ise sadaka idüp bu berât-ı humâyûnu virdim ve buyurdum ki varup mezbûr zikr olunan câmi '-i şerîfde babamız yerine hâtib olup hidmet-i lâzimesin mer'î ve mü'eddi kılındıktan sonra zikr olunan câmi '-i şerîfin nısf-ı mâlikânesi ile mutasarrıf olup vâkfın rûhu ve devâm-ı ve ömr-i devletim için duaya müdâvemet göstere. Şöyle bilüp alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi evâil-i i şehr-i Zilka'deti's-şerîfe sene erba 'a ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı Edirne el- mahruse

s.6a/b.3

Sebeb-i tahrîr-i tevki‘-i refi‘-i humâyûn oldur ki

Kıdvetü’l-emâcid ve’l-a‘yân Çakırcı başı Hüseyin zîde mecduhu ordu-yı humâyûna mektup gönderüp Amasya sancağında Kedeğra nahiyesinde nâm Ser-çakırcıyân nâm karyede ve gayriden iki bin iki yüz akçe çakır götürecek tımarına mutasarrıf olan Hüseyin âhâr dirliğe sülûk edüp yine livâ-i mezbûrde ve nâhiye-i mezkûrde Bîl-viran nâm karye ve gayriden bin yedi yüz otuz akçe çakır götürücülüğü tımarına dahı mutasarrıf olan Mehmed âhâr dirliğe sülûk edüp tımar-ı mezbûr mahlûl olmağla dârende-i fermân-ı humâyûn Alî için ehl ve üstad ve bir vechle ve mahal ve müstehakdan her bâbında inâyet ricâsına arz etmeğin mücebince tevcîh olunmağ için sene erba ‘a ve mi’e ve elf şevvalin evâhîrinde hükm-i şerîfim virildikten sonra tezkiresi ihraç olunmak fermanım olmağın zikr olunan üç bin dokuz yüz otuz akçe tımarlar vech-i meşrûh üzre âhâr dirliğe sülûk iden merkûman Hüseyin ve Mehmed tahvillerinden bir görölüp hidmet-i lâzimesin edâ itmek şartıyla mezkûr Ali’ye tevcîh olunup layık ve tahvillerinden bir görölüp buyurdum ki zikr olunur Ser-çakırcıyân 3300 /3530 Bîl ve berât-ı tabi’-i mezbûr 1730 ve buyurdum ki bâ’de’l-yevm taht-ı yedinde olub tasarruf kılup şöyle ki vezâyif-i hıdemât-ı çakır götürücülüğüdür. Bi kusûr mer’i ve müeddî kıla ol bâbda hiç ahad mâni‘ olmaya. Şöyle bileler alâmet-i şerîfe î’timad kılalar. Tahrîren fi’l- yevmü’l-râbi‘ ve’l-işrin min Şevvâlü ’l-mükerrem sene erba ‘a ve mi’e ve elf.

Be-yurdu sahrâ-yı Edirne el-mahmiyye

s.6a/b.4

Mütesellim senedi

Şerî‘at-ı şî‘âr İzzetlü, fazîletlü Efendi zîde fazlû ba‘de’t-tahiyye ve’s-selâm inhâ olunur ki hâlâ mutasarrıf olduğumuz Amasya sancağı bundan akdem mütesellim Ali Ağa ref ‘ olunup işbu bin yüz dört senesi mah Zilhiceti’ş-şerîfenin gurrelerinden tarafımızdan kıdvetü’l-emâsi’l-ve’l-akrân oğlumuz Seyyid Hasan Ağa’yı nasb ve mektup tahrîr ve irsal olunmuşdur. Vusûlünde gerektir ki sene-i mezbûrun gurre-i mezkûrun merkûm Seyyid Hüseyin Ağa’ya zabt ittürüp ve bize âid ve râci‘ olunan

mahsûlatı cizye-i vekîli her ne ise ahz ve kabz ve rabt ettirüp tarafımızdan (silik) âhâlden kimesne mani ‘ ve taarruz ettirmeyesiz. Fî gurre-i Zi’l-hicce sene 1104.

Hüseyin el-fakir mîr-livâ-i Amasya hâlâ

s.6b./b.1

Sûret-i Fermân-ı Avâriz

Mefâhirü ’l-kuzât ve ’l-hükkâm, ma ‘denü ’l-fezâil ve ’l-keâm Amasya sancağında râfî ‘ olan kâdılar zîde fazlehûm tevkî‘-i refî‘-i humâyûn vâsıl olıcak ma‘lûm ola ki hazîne-i amirem defterlerinde livâ-i mezbûrede vâki ‘ kâdılıkların beş yüz altmış bir buçuk ve bir buçuk rub‘ avâriz hâneleri olup bin yüz beş senesine mahsûb olmak üzere avârizları cem‘ ve tahsîl olunmak lâzım ve mühim olmağın deruhde olunup eline mühürlü ve nişânlu mevkûfât defteri sûreti virilmeğın mücebince cem‘ ve tahsîl itdirilmek fermânım olmuştur buyurdum ki hükm-i şerîfimle mübâşir-i kâdim vardıkda bu bâbda sâdır olan emrim üzere amel idüp dahı livâ-i mezbûrede vâki‘ kâdılıkların ol mikdâr avâriz hânelerinin târîh-i mezbûr mahsûb olmak üzere her bir hânelerinden dörder yüz akçe avârizların irsâl olunan mühürlü ve nişânlu mevkûfât defteri sûreti mücebince cem‘ ve tahsîl ve dâhil-i hazîne-i amirem itdürüp kimesneye ta‘allül ve nizâ‘ etdirmeyesiz ve bundan mâ‘adâ mübâşir-i ve mezbûrun ciheti ma‘îşetiçün her bir hânelerinden ellîşer akçe dahı vech-i maaş aldurup bundan ziyâde bir akçe ve bir hibe alınmaya ve aldırmayasız ve hîn-i tahsilde miri içün alınan akçenin her yüz sekiz akçesinden bir aynî esedî gurus olmak üzre Firengi altını iki buçuk gurus ve şerîf ve Macar altını iki gurus bir rub‘ ve hâlisü’l-ayâr Mısri paranın kırk bir gurus hesabınca aldurup ziyâde ve noksana alınmaya ve aldırmayasız ki defterden ve toksan hânedan ve fermânımdan ziyâde talebiyle zulm ve ta‘addiden be-gâyet ihtirâz idesiz. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. Tahrîren fi’l- yevmi’l-işrin min Şevvâlü ’l-mükerrem sene erba ‘a ve mi’e ve elf.

Be-makam-ı mahrûse-i Amasya

Be-kaza-i Amasya 339

s.6b./b.2

Sûret-i Fermân-ı Livâ-i Amasya

Emîrû'l-umerâ'il-kirâm kebîrû'l-küberâi'l-fihâm zü'l-kadri ve'l-ihtirâm sâhibû'l-izz ve'l-ihtişâmû'l-muhtassu bi-mezîd-i inâyeti'l-Meliki'l â'lâ Sivas Beylerbeyisi Mehmed ve dâme ikbâlehü tevkî'-i refî'-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki sen yarâr ve emekdâr olup bir vechle müstehak inâyet olduğu ecilden hakkında mezîd-i inâyet-i aliyye-i şâhâne ve mezîd-i re'fet seniyye-i pâdişâhâne zuhûra getirülüb sene hamse mi'e ve elf. Rebi'ü 'l-âhîrinin on birinci gününden Amasya sancâğı ber-veche ilhâh sana tevcîh ve inâyet idüp i'lâm için ta'yîn olunmuşdır buyurdumki vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîli'l-kadrim mücebince tehîr ve tevakkuf etmeyüp ber-vech-i ilhâh livâ-i mezbûresin mutasarrıf olup zabt ve rabtında ve re'âyâ ve berâyânın himâyet ve sıyânetinde ve sâir fermânım olan hidemât-ı aliyyemin edâ ve tekmîlinde mücidd ü sa'y olup min ba'd fukarâ ve ra'ıyyet ve sükkân-ı vilâyet ve kuzzât-ı memlekete ber vechle zulm ve te'addî ve tecâvüzden be-gâyet ihtirâz ve ictinâb üzere olup Şöyle bilesin, alâmet-i şerîfe i'timad kılasın. Tahrîren fi Evâsıt-ı şehir-i Rebi'ü'l-âhîr sene hâmse ve mi'e ve elf. Be- makam-ı mahrûse-i Edirne

Tıbku aslihi'l-hatır nemekâhu el-fakîr ileyhi subhânehû ve te'âlâ Abdullah el-Kâdî be-medîne-i Edirne el-mahmiyye ufiye anh. Kad vasale ileynâ fi 13 min-Cemâziye'l-evvel.

s.6b/b.3

Şerî'at-şîâr fazîlet-disâr Amasya Kâdısı İzzetlü, Efendi zîde fazlû ve mefâhirü'l-akrân a'yân-ı vilâyetinden işbu üzerinde olanlar bâ-cem'ihim inhâ olunur ki işbu bin yüz beş Rebi'ül-evvelinin on birinci günü tarihiyle avâtıf-ı aliyye-i şehriyariden Amasya sancâğı ber vech-i ilhâh tarafımızda i'ta olmağla sâdır olan emr-i şerîf-i âlîşânımın sadâretîyle mücebince buyurıldı tahrîr ve ısdâr ve ağalarımızdan kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Mehmed Ağa zîde kadruhû mütesellim ta'yîn ve irsâl olunmuşdur bi-meşîyyeti'llahi te'âlâ vusûlünde gerekdir ki sancağ-ı mezbûr mütesellim mûmâ-ileyh zabt u rabt ve hasebi's-şer' ve'l-kanun tahvîl tarihine düşen aidimiz mahsûlât-ı rüsûmâtı ahz ve kabz ettürüp âhâr dâhl ve ta'arruz ettürmeyüp ber müceb-i sûret-i emr-i alî ve âlâ mefhûm buyruldu amel olup hilâfindan hazr ola deyu

s.7a/b.1

Nişân-ı şerîf-i âlîşân hâkânî hükmü oldur ki

Amasya kazasına tabi' Ziğre nâm karyede vâki ' merhum Hacı Ali binâ eylediği câmi'-i şerîfde yevmi bir akçe vâzife ile devirhân olan Hüseyin fevt olup yerihâlî ve hidmet-i mu'attal kalmağın yerine işbu râfî'-i tevkî'-i refî'i humâyûn Hâfız Mehmed bir vechle layık ve mahal ve müstehak olmağın tevcih olunup berât-ı şerîfim virilmek bâbında evkâf-ı mezbûr mütevellî Ömer arz etmeğın vâki ' ise sadaka edüp bu berât-ı humâyûnu virdüm ve buyurdum ki ba'de'l-yevm mezbûr varup zikr olunan câmi'-i şerîfde Devirhân olup hidmet-i lâzımesin mer'î ve mü'eddi kıldıkdan sonra yevmi bir akçe vâzife ile mutasarrıf olub vâkfın rûhu ve devâm-ı ömr-i devletim için duaya müdâvemet gösterüp ol bâbda taraf-ı âhardan bir ferd dâhl ve ta'arruz kılmayalar. Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fî evâil-i Zilka'de sene erba 'a ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı Edirne

s.7a/b.2

Nişân-ı şerîf-i âlîşân

Amasya kâzasında Ziğre nâm karyede vâki ' müteveffa Hacı Ali binâ eylediği câmi ' -i şerîfî kurbunda muallimhanesinin vâzife-i mu'ayenesinin muallimi olan Ömer kendu hüsn-i rızasıyla işbu râfî'-i tevkî'-i refî'i humâyûn Mehmed Hâlifeye fariğ olup mezbûr dahı her vechle layık ve mahal ve müstehak olmağla tevcih olunup berât-ı şerîfim virilmek bâbında Kâdı Mevlânâ İbrahim arz etmeğın ferâğ vâki' ise sadaka edüp bu berât-ı humâyûnu virdüm ve buyurdum ki ba'de'l-yevm mezbûr varup muallim-i sıbyân olup hidmet-i lâzımesin mer'î ve mü'eddi kıldıkdan sonra vâzife-i mu'ayenesinin mutasarrıf olub vâkfın rûhu ve devâm-ı ömr-i devletim için duaya müdâvemet göstere ol bâbda taraf-ı âhardan bir ferd dâhl ve ta'arruz kılmaya Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fî evâil-i şehr-i Zi'l-ka'de sene erba 'a ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı Edirne

s.7a/b.3

Suret-i fermân-ı şerif

Emîrû'l-umerâ ber-vech-i arpalık Hüdavendigâr sancâğına mutasarrıf olup livâ-i mezbûrda muhassıl-i emvâl olan İsmail dâme ikbâlühü tevkî'-i refî'-i humâyûn

vâsıl olicak ma'lum ola ki Anadolu yakasında bazı hârâm zâde kuttâ'ü't-tarîk eşkıyasının zuhûra gelüp ve kapusuz bacasuz levendat ve ekrâd ve Türkman makûlesiyle ittifâk itmeleriyle yollarda ve yollarda gezüp ebnâ-i sebîlin yollarına inüb katl-i nufûs ve garet-i emvâl edüp fesâd ve şekâvetleri gün be gün izdiyâd ve iştiğâl bulmağla rızâ-i elinde muhâlif bu makûlenin gâret-i emvâl âdet-i müstemireleri olan kuttâ'ü't-tarîk eşkıyasının demi heder olduğuna şeyhü'l-islâmdan virilen fetvâ-yı şerîfe mücebince olmakla kuttâ'ü't-tarîk eşkıyası her kanda zuhûr ider ise bulundukları yerlerde bakî mal ahz ve elegötürölüp fesâd ve şekâvetleri şer'an zâhir oldukda emân ve zemân verilmeyüp şer'le haklarından lâzım gelen cezâları tertîb ve yanlarında mevcûd bulunan emvâl ve erzâkı katl idenler ahz ve kabz eyleyüb husus-u mezbûr içün ba'de zaman bir kimesneden meşğul olmak üzre bundan akdem Anadolu'nin sâ'î vusûl ve orta kullarında vâki' olan kâza ve mütesellim ve havass voyvodaları ve evkâf ve karazâbıtları ve sâir âyân-ı vilâyet ve iş erlerine bi'l-cümle re'âyâ tâifesine hitâben müteaddid ve evâmîr-i şerîfem gönderölüp tenbih-i humâyûnum olmuş ise haklarından gelinmeyüp yine kel evvel fesâd ve şekâvet üzre olmalarıyla sana ne vilâyet ve ahâlî-i memleket ve bi'l-cümle ebnâ-i sebîlin ve ehl-i ticaret şer ve mazeretlerinden emn u mutmain olamayub bâ-husûs bazı mahâllerinde rikab-ı humâyûnuma gelecek hâzineler dahı kapanup çıkamayup bunun gibi şekâvetlerinin nihâyeti olmadığı mesmû'-ı humâyûnum olup te'mîn-i bilâd ve terfih-i ahval-i ibâd ehemmi mühimmâtından olup bi-izni'llahî te'âlâ ol makûlelerin izâleleri aksâ-i murâd-ı humâyûnum olup ve sen ki mîr-i mîrân mûmâ-ileyhsin bu bâbda senden külli hidmet me'murum olmağla husus-u mezbûr içün sen memûr ve ta'yîn olunmuşsundur imdi emr-i şerîfim sana vardığı gibi ol semtlerde ve Anadolu'nin sâir mahâllerinden her kanda ol makûle kuttâ'ü't-tarîk eşkıyası ceza alursanız mal-ı bakî verilmesi lâzım olan mahâllere kendisi varup iktizâ eylemeyen mahallerde mu'temed ve kâr güzâr adamlar gönderüp her ne târikle mahkeme olur ise bakî mâl ahz ve ele götürüp fesâd ve şikâyetlerin zâhir olduğumuz emân ve zemân vermeyüp şer 'le lâzım gelen cezâları verilüp şer ve mazeretleri ümmet-i Muhammed üzerlerinde def' ü ref'î ve yollarda herkes emn u selâmet ile mürûr-u ubûr idüp bir ferde zarar ve gezend erişmeyüp ve me'mur olduğun emvâlin tâhsilinde dahı tekâsül ve tâksir etmeyüp beher mâl huzûr-ı humâyûnumda meşkûr olacak mertebe bir hidmeti vücûda götürmek takayyüd ve ihtimâm eylemek bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuşdur. Buyurdum ki vusûl

buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere sâdır olan fermân-ı celîlü 'l-kadrim mücebince amel edüp hilâfetinden be-gâyet ihtirâz eyleyesiz şöyle ki tama'-ı hâme sebebiyle kendu halinde olup şekâvetde alâkası olmayan ehl-i arz-ı ta'arruz olunmak ve veyahûd bir bahane ile fukâradan akçe alınmak hâsıl-ı kelâm cevır ve te 'addî sebebiyle tama '-ı hâme rüşvet bir ferdinin senden veya adamlarından şikâyet eylemek ihtimâli olur ise sonra bir vechle özr ve cevabın mesmu '-ı humâyûnum olmayub mahkeme hakkından gelinmek mukarrerdir bilmiş olub ana göre herkes eyleyüp emr-i şerîfimin mazmûn-ı münîfî ile âmil olasın. Şöyle bilesin, alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîren fî evâsıt-ı şehr-i Rebi'ü'l-evvel hâmse ve mi'e ve elf. Tubbiku aslihü'l-muta'. nemekâhu el-fakîr ileyhi subhânehû ale el-muvalla hilafe. Be-medîne-i Biga ufiye anh. Tahrîr olunan fermân-ı âlîşânım mücebince paşayı müşârün-ileyh İsmail Paşa'dan buyruldu şerîf dahı varır olmuştur.

Be-makâmı Edirne-mahrûse

s.7b/b.1

İzzet-meâb, şerî'at-nisâb Ahmed Efendi kâm-yâb

Gıbbe't-tahiyye inhâ olunur ki işbu sene-i hâmse mi'e ve elf Saferü'l-hayr guresinden vilâyet-i Anatoli'de sol kol livâlarında vâki ' kazaların ve umûr-u kısmet-i askeriyesine tarafımızdan sizi kassâm süvari nasb ve ta'yîn eylemişizdir gerekdir ki tarih-i mektubdan vech-i muharrer üzre sol kolda vâki ' kazalara vardıkta kâziyyeler yedlerinde makbûz olan rüsûm-u mu'tâdımı yedlerinden ahz u yedinize virilen memhûr deftere kayd ve her yerine imza ettürmeyesiz ve masârif olduğu mevtay-ı askerine her kanğı kâzada olursa siz tahrîr ve beyne'l-verese ve taksîm edüp hâsıl olan rüsûm-u deftere kayd ve vilâyet kâdısına imza ettürüp bu tarafa kendin ma'an getüresiz ve sizler ki sol kolda kâdı efendilerisiz ve sâir efendilersiz ve tarafımızdmensûb kassâm efendilersiniz süvari nâsb eylediğimiz efendiler her kangınızın kâzasına vardıkta yedinizde makbuz olan rüsûm-u mu'tâdı muhâlefet etmeyüp mezbûre teslim ve yedine verilen deftere kayd ve imza idesiz vech-i muhârrer üzre amel edenleri kel evvel ibkâ idesiz ve habâset üzre olan kassâmları azl ve yerine müstakîm kimesneler nasb ve ta'yîn idesiz.

El-fakir mehmed Sadık el-kadı bi-asakir-i Anatoli

s.7b/b.2

Mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm, me'âdinü'l-fazl ve'l-keîâm Üsküdar'dan Tokat'a varınca yol üzerinde vâki' olan kâdılar zîde fazluhum vâsıl olıcak ma'lûm ola ki hâlâ Tokat kâdısı Akzâ-i kuzâtü'l-müslimin evlâ vülâtü'l-muvahhidîn ma'denü'l-fezâil ve'l-yakîn hüccetü'l-hakkı 'ale'l-halkı'l-mu 'in vâris-i ulûmî'l-enbiyâ ve'l-murselîn el-muhtassu bi-mezîd-i inâyeti'l-meliki'l-mu'in Mevlânâ Abdullah zîde fezâilühu her kankınızı taht-ı kâzasına dâhil olur ise bir mahfûz mahale kondurub ve riâyet edüp ve gecelerde bekledüb ve kendünüze yanına yarar adamlar ve kılağuzlar koşup emîn ve sâlim birbirinize irsâl ve isâl edüp zarar ve kûduret erişdirilmekte be-gâyet ihrâz eylemeğin bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olunmuşdur. Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîlü 'l-kadrim üzre amel ve dahı Mevlânâ-yı mûmâ-ileyh her kankınızın taht-ı kâzasına dâhil olursa bir mahfûz mahalle kondurub ve riâyet edüp ve gecelerde bekledüb ve gider oldukta yarar adamlar ve kılağuzlar koşup emîn ve sâlim birbirinize irsâl ve isâl edüp ve meşkur ve şikâyet-i mukarrer humâyûnumdur ana göre herkes ve bir vechle zarar ve kûduret erişdirilmekte ta 'yîn ikrâz eylemeğin sâdır olan emr-i şerîfimin mazmûn-ı münîfi ile âmil olasız. Şöyle alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîren fî evâsıt-ı şehr-i Rebi'ü'l-ahir sene hâmse ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı Kostantiniyye el-mahruse.

s.8a/b.1

Düstûr-ı mükerrrem, müşîr-i müfahham, nizâmü'l-âlem, müdebbir-i umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb, mütemmim-i mehâm mi'l-enâm bi'r-reyi's-sâ 'ib, mümehhid-i bünyânî'd-devleti ve'l-ikbâl, müşeyyid-i erkânî's-sa'âdeti ve'l-iclâl, el-mahfûfu bi-sünûfi'l-avâtîfi'l-meliki'l-a'lâ Anatoli'nun sol kol nihayetine varınca vâki' olan vüzerâ-yı izâm edâmallahû te'âlâ iclâlehûm ve eâzîmü 'l-ümerâi 'l-kirâm, efâhimü'l-küberâi'l-fihâm, zü'l-kadr ve'l-ihtirâm, eshâbü'l-izzî ve'l-ihtişam el-muhtassû bi-mezîd-i inâyeti'l-meliki'l-a'lâ Anatoli'nin sol kolu nihâyete varınca vâki' beglerbegi dâme ikbâluhûm mefâhir-ı ümerâi'l-kirâm ve râciü'l-küberâi'l-fihâm, zü'l-kadr ve'l-ihtirâm el-muhtassû bi-mezîd-i inâyeti 'l-meliki'l-a'lâ vâki ' olan sancak begleri dâme izzühûm ve mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm, me'âdinü 'l-fezâil ve'l-keîâm

vâki‘ olan kâdılarî zîde fazlehûm ve mefâhirü’l-emâsil ve’l-akrân zikr olunan kâzalarda vâki‘ mütesellimler ve kethüdâyerleri ve serdârları ve havâss voyvodoları ve kara zâbıtları a‘yân-ı vilâyet ve iş erleri zîde kadruhûm tevki‘-i refi‘-i humâyûn vâsıl olıcak ma‘lûm ola ki taht-ı hükûmet ve kâzanızda bazı kuttâ‘ü’t-tarîk eşkıyâsı zuhûr ve yollarda gezüp ebnâ-i sebîlin yollarına inüb ve katl-i nufûs ve garet-i emvâl etmeleriyle sûkkân-ı vilâyet ve ahâli-i memleket ve ebnâ-i sebîl ve ehl-i ticaret şer ve mazeretlerinden emîn olamayup mütezarar oldukları mesmû‘-ı humâyûnum ilkâ alunup te‘mîn-i bilâd ve terfih-i ahvâl-i ibâd ve elzem-i levâzım ve ehemmi mühimmâtıdan olmağla ol makûle eşkıya her kanda bulunursa ahz ve cezâları tertîb ve şer ve mazeretleri bilâd ve ibâd ve üzerinden ref‘ ve izâle olunmak için bundan akdem her tarafa evâmîr-i şerîfe gönderülüp tenbih-i humâyûnum olmuş iken ihmâl ve tekâsülden naşî yine adet-i müstemireleri olan fesâd ve şekâvetleri oldukları i‘lâm olunmağın bu makûle eşkıyanın bakî mâlî ele götürülüb haklarından şer‘le lâzım gelen cezâları tertîb şer ve mâzeretlerin ol havâlî ihlâ olunmak muktezî olub mübâşir ta‘yîn olunmağın imdi siz ki vüzerâ-yı îzâm ve mîr-i mîrân ve mîr-livâ ve kıdvetü’n-nüvvâb ve sâir iş erlerisiz iş bu emr-i şerîfim her kankınızın taht-ı hükûmet ve kâzasına varup ve vâsıl olur ise sicillâta sebt ve taht-ı hükûmet ve kâzanızda ol makûle kuttâ‘ü’t-tarîk eşkıyâsı her kanda zuhûr ve zârar alursanız mukît ve ittifâk ile bakî mâl ahz ve bir tarîkle firâr iderler ise ilerüsünde ve etrafında olan kasabât ve kurâ halkı firâr idenleri karşılayub her taraftan üzerine hücum ve birisi hâlas olmayub cümlesini ele götürüb fesâd ve şekâvetleri şer‘an müsebbibi olanları bilâ emân katl edüp emiri tesbit olanların ahvâlleri bi-teferrûs Müslümanlardan iskâr bi-hasebi’ş-şer‘-i şerîf müstehâk oldukları ukubât-ı meşrû ‘âdan katl-i iktizâ idenleri katl ve hapsi iktizâ idenleri haps edüp hâsıl-ı kelâm her biriniz taht-ı eyâlet-i ve çevre-i hükûmetinizde olan eşkıyanın mazeretleri vech-i muhârrer üze ol havâlîden ref‘ ve izâleye be-gâyet takip ve ihtimâm ve husûs-u mezbûr için bir dahı fermân-ı şerîfim sudûruna ve tekrar tenbîh ve te’kîde ihtiyaç koymayup mazmûn-ı münîfinde ve icrâda bezl-i mahcûr eyleyesiz ve siz ki kâdı ve mütesellimler ve kethüdâyerleri ve yeniçeri serdârları ve havâs voyvodoları ve evkâf ve kara zâbıtları voyvodoları ve kara zâbıtları ve a‘yân-ı vilâyet ve iş erlerisiz ol hâzinenin bakî mâl ele götürülmeleri murâd-ı humâyûnum olmağla bu tenbîhe ve te’kîde makrûn sudûr iden fermân -ı vâcibü’l-î-imtisâlin mazmûn-ı münîf üze amel ve birbiriniz ile ittifâk ve taraf-ı turuk üzerlerine hücum ve cümlesi ele götürmekde

be-gâyet ihtimâm eylesesiz şöyle ki bundan sonra yine tekâsül ve tâksirsiz tenbîh ile zikr olunan eşkıyanın vechi meşrûh üzere fesâd ve şekâvetlerinden ıstika olunmak ihtimâm olur ise bir vechle öZRünüz ihfâ olunmayub mes'ul olmanız mukârrerdir ve yalnız bundan sonra ve ne bilmedik ve âgâh olmadık demeyüp encâmına mûlahâza edüp hilâfından be-gâyet ihtirâz olunmak bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere sâdır olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ'ımın mazmûn-ı itâat makrûni mûcebince amel edüp hilâfını irtikâbdan be-gâyet ihtirâz eylesesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i 'timâd kılasız. Tahrîren fi Cumâde'l-ûlâ sene hâmse ve mi'e ve elf. Fermân-ı azîmü's-şânım mûcebince amel oluna eşkıyaları teftîş edüp ve sârik olanları dahı ahz ve kabz etmesine takayyüd idesin ihmâl ve tekâsülden hazer oluna.

Be-makam-ı Edirne El-mahrûsa

s.8b/b.1

Mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm, ma'denü'l-fezâil ve'l-keîâm Bolu sancağından Sivas'a varınca vâki' olan kâdılar zîde fazlehûm ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân zikr olunan kâzalarda vâki' olup mütesellimleri ve hâvass voyvodoları ve evkâf ve kara zabıtları ve sâir âyân-ı vilâyet ve iş erlerine zîde kadruhûm bi'l-cümle re'âyâ tâifesine tevki'-i refi'-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki ol semtlerde bazı hârâm zâde kuttâ'ü't-tarîk eşkıyâsının zuhûr ve bazı kapusuz bacasuz levendat ve makûlesiyle ittihâd itmeleriyle hubs-i tabiâtları muktezâsınca yollarda ve bu yollarda gezüp ebnâ-i sebîlin yollarına inüb katl-i nufûs ve gâret-i emvâl ve tahrib-i bilâd ve tekayyüd-ü inâd edüp fesâd ve şekâvetleri günden güne izdiyâd ve iştiğâl bulmağla sûkkan-ı vilâyet ve kuttân-ı memleket ve bi'l-cümle ebnâ-i sebîl ve ehl-i ticaret şer ve mazeretlerinden emn u mutmaîn ola deyup muzdaribü'l-hâl oldukları mesmû '-ı humâyûnum ilkâ olunup te'mîn-i bilâd ve terfih-i emvâl-i ibâd ve elzem-i levâzımat ve ehemmi mühimmâtından olup rızâullah muhâlif bu makûle sefk-i dima ve gâret-i emvâl eylemek âdet-i müstemiresi olan kuttâ'ü't-tarîk eşkıyâsının demi heder olduğuna şeyhü'l-islâmdan fetvâ-yı şerîfe verilmekle imdi sen ki kâdı ve elviye-i mütesellimleri ve havâss voyvodoları ve evkâf ve kara zabıtları ve sâir âyân-ı vilâyet ve iş erleri bi'l-cümle re'âyâ tâifesisiz iş bu emr-i şerîfim her kankınızın taht-ı kâzasına varup dâhil olur ise sicil-i mâhfuz kayd ve mazmûn-ı münîfini mecmuası olan mahâllerde nidâ ve

cümleye i‘lan ve işâat eyleyüp ba ‘de’l yevm ol makûle kuttâ‘ü’t-tarîk eşkıyâsını her kanda zuhûr ider ise bulundukları yerlerde bakî mal ahz ve elegötürölüp fesâd ve şekâvetleri şer‘an zâhir oldukda emân ve zemân verilmeyüp şer‘le haklarından lâzım gelen cezâları tertîb ve yanlarında mevcûd olan emvâl ve erzâkın katl idenler ahz ve kabz eyleyüp virilen fetvâ-i şerîfim mücebince ve mâlları heder olmağla o makûle katl olunan eşkıyanın nüfus ve malları için ba ‘de zemân sizden biriniz mes‘ûl ve mu‘âtab olmak ihtimâli yoktur ana göre her biriniz takayüd ve ihtimâm eyleyüp ama bu bahane ile şekâvetde alakası olmayan ehl-i ırzdan ta‘arruzdan ve kendü halinde mürûr-u ubûr iden ebnâ-i sebîlin nüfusuna ve malında zarar erişdirilmekten ve kimesneden akçe pul alunup celb-i mâl alınmakdan ve hilâf-ı şer‘-î şerîf bir ferde zûlm ve te ‘addiden be-gâyet ihtirâz eylemeğin bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere sâdır olan fermân-ı celîlü ’l-kadrim mücebince amel edüp hilâfından be-gâyet ihtirâz eyleyüp emr-i şerîfin mücebince mâzmun-ı münîfince amil olasın. Şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. Tahrîren fî evâhir-i şehri Zilkâ‘de sene erba‘ ve mie ve elf.

El-mahrûse Edirne

s.8b/b.2

Ruhum bizim Şahin selamdan sonra bizim ihtisâb-ı ihzâriyeyi bin yüz beş muhârremi guresinden tarafımızdan vekilimiz olup kemâ kân zâbt ve tasarruf idesin ve mukâddema müezzin oğlu Mehmed virmiş idin lâkin velîyyü’n-ni‘âm hâzretleri gene çırağın Şahin’e vir deyü buyurmalarıyla ve gene sana virmek iktizâ olmağın imdi bin yüz beş muhârrem guresinden tarafımızdan vekiliniz olup zâbt ve tasarruf idesin ve mezbûrumuzdan oğlu Mehmed asla dahl ve ta‘arruz eylemeye. Vasala fî şehri 10 Saferü’l-hayr sene 1105.

Muhibbi-muhlis Muhzırbaşı Receb Ağa ibn-i Mehmed

s.9a/b.1

Fer ‘ü fer ‘ü aslihi’l-mutâ‘ hurrire el-fakîr ileyhi subhânehû ve te ‘âlâ Osman el-kâdı be- medîne-i Sivas el-mahmiyye ma ‘a İlbeği ufiye anh. Mefâhirü’l-kuzât ve’l-hükkâm, me‘âdinü’l-fezâil ve’l-keîlâm Sivas ve Kütahya eyâletinde vâki‘ olan kâdıları zîde fazlehûm mefâhirü ’l-emâsil ve’l-akrân zikr olunan eyâletlerde vâki ‘ olan mütesellimler voyvodolar ve kethüdâyerleri ve yeniçeri serdârları zîde kadruhûm

tevkî'-i refî'-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki bundan akdem Rakka illerine iskân olunan ve ve kabâ'il olanları içlerinden bazı eşkıyanın tâhrikîyle tavattun eyledükleri mahallerden kalkup kâza be kâza gezüp tâhrib-i bilâd ve takayyüd-i inâd edüp fesat ve şekâvet üzre oldukları mesmû '-u humâyûnum olup eyyâm-ı sa'âdet encâmımda sûkkân-ı memleket ve ebnâ-i sebîle bir vechle te 'addî olduğuna rızâ-i humâyûnum olmayup emîrû'l-umerâ'il-kirâm Rakka beglerbegi olan Hüseyin dâme ikbâlühû kuba'il merkûm ahalisinden bu fesâda bâis olanları içlerinden ahz ve habs kal'a-bend ve müstehak oldukları cezâları icrâ olunmak için ale'l-esâmî Rikâb-ı Humâyûna ilâm ve mâ'adâsını kaldurup mukaddem sakın oldukları mahâllerde gönderölüp iskân eyleyüp inâd ve muhâlefet ider ise buldukları mahâllerde karîb olan eyâlet-i elviye mütesellimleri ve voyvodaları ve kethüdayerleri ve yeniçeri serdarları ve esliha isti'mâlına kâdir olan askerî tâifesi ve iş erleri ile cem'îyet edüp üzerlerine varup bi-eyyi vech-i kân ele götürüp sâdır olan fermân-ı şerîfimin mâzmun-ı münîfiyle mukâyyet olup icrâ eylemekle me'mur olmağın imdi siz ki kâfile ve kethüdâyerleri ve yeniçeri serdârları ve â'yân-ı vilâyetisiz vech-i meşrûh üzre kuba'il-i merkûm ahâliye içlerinden olan eşkıyâyı vormeyüp me'mur oldukları mahâllerde tavattun eylemeyüp imtinâ' ve fesâd ve şekâvet ve hâsâret edüp beyne'l-kâza mîr-mîrân mûmâ-ileyhin tarafına her kağnınız haberdâr olur ise bir vechle inâd ve muhâlefet kalkup yanına varup ma'kûl ve münâsib gördüğü üzre hâreket edüp içlerinden olan şekâyetin ahz ve hasbine bezl-i kudret edüp bilâd ve ibâd ve üzerlerinden mazeretleri def' ü ref'â ihtimâm eyleyüp ihmâl ve tekâsûlden ve bu bahane ile hilâf-ı şer'î şerîf-i celb-i mâl tecâvûzden ve eshâb-ı cerâhîm-i muâvenet ve himâyet ve kendü halinde olanlara zûlm ve te 'addî den ihtirâz itmeniz bâbında fermân-ı âlîşanım sâdır olmuştur. Buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîlî'l-kadrim mücebince amel edüp dahı sizler ki kâdılar kethüdâyerleri ve yeniçeri serdârları ve â'yân-ı vilâyetsiz vech-i meşrûh üzre kuba'il-i merkûm ve ahâliyesi içlerinde olan eşkıyâyı vormeyüp ve me'mur oldukları mahâllerde tavattun imtinâ' ve fesâd ve şekâvet-i hâsâret edüp beyne'l-kâza-i mîr-mîrân tarafından her kankınızın haberdâr olurlar ise ber vecihle inâd ve muhâlefet etmeyüp kalkup yanına varup mâ'kûl ve münâsib gördüğü üzre hâreket edüp içlerinden olan eşkıyânın ahz ve habs her biriniz bezl ve kudret edüp bilâd ve ibâd üzerlerinden mazeretlerin def' ü ref'î ihtimâm eyleyüp ihmâl ve tekâsûlden ve bu bahane ile ile hilâf-ı şer'î şerîf-i celb-i mâl tecâvûzden ve kendü hâllerinde olanlara

zûlm ve te‘addîden ihtirâz edüp bu bâbda var olan fermân-ı celilu’l-kâdrimin mâzmun-u münîfeyle âmil olası. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. Tahrîren fi evâhir-i Safer sene selâse ve mi’e ve elf.

El-mahrûse-i Edirne

s.9a/b.2

Şerâyî‘-şî‘âr Amasya ve Merzifon ve Köprü ve Çorum ve İskilip ve Osmancık ve Lâdik ve Havza kâdıları İzzetlü Efendi zîde fazlehûm ve mefâhirü’l-emâsil ve’l-akrân kâza-i mezbûr zîde kadruhûm ve a‘yân-ı vilâyetin fi’l-cümle iş erlerine inhâ olunur ki hâtt-ı humâyûn ile Rakka ve Hama ve Humus havalilerine-yöre-çevre-civar iskânları fermân olunan Türkmân ve ekrâd tâifelerinden bazıları bu ana dek mahâhalli iskânlarına gelmeyüp Rum taraflarında kalduklarında olan yerlerden sorulup bir adam kalmayup mahâlli-i me‘muriye gelmeleri bâbında müceddid fermân-ı cihân-mutâ‘ ve ordu sâdır olmağın ber-mûcebi emr-i âlî mezbûr mahâline götürmek üzre mektup tahrîr ve ısdâr olunmuşdur. Vusûlunde gerekdir kim her birileriniz kâdir olur her kim var ise iş bu mah muhârremin yigirmi beşinci günü birer tüvânâ ve tüfengin endâz adamları ile mütesellim nâm mahâle gelüp her birileriniz cem ‘ olası ve illâ her birilerinizden mîr-i mahâl-i mezbûrda mahâl ile bulunmayup o makûlelerin sonra isim ve rûsumlarıdır devlete arz ve i‘lam olup cezâları tertîp olunur bu husûsda ihmâl ve müsamâhadan ve tekâsûlden be-gâyet ihtirâz edüp ber-mûcebi emr-i âlî mektup ile amil olası ve’s-selâm. Hurrîre 15 Muharrem sene 1105.

Mustafa Hüseyin mîr-i mîran Rakka hâliyâ

s.9b/b.1

Sûret-i Fermân-ı Perâkende

Akzâ-yı kuzâtî’l-m üslimîn, evlâ-yı vülâti ’l-muvahhidîn ma ‘denü ’l-fazl ve’l-yakîn hüccetü’l-hakkı ale’l-halk ecma‘în vâris-i ulûmi’l-enbiyâ ve’l-mürselîn, el-muhtass bi-mezîd-i inâyeti’l-meliki’l-mu‘în Erzurum, ve Konya ve Kayseri kâdıları zîdet fezâiluhûm mefâhirü’l-kuzât ve’l-hükkâm, me‘âdinü’l-fezâil ve’l-keâm Erzurum ve Kars ve Sivas ve Karaman ve Kayseri ve ve ve sancâklarında vâki ‘ olan kâdılar zîde fazlühûm tevki‘-i refi‘-i humâyûn vâsıl olıcak ma’lûm ola ki kıdvetü’l-emâcid ve’l-â‘yân hâlâ Tokat voyvodası Osman zîde mecduhû der-sa ‘âdetime arzuhal

edüp uhdesinde olan Tokat voyvodalığı aklâm-ı ve hoca hâsları reâyasının ekserî perâkende ve perişân olup varup zıkr olunan eyâlet ve sancâklarda vâki ‘ kasabât ve kurâ ve ordu-yı kudret kimesnelerin çiftliklerinde ve karyelerinde sâkin olmalarıyla mâl-ı mîrîleri tâhsil olunmayup ve yerlerinde kalan hâs mezbûr reâyasının dahı kudret ve mahâlleri olmamağla cümlesi perâkende olmağa yüz örtüp cânib-i mîriye gadr ve iltizâmına tertîb etmeğin ol makûle perâkende ve perişân olan reâya her kanda bulunur ise mârifet şer ‘le kaldurub kadimî karyelerinde iskân ve bin yüz beş senesinde mâhsûb olmak üzere lazım gelen mâl-ı mîrîleri kânun ve defter mûcebince cem ‘ ve tahsîl etdirilmeyüp kimesneye müdahâle ve teâllûl ve muhâlefet ettirilmemek bâbında emr-i şerîfîm rîca etmeğin imdi şer ‘ ve kânun üzre amel edüp dahı göresin defterde mukâyfed Tokat voyvodalığı ve hoca hâs reâyasından olup kâdimî yerlerinden perâkende ve perişân olan reâya her kanda bulunurlar ise hâlâ sâkin oldukları yerlerde mecrâda avârız hânesinde kayd ve tahrîr olunmayup on sene mûrûr eylemeyenleri kânûn üzre ma‘rifet-i şer ‘le kaldurub kadimî yerlerine iskân ve tarih-i mezbûre mahsûb olmak üzere üzerlerinde edâsı lâzım gelen hukuk ve rûsumları kânun ve defter mûcebince voyvoda-i mûmâ ileyhe edâ-i teslim etdirüp hilâf-ı şer‘ ve kânun kimesneye dahl ve ta ‘arruz ve taâllûl ve muhâlefet ettirmeyesiz ama bu bâbda zîyade ihtimâm edüp cânib-i mîriye gadr ve zarar olmakdan ve âherin defterlü reâyasına müdahâle olunmadan be-gâyet ihtirâz eylesesiz bu husus içün bir dahı emrim varumlu eylemeyesiz. Şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i ‘timâd kılasız. Tahrîren fî şehr-i Zi’l-ka ‘de sene erba ‘a ve mi’e ve elf.

Be-makam-ı Edirne El-mahrûse

s.9b/b.2

Sûret-i Fermân: Teftîş Fermânı

Mefâhirü ’l-kuzât ve ’l-hükkâm, ma ‘denü ’l-fezâil ve ’l-keâm Sivas ve Amasya ve Çorum ve Bozork sancâklarında vâki ‘ olan kâdı zîde fâzluhûm kıdvatü ’l-emâsil ve ’l-akrân zıkr olunan sancaklarda sâkin kefare taifesinin cizyeleri cem‘îne me‘mur olan zîde kadruhû mefâhirü ’l-emâsil ve ’l-akrân âyân-ı vilayet ve iş erleri zîde kadruhûm tevki‘-i refi‘-i hümâyûn vâsil olıcak ma’lûm ola ki bin yüz üç senesinde mahsûb olmak üzere livâ-i mezbûrede sâkin ve mevcûd bulunan ehl-i zimmetin üzerlerine edâsı lâzım gelen cizyelerin bazıları edâ itmeyüp ahâli-i vilâyetden bazı

ziyyi kudret-i kimesnelere isnâdıyla ihtifâ edüp kâğıt almağa tâlib ve râğib olmadıkları mesmû‘-ı humâyûnum olmağın imdi siz ki kadı ve a‘yân-ı vilâyetin iş erlerisiz her biriniz gereği gibi takayyüd ve ihtimâm edüp yedinde kâğıt olmayanları teftîş ve tefahhus edüp ol makûle kâğıdınız bulunanlara esnaf i‘tibarıyla vech-i meşrûh üzere mübâşir ve merkûm marifetiyle kâğıdını virüp cizyeleri ahz alınmak fermânım olmuştur ve buyurdum ki hükm-ü şerîfle vardukta bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîlü’l-kadım üzre amel edüp dahı vech-i meşrûh üzere yedinde kâğıt bulunmayup edâ-yı cizye etmeyenleri mübâşir ve merkûm sene-i mezbûre içün cizye-i âmiremden ihrâç olunup yedine virilen memhûr-ı mîrî kâğıdın marifet şer‘le virüb ve cizyeleri cem‘ ve tâhsil ettürüp bir ferdi ehl-i zimmet kâğıdına hariç kalmamak üzere bir ferde bir vechle taallûl ve terakkî ettirmeyesiz şöyle ki emr-i şerîfimin ve hilâf-ı zuhûr mesmû ‘-ı humâyûnum olursa bundan sonra cümleleriz mes‘ûl ve mu‘âtab olmanızı mukarrer olup vech-i meşrûh üzere olan emr-i şerîfimin mâzmun-ı münîf birle amil olup hilâfından hazır eyleyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe itimad kılasız. Tahrîren fi’l- yevmi’l-işrîn min şehr-i Saferü’l-hayr sene erba ‘a ve mi’e ve elf.

Be-makam-ı sahrâ-yı Edirne

s.10a/b.1

Kıdvetü ’l-kuzât ve ’l-hükkâm, ma‘denü ’l-fazl ve ’l-keîlâm, Mevlânâ Amasya kadısı zîde fazluhû tevki ‘-i refi‘-i humâyûn vâsıl olıcak ma’lûm ola ki medine-i Amasya kazasına mürtezeka fukarası dergâh-ı mu‘allâma arzuhâl edüp kaza-i mezbûre sâkinlerinden olup işrâdıla Seyyid Ahmed ve işçi Hüseyin oğlu dimekle ma‘rûf Mehmed nâm kimesneler şirrete sülûk edüp vilâyetleri mesâfe-i ba‘îde olunmağıyla kadı ve mütevelliler iğmazından sahte arzlar peyda ve mürtezika fukarasının kayıtları bozdurup âhar kimesnelere kabz edüp cihetlerin alup berât edüp murâd eyledükleri kimesnelere bey ‘ itmekle kâr ve kesb edinüp her bir dürlü müşakkât ile cihetlerin üzerlerine berât etdürüp bir vechle vilâyetlerine gidemeyüp bunun emsâli zulm ve te‘addilerinin nihâyeti olmadığı bildirüp ol bâbda hükm-i humâyûnum recâ etmeğın mezbûrların ve bu makûle fesâdı zâhir ise vukû‘ üzere arz ve i‘lâm eylemeğın bâbında fermân-ı âlişânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki vusûl buldukda bu babda sâdır olan emrim üzre amel dahı sen ki mevlânâ-yı mûmâ-ileyhsin mezbûrların bu makûle fesâd ve şekâvetleri vâkı‘ ise arz ve i‘lâm eyleyüp var olan emr-i şerîfimin mazmûn-ı münîfi

ile âmil olasız. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîren fî evâsıt-ı Şevvâl sene selâse ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı Edirne el-mahrûse

s.10a/b.2

İzzet-me'âb Mehmed Efendi el-mu'azzez tâhiyat-ı lâıka ithafıyla inhâ olunur ki iş bu sene erba'a ve mi'e ve elf Zilhicceti'ş-şerîfesi gurresi vilâyet-i Anatoli sol kol livâlarında vâki ' kazaların umûr-ı kısmet-i askeriye seni tarafımızdan kassâm- süvari nâsb ve ta 'yîn eylemiştir gerekdir ki tarîh-i mektûbdan vech-i muhârrer üzre sol kolda vâki' kazalara vardukta kadılar yedlerinde makbûz olan rûsûm-u mu'tâdeyi emrinden ahz biriken(?) virilen memhûr deftere kayd ve her birisine imza ettirse ve muzâf olduğun süvari askeriye her kankı kazada olursa sen tahrîr ve taksîm edüp hasıl üzre rûsûm-u defter-i mezbûra kayd ve vilâyet kazasına imza ettirüp bu tarafa kendin götürürsün sen ki sol kolun kadı efendilerisin ve tarafımızdan mensûb kassâm efendilersiz kassâm süvari nâsb ve ta 'yîn eyledüğüm Mehmed Efendi her kankınızın kazasına vardukta yanınızda olan rûsûm-u mu'tâdeyi muhâlefet itmeyüp mezbûra teslim ve yedine viresiz deftere kayd ve imza idesiz ve siz ki kassâm sūvarisin husûs-ı mezbûre şikâyet üzre olanları kel evvel ibkâ idesin ve hıyânet üzre olanları azil ve yerlerine birer müstakîm bir müstakîm kimesne nâsb eylesiz ve'l-hâsıl fi'l-cümle şükr-i şikâyet makbûlümüzdür ana göre hareket idesin ve'sselâm.

El-fakir mehmed Sadık el-kadı bi-asakir-i Anatoli

s.10a/b.3

Sûret-i Mektûb Serdârlık

Şerî'at-ı şî'âr Amasya ve Ovacık ve Gelkirâs ve Merzifon kadıları efendi zîde fazlühû tahiyyât-ı sâfiyât ithâfiyla inhâ-i muhâbbe olunan oldur ki taht-ı kazanızda vâki'yeniçeri serdârı ref ' olunup yerine asulup sâbık üzre serdâr nâsb ve ta 'yîn olmağın iş bu mektûb tahrîr ve irsâl olunur vusûlünde merkûm-u serdarlığı umûrunda istihdâm edüp ahâre müdahâle ettirmeyesiz ve ol cânibinde yeniçeri ve acemi oğlanı ve topçu ve cebeci merkûme üzerlerine serdar bilüp sözünden hâriç ve re'yinden taşra vaz' ve hareket eylemeyüp ita'at ve inkıyâd üzre olalar ve tevâif ve mezbûrdan bilâ vâris mâ 'ruf fevt olanların muhâllefât-ı metrûkatin merkûme ahz ve kabz ve sûk-ı

sultânîde furûht ettiresiz hâsıl olan nukudu ma ‘rifet şer ‘le müfredat defteriyle bu cânîbe irsâl ettidiresiz bakî ilm-i şeriat daima bad Tahrîren fî evâil-i Rebi ‘ü’l-ahir sene hâmse ve mi ‘e ve elf. Tubbika aslihü’l-hatirü’l-muta’ el-fakîr ileyhi subhânehû ve te‘âlâ es-seyyid Arif Mehmed be-medîne-i Edirne el-mahmiyye ufiye anh.

Mahmiyye-i Kostantiniyye Abdullah Ağa’yı yeniçeriyân-ı dergâhı âlî hâlâ

s.10b/b.1

Cizye Teftîşi Fermân Sûretidir

Mefâhirü ’l-kuzât ve ’l-hükkâm, ma ‘denü ’l-fezâil ve ’l-keâm Amasya ve Çorum ve Bozok sancaklarında vâki ‘ olan kadılar zîde fazlehûm ve kıdvetü’l-emâsi’l-ü ve’l-akran bin yüz iki ve yüz üç senelerine mahsub olmak üzere livâ-i mezbûrede vâki‘ ehl-i zimmetin cizyeleri teftîşine me ‘mur olan zîde kadruhû tevkî‘-i refî‘-i humâyûn vâsıl olıcak ma‘lûm ola ki bin yüz iki ve yüz üç senelerinde mahsub olmak üzere zikr olunan sancaklarda vâki ‘ kadılıklarda bulunan ehl-i zimmet Kefere ve Yahudi ve Acem taifesinin efendilerine edâsı lâzım gelen cizyelerin içlerinden bazıları bu ana değin virmeüyüp gıybet ve ihtifâ bazıları kağıdımızı aldık ve zayî ettik deyü ve bazıları dahı düzmelerin kağıtları alup esâmisi ve eşgâllerini hak ve nicesi sahte mühürlü kâğıt peydâ ve bu güne illet ve bahane ile kurâ ve mahâllat ve kasâbatın zîyade reâyasın var iken ve misdâr(?) kâğıd alup beynlerinde tevzî‘ vesaîrleri kâğıdsız kalup ve yüz iki ve yüz üç senelerinde şer ‘an tahmîlleri var iken ekseri a ‘lâ yerine evsât ve evsât yerine ednâ kâğıdı alup taraf-ı mirîye külli hıyânet ve gadr olup a ‘yân ve çiftlik eshâbı ve evkâfı ve havâss voyvodoları ve mütevellîleri ve züemâ ve erbâb-ı tımâr ve kuzât ve zâbıtlar dahı reâyanın tarafgiri ve himâyesinde olup herkesin cizyeleri tâhsiline mani‘ ve reâyamız kâğıdı ma ‘lum olmasın deyu gadr ve defter ettirmeyüp ve kâdimden tekâlifleri ve himâyesinde olup isim ve rüsûmlarıyla cümle reâyası bilürler iken zâbıtlar ve subaşılar ve papazlar ve köy Koçerleri sıhhati (?)üzre göstermeyüp ve hâkimlerinin tama‘-ı hamları ve ihtimâl ve tekâsülü ve taraf-ı mirî imdâd ve i‘ânet eylemedikleri sebep ile mâl-ı cizyenin nısf mikdârı reâya zimmetlerinde bakî kaldığı mesmû ‘-u humâyûnum olmağla imdi siz ki kâdı ve a‘yân-ı vilâyet ve zâbıtlarısız cizye güzâr reâyanın hâliyâ teftîş me ‘muru olan mübâşir mumâ-ileyh mârifetiyle her kazadan bir dindâr ve müstâkim nâib ta‘yîn ve mârifet şer ‘le sen ki mübâşir merkûmsun bir ferd ehl-i zimmete bir havâss ve evkâf ve ocaklık ve

muâf ve müselleme ise deyü gadr ve bahane etdirmeyüp ehl-i zimmetine bir ferd kâğıtsız kalmamak üzre hak ve adl üzre teftîş ve tefahhus ve yedinde sahte ve düzme kâğıtları bulunup esâmi ve eşgâlleri aratmayanların şer ‘an kâğıtları şakk ve şer ‘an tâhmili olup a ‘lâ ve evsât i‘tibârında olanların hilâf-ı şer ‘ oldukları ednâ kâğıtları ma‘rifet-i şer ‘le tebdîl ve zayî ‘ etdük deyü gadr ve bahane ettürmeyüp zikr olunan senelerde şer ‘an edâ-yı cizye etmedüğü zâhir olup kâğıtsız bulunanlar ve bin yüz iki senesinde muâf olduk deyü yedinde beyaz kâğıdı olmayan âcem tâifesinin mahâllerine göre cizyeleri tâhsil ve yedlerinde kâğıtları verülüp kat‘ân bir ferde taallül ve muhâlefet etdirilmeyüp ve yüz üç senesinde sâhih âcem tüccârı olup yedinde hâtt-ı humâyûn ile ma‘nûn sûret-i fermân olanların mezbûr cizyesi alunmayup yüz üç senesi içün tâleb olunmamak üzre yerlû âcem ve mülk ve emlâk sahibi olanlardan âcem geçinür Ermeniden cizyeler marifet şer ‘le tâhsil tâhsil ve bin yüz dört senesinde yedinde kâğıdı olmayanların ev sahte ve düzme kâğıdı bulunanların şer‘an kâğıtları şakk ve müceddeden mir-i evsât kâğıtları verülüb zayî eyledük deyü gadr ve bahâne ettürmeysesiz deyü fermânım olmuşdur buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardukda bu bâbda sâdır olan emrim üzre amel edüp ve dahı siz ki kâdı ve a‘yân-ı vilâyet vesâir kura zâbitlerini cizyedârın cihet-i maişet içün tâhsil eyledüğü emvâl-i cizyenin her on gurusundan bir gurusı kendüye vech-i ma‘aş olmak üzre mirîden mâhsûb olmak şartıyla senetiyle mezkûre bir def‘a tâhmiline göre edâ-yı cizye eylemedüğüne yedinde sâhih cizye kâğıtları olmayanların ve esâmi ve eşgâlleri olmayup yedinde sahte ve düzme kâğıt peydâ idenlerin şer‘an ol makûle kâğıtlarına i‘tibâr etmeyüp mârifet şer‘le tâhsillerine göre lâzım gelen cizyeleri fermân olunduğu üzre tâhsil ve yedlerinde cizye-i ademden ihrâç olunmuş ve bu kâğıd virdürülüb gereği gibi mal-ı cizye tâhsilinde mübâşir mezbûre her birisi i ‘ânât ve ihtimâm ve bir ferd ve ehl-i emânete sahip çıkmakdan be-gâyet ihtirâz eylesesiz ve bilâ kura ve mahâllatın savb şeyleri ve köyü koçerleri ve papazları ve Yahudilerin ihtifâ idenlerin hak ve adl üzre bir ferd ve kâğıtsız kalmamak üzre ve himâye olunmak şartıyla cümlesi tahsildâra gösterüp karyelerinin ve cizyelerinin bi’t-temâm tâhsil ve teslim olunmadukça cizyedârların yanında ayrulmayup bir ferdi mâl-ı cizye tâhsiline ve teftîşine müdahâle ve muâraza ettirmeyesiz mâl-ı cizye ve tâhsili ehemmi umûruna olmağla bir gün evvel tâhsil ve teslîm-i cizye-i adem etmekde mücidd ü sâ’î olası ve sen ki mübâşirsın ehl-i zîmmetin cizyeleri teftîşinde kemâl-ı sadâkat ve istikâmet olanda hareket edüp cizye tâhsiline

mani‘ olanların isim ve rüsûmları arz ve i ‘lâm eyleyesin ki gerek reâyadan ve gerek hükkâm ve zâbıtlar ve a ‘yândan her kim olursa şer ‘le cürûmlerine göre cezalar tertîb olunur ana göre ihtimâm edüp reâya fukârasına hilâf-ı şer ‘le teaddîden ve cânib-i mirîye gadr ve zarar olmakdan şer‘i şerîf ve muğâyir hareket olunub câddeden udûl ve inhirâf eyleyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i ‘timâd kıla tahrîren fi’l- yevmi’t-tâsi’ ve’l-ışrîn min muharremü’l-harâm sene hâmse ve mi’e ve elf. Tubbike’l-asl-ı sûret-i emri’l-âlî Subhânehû ve Teâla Bektaş el-müvellâ hilâfe be-kaza-i Çepni Çankırı

Be-makâm-ı mâhrûse Edirne

s.11a/b.1

Mefâhirü’l-kuzât ve’l-hükkâm, me‘âdinü’l-fazl ve’l-keîlâm Bolu sancağından Sivas’a varınca vâki ‘ olan kadılar zîde fazlühûm mefâhirü’l-emâsil ve’l-akrân zikr olunan kazalarda vâki‘ elviye mütesellimleri ve havâss voyvodoları ve evkâf ve kara zâbıtları ve a ‘yân ve vilâyet iş erleri zîde kadrûhum ve bi’l-cümle reâya taifesisiz tevki ‘-i refi’-i humâyûn vâsıl olıcak ma’lûm ola ki ol sancaklarda bazı hârâm zâde kuttâ‘ü’t-tarîk eşkıyâsı zuhûr ve bazı kapusuz bacasuz levendat makûlesi ittihâd etmeleri ile habs-i tabiatları ile mukaddemâ nice yollarda ve yollarda gezüp ebnâ-i sebîlin yollarına inüb katl-i nufûs ve garet-i emvâl eyleyüp tahrîb-i bilâd ve te‘zîu’l-abâd edüp fesâd ve şekâvetleri gün be gün izdiyâd ve iştiğâl bulmağla sûkkan vilâyet ve kuzât-ı memleket ebnâ-i sebîlin ticaret ve şurudlarından emin mutmaîn olmayup müztaribü’l-hâl oldukları sem‘-i humâyûnum elka olunup temin-i bilâd ve terfih-i ahvâl-i abâd elzem levâzımdan ve ehemmi mühîmmatdan olup rıza-i Allah muhâlif bu makûlesinin ve ma gâret-i emvâl âdet-i müstemiresi olan kuttâ‘ü’t-tarîk eşkıyâsının demi heder olduğuna Şeyhü’l-islâmdan fetvâ-yı virilmekle imdi siz ki kasâbat ve mütesellim ve havâss voyvodoları ve efkâf ve kurâ zâbıtları ve a‘yân-ı vilâyet iş erleri ve bi’l-cümle reâya taifesisiz iş bu emr-i şerîfim her kankınızın taht-ı kazasına varup dahil olur ise sicil-i mahfûza kayd ve mâzmun-ı münîfini cem’u nâs olan mahâllerde nidâ ve cümle i‘lân ve işâ‘at eyleyüp ba‘de’l-yevm ol makûle kuttâ‘ü’t-tarîk eşkıyâsı her kanda zuhûr ider ise bulundukları yerlerde bakî mâl ahz ve ele götürüp haklarından şer‘le lâzım gelen cizyeleri tertîb ve yanlarında mevcûd olan emvâl ve erzâkın katl idenler ahz ve kabz eyleyüp virilen fetvâ-yı şerîf mücebince demleri heder olmağla ol makûle katl olunan eşkıyanın nüfus ve emvâli içün ba‘de zemân sizden birinizden suâl olunmak ihtîmali

yoktur. Ana göre takayyüd ve ihtimâm eyleyüb ama bu bahane ile şekâvetde alakası olmayan ehl-i arz taarruzdan ve kendü halinde murûr ve ubûr iden ebnâ-i sebîlin mâlını ve nefesine zarar ve kendüye zarar erişdirmekden ve kimesneden akçe eylemeniz bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki dergâh-ı âlem kapucu başlarından kıdvetü'l-emâcid ve'l-ekârim Osman zîde mecdûhu hükm-i şerîfimle vusûl buldukta vardıkda bu bâbda vech-i meşrûh üzre sâdır olan fermân-ı celîlî'l-kadrim mücebince amel ve hilâfından ve ihtirâz eyleyüp emri şerîfimin mazmûn-ı münîf ile âmil olasız. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîren fî Evâil-i şehri Muharrem sene hâmse ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı Edirne

s.11a/b.2

Sûret-i Fermân-ı Menzîl

Mefâhirü'l-kuzât ve 'l-hükkâm, me'âdinü 'l-fazl ve 'l-keîâm Amasya sancâğında vâkı' olan kâdılar zîde fazlûhum tevkî'-i refî'-i humâyûn vâsıl olacak ma'lûm ola ki hazîne-i amirem defterlerinde livâ-i mezbûrede vâkı' kadılıkların beş yüz altmış bir ve bir buçuk rub' bedel-i menzilhâneler olup bin yüz beş senesinde mahsûb olmak üzere bedel-i menzîlleri cem' ve tahsîl alınmak lâzım ve mühim olmağın deruhde olunup eline mühürlü ve nişânlu mevkûfât defteri sûreti virilmek mücebince cem ' ve tahsîl etdirilmek fermânım olmuştur. Buyurdum ki hükm-i şerîfimle mübâşir-i mezbûr vardıkda bu bâbda sâdır olan emrim üzere amel idüp dahi livâ-i mezbûrede vâkı' kâdılıkların ol mikdâr menzîl hânelerinin târîh-i mezbûr mahsûb olmak üzere her bir hânelerinden ellişer yüz akçe bedel-i menzilleri irsâl olunan mühürlü ve nişânlu mevkûfât defteri sûreti mücebince cem' ve tahsîl ve dâhil hazîne-i amirem itdürüp kimesneye ta'allül ve nizâ' itdirmeyesiz ve bundan mâ'adâ mübâşir-i mezbûrun ciheti ma'îşetiyyü'n her bir hânelerinden otuzar akçe dahi vech-i ma'aş aldurup bundan ziyâde bir akçe ve bir hibe alınmaya ve alıvermeyesiz ve hîn-i tahsîlde mirî içün alınan akçenin her yüz on akçesinden bir aynî esedî guruş olmak üzere Firengi altını iki buçuk guruş ve şerîf ve Macar altını iki guruş bir rub' ve hâlisü'l-ayâr Mısırî paranın kırk bir guruşu hisâb üzere aldurup zîyade ve noksan alınmaya ve alıvermeyesiz ki defterden ve fermândan ziyâde talebiyle zulm ve

ta‘addîden be-gâyet ihtirâz idesiz. Şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. Tahriren fi‘l-ısrîn min Şevvâlü ‘l-mükerrem sene erbâ’ ve mi’e ve elf. Be Kaza-i Amasya 229.

Be-makam-ı mahrûse Edirne

s.11b/b.1

Mefâhirü’l-kuzât ve’l-hükkâm, me‘âdinü ‘l-fazl ve’l-keîâm Asitâne-i sa‘âdetimde Anatoli’nin sol kolunda Kastamonu ve Bolu ve Amasya ve Canik sancâğında ve ol civarında vâki‘ olan kadılar zîde fâzlehûm mefâhirü ‘l-emâsil ve ‘l-akrân a‘yân vilâyet vesair iş erleri zîde kadrûhum tevki‘-i humâyûn vâsıl olicak ma‘lûm ola ki geçen sene sefer-i humâyûnuma me‘mur olan asker taifesinden ve yeniçeri serdârları ve yeniçeriden bazıları taht-ı kazanızda vâki‘ kasâbat ve kurada ikâmet ve müsaferet tarikiyla sakın olanların tesyirlerine me‘mur olan sürücileri ve müfettişler varduklarında tevâif-i merkûmeden bazıları evlerinden ve yerlerinden kalub ihtifâ ve bazıları da sırf i‘anet müsaadeniz sebebiyle me‘mur oldukları sefer-i humâyûnuma gelmedüğünde mâ‘adâ reâya fukarası cevri ve teaddî ve nice fesâd ve şekâvetleri zâhir olduğu sem‘-i humâyûnum ilkâ olunmağla cümleiniz itâb ve ikâba müstehak olmuşsunuzdur imdi sen ki kâdılar ve a‘yân voyvoda ve iş erlerisiz bu sene-i mübarekde sefer-i nusret eserime me‘mur olan tevâif-i askerinin tesiri için evâmir-i şerîfem ile ta‘yin olunan sürüciler ve müfettişler her kankınızın taht-ı kazasına varup dahil olursa evlerinden ve yerlerinden bulunan mukîm ve misafir tevâif askerinde bir ferd gerüye kalmak üzere ocakları tarafından varan çavuşlara ve zâbitlara mukayyed olup mu‘în ve ittifâk üzere fermânım olduğu vech üzere tesyir ve her biriniz kasâbat ve kuralarda sâkin mukîm ve misafir tevâif-i askeriyeyi dikkat edüp bir sûret-i sicillâtına sebt ve zabt imzalayüp mühürleyüp bir gün evvel ve bir saat mukâddem der devlet medara irsâl eylesiniz. Yoklama mahâlinde mevcûd bulunanları ma‘lûm olduktan sonra me‘mur civarlarının esed-i ukûbet ile müstehâk oldukları cezaları tertîb oluna bu hususda her biriniz kemâ yenbağî takayyüd ve iktisâm eylemenüz bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur ve buyurdumki vusûl buldukta bu bâbda sâdır olan fermân-ı celilü’l-kadrim mücebince amel edüp dahî her kankınızın taht-ı kazasına varup dahil olurlarsa evlerinde ve yerlerinde bulunan mukîm ve misafir tevâif-i askeriyede bir ferd gidüp kalmak üzere ocakları tarafından varan çavuşlara ve zâbitlara mu‘în olup mukayyed olunmak üzere fermânım olduğu vech üzere tenbîh ve her biriniz kasâbat ve

kuralarda sâkin mukîm ve misafir tevâif-i askeriyyeye defter idüp bir sûretini sicillâta sebt ve bir sûretini imzalayup ve mühürleyüp bir gün evvel ve bir saat mukâddem der devlet medara irsâl yoklama mahâlinde mevcûd bulunanları ma'lûm olduktan sonra na mevcûdlarının eşed-i ukûbet müstehak oldukları zararları tertîb oluna şöyle ki sicillâta sebt olunub der devlet medarıma irsâl olunan mümzâ ve mahtûm defterde mastûru'l-esâmi tevâif-i askeriyede bir ferdiniz kalmak ihtîmalî olur ise siz ki ihmâl ve tekâsülünüze haml olunub eşed-i ukûbet ile muâkîb olmanız mukarrerdir ana göre basîret ve intibâh üzere hareket idüp emrimin mazmûn-ı münîfî ile âmil olasız. Şöyle bilersiz, alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız. Tahrîren fî Evâhir-i şehri Rebi'ülâhır sene hâmse ve mi'e ve elf.

Be- makam-ı Edirne el-mahrûse.

s.11b/b.2

Fahrü'l-müderresin Abdurrahman Efendi dâme mükerremâ

Ba'de't-tahiyyete ve't-teslîm inhâ olunur ki Medine-i Amasyada vâki' Behram Begin evkâfına bir mütevellî nasbı lâzım ve mühim olmağla sen evkâf-ı merkûma mütevellî nâsb eyleyüp yedine mürâsele virilmiştir gerekir ki vâkf-ı mezbûra mütevellî olup üzerine lâzım hidmetini tamamladığı ve ya istimâm idüp mevcûd mürâsele ile âmil olasız min Zilhicce sene 1105.

s.12a/b.1

Mefâhirü 'l-kuzât ve 'l-hükkâm, me'âdinü 'l-fazl ve'l-keîl asitâne-i sa'âdetimden Anatoli'nin sol kolunda Kastamonu ve Bolu ve Amasya ve Canik sancaklarında ve ol havâlide vâki' olan kazalar zîde fazluhûm ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân zikr olunan kazalarda vâki' yeniçeri serdarları ve ocak ihtiyârı ve a'yân-ı vilâyetin iş erleri zîde kadrûhum tevki '-i refi '-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki inşâAllahu teâlâ iş bu sene-i mübâreke musammem olan sefer-i humâyûnum içinden asker nusret eserimin nevrüz-ı firûzdan Edirne sahrâsından hareket ve azimetleri emri mukarrer olub ve bu sene-i mübâreke asker tedârik ve ehem-i mühimmât dîn ü devlet-i aliyyemden olmağla î'la-yı kelime-i dîn ve def'-i mazarrat-ı Macarîn için el-akrabü fe'l-akrabü kudreti olan amme-i mü'mînin ve kâfe-i muvâhhidîn üzerine farz-ı ayın olmağla imdi siz ki kadılar ve serdârlar ve ocak ihtiyârları ve a'yân ve vilâyetin iş erlerisiz taht-ı kazanızda kasâbat ve kurada sâkin mukîm ve misafir sahihü'l-esâmi

ve esâmi çalık yeniçeri ve korucu ve oturak ve topçu ve cebeci ve yarar ve tuvânâ kul oğullarından bir ferd kalmayub cümlesi hâzır ve âmâde ve İnşaAllâhu te‘âlâ nevrüz-ı firuzdan yirmi gün mukâddem cümlesi ve erleri ile ma‘an gelüp Edirne sahrasında isbât vücûd ve saye-i livâ-i Resûlullahta mevcûd bulunmaları fermânım olub ocakları tarafından Kıdvetü ’l-emâsil ve ’l-akrân elli altı bölüğün Hüseyin Çavuş zîde kadrûhu tâ ‘yîn ve irsâl olunmağın emr-i şerifim her kankınızın taht-ı kazasına varup dâhil olur ise sicillât-ı sebt ve cem‘ u nas olan mahâllerde nidâ ve tenbîh ve cümle gâret-i emlâkı habîr ve âgâh edüp ihyâ-i dîn-i mübîn ve sünnet-i seyyidi ’l-mürselîn içün cümlelâzâmen-i gayret-i dermiyân vesâir senelerden mukâddem tevâif-i askeriyeden bir ferd kalmayub cümlesi yerlerinden ihrâç ve serdarlarının bayrağı altında cem ‘ ve vâkt-i mezbûrda gelüp Edirne sahrâsında mevcûd bulunmaları içün her biriniz ikdâm-ı tam eyleyesiz. Şöyle ki ihmâl ve tekâsûl ve yahud bir ferde müsaade olunmak ihtimali olur ise bir vechle ömr ve cevabınız mesmû‘-u humâyûnum olmayub mazhâr i’tab olmanız mukârrerdir. Ana göre habîr ve âgâh olub hilâfına vaz’ ve hareketden be-gâyet ihtirâz eyleyesiz ve siz ki serdârlarsız bu sene-i mübâreke musammem olan sefer-i humâyûnumda sizden sair senelerden zîyade takayyud ve ihtimâm gayret ve hamîyyet me’mûl olmağla sâdır olan fermân-ı âlîşânımın mâzmun-u münîfinden cümlelâzâmen-i habîr ve cümle ile mukayyed ve ittifâk ve vâkt-i zamanıyla hareket ve mükemmel müsellahtan boylu tüfengleriyle önlerine düşüb ve esna-i tarikden kat ‘an meks u aram ve reaya fukarasına dahı cebr ve teaddiden ictinâb eyleyüb vakt-i mezbûrda Edirne sahrâsında ordu-yı humâyûnuma mülhak ve edâ-i hîdmete bezl-i kudret eyleyesiz inşaAllahu te‘âlâ sâhihü’l-esâmi olanlar odasına ve çalık olanlar odasına tashîh ve kul oğlanı müceddiden pedergâh(?) ve korucu ve oturak olanların dahı kânûn-ı kâdim onda me‘mur oldukları asitâne-i sa‘âdetim muhâfazasında ikâmet edüp hidmetlerinde mücidd ü sa‘î olanlar inşaAllahu teâlâ sefer-i nusret eserimde mevcûd ve uğur-ı humâyûnumda bezl-i kudret idenlerin sebk iden hidmetleri zayi ‘ olmayub her vechle ecr ve mükâfat mukarrerdir ve siz tevâif-i mezbûrenden bir ferd-i vâhid dinde tekâsûl ve taksîr ve gerüye kalub vâkti ve zamanıyla gelüp erişmeyecekler olurlar ise bundan sonra ocaklar tarafından mübaşir ve taraf-ı saltanat-ı âlîyyem'den müstâkil müfettişler ve vüzerâ-yı izamımdan sürücüler tâ‘yîn olunub vakt-i mezbûrda evlerinde ve yerlerinde bulunanlar sâdır olan hatt-ı humâyûn-ı sa‘âdet-makrûn virilen fetvâ-yı şerîfeye muğayir hareketleri sebebiyle bilâ aman haklarından şer‘le lâzım gelen cezalar

tertîb olunmak mukarrerdir bilmen ve agâh olmadık dimeyüp ana göre encâm kârı mülâhaza eylesesiz ve sen ki mübâşir-i merkûmesin sen dahı me ‘mur olduğun hizmet-i aliyyemden bezl-i makdûr ve sâdır olan fermân-ı âlîşânım mazmûn-ı münîfine i‘lân ve işâ‘atda ve tenfiz ve icrâda bezl-i kudret eylemesi bir ferdin kaldığına rızâ-i humâyûnum olmamağla kemâl-i bâsiret ve intibah üzre olup tevâif-i mezbûr renden bir serdâr ve serdâr vekîl ve çavuş ve mumcu girü kalmayub bi’l-cümle hâzır ve müheyyâ olub ve’l-hâsıl bir nefer kalmak üzre tenbîh eylesesin hilâf-ı fermâna hareket idenlerin eşedd-i ukûbet ile haklarından gelüp sen dahı muhattab olman mukarrerdir imdi ana göre cümlesi habîr ve agâh edüp hilâfından be-gâyet ihtirâz ve ictinâb eylesesüz deyü bi’l-fi’l dergâh-ı mu‘allâm yeniçerilerüm ağası olan iftihârü’l-ümerâ ve’l-ekâbir el-Hac Abdullah Ağa dâme ulüvvuhû tarafından mühürlü mektûb virilmekle mücebince amel olunmak bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîlü’l kâdrim ve ağa-yı mûmâ ileyh tarafından virilen mühürlü mektup mücebince amel edüp min-ba’d hilâfına rızâ ve cevâz göstermeyesiz. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe itimad kılasız. Tahriren fî evâhir-i şehri Rebî‘ü’l-âhir sene hâmse ve mi’e ve elf.

Be-makam-ı Edirne el-mâhrûse

s.12b/b.1

Mücebince var olan Ağa mektûbu

Şerî‘at-ı şî‘âr fazîletlü diyâr-ı asitâne-i sa‘âdetden Anatoli’nin sol kolunda vâki‘ Kastamonu ve Bolu ve Amasya ve Canik sancaklarında ve ol havâlide vâki ‘ olan kâdılar zîde fazlûhum hazırâtın mecâlis-i şerîflerine tahiyyât-ı sâfiyâ ithâfından sonra ve zikr olunan kazâlarda vâki‘ yeniçeri serdârları ve ocak ihtiyarları ve a‘yân-ı vilâyetin iş erleri zîde kadruhûm inhâ ve i‘lâm olunan oldur ki İnşâAllâhu te‘âlâ evvel bahar-ı hüceste asarda sefer-i humâyûnda makdûr muhakkak olub iş bu mal-ı meymenet istimâlde asâkir-i islâm İnşâallâhü’l-meliki’l-müte‘âl nevrûz-u firûzdan Edirne sahrâsında hareket ve sefer-i humâyûn tevcih ve azimet mübeyyin ve def‘ u mazeret Macârin için sefer-i humâyûn kudreti olan âmme-i mü ‘mînin ve kefâ-i muvakkıdîn üzerine gaza farz-ı âyin olmağın imdi siz ki kadılar ve serdarlar ve ocak ihtiyarları ve a ‘yân-ı vilâyetin iş erlerisiz gerektir ki taht-ı kazanızda kasâbat ve kurâda mukîm ve misafir sahihü’l-esâmi ve çalık yeniçeri ve korucu ve oturak ve topçu ve

cebeci ve yarar tûvânâ kul oğullarından bir ferd kalmayub cümlesi hazır ve âmâde ve inşâAllahu teâlâ nevrüz-ı firûzdan yigirmi gün mukâddem cümlesi serdârları ile ma‘an gelüp Edirne sahrâsında isbât-ı vücûd ve sâye-i livâ-i Resûlullah’da mevcûd bulunmaları bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmağın iş bu mektub tahrîr olunub kıdvetü’l-emâsil ve’l-akrân elli altı bölüğün Hüseyin Çavuş zîde kadruhû tâ ‘yîn ve irsâl olunur vusûlünde gerektir ki sâdır olan fermân-ı âlî mûcebince cem‘ u nâs ve ibkâ-i şeri‘â-i fahr-i mürselin içün cümleliz ve damen-i gâyet-i dermiyan vesaîr senelerden mukâddem hareket ve azimet ve tevâif-i askeriyeden bir ferd kalmayub cümlesi yerlerinden ve evlerinden ihrâç ve serdarlarını bayrağı altına cem‘ ve vâkt-i mezbûre gelüp me‘mur oldukları sefer-i humâyûnda mevcûd bulunmaları içün her biriniz ikdâm-ı tâm ve edâ-i fariza-i cihada kıyâm ile tâhsil ve be-gâret ve din ve rıza-i Hazret-i Pâdişâhîye mazhâr olmakta bezl-i makdur eyleyesiz. Şöyle ki ihmâl ve tekâsül veyahûd bir ferde müsaade olunmak ihtimâm olur ise bir vechle özr ve cevabınız makbûl-i hümâyûnum Hazret-i Şehriyârî olmayub mâzhar-ı i‘tâb olmanız mukarrerdir. Ana göre hâzır ve âgâh olub hilâf-ı fermân-ı âlî vâz‘ ve hareketden be-gâyet ihtirâz eyleyesiz ve siz ki serdarlarsız gerekdir ki bu sene-i mübârekede muhakkak olan gazve-i meymûne-i cihâd saîr senelerden ziyâde takayyüd ve sizden her vechle gâyet et ve hamiyyet me‘mûl olmağla sâdır olan fermân-ı âlîşânın mâzmûn-ı münîfide cümleliz habîr ve agâh ve umûmen yoldaşlar ile ma‘iyyet ve ittifâk edüp vâkt-i zamanıyla hareket ve mükemmel ve müsallah boylu tûfengler ile önlerine düşüp esnâ-i târikde kat‘an meksu ve aram olunmayub ve reâya fukârasına dahı cevır ve te‘addîden be-gâyet ictinâb ve fermân-ı âlîyede tâsrih olunduğu vakitte gelüp Edirne sahrâsında ordu-yu humâyûnda mevcûd ve muhakkak edâ-i hidmet eylemekde bezl-i kudret eyleyesiz inşâAllahu teâlâ sahihü’l-esâmi olanlar odalarına ve çalık olanlar tâshîh ve kuloğulları müceddiden bu dergâh-ı korucu ve oturak olanlar dahı kânûn-ı kâdim üzre asitane-i sa‘adet muhâfazasında ikâmet edüp hidmet-i lâzımelerinde müceddi ve saî olalar hidmetleri zâyî‘ olmayup her vechle ecr ve mükâfat mukarrerdir sâdır olan fermân-ı âlîşânım mûcebince tevâif-i mezbûrenden bir ferd gerüye kalmayub bu umûr-u dîn-i mübînde taksir ve tekâsül veyahûd bir dürlü avk olunub zamanıyla gelüp erişmeyecek olurlar ise bundan sonra ocak tarafından sürücü ocak ağaları hatt-ı humâyûn-ı şevket-makrûn ve fetvâ-yı şerîf ile ma’nûn fermân-ı âlî ve taraf-ı saltanat-ı âlîyeden istiklâl müfettişleri ve vüzerâ-i izâmdan

sürücüler tâ'yîn olunub vâkt-i mezbûrda evlerinde ve yerlerinde bulanları virilen fetvâ-yı şerîfte ve hatt-ı humâyûn-ı sa'âdet-makrûn muğayir hareketler hasebiyle bilâ emân haklarından gelünüp emvâl ve erzâkları mir-i için girift ve lâzım gelen cezaları tertîb olunmak emr-i mukarrerdir. Ana göre bilmeden ve agâh olmadan olmayub encâm-ı gâr-ı mülâhaza eyleyesiz ve sen ki asker-i ihrâcına me 'mur olan zîde kadrûhusun gereğdir ki sen dahı me'mur olduğun üzre hidmât-ı âliyyeden bezl-i makdûr ve sâdır olan fermân-ı âlîşânın mazmûn-ı münîfin i 'lân ve işâ 'at ve tevâif-i askeriyyeden bir ferdin kalmadığını kat'ân rızâ-yı humâyûnum olmayub kemâl-i bâsiret ve intibah üzere ve tevâif-i mezbûrundan bir serdâr ve ya vekil ve çavuş ve mumcu cümle hazır ve mürettebat ve'l-hâsıl bir nefer kalmayub kemâl-i tenbîh ve te'kîd eyleyesin. Hilâf-ı fermân-ı âlî taksirat üzre olanların eşedd-i ukûbet ile haklarından gelinmek ve sen dahı mu'âteb olman mukarrerdir. İmdi âna göre cümlesin habîr ve âgâh edüp hilâf-ı vâz'-ı hareketden be-gâyet ictinâb eyleyesiz. Şöyle bilüp mevcûd mektûb ile âmil olasız. Tahrîren fî evâhir-i şehri Rebi'ü'l-ahir sene hâmse ve mi'e ve elf.

s.13a/b.1

Sûret-i Fermân-ı Sefer-i Sipâh

Mefâhirü 'l-kuzât ve 'l-hükkâm, me 'âdinü 'l-fazl ve 'l-keâm Edirne'den Anatoli'nin sol kolu nihâyeti Erzurum'a varınca yol üzerinde vâkî ' olan kazalar zîde fazlühûm ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân zikr olunan kazalarda vâkî ' kethüdâyerleri zîde kadruhûm tevki '-i refi '-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki a'dâ-yı dîn ve küffar-i dûzeh-karîn el-küfrü milletün vâhidetün fehvâsınca birbirlerine te 'âvün ve tezâhür ile memâlik-i islâmiyyeden bazı bilâda istilâ kaskında olmağla i 'lâ-i kelime-i dîn-i ve def'-i mazarrat-ı Macârin için iş bu sene-i mübârekede sefer-i humâyûnda makdûr muhakkak el-akdem fe'l-akdem bu vakitte cihâd kudreti olan âmme-i mü'minin ve kefâ-i muvakkıdîn üzerine farz-ı âyın olup bâ-husûs harbî kefere bilâd-ı islâmiyyeden bâzı beldeye mütevellî olmağla kefere-i mezbûre ile mukateleye ve mukâbeleye me 'mur olan tâifeden ve bilâ gadr şer'a gitmeyenler ism-i âzîm ile ism-i olup zîyade tâ'rîz-i şedîd olunub ve âherinde ukûbât ilâhiyyeye müstehak olurlar deyü fetvâ-yı şerîfde virilüb ve altı bölük halk-ı Mâcarin için ile mukâtele için tâ 'yîn olunmuş devlet-i âliyyemin ve muvâzzaf kullarından olmağla sefer-i humâyûna me 'mur olan şa'banü'l-muazzamın evâsıtında alâ eyyî hâl Edirne sahrâsında asker nusret

esirimde mevcûd bulunmaları bâbında hatt-ı humâyûn sa'adet-mâkrûnumla fermân-ı âlişânım sâdır ocaklar tarafından sîpahi ve siâhdar çavuşlarından kıldvetü'l- emâsil-i ve'l-akrân Süleyman ve Mustafa Çavuş zîde kadruhûma tâ'yîn ve irsâl olunmağın siz ki kethüdâyerlerisiz mazmun-ı münîfini cem' u nâs olan mahâllerde i'lân işâ'at ve cümleye habîr ve âgâh ve emin gâret-i dermiyân idüp şimdiden tertîb-i eslahâ ve harb tekmi'l-i edvât-ı darb ile takayyüd ve ihtimâm ve her biriniz taht-ı hükûmetinizde olanları hâzır ve âmâde ve inşâAllahu te'âlâ vâkt-i ve zamanında cümle yoldaşlarınız esiriniz ile mukayyet ve ittifâk ile hâreket ve bayrağınız açup önlerine düşüp esnâ-i târikde bir vechle meks u arâm eylemeyüb me'mur olduğunuz üzre vâkt-i merkûmde Edirne sahrâsında tâht-ı livâ-i Resulullah'ta mevcûd bulunmağ ikdâm-ı tam eyleyesüz ve siz ki altı bölüğün halkısız bu sene-i mübâreke de musammem olan gazve-i meymune ve cihâd-ı humâyûnum sair senelerden zîyâde asker tedârikî için hatt-ı humâyûnum sa'adet-makrûnum sâdır ve siz bu-husûs için mevzu' kul tâifesinden olup ve bu sene-i mübâreke de her vechle sizden gâyet ve hâmiyyet me'mûl olmağla virilen fetvâ-yı şerîfe sâdır olan hatt-ı humâyûn şevket-makrûnum mücebince takayyüd ve ihtimâm eyleyüb tekâsül ve taksîr ve bir neferu gerü kalmasına müsaade edecek olursanız sonra hakkınızdan gelünür ve siz ki altı bölüğün halkı bu vâkt-i sair evkâta kıyâs ve içlerinden biriniz gelmeyüb adem-i itâ'at ve rızaullahâ muhâlif vaz' ve hareket iderse virilen fetvâ-yı şerîf mücebince ahârden eşedd-i ukûbât-i ilâhiyyeye mazhâr olmak müstehak olduğundan ma'âde bundan sonra ve taraf-ı aliyemden müfettişler tâ 'yîn olunub ol makûlelerin bulundukları mahâllerde fetvâ-yı şerîf mücebince haklarından tertîb icrâ olunması mukarrerdir sonra bilmeden ve âgâh olmadık dimeyüb encâm kârı mülâhâza edüp ana göre hareket ve hilâfından be-gâyet ihtirâz eyleyesiz deyü ağalar tarafından virilen mühürlü mektûb mücebince âmel olunmak emrim olmuştur. Buyurdum ki vusûl buldukta bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîli'l-kadrim ve ağalar tarafından virilen mektûb mücebince âmel idüp min ba'd-ı hilâfına rızâ ve cevâz göstermeyesiz var olan emr-i şerîfimin mazmûn-ı münîfini icrâda dekika fevt itmeyesiz. Şöyle bilesiz alâmet-i şerife i'timâd kılasız. Tahrîren fî evâsıt-ı cumâde'l-ûlâ sene hâmse ve mi 'e ve elf.

Be-makam-ı Edirne El-mahruse

s.13a/b.2

Sûret-i Hatt-ı Humâyûndur

Var olan hatt-ı humâyûnum emr-i şerîfim mücebince âmel idüp emr-i humâyûnumun tekâsül mesmu'-um olursa vebâli boynunda haklarından gelürüm azîm ve şedid ukûbetli sâbika Turnacıbaşı Mehmed Ağa yediyle vârid olmuştur.

s.13a/b.3

Nev'-i âhar

Var olan hatt-ı humâyûnum emr-i şerîfim mücebince âmel olunub emr-i humâyûnumun tekâsül mesmu'-um olursa bir vechle öZRünüz makbûlüm olmayup eşedd-i ukubetle hakkınızdan gelürüm.

s.13b/b.1

Nişân-ı şerîf-i âlişân-ı ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihân çün avâtıf-ı aliyye'l-mikdaru's-şâhânem ibâd-ı inâyet mu'tadımdan müstehakk-ı irtikâ-i âsân veliler hakkında mebzûl ve bî-dirîğ kılınmak adet-i hâsene-i şehriyaridir binâen alâ-zâlik medine-i Amasya'da sakin ulemâ ve sulehâ ve meşâyih ve eimme ve hutebâ ve eşrâf ve a'yân ve ahâli meclis-i şer 'e varup Amasya'da vâki' hevâce Sultan zâviyesinin vâzife-i mu'ayyene ile zâviyedarlığı Ebubekir mahlûlünden iş bu râfi'-i tevki'-i refi'i's-şân-ı şehriyârî kıdvetü'l-sulehâi's-sâlikîn Velî zîde salâhu tevcîh ve doksan üç senesinden zümre-i gurebâ-yı yesâr ve yevmî altı akçe ulûfeden hâzine-i mânde edüp ibkâ olunub şart-ı vâkf üzre âyende ve revende it'am-ı ta'am ve herkes razı ve şükrân üzre iken şirret ile meşhûr olub daîma ibâd-ı müsliminin bir târikle sahte ve müzevvir arz ile cihetlerin berât itmek âdet-i müstemiresi olan Seyyid Ahmed zâviye-i mezbûrun şart-ı vâkıfda tevliyet kaydı yoğiken mütevellî arz ile üzerinden alub kaç def'â yine mezbûre ibkâ olunduktan sonra tekrar alub gadr itmekle bundan akdem Amasya ahâlisinden alub İstanbul'da mevcûd ulemadan on beş nefer kimesne huzûr-ı şer'de hak Velî'nin idüğüne şehâdet edüp mezbûr Seyyid Ahmed'in ahvâl-i Rûm-ili kadiaskeri Yahya -edâma'llâhu te'âlâ fezâilehu- i 'lâmıyla mezbûr Velî'ye ibkâ ve mukarrer olundukta tekrar üzerinden alub vezîr-i âzam sâbık Ali Paşahuzurunda mürafâadan Velî'ye mukarrer kılınmış iken mezbûr Seyyid Ahmed alub gadr u gadr

itmekle mezbûr Veli'nin hüsn-ı halin ve hak malayinde(?) olduğuna şehâdet edüp ve mezbûr Seyyid Ahmed'in daima kârı şirret olub halkın cihetleri olduğuna ve dahi şehâdet ideriz mezbûra Seyyid Ahmed def'atına göre sâhib-i evvel merkûm Veli zîde salahu ibkâve mukarrer kılup tecdiden berât-ı şerîfimvirilmek ricâsına kıdvetü'l-kuzâtü'l-hükkâm Amasya kadısı Mevlânâ İbrahim zîde fazlu arz itmekle hakkında mezîd-i inâyet-i padişâhanem zuhûra getürüb husus mezbûr murâfa'adan firâr itmekle mûmâ ileyhın arzı ve elinde olan berâtının yüz dört senesini Zilhiccesinin yigirmi dokuzuncu günü tarihiyle müverrah virilen ruûs-ı humâyûnum mücebince ibkâ ve mukarrer edüp müceddiden bu berât-ı humâyûn sa 'adet-makrûn virdüm ve buyurdum ki mezbûr sâhib-i evvel Veli zîde salaha varup uslub-u sâbık üzre zâviye-i mezbûreye zâviyedâr olub şöyle ki hidmet-i zâviyedarlıkta mer'î ve müeddi kıldıktan sonra bundan akdem vâzife-i mu 'ayyenesinden minvâl üzre mutasarrıf oligelmişler ise mezbûr dahi ol minvâl üzre zâviye-i mezbûre evkâf-ı mahsûlünden mutasarrıf olub ol bâbda ref' olunan merkûm Seyyid Ahmed ve taraf-ı ahardan hiç ferd dahl ve taarruz kalmayub mani' ve müzâhim ve dâfi '-i rafî ' olmaya şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi'l-işrin min Muharemü'l-haram sene hâmse ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı Edirne el-mahruse

s.13b/b.2

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihân

Amasya'da vâki' Köyceğiz mahallesi mescid-i şerîfde yevmi bir akçe vâzife ile cüzhân olan iş bu râfi'-i tevk î'-i refî' humâyûn Hafız Şaban vakıf dükkânından almak üzre mutasarrıf olub lakin taht-ı 'âlî-baht üzre cûlus-u humâyûnum vâki' olmağla der-sa'âdetimden müceddiden berât-ı şerîfim virilmek bâbında sûret-i berât-ı mücebince üzerinde ise sadaka idüp bu berât-ı humâyûnu virdim ve buyurdum ki varup mezbûr kemâ-kân zikr olunan mescid-i şerîfde cüzhân olub hidmet-i lâzimesin mer'î ve müeddi kıldıktan sonra zikr olunan vâkf ve dükkândan olmak üzre mutasarrıf olub vâkfın rûhı ve devâm-ı ömr-i devletim için duaya müdâvemet göstere mezbûrun resm-i berâtın mütevellisi yedinden teslim hâzine oluna. Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi Recebü'l-mürecceb sene erba' ve mi'e ve elf.

Be-makâm-ı Edirne el-mahrûse

s.14a/b.1

Nişân-ı şerîf-i âlişân-ı sultânî ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-sitân-ı hâkânî hükmü oldur ki

İftihârü'l-havass ve'l-mukarrebîn, mu'temedü'l-mülûk ve's-selâtîn muhtârü'l-izzi ve't-temkîn bi'l- fi 'il Dârü's-sa'âdetim Ağası olub evkâf-ı selâtîn nâzırı olan Nezîr Ağa dâme uluvvühu sa 'âdetimden arz gönderüp Amasya'da vâki' Bülbül Hatûn câmi'-i şerîfi evkafından almak üzre yevmi dört akçe ile vazîfe ile imam olan Mehmed Halife bin Mustafa âlemi bi sene olmaduğundan cemâ'at-ı müslimin kendülerinden eba eyledükleri vâkf-ı mezbûr mütevellisi inhâ etmekle ref' olunub yerine müstehak olub muhtâr-ı cema'ât olan işbu râfi'-i tevki'-i refi'ü's-şân-ı hâkânî Hâfız Ömer zîde hıfzıyye için tevcîh olunub berât-ı şerîfim virilmek ricâsına i 'lâm itmeğin hakkında mezîd-i inâyet-i pâdişâhânem vücûda getürüp Ağa-yı müşârun-ileyhin arz-ı mûcebince tevcîh edüp bin yüz beş Cumâde'l-ûlâ'nın üçüncü gününden bu berât-ı humâyûn-ı sa'âdet-makrûnı virdim ve buyurdum ki mezbûr Hâfız Ömer zîde hıfzıyye varup câmi'-i mezbûrda ref' olunan merkûm Mehmed Hâlîfe ibn-i Mustafa yerine imam olub hidmet-i lâzimesin mer'î ve müeddî kıldıkdan sonra tâ 'yîn olunan yevmi dört akçe vâzifesi evkâf-ı mezbûr mahsûlunde mütevellî yedinden alub mutasarrıf olub ol bâbda ref' olunan merkûm Mehmed Hâlîfe ibn-i Mustafa ve taraf-ı âhardan bir ferd mâni' ve müzahim olmayub dahl ü ta'arruz kılmayalar. Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahriren fi'l-yevmü's-sâlis min Cumâde'l-ûlâ sene hâmse ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı mahrûse Edirne

s.14a/b.2

Nişân Kıdvetü'l-kuzât ve'l-mustahfızîn Amasya Kal'ası dizdârı Receb zîde hıfz dergâhı mu'allâma mektûb göndürüp Amasya sâncâğından Geldiklan nâhiyesinden Şeyhler nâm karye ve gayriden iki bin dokuz yüz doksan dokuz akçe kethüdâlîğa râfi 'i tevki'-i refi'-i humâyûn hakân-i Ali'ye tevcîh olunub berât idüp üzerinden ve hîdmetinden kusuru yoğiken hilâf-ı inhâ tasaddî eyledi deyü sâhte arz ile Mustafa alub berât edüp gadr etmeğin ibkâ ve mukarrer kılınmak bâbında inâyet recâsına arz itmeğin hidmet-i lâzimesin edâ itmek şartıyla tevcîh olunmağ için sene

hâmse ve mi'e ve elf Cemâziye'l-evvelin ve ahirinde hükm-ü şerîfim virildikten sonra tezkiresi ihrâc olunmak fermânım olmağın zikr olunan iki bin dokuz yüz doksan dokuz akçe gedik tîmâriyle kal'â-i mezbûr kethüdalığı vech-i meşrûh üzere hilâf-ı inhâ sahte arz ile alub gadr eyleyen Mustafa temevvülünden merkûm Ali'ye ibkâ ve mukârrer müceddeden tevcîh edüp virdüm ki zikr olunur ve şerh-i a 'yân ve beyân kılınur Şeyhler tâb'i mezbûr hisse: 6400 /2100 Hisse-i kethüda-i kal 'â-i Amasya 899 Ve buyurdum ki ba'de'l-yevm taht-ı yedinde olup şeref kılup şöyle ki vezâyif-i hidemât-ı kal'â-i mezbûre kethüdâlığı kethüdâlığıdır bî-kusûr mer'î ve mü'eddî kılındıktan sonra kal'â-i mezbûre neferâtı mumâ ileyh üzerlerine kethüdâ bilüb kethüdâlığa müteallik umûrda mürâcaat ideler. Ol bâbda efrâd-ı âferîdden hiçbir ahd-i mâni' ü dâfi' olmaya. Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i 'timâd kılalar. Tıbbku aslıhi'l-âlâ nemekâhu'l-fakîru ileyhi subhâne Mehmed Sadık el-Kâdı bi-asakir-i Anatoli Vasale fi evâil-i şehr-i Şa'bânü'l-Mu'azzam.

Mahrûse-i Edirne

s.14a/b.3

Nişân-ı şerîf-i âlîşân budur ki

Amasya'da vâki' Yakut Paşa câmi'-i şerîf vâkfinin yevmi beş akçe vâzife ve senevî beş müd hinta cerresi İle meremmatçisi olan Mehmed sâhibü'l-fesâd ve dirliği ahire sülûk etmekle ref' olunub cihet-i mezbûr işbu dârende-i fermân-ı humâyûn-ı meserret-makrûn-ı hâkânî Halil bin Mustafa için tevcîh olunmak ricâsına kıdvetü'l-kuzâtü'l-müslimîn Amasya kadısı Mevlânâ Ahmed zîde ilmuhu arz ve i'lâm itmeğın hakkında mezîd-i inâyet-i padişâhanem zuhûra getürüb Mevlânâ-yı mumâ-ileyhin arz-ı mûcebince bin yüz beş Cemâziye'l-âhırinin yigirmi birinci gününden tevcîh edüp bu berât-ı humâyûn-ı izzet-makrûnu verdim ve buyurdum ki mezbûr varup câmi'-i merkûmda meremmatçı edayi hidmet eyledikten sonra tâ 'yîn olunan yevmi beş akçe vâzife ve senevî beş müd hintâ cerresin evkâf-ı mezbûre mahsûlünden mütevellisi yedinden alub mutasarrıf ola ol bâbda ref' olunan Mehmed ve târaf-ı âhardan bir ferd mâni' ve dâfi' olmayup dahl ü ta'arruz kılmayalar. Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i 'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi's-sâni şehr-i Recebü'l-ferd sene hâmse ve mi'e ve elf. Vasale fi'l-yemi'l 10 Şa'bânü'l-Mu'azzam

Be-makâm-ı Edirne

s.14b/b.1

Zire nâm karye sâkinelerinden Mehmed Beg bin Mustafa ve Hacı İbrahim bin Yusuf nâm kimesneler ve sairleri mahfil-i kazâda takrîr-i kelâm idüp târîh-i kitâbdan bir gün mukaddem karyemiz sakinlerinden Meryem bint-i Anber nâm hâtun kendü mülkü olan karye-i mezbûre sınuru dâhilinde olmağın vâki‘ bağına vardukta bi emrillahi teala bârân-i rahmet mümted ve müştedd olmağla civarında vaki ‘ Hüseyin bin Mehmed nâm kimesnenin bağında olan örtmeye tâhsin çün vardukta zikr olunur örtme mezbûr Meryem’in üzerine atulup havasızlıktan fevt olub hâlâ meyyiti örtme altında kibel-i şer‘den üzerine varulub meyyiti keşf ve vâki‘ hâli tahrîr olunması matlûbumuzdur didiklerinde kibel-i şer‘den Mevlânâ Ali Efendi irsâl olunup ol dahı zeyl-i kitabda muharrerü’l-esâmi müslimin bi’l-fi’l Amasya sancağı mütesellimi tarafından mübâşir tâ’yîn olan es-Seyyid Mehmed Çelebi ile bağ-ı mezkûrda sebt-i merkûmenin üzerine varılub nazar oldukta fi’l-vâki ‘ merkûme Meryem’in bi-emrillâhi te’âlâ zikr olunan örtme üzerine yıkılub fevt olduğun mu’ayyene-i keşf-i vâki‘ Mevlânâ-yı mezbûr mahallinde tahrîr ve tâ’yîn ma’an irsâl olunan Hüseyin Beşe ile meclis-i şer‘e gelüp alâ vukû’ihi inhâ ve takrir itmeğın mâ vak‘a bi’t-taleb ketb olındı. 9 min Receb sene 1104.

Şuhûdü'l-hal :

Hüseyin Halife bin Mustafa

İbrahim bin Halil

Abdullah bin Ömer

Ömer bin Ali

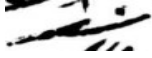
Süleyman bin Hızır

Osman bin Osman

Ali bin Hüseyin

s.14b/b.2

Vilâyet-i Rumili’de mahmiyye-i Kefe mahallatından Sinan Ağa Mahallesi sâkinlerinden kendü tarafından asil ve zevcesi Banu bint-i Kirkor nâm nasrânîye

tarafından husûs-ı âti'l-beyânda hisse-i şer'iyyesini ahz ve kabz ve kendüye isâle vekil olub nakl-i şer' ile vekâleti sabite olan avanisiveled-i Safer nâm zimmî medine-i Amasya meclis-i şer'-i hatîr-i lâzımü't-tevkîrde medine-i mezbûresi sûkkanında boyacı taifesinden vâki'ü's-sakar Moruk zâde dahı zimmî muvâcehesinin asâleten ve vekâlete ikrar-ı tam ve takrîr-i kelâm idüp bundan akdem sulbi kebir oğlum istaros nâm zimmî ticaret ile medine-i mezbûra gelüp üç tay boğa Hasan boyamak için mezbûr vekile teslim ve medine-i mezbûrede vâki' Hasan Ağa hanı dimekle ma'ruf handa misaferet vechi üzere sâkin iken hâlik olub zikr olunan üç tay boğası mezbûr Moruk zimmetinden vesair yanında mevcûd olan muhallefatı han-ı mezbûrda otasına taraf-ı şer 'den tahrîr olunmağın zabt u hıfz olunmağla hâlâ nakl-i şer 'î ile gelüp hâlik-i merkûmun ben babası dahi geldim mezbûra ebevânı olduğumuz şühûd-i udûl ile isbât eyledüğüm ecilden zikr olunan üç tay boğayı mezbûr Moruk yedinde ve defter mûcebince sâir muhallefatı dahı han-ı mezbûrda olan otasından bi't-temâm ahz ve kabz eyleyüb oğlum hâlik-i merkûmun muhâllefâtından buğday cerresinden mezbûr Moruk zimmetinde bir akçe ve bir habbe hakkım ve alacağım kalmayup mukîm Banu husûs-ı mezbûra mute 'allick mezbûr Moruk ile da'vâ ve nizâ'ım olmayub asâleten ve vekâleten ibrâ-i iskât eyledüm buyurdum ki

Şühûdu'l-hâl:

Mustafa bin Hasan

Ali bin Ali

Halil bin Osman

Osman bin Hızır

Mehmed bin Eyyüb

Mustafa bin Hüseyin

s.14b/b.3

Medine-i Amasya'da vâki' Ulaş (?) nâm karye sâkinlerinden iken bundan akdem fevt olan Musa bin İsmail nâm kimesnenin sulbiye sağîre kızı Eşbe babası müteveffâ-yı mezbûrdan intikâl iden emvâlinden zabt u ahvâlini hıfz için lâbûd olmağın sağîre mezbûrenin sahîhü'l- râfi'ü'l-kitâb Bağdat bint-i Hüseyin asaleten

mahâl-i müstehak mezbûrun sikât-ı sahîhü'l-kelimât ihbâr eylemeğin hâkim-i murakka' sadr-ı kitâb tuba lehü hüsn-ü meâb mezbûre kayd oldu vasi nasb ve tayin idüp ol dahi vesâyet-i mezbûrını kabûl ve merâsimini edâya ta'ahhüd olmağın mâ vak'a bi't-taleb kayd şüd.

Şühûdu'l-hâl:

Halil bin Osman

Süleyman bin Hasan

Osman bin Maden

İvaz bin Hüseyin ve gayruhum

s.15a/b.1

Bu belge Arapça olduğu için transkribe edilmekten sarf-ı nazar olmuştur.

s.15b/b.1

Şehîde bimâ fihî Fâhrü'l-meşâyih Yusuf Efendi bin Fethullah Efendi

Şehîde bimâ fihî Fâhrü'l-kuzât Abdüsselam Efendi bin Abdülcelil Efendi

Şehîde bimâ fihî Fâhrü'l-emâsil ve'l-akran Halil Beg bin Ömer Beg

Lütfullah Efendi bin Halil Efendi

Zekeriya Efendi bin el-Hac Sinan Beg

Çavuş Mehmed Ağa bin Yusuf Ağa

Hasan Beg bin el-Hac Ali Beg

Es-Seyid el-Hac Hüseyin Çelebi bin es-Seyyid Ömer Çelebi

Es-Seyyid Ahmed Ali bin es-Seyyid Abdülkerim Çelebi

El-Hac Mehmed bin el-Hac Süleyman ve gayruhum

s.15b/b.1

Oldur ki Hacı İlyas Mahallesinden Aişe bint-i Hamza nâm hatun tarafından ikrâra vekil olub Bayram Hâlife bin Hüseyin ve Mehmed bin Mustafa nâm kimesneler şehâdetleriyle vekâleti sâbite olan Mustafa Hâlife Osman mahalle-i kazâda bâisü'l-kitâb Osman bin Mehmed mahzârında ikrâr ve takrîr-i kelâm idüb müvekkilem mezbûr silk-i mülkünde münselik mahkeme-i mezbûrede vâki' iki taraftan Hacı İsmail ve bir taraftan Nebi Mehmed ve bir taraftan tarîk ile mahdûd fevkânî ve tahtânî iki ve birer havluya müştamil mülk-i menziline ba'de't-tahliyeti's-şer 'îyye mezbûr Osman hibe-i sahîh-i şer'îyye ile hibe ve teslîm temlik eyledim ol dahî ittihab ve tesellüm ve kabz eyledikten sonra mukâbelesinde kelâmullah bana ivâz vermekle ben dahî yedinden ahz u kabz eyledim min ba'd menzil-i mezbûr merkûm Osman'ın mülk-i mevhubu olmuştur. Keyfemâ-yeşâ mutasarrıf olsun dedi didikde gıbbe't-tasdîki's-şer'î kayd şod.Fî min-Rebi'ü'l-ahir sene 1112.

Şuhûdü'l-hâl:

Receb çelebi bin Mahmud

Hasan Çelebi bin Musa

Ali Çelebi bin Mustafa

Ahmed bin Hızır

Mustafa bin Ömer

s.15b/b.2

Oldur ki Deve Hane Mahallesi sâkinelerinden iken fevt olan Safiye bint-i Ali nâm hatunun li-ebeveyn ammi oğlu ve hasran varisi olan Mustafa bin Mehmed nâm kimesne mahfel-i kazâda menzil âtiyyü'l-beyâna vaz'ü'l-yed olan işbu işbu râfi'ü'l-kitâb Mustafa bin İbrahim kimesne mahzârında üzerine da'va ve takrîr-i kelâm idüb mûrisem müteveffat-ı mezbûrenin mahal-i mezbûrede vâki' beyne'l-cirân ma'lûmu'l-hudûd bir kıt'a menziline ve bir sac ayağı ve bir balta ve bir maşa ve bir taba ve bir kazgan ve bir döşek ve bir yorgan ve bir yastık ve bir kilimin mezbûr Mustafa zabt idüb bana teslimden imtinâ' ider su'âl olunub aliverilmesi matlûbumdur didik de gıbbe's-suâl mezbûr Mustafa cevabında müteveffat-ı mezbûre Safiye hâl-i hayat ve kemâl-i akl u sıhhatinde menzil-i mezkûr ile eşya-yı merkûmeden mahzar-ı müsliminden ba'de't-tahliyeti's-şer'îyye bana hibe sahîh-i şer'îyye ile hibe ve teslîm ve temlik idüb ben dahi meclis-i hibede ittihab ve tesellüm ve kabz eyleyüb mülk-i mevhûbum olmağla zabt iderim deyu def'le .mukâbele idecek eserü'l-istinkak ve 'akîbü'l-inkâr ve eser-i talebü'l-beyyine mezbûr Mustafa'nın def'-i mezkûruna mübeyyine mütabiku'l-lafz vel-ma'na vaiz Ebubekir Efendi bin Osman el-Hâc Ali İvaz bin Mehmed edâ-i şehâdet-i şer'îyye idüb makbûle olmağın müdde-i mezbûre mu'ârazadan men' birle kayd şod. Fî Rebî 'u'l-evvel sene 1112.

Şuhûdû'l-hal:

Halil bin Ömer

Mustafa bin Ali

Hasan Efendi bin Mehmed

Mehmed bin Ali ve gayruhum.

s.16a/b.1

Amasya kazâsına tâbi' Ovacık nâm karyede vâki'câmi'-i şerîfde hatîb olan Ahmed Hâlife mahfil-i kazâda cami '-i mezbûrede imam olan râfi'ü'l-kitâb Musa Hâlife bin İdris mahzarında üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm idüp karye-i mezbûrede

vâkı‘ ma’lûmu’l-hudûd altı kıt‘a tarlaların nısfını hâtib olanlara ve nısf-ı âheri imam olanlara meşrûta iken merkum Musa Hâlife cümlesi zabt ve zirâat idüp nısf-ı bana zirâat eylemeni men‘ iderse suâl olunsun didiği sual-i mezbûr Musa Hâlife zikr olunan tarlaları kadîmü’l-eyyâmdan bir ana gitmeğe değin câmi‘-i mezbûrda imam olan ve vâkıf şart olub zabt ve zirâat iderim nısfı hatiblere meşrûta idüğüne münkir olmağın mezbûr Ahmed Hâlife’den takrîrine muvâfık beyyine ve kâziyye taleb olundukda ikâmet-i beyyineden ibrâz-ı vakfiyeden âciz ve kâsır olub mezbûr Ahmed Hâlife bilâ-mesned-i şer ‘î zikr olunan tarlalar için taarruzdan men‘ birle mâ-vak‘a bi’t-taleb ketb olundu. Fî evâhir-i Cemâzie’l-ûlâ sene (silik)

Şuhûdü'l-hâl:

Es-seyyid Mehmed bin Musa Çelebi

Mehmed bin Hızır

Ali bin İdris

Kör Hüseyin bin Ali

Mustafa bin Ömer

s.16a/b.2

Medîne-i Amasya mahallâtından Bazar Süfli Mahallesi sâkinlerinden Meryem bint-i Keşiş nâm nasraniye Mahfil-i kazada sulbi kebir kızı Sultan bint-i Abdullah nâm Müslime Hatun mahzârında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüb hibe-i atiyü’z-zikri sudûruna değin silk-i mülk-i münselik olup mahkeme-i mezbûrede vâkı‘ bir taraftan Yumsuzoğlu mülküne ve bir taraftan avkını(?) sefer mülküne ve bir taraftan minder Mehmed ve bir taraftan tarîk ile fevkânî üç tabakada üç odadan müştemil menzilimi ba ‘de’t-tahliyeti’ş-şer ‘iyye kızım mezbûre Sultan hibe-i sahîh-i şer‘iyye ile ba ‘de teslim mezbûre dahı istishab ve teslim eyleyüp min ba‘d menzil mezbûr kızım mezbûre Sultan’nın mülk-i mevhibi olub asla benim alakam kalmamıştır. Keyfe mâ yeşâ‘ ve yahtâr mutasarrıf olsun didikde gıbbe’t-tasdikü’l-mu ‘teber kayd şud. Fî’l-Muharrem.

Şuhûdü'l-hâl:

Ali bin Hasan

Mustafa bin Ali

Mehmed beşe bin Receb

El-Hac Rıdvan

Ve gayruhum

s.16a/b.3

Medîne-i Amasya mahallâtından Şamlar Mahallesi sâkinlerinden Ramazan bin Ali nâm kimesne meclîs-i şer‘-i hatîr-i lâzımü’t-tevkîrde (silik) rafiâtü’l-vesikâ Cennet bint-i Osman tarafından akd-i atiyü’z-zikrin sudûruna vekil-i sâbitü’l-vekâlesi (silik) seneden Mehmed nâm kimesne mahzarında ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüp akarâtı olduktan sudûruna değin silk-i mülkünde münselik olan medine-i mezbûrenin Bağdat’dan İlci nâm mevzi ‘de vâki ‘ bir taraftan Hacı Hızır ve bir taraftan müezzin Ömer bağları ve bir taraftan nehr-i kebir ve tarîk-i âm ile mahdud olan on ırgadlık bir kıt’a bağımı eşcar-ı müsmire ve gayr-ı müsmiresiyle zevcem müvekkilem mezbûre Cennet’e üç yüz kıt’a esedi gurusu tarafeynin icâb ve kabulü hâvî bey‘-i bât-ı sahîh-i şer ‘i ile bey ‘ ve teslim idüp merkume dahi minvâl-i muharrer üzre iştirâ ve teslim eyledikten sonra semenî olan meblâğ-ı mezbûreden üç yüz gurusu merkume Cennet yedinden bi’t-tamam ve’l-kemal ahz ve kabz eyledim min ba’d bağ-ı mezkûr merkume Cennet’in mülk-ü müşterâsıdır. Keyfe ma yeşa ve yehtar mutasarrıf olsun dedikte gıbbe’t-tasdikü’l-mu’teber. Ma vâka bi ‘t-taleb ketb olundu. Fi’l-yevmi’s-sani min şehir-i Recebü l-mürecceb sene (silik)

Şuhûdü'l-hâl

Receb Ağa bin Ahmed

Hacı Mustafa bin Ömer

Ali bin Ali

Yakup bin Ali

Hasan bin Abdurrahman

ve gayruhum.

s.16a/b.4

Gıbbe't-taleb ve'l-iltimas zeyl-i kitâbda muharrerü'l-esâmî müslimin ile medine-i Amasya mahâllatından Ali mahallesinden Hüseyin bin Mustafa nâm kimesnenin sakin olduğu menzili dahilinde vâki ' mahall-i münaziün fih üzerine varub akd-i meclis-i şer '-i minberde mezbûr Hüseyin mahzârında üzerine davâ ve takrîr-i kelâm idüb mezbûr Hüseyin'in menziline hâlâ kuyusunun garb tarafından olan köşesinden nerdubana karîb olan direkden tahminen buçuk zira noksan mahalle varınca ve andan taraf-ı şimâlisi küçük otanın şark tarafından olan divanımızda vaz' olunan dibek taşına varınca ve andan kıble taraftan olan tarîke varınca ve eserine yine zikr olunan kuyu köşesinden varınca eşya ve bir oda arsasını mukaddema malikesi olan merkume Rabia Hatûn hâl-i hayatında ikrâr ve tahdîd ve vakf-ı sahih ve lâzım ile vâkf-ı ve bir ota bina idüb süknâsı mahalle-i mezbûra mescid-i şerîf imamı olanlara meşruta ve bundan akdem imam olan sakin olub ba 'dehu ol oda mürur-ı eyyâm ile harâb olmağla mezbûr Hüseyin kendi menziline mülhak ve binâ ihdas eylesesini sual olunub vakfiyet üzre bana teslim olunması matlubumuz didiklerinde gıbbe's-sual ve akibü'l-inkar müdde'i-i mezburdan takririne muvaffik beyyine taleb olundukda udûl-ı ahrâr-ı ricâl-i müsinn ihtiyarlardan es-Seyyid Hacı Ahmed Çelebi ibn-i es-Seyyid Mehmed ve Mustafa Çelebi Ali ibn-i Dede nâm kimesneler li-ecli's-şehâde mahfel-i kazada hazıran olub eserü'l-istişhad olduğu zikr olduğu merkume mezbûrenin minvâl-i muharrer üzre vakf-ı sahih ve lazım eylediğünden ma 'an şahidleriz şehâdet dahi iderüz diyü her biri edâ-i şehâdet-i şer iyye itdiklerinde gıbbe riâyet-i şerâyitü'l-kabûl şehâdetleri makbûle olmağın mücebiyle mâ vaka a bi t-taleb ketb olundı fî 3 Recebü l-ferd.

Şühûdü l-hâl:

El-hac Hasan bin Ömer

Mustafa bin Hüseyin

Halil bin Celil

Yusuf bin Yusuf

s.16b/b.1

Oldur ki Kethüda Mahallesi sakinlerinden fahrü'l-muhadderat Aişe hatun ibnete Ahmed Beşe tarafından husûs-ı âtî l-beyânında da'vaya vekil olub muma ileyhin zâtını ma'rifet-i şerriyye ile ârifân olan Hüseyin Beg ibn-i İsmail ve Hasan Çelebi Veli nâm kimesneler şهادetleriyle şer 'an vekâleti sabite olan fahrü'l-akran Receb Ağa bin Derviş meclis-i şer -i hatır-ı lâzımü't-tevkîrde (sılık) taifesinden Manok nâm zımmi muvâcehesinde üzerine da 'vâ ve takrîr-i kelâm idüp müvekkilem mûmâileyhâ Aişe hatun tarih-i kitabdan dokuz sene mukaddem mezbûratuna cihet-i karz-ı şer 'den üç yüz toksan esedi gurusu ikraz ve teslim merkum dahı istikraz ve kabz ve teslim eyledikten sonra ba'de müvekkilem muma ileyhanın mülkü olub medine-i mezbûre sükunda vâki' bir kıt'a boyahane dükkânı şehren ve şehren altı yüz esedi gurusu mezbûratına isticar ve teslim ve ol dahı minval-i muharrer üzre isticar ve teslim idüp icâre-yi mezbûreyi şehren be-şehren bi'r-rıza müvekkilem muma ileyhaya eda idüp hâlâ tarafından akd-ı mezbûr fesh olunub zikr olunan boyahaneden mezbûranın zikr olunan üç gazgan ve malûmu'l-vezn nişasta çivi(?) ve duhan ve kırmızı boyadıkları taşı ve kara boya ve döşeme bakır olunur küb ve alat-ı boyahâne vesaîr beynimizde malûm evân-i nuhas ve evâni cedid muhammen tahmili ile tahmin ve takvim olunub iki yüz esedi gurusu baliğ olmağın müvekkilem mezbûreye minval-i muharrer üzre bi-şefkatin vahide iki yüz esed-i gurusu bey ' ve temlik ve teslim ve mezbûrenin zimmetinde olan üç yüz gurusu iki yüz gurusunu takas ve müvekkilem mûmâileyha dahı mukaseme ve kabul eyleyüb mezbûr zımmînin zimmetinde yüz esedi gurusu bakî kalmağla vekâletim hasebiyle taleb iderim suâl olunub alı verilmesi matlûbumdur didikde gıbbe's-suâl mezbûranda minval-i muharrer üzre târîh-i merkumda üç yüz esedî gurusu müvekkile-i mûmâileyhâdan istikraz ve kabz eylediği ba'de zikr olunan boyahaneye minval-i muharrer üzre isticar ve kabulvusul idüp şehren meşhuren mezbûreyi bi'r-rıza müvekkile-i mûmâileyhâya eda ve teslim eylediğini hâlâ minval-i muharrer üzre sebt ve merkumeyi ba'de't-tahmin s.17a.ve'l-vezn iki yüz esedi gurusu bey ' ve zimmetinde olan üç yüz gurusu iki yüz gurusuna takas ve zimmetinde yüz esedi gurusu bakî kaldığı bi-tavi 'ihi ikrâr ve itirâf eyledikten sonra vekil mûmâileyh Receb Ağa feteva-yı şerîfe ibrâz edüp mazmununda yine mülk sarihi olan boyahanede olan eşyasına seksen akçe ile üç yüz gurusu bey ' idüp ba'de't-tamam ve'l-mukayyed yine merkume boyahanesinde şehren şehren altışar gurusu isticâr

mezbûr dahi isticâr ve şehren ve şehren mezbûr icâresi bi'r-rıza peşin virilmeğin zîde mezbûre Cennet sâlik olub bir da 'va-yu'l-gabn virdiğim icâreyi sümme eşyaya şer 'an kadir olmaz deyu buyrulmağın mücebiyle mezbûratına meblâğ yüz esedi gurus müvekkile-i mûmâileyhâya edâya tenbîh-birle kayd hurrîre fî Rebiü'l-ahir.

Şuhûdül-hâl:

Kâtib Mustafa Çelebi

Biraderi İbrahim Çelebi

Mehmed kethüdası Mehmed

Mehmed bin Mehmed

Osman bin Yusuf

Ve gayruhûm

s.17a/b.1

Husûs-ı âtî l-beyânın mahallinde şer 'le istima ' ve tahrir iltimas olunmağın kıbel-i şer '-i münîrden Mevlana Ali Efendi irsâl olunub ol dahi zeyl-i kitâbda muharrerü'l-esâmî müslimîn ile Amasya kazasına tabi ' Mahmadlar nâm karye ile Sevincer nâm karye beyninde vaki ' Seydi tarlası dimekle ma'rûf havaric-i i münaziün fiha üzerine varub akd-i meclis-i şer -i şerîf eyledikde karye-i mezbûre Mahmadlar sipahileri Ali Beg tarafından vekil subaşı olan Ahmed bin Mehmed ve malikânesinde evşâdiyet ve meşrutiyet üzre mutasarrıf olan Allah verdi ve Haydar nâm kimesneler meclis-i ma'kûd-ı mezkurda karye-i mezbûr sipahileri olub medine-i mezbûre kal 'asının müstefitlerinden olan Mehmed Bey bin Osman mahzarında üzerine da 'vâ ve takrîr-i kelâm idüp iş bu mezra 'nın Urunkuş yolunda şark tarafı fî'l-cümle karye-i mezbûre Mahmadlar toprağı olub Urunkuş yolu sınuru kat ' eyleyüb ol mezra 'adan hâsıl olan mahsûlün öşrü bize âid ve râci ' iken on üç ve on dört seneden beru cümleden Gürcü Osman Ağa'ya istinad ile Sevincer toprağından deyu ol mezra 'anın öşrünü mezbûr Ali Bey ahz ve kabz almışdır sual olub icrâ-yı hak olunmak matlûbumdur didikde gıbbe's-su 'âl mezbûr Mehmed Bey minvâl-i muharrer üzre mezra '-i mezbûrenin öşrünün eylediğın ikrâr lakin vech-i meşrûh üzre mezra 'a-i mezbûre Mahmadlar sınuru dahilinden ve ihtiyarlardan olub medine-i mezbûreye Şemseddin Mahallesinden Ali Bey bin Mustafa Ağa ve Kırık nâm karyeden Mustafa bin Mehmed

es-Seyyid İbrahim bin Mustafa ve es-Seyyid Ali Bey nâm kimesneler li-ecli’ş-şehâde meclis-i şer ‘a hâzıran olub eserü’l-istişhâd fi’l-vaki ‘ iş bu mezra ‘a karye-i mezbûr Mahmadlar sınuru dahilinden olub kadimü’l-eyyamdan öşrin mahmadlar sipahisi eylediklerinde şahidleriz şehadet dahi ederiz deyu her biri eda-i şehadet-i şer ‘iye gıbbe riâyet-i şerâyitü’l-kabûl şehâdetleri makbul olduğu Mevlana-yı mezbûr mahalinde ketb u tahrir ve sebt meclis-i şer ‘a gelüp ala vuku’ inha ve takrir-i kelâm itmeğin mücebiyle mâ vaka ‘ bi’t-taleb ketb olundu. Fî Rebiü’l-ahir.

Şuhûdü’l-hâl:

Ahmed bin Halil

Mehmed bin Halil

İbrahim bin Mustafa

Hasan bin Ömer

Yusuf bin Abdullah

s.17a/b.2

Receb Mahallesi sakinlerinden Emine bint-i Mihdam hatun tarafından husûs-ı âtî l-beyânı ikrara vekil olub mezbûrenin zatını ma ‘rifet-i şer ‘iyye ile arifan olan Hızır bin Ahmed ve Mehmed bin Mustafa şehadetleri şer ‘an vekâlet-i sabite olan Mehmed Halife bin Osman mahfi’l-i kazada mahalle-i mezbûre ahalisinden rafiü’l-kitab Ali bin Muslu ve Mehmed bin Resül ve Mustafa bin Resül **s.17b.** ve Mustafa bin Mehmed ve diğer Mustafa Bey ve Ahmed bin Ali nâm kimesneler vesairleri mahzarında bi’l-ve kale ikrâr-ı tâm ve takrîr-i kelâm idüp müvekkilem mezbûre Emine sadr-ı sağır oğlum Mehmed târîh-i kitâbdan beş sene gün mukaddem nehirden suya gidüp oynarken suya girüp fevt olmağla dem u diyetine müteallik ahâli-i mahalle-i mezbûreden bir ferd ile da ‘vâ ve nizâ ‘ım yoktur zimmetlerini ibrâ eyledim. Didi didikde gıbbe’t-tasdik-i’ş-şer ‘î kayd şûd. Fî cemaziye’l-ahir sene 1105.

Şuhûdül-hâl:

Halil Ağa bin Osman Ağa

Mehemd Ağa bin Hasan Ağa

El-Hac Ömer bin Süleyman

Eyüb bin Ali

Hasan bin el-Hac Osman

s.17b/b.1

Medine-i Amasya'da vaki ' merkum Yakub Paşa bina eylediği câmi '-i şerifin bi'l-fi'l mütevellisi olan sâhibü'l-kitâb İsmail Efendi bin İbrahim mahfe'l-i kazada zıkr-i âtî menzile mülk-i mahzım olmak üzere vâziâtü'l-yed olan Serkis veled-i nâm zımmî muvâcehesinde üzerlerine da 'vâ ve takrîr-i kelâm idüp medine-i mezbûr mahâllatından Yozcu nâm mahâlde vaki ' bir taraftan Seyyid Mehmed ve bir taraftan Nobus zımmî ve bir taraftan Karabet zımmî ve bir taraftan tarik-i âm ile mahdûd olan menzilin sahibesi olup bundan akdem vefat iden merhume Aişe Hatun târîh-i kitâbdan iki sene mukaddem menzil-i mahdûd-ı mezbûr sahîh-i şer 'î ile vakf-ı ve süknası câmi '-i mezbûrda imam olanlara şart ve imam olanlar dahi sakin ola gelmiş iken câmi '-i mezbûrede bundan akdem imam olup fevt olan Mustafa Halife bin Mehmed hâl-i huyûtunda menzil-i mezbûrenin hilaf-ı şart-ı vakf-ı merkum menzile semen-i malum bey ' eylemeğin hâlâ ber müceb-i şart-ı vakf menzil-i mezbûrun tâleb eyledikde ve merkum bana teslim imtina ' ider su 'al olunub vakfiyet üzere bana teslim ve tenbih olunması matlubumdur didik de gıbbe's-suâl zımmî merkum menzil-i mezbûr müteveffa-yı mezbûr halifeden ber minvâl-i muharrer mülkiyet üzere iştirâ eylediğin ikrâr ve vech-i meşrûh üzere olduğunu münkir olmağın imam-ı mezbûr İsmail Efendiden mübeyyine beyyine taleb olundukda udûl-ı ricâl-i müslimînden ve müsinn ihtiyarlardan hafız Mehmed Çelebi ibn-i İbrahim ve es-Seyyid Mehmed Çelebi ibn-i Ömer nâm kimesneler li-ecli'ş-şehâde mahfel-i kazada hazıran olup istişhad olundukta fi'l-vaki ' müteveffa-tı mezbûre Aişe Hatun târîh-i kitâbdan elli sene mukaddem menzil-i mahdûd-ı mezbûru bizim huzurumuzda vakf-ı sahîh-i şer 'î ile vakf ve süknası câmi '-i mezbûrda imam olanlara şart eyledi bizler bu hususa bu vech üzere şahidleriz şehadet dahı ideriz deyü her biri edâ-i şehâdet-i şer iyye itdiklerinde ba 'de ri 'âyet-i şerâyitü 'l-kabûl şehâdetleri hayyiz-i kabulde vaki ' olduktan sonra müteveffat-ı mezbûr Mustafa Halifenin li-ebeveyn karındaşları Hüseyin ve İbrahim bin Nebi Mehmed Halife nâm kimesneler menzil-i mezbûreye merhume-i mezbûre Aişe Hatun ebe an ceddin evlâd-ı ve evlâdına vâkf-ı şart eylemiştir deyu sahte vakfiye ibrâz idüp bi-hasebi'ş-şer ' mazmun-ı sebt olmamamağla lağv u mahz olduğun inde'ş-şer 'il-

mütehakkik olmağın merkurum Hasan ve İbrahim ve Murad ol vechle mu ârazadan men birle mâ vaka ‘ kayd şûd. Fî gurre-i Cemaziye’’l-ûla sene 91.

Şuhûdü’l-hâl:

El-hac İbrahim bin Müezzîn

Es-Seyyid Ahmed Çelebi Çavuş

Es-Seyyid Mustafa Çelebi

Ali Bey Çavuş

Ahmed bin Ömer

s.18a/b.1

Husûs-ı âtîü’z-zikri mahalinde keşf ve tahrîr iltimas olmağın kıbel-i şer ‘den fahrü’l-akran Mevlânâ Muzaffêr Efendi irsâl olunub ol dahi zeyl-i kitabda muharrerü’l-esâmi müslimin ve medine-i Amasya’nın hassa mimarlarından üstad Hüseyin ve bi’l-fi’l Amasya sancağı mütesellimi kıldvetü ’l-emâcid ve’l-ekârim el-Hac Hüseyin Ağa ile medine-i mezbûr mahâllatından sakın olub Agob Keşiş nâm zımmînin menziline varub akd-i meclis-i şer-i şerîf eyledikde mezbûr Agob Keşiş’in harib-i sakar(?) rafi’ü’l-kitab fahrü’l-eimme Hasan bin Halife bin Ali meclis-i ma’kûd-ı mezkurda mezbûr olub Keşiş muvacehesinde da’vâ ve takrîr-i kelâm idüp mezbûr Agob Keşiş’in menzil-i otaları kadim-i tahtani olub benim menzilime havlum bir vechle her biri yoğiken tahtani otalarının üzerlerinde iki tabaka dahi ziyade bina ihdâs edüp havlum zemini üzerlerinde nazır ve havâle olmağla ehl-i ehl-i iyâlîmla mümkün olmayub ve iken anın âlî bina ve ihdası sebebiyle menzilimin şu ‘lesi sened olunub otam içinde tilavet-i Ku’ran okuduğunda ma ‘ada hâlâ imam olduğum mahalle-i mezbûre mescid-i şerifinde mezbûr Agob Keşiş’in menzili divarı muttasıl olmağın hin-i imametde ve hin-i kıra ‘at de dahi Kur’an okurken ve namaz kılarken zımmî-i merkûmun mûrislerinin ve uşaklarının sayt ü sadâsından salâtımıza dahi hâlel isâbet ider nazar olunub mûcib-i icrâ olunması matlûbumdur ve didik de mimar-ı mezbûr vesair vukufu olan bi-garaz müslimin nazar eylediklerinde fi’l-vaki‘ mezbûr Agob Keşiş’in ihdas eylediği binanın ulviyeti müdde-i mezbûr Hasan Halifenin hâlâ menziline külli nezâreti ve harabe ve otalarının şü’lesinden zararı mukarrer ve mescid-i mezbûr dahı mezbûr Agob Keşiş’in menziline muttasıl olmağla zımmî merkurumun

menzilinden sıyt-u sadâ zâhir oldukça imamet ve kıra ‘ate ihtilâl virir deyu her biri ihbar ve istimâ‘ eylediklerinde Mevlânâ-yı mezbûr mahâlinde tahrîr ve ba‘de ma ‘an olunan mezbûr Mehmed bin Ali ile kîbel-ı şer‘e gelüp alâ vuku‘ ihi inhâ ve takrîr eylediklerinden sonra mûcebince dahı mezbûra tenbîh-i şer‘-i birle mâ vaka‘ bi’t-taleb kayd şûd. Fî Rebiü’l-ahîr sene 1110.

Şühûdu’l-hâl:

Mustafa Efendi hatib-i câmi ‘-i Abdullah Paşa

Ramazan Halife bin Ahmed

Mehmed Halife bin Ömer

Mustafa bin Hasan

İbrahim bin Halil

s.18a/b.2

Bu bu hüküm Arapça olduğu için transkribe edilmekten sarf-ı nazar olunmuştur.

s.18b/b.1

Mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm, me'âdinü'l-fezâil ve'l-keîâm Sivas ve Amasya sancaklarında vaki ' olan kadılar zîde fâzluhum mefâhirü 'l-emâsil ve 'l-akrân zikr olunan sancakların alay Begisi ve Çeribaşları zîde kadruhum tevki '-i refi'-i hümayûn vâsıl olıcak ma'lû m ola ki Osman zide kadruhu divan-ı hümayunuma arz-ı hal idüp bin yüz beş senesine mahsub olmak üzere zikr olunan sancakların cebelü bedellerinin tahsili kendüye virilmek babında i 'lam eyledüğü ecilden hazine-i âmiremde mahfuz olan baş muhasebe defterlerine nazar olundukta bin yüz beş senesine mahsub olmak üzere Sivas ve Amasya sancaklarının cebelü bedelleri tahsili henüz kimesneye virilmediği der-kenar olunub arz olundukta Tokat voyvodası Ömer'in kefaletiyle oğlu Osman'a virilmek ferman olunmağla imdi mücebince amel olunmak fermanım olmuştur. Buyurdum ki hükm-i şerifimle merkum Osman zîde kadruhû vardukta bu babda sâdır olan emrim üzere amel idüp dahi tarih-i mezbûra mahsub olmak üzere zikr olunan sancaklarda vaki ' sefer-i hümayunuma eşmeğe iktidarı olmayan cabadır mutasarrıf oldukları zeamet ve tımarlarının beher beş bin akçe bazularında bir nefer cebelü bedelliyeleri için kırk gurus ve yedlerinde berâtları olan mütekaidin kanun-ı kadim ve beratlarında tasrih olunduğu üzere beher neferden kırk gurusu cebelü bedelliyeleri ma 'rifer-i şer 'le bir gün evvel tahsil ve beher karyenin ismi ve resmi ve yazusu baş kalemiyle alâ'l-esami müfredat üzere defter ve defterlerin alay beglerine mühürlödüp defteri ile akçelerin bir gün evvel der-sa 'adetime irsâl ve teslim-i hazine-i amire ettirmekde her birleriniz gereği gibi takayyüd ve ihtimam eylesiz şöyle bilesiz alamet-i şerife i 'timad kılasız tahriren e'l-yevmü'l-isna şehr-i recebü'l-ferd sene hamse ve mi'e ve elf. Tıbku aslihu'l-ala nemekâhu'l-fakîr ileyhi sübhanehu Mehmed Sadık el-kadı -bi-asakir-i Anatoli

Be-makam-ı Edirne el-mahruse

s.18b/b.2

Nişân-ı şerîf-i âlîşân budur ki

İşbu râfi'-i tevki'-i refi'-i ş-şân-ı hâkanî Mehmed Halife zîde ilmuhu divan-ı hümayunuma arz-ı hâl idüp mezbûr Amasya'da vaki' Sa'di Efendi türbesinde bir dönüm bağa mutasarrıf olmak üzere ecza-han olub üzerinde ve azl icâb ider hâli yoğiken ahârden Hasan nâm kimesne müdahale itmekle mezkur Hasan ref ' ve gerüye kendüye ibkâ ve mukarrer olunub müceddeden berat-ı şerifim virilmek babında inâyet-

i rica etmeğin hakkında mezid-i inâyet-i padişahanem zuhura götürüb mezkur kendüye arz-ı hâl mûcebince bin yüz beş cemaziye'l-ahirinin ikinci gününde ibkâ ve mukarrer idüp müceddeden bu berat-ı hümayunun-ı sa'âdet-makrunı virdüm ve buyurdum ki mezbur Mehmed Halife varup türbe-i mezbûrede ref' olunan Hasan yedine ecza-han olub hizmet-i lazimesi eda eyledikten sonra bundan evvel ecza-han olanlar bir dönüm bağa ne minvâl üzre mutasarrıf olagelmişler ise mezbûr dahı ol minvâl üzre mutasarrıf ola olbabda ref' olunan merkum Hasan ve taraf-ı ahârden bir ferd mani ' ve müzâhim olmayub dahl ve ta 'arruz kılmayalar şöyle bileler alamet-i şerîfe i 'timad kılalar. Tahriren fi'l-hâmis min cemâziye'l-âhir sene hamse ve mi 'e ve elf. Vesale ileyna fi'l- yevm 10 Fî şehr-i Şa'banü 'l-muazzam. Edirne el-mahruse.

s.18b/b.3

Mefahirü's-sa'adatü'l-kiram el-Hac es-Seyyid Abdullatif Çelebi dâme mükerrerman tahiyatü'l-lahika ithafıyla inhâ olunur ki seni sene hamse ve mi 'e ve elf Şa'banü'l-muazzamın guresinden Amasya kazasında olan eşrâf üzerine tarafımızdan kaimmakam nasb ve tayin itmişüzdür gerekdir ki sahihü'n-neseb oldukları meşhur ve muayyen olanlara ihtiram edüp bi-gayr-i vech-i şer '-i emvâl ve i'razlarına te 'addî haze idesun ve ihzâr ve te 'dib ve hukuk-ı şer 'iyy- sabite tahsili iktizâ itdikde sair hükkâmı müdahale etdirmeyüb teseyyüdü zahir ve kadı hücceti ve kaimmakamlar temessüküyle dahil olub siyadetde alakaları olmıyanları yeşil alamet-i isti 'malinden men ' ve zecr ve kendin bir ferde vaz'-ı alâmete izni vormeyüb iddi'a-yı sıhhat neseb-i siyâdet idenleri huzurumuzda isbâta havale idesiz vesselam. Hurrîre fî evahir-i cemaziye'l-ahir li-seneti'l-merkume. El-fakir Seyyid Ali en-nakib. Tıbku aslihi'l-mahtum nemekâhu'l-fakîr Mehmed en-naib be-mahkeme-i Mahmud Paşa Kostantiniyye ufiye anhuma.

s.19a/b.1

Nişân-ı şerîf-i âlişân-ı sâmi-mekân-ı sultân-ı ve tuğrâ-yı garrâ-yı cihân-sitân-ı hâkanî hükmü oldur ki

İşbu râfi'-i tevki'-i refi'-i'ş-şân-ı hâkanî ve diğer Mehmed der-sa'adetime arz-ı hâl idüp Amasya'da vaki ' müteveffa Yakup Paşa câmi '-î şerifinin hitabeti yevmi iki akçe vazife ve iki müdd hinta ile Mehmed mahlûlünden bundan akdem kendüye tevcih olunub üzerinde ve hizmetinde kusuru yoğiken aherden Abdurrahman hileden

sülük idüp Mehmed bana kasr-ı yed eyledi deyu hilâf-ı inhâ alub berât etdirüb gadr etmekle mezbûr ref ‘ olunub gerü kendüye ibkâ ve mukarrer olunmak babında inâyet rica eyledüğü pâye-i serîr-i a’lâya telhis olundukta sadır olan hatt-ı humâyûn-ı sa’adet-makrunumla virilen ruûs-ı humâyûnum mücebince tevcih ve ibkâ ve mukarrer idüp bin yüz dört Rebi’ü ’l-evvelinin dördüncü gününden bu berât-ı humâyûn-ı izzet-makrunı virdim ve buyurdum ki mezbûr diger Mehmed varup vech-i meşrûh üzre evkâf-ı mezbûre câmi ‘-i şerifinde hatib olub hidmet-i lâzimesi bi-kusur mer‘-î ve müeddî kıldıktan sonra ta’yin olunan yevmi iki akçe vazife ve senevî iki müdd hintasını evkâf-ı mezbûre mahsulünden mütevellî olanlardan olub mutasarrıf ola ol babda ref ‘ olunan merkum Abdurrahman ve taraf-ı aherden hiç ferd mani‘ ve müzâhim olmayub dahl ve ta ‘arruz kılmayalar şöyle bileler alamet-i şerife i ‘timad kılalar tahriren fi’l-yevmi’s-sabi ‘ min Şa‘banü’l-muazzam sene erba ‘a ve mi ‘e elf. Vasale ileyna fi ‘l-yevm hâmis aşer şehir-i Şa‘banü ’l-muazzam sene 1105.

s.19a/b.2

Müfetiş Şahin Mehmed Paşa’nın Sefer Buyruldu

Mefâhirü’l-kuzât ve ’l-hükkâm, me‘âdinü’l-fazl ve ’l-keâm Malatya ve Sivas ve Tokat ve Amasya ve Çorum ve Kankırı ve Kastamonu ve Sapanca kadıları zîde fazlûhum mefâhirü’l-emâsil ve ’l-akrân vilâyet-i mezbûrede vaki ‘ elviye mütesellimleri ve kethüdayeri ve yeniçeri serdarları ve a ‘yan-ı vilâyet vesair iş erleri zîde kadrûhum inhâ olunur ki hâliya memalik-i Anatoli’de vaki ‘ bu sene-i mübârekede sefer-i humâyûna me‘mur olan mîr-î mîran-ı kirâm ve ümera-i fihâm ve dergâh-ı âlî müteferrikaları ve çavuşlar ve divan-ı humâyûn ve defter-i hâkan-î kâtibleri ve şakirdleri ve züamâ ve erbâb-ı tımar ve altı bölük halkı ve cenk ve derece kudreti olan sipahi-zadeler ve sahihü’l-esâmi olan dergâh-ı âlî yeniçerileri ve sebîl-i dîn-i mübîne sebkât idüp hîn-i yoklamada esâmisi çalık olanlar ve korucu ve otrak ve kul oğulları ve cebeci ve topçu vesair tevâif-i askeriyyenin ihrâc ve tesyirî ve ruz-ı huzurdan on beş gün mukaddem ordu-yı humâyûn Nusret-i makrûnda mevcûd bulunmaları ve eşkıya teftiş hatt-ı humâyûn-ı sa ‘âdet-makrûnı ve fermân-ı âlî ile tarafımıza tefeyyüz ve sipariş olmağla buyruldu tahrîr ve ısdâr kıdvetü’l-emâsil ve ’l-akrân ağalarımızdan zîde kadruhû husûs-ı mezbûr için ta ‘yîn ve irsâl olunmuşdur vusûlünde gerekdir ki işbu buyruldu her bir kazada ahali-i vilâyet-i müvacehesinde kıra‘ât ve sicilâtta tescil

ve tevâif-i mezbûrdan olanlar sefer-i humâyûnlara me‘mur oldukları üzre revân ve azimetleriçün içlerinden cümle işa ‘at ve kema yenbeği tenbîhe ve te ‘kîd ve bir saat evvel evlerinden ve yerlerinden ihrâc ve izâle eyleyesiz şöyle ki ita ‘ât-ı hatt-ı humâyûn-ı sa‘âdet-makrûnı etmeyüb vakt-i ve zamanıyla me ‘mur oldukları mahâle gitmezler ise ve ahz ve kalebend ve eşkıya olanları dahı mukayyed ve ittifâk ile ahz ve kalabend ve tarafımıza arz ve i ‘lâm eyleyesiz mukarrer ve muhakkak bilüb ana göre bu vakti saîr kıyas etmeyüb kema yenbeği takayyüd ve ihtimâm ve mûceb buyruldu ile amel ve hilâfından hazr oluna. Fî 15 Şaban sene 1105.Vasale ileyna fî şehr-i Ramazanü’l-mübârek el-yevm 13.

s.19b/b.1

Nişân-ı şerîf-i âlîşân budur ki

Bazı(?) Geldiklan kazasına tabi‘ Çay nâm karyede vâki‘ merhum el-Hac Nevruz bina eylediği câmi ‘-i şerîfde yevmi bir akçe vazife ile hatib olan râfi‘-i tevki ‘-i refî ‘i ‘ş-şân-ı şehriyâr-ı Veli halife bi’l-fi‘l berât-ı şerîfimle mutasarrıf olub sene isna ve mi‘e ve elf Ramazan-ı şerîfin yigirmi altıncı günü taht-ı âlî ve taht-ı osmânî üzre cûlûs-ı humâyûn-ı sa‘âdet-makrûnum vâki‘ olmağla der-sa‘âdetimden tecdîd-i berât-ı şerîfim virilmek babında yedinde olan berât-ı atık mûcebince üzerinde ise sadaka idüp bu berât-ı humâyûnı virdüm ve buyurdum ki varup mezbûr kâme-kân hatib olub hidmet-i lazimesi mer‘î ve müeddî kıldıktan sonra yevmi bir akçe vazife ile mutasarrıf olub vâkfın ruhu ve benim ve devâm-ı ömr-i devlet ruz-i efzunum içün duaya müdâvemet göstere ve resm-i berât mütevellisi yedîyle teslim-i hazine oluna. Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar. Tahriren fî evâhir-i şehr-i Ramazanü’l-mübârek sene selase ve mi ‘e ve elf.

Be-makam-ı Edirne

s.19b/b.2

İzzetlü, Fazîletlü Amasya Kadısı Efendi Hazretlerinin Meclis-i Şerîflerine

Dürer-i tâhiyyat-ı sâfiye ittihazından sonra inhâ-i muhlisâne olunan budur ki hâliyâ taht-ı hükümetinizden vâki‘ yasakçı olan yoldâş ref‘ olunub yerine üslûb-ı sâbîkâ üzre dergâh-ı âlî yeniçerilerinden nâm Yoldaş kaza-i mezkureden yalnız iki değnek virilüp izz-i huzurları kılındı lede’l-vusûl mezbûr yasakçılık umurunda

istihdâm eyleyüb aherden bir ferd dahl ve ta ‘ârruz etdirmeyüb oligeldiğü kanun-ı kadim üzre vâki‘ olan umûr-ı husûslarında idade-i i‘ânet buyurub bi-hasebi‘ş-şer ‘-i‘ş-şerîf kimesneye rencide ve remîde etdirmeyesiz bakî ilm u fazîlet bad Mehmed Kethûda-i Ağa-yı Yeniçeriyan-ı Dergâh-ı âlî hâliyâ

s.19b/b.2

Nişân-ı şerîf-i âlîşân sâmi-mekân-î sultânî ve tuğra-yı garrâ-yı sultanî hükmü oldur ki Amasya kazasına tabi‘ Esen karyesinde vâki‘ müteveffa Keçioğlu câmi ‘-î şerifinde yevmi bir akçe vazife ile müezzin olan Hüseyin na-ehil ve terk-i hizmet eylediği sebepten ref‘ olunub mâhal ve müstehak olan işbu râfi‘-i tevki‘-i refi‘i‘ş-şân-ı hâkanî Monla Ahmed zîde salahûhuya tevcih olundu berât-ı şerifim virilmek bâbında inâyet ricasına vakf-ı mezbûr mütevellisi olan Kıdvetü ’l-emâsil ve ’l-akrân zîde kadrûhu arz-ı i‘lâm hakkında mezid-i inâyet-i padişahanem vücuda getirüb mûmâileyhe arzı mûcebince tevcih idüp bin yüz dört Cemâziye’l-evvelinde yigirmi dokuzuncu gününde bu berât-ı humâyûn-ı izzet-makrûnı virdim ve buyurdum ki mezbûr Monla Ahmed varub câmi ‘-i merkumda müezzin olub edâ-yı hizmet eyledikten sonra ta ‘yîn olunan yevmi bir akçe vazifesini evkâf-ı mezbûre mütevellisi olanlardan alub mutasarrıf ola ol bâbda hiç ref‘ olunan merkum Hasan ve taraf-ı âhardan hiç ferd mâni‘ olmaya. Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar. Tahrîren fi’l-yevmi’t-tâsi‘ ve’l-ısrîn min şehr-i Cumâde’l-ûlâ li-sene hâmse ve mi ‘e ve elf. Fermân-ı humâyûnum mûcebince âmel oluna zinhar muhâlefet olunmaya sonra siz bilürsüz

Be-makam-ı Edirne el-mahrûse

s.20a/b.1

Düstûr-ı mükerrem, müşîr-i müfahham, nizâmü’l-âlem, müdebbir-i umûri’l-cumhûr bi’l-fikri’s-sâkıb, mütemmim-i mehâm mi’l-enâm bi’r-reyi’s-sâ’ib, mümehhid-i bünyânî’d-devleti ve’l-ikbâl, müşeyyid-i erkânî’s-sa‘âdeti ve’l-iclâl, el-mahfûfu bi-sünûfi’l-avâtıfi’l-meliki’l-a‘lâ Anatoli’nun sol kolu nihayetine Erzurum’a varınca vâki‘ olan üzerâ-yı izâm edâmallahû te‘âlâ iclâlehûm ve eâzımü ’l-ümerâi ’l-kirâm, efâhimü’l-küberâi ’l-fihâm, zü’l-kadr ve’l-ihtirâm, eshâbü’l-izzî ve’l-ihтіşâm el-muhtassû bi-sunûfi avâtıfi’l-meliki ’l-a ‘lâ beglerbegi dâme ikbâluhûm mefâhir-ı ümerâi’l-kirâm ve râciü’l-küberâi’l-fihâm, zü’l-kadr ve’l-ihтіrâm el-muhtassû bi-

mezîd-i inâyeti 'l-meliki 'l-allâm sancak begleri dâme izzühû mefâhirü 'l-kuzât ve 'l-hükkâm, me'âdinü 'l-fazl ve 'l-keîâm kadıları zîde fazluhûm mefâhirü 'l-emâsil ve 'l-akrân zikr olunan kazalarda mütesellimler ve a 'yân-ı voyvoda ve iş erleri zîde kadruhûm tevki '-i refi '-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki işbu sene-i mübarekede sefer-i humâyûnuma me 'mur ordu-yı tevâif-i askeriyye rûz-ı Hızır'dan on beşgün mukaddem bi-eyyi hâl Edirne sahrasında ordu-yı humâyûnuma mülhak ve mülâki olmaları için bundan akdem müte 'addid evamir-i şerifeme götürülüb yine humâyûnum olmuşidi. El-an kimesne gelmeyüb erişmeyüb ve henüz yerlerinden hareket itmedüklerü sem'-i humâyûnuma ilkâ olunub ve bu sene asakir-i mansûrenin sair senelerde mukaddem sebîl-i cihada tevcih ve azimet fermanım olub düstür-ı ekrem müşîr-i efham, nizâmü 'l-ümem, vezîr-i âzam ve serdar-ı ekrem Ali Paşa edâm allahû te'âlâ iclâlehûnun inşâallahu te 'âlâ muasker-i nusret eserim ile Edirne sahrasında hareket vakti olub sefer-i humâhûnuma me 'mur ordu-yı vüzera-yı izâm ve mirmîran-i kirâm ve ümera ve şâhâne-i humâyûnum virilen dergâh-ı muallam müteferrikaları ve çavuşları ve divan-ı humâyûnum ve defter-i hâkan-î kâtibleri ve şakirdleri ve altı bölük halkı ve züema ve erbâb-ı tımar ve dergâh-ı muallam yeniçerileri ve cebecileri ve topçular ve top arabacıları ve birden bine ve binden yüz bine varınca dirlik tasarruf idenlere ordu-yı humâyûnuma hareket etmeleri mukaddem bi-eyyi vech-i kân gelüb Edirne'de mülhak mülâki olmaları ehemm ve elzem olub bundan böyle tekrar tenbîh ve te'kîd-i saat-i vakt olmağla imdi siz ki vüzerâ-yı azim ve mir-mîran-ı kirâm ümerasız emr-i şerifim her kangınıza varub vâsıl olur ise ne hal ve ne mahalde bulunursanız kat 'â te'hîr ve tevvakuf eylemeyüb at boynuna düşüb iki konağı bir iderek kemâl-i sâ 'at ve isti'câl ile alâ eyyi hâl gelüb mukaddema fermanım olduğu üzere Edirne'de ordu gösterüb nusret eserim için ve hidmet-i aliyyeden mevcûd olub tekâsül ve taksir ve tevakuf ve te'hîr ile mazhar-ı suhta ve gadab-ı ateş-bârım olmağı her biriniz ihtirâz ve ictinâb üzere olasız ve siz ki kadılar ve mütesellimler ve a 'yân-ı vilâyet iş erleri ve eimme-i memleketsiz emr-i şerîfim her kankıların taht-ı kazasına varub dâhil olur ise sicillâta sebt ve mecma '-i nâs olan mahallerden münadilere nidâ etdirüb mazmun-ı münîfî cümleye i'lan ve işşâ'at ve tevâif-i merkumeyi zâbitleri ve ocakları taraflarından ta 'yîn olan mübaşirler ma 'rifetiyle acilen evlerinden ihraç ve irsâl eyleyüb bir ferdin gerü kalmasına müsa'adeden ihtiraz eyleyesiz ve siz ki kadılsız her kankınızında bu emr-i hatîrde müsâmaha taksîr-i istimâ' olunur ise azl

ile iktifâ olunmayub hakkınızdan gelinür siz ki mahalle ademlerisiz bundan sonra müfettişler ta'yîn olunub kemâl-i takayyüd ve ihtimâm ile teftiş ve tefahhus olundukta her kankıların mahallesinde tevâif-i askerîden bir ferd mütehakkık bulunub veyâhûd ihrâcında müsâmaha olunduğu müte 'ayyen olunur ise emânetlerinüz ahire virilmekle iktifâ olunmayub sâire mûceb-i ibret için hakkınızda tertîb-i cezâ emr-i mukarrerdir ve siz ki altı bölük halkı ve dergâh-ı muallam yeniçerileri ve cebecileri ve topçuları ve top arabacılar ve sair tevâif-i askeri ihrâc ve tesyîrine ocakları taraflarında me 'mur olan mübaşirsiz ihrâc ve tesyîrine me 'mur olduğumuz ocaklarınız halkını fermân olunduğu üzere ordu-yı humâyûnuma Edirne'den hareket etmezden mukaddem bi-eyyi vechin kân sorub getürüb her birinüz suretde(?)ve ihtimâm eyleyüb tama'-ı hâm sebebiyle müsâmaha ve müsâheleden be-gâyet ihtirâz eyleyüb sonradan bilmezük ve agâh olmaduk dimeyesiz hilâfdan irtikâb idenlerin **s.20b**.eser-i ukûbet eyleyesiz mûceb-i ibret için haklarından gelinüb ana göre bâsiret ve intibah üzre hareket eylemenüz babında ferman-ı alişanım sâdır olmuşdur buyurdum ki dergâh-ı muallâm kapucu başlarından iftihârü 'l-emâcid ve vel-ekârim câmi'ü'l-mehâmid ve'l-mekârim Mustafa dâme mecduhû hükm-i şerîfimle vusûl buldukta vech-i meşrûh üzre sâdır olan fermân-ı celîlü 'l-kadrimin mazmûn-ı vâcibü'l-ittibâ 'ıyla amel ve hilâfından her biriniz be-gâyet ihtirâz ve ictinâb eyleyesiz şöyle tahriren evâhir-i Şa 'ban sene hâmse ve mi 'e ve elf. Alâ müşâkeleti aslihi'l-mutâ' nemekâhu el-fakîr Mehmed el-muvalla hilafe bi-mahkeme-i Mahmud Paşa

Be-medîne-i Kostantinyye el-mahruse.

s.20b/b.1

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı sultânî ve tuğrâ-yı cihan-sitânî-i hükmü oldur ki

Amasya'da vâki ' Ehli Hatun vakfından yevmi iki akçe ile cüzhân olan işbu râfi'-i tevki'-i refi'i's-şân-ı şehriyâr-ı Mehmed bi'l-fi'l berât-ı şerifle Mustafa mahlûlünden mutasarrıf olub sene-i isneyn ve mi 'e ve elf şehir-i ramazanın yigirmi altıncı günü cülûs-ı humâyûnum makrûnum vâki' olmağla der-sa'adetinden meceddiden berât-ı şerifi virilmek bâbında yedinde olan berât-ı nemîka ve kaydı mûcebince inâyet ricâ etmeğın sadaka idüb bu berât-ı humâyûnı virdim ve buyurdum ki varub mezbûr zikr olunan evkafdan kâme-kân cüzhân olub hidmet-i lâzimesinde mer'î ve müeddî kaldıktan sonra yevmi iki akçe vazifesi mutasarrıf olub evkâfin ruhî

ve devâm-ı ömr-ü devletim içün du‘âya müdâvemet göstere resm-i berât-ı aklâmım olmağla ol bâbda taraf-ı âhardan ferd mâni‘ ve müzâhim olmayup asla dahl ta‘arruz kılmayalar. Şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar. Tahrîren fi evâsıt-ı şehr-i Zilka‘deti’ş-şerîfe sene isneteyn ve mi‘e ve elf. Vasale ileyna fi şehr-i Ramazan yevm 29.

s.20b/b.2

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-yı hükmü budur ki

İşbu darende-i fermân-ı humâyûn-ı meserret-makrun-ı hâkanî Hüseyin Osman dergâh-ı muâlla yeniçerilerinden otuz altıncı bölümde yevmi sekiz akçe ile mütekaid olub Belgrad muharebesinde mecruh olmağla kadim mutasarrıf ulufesini defter gereği mukataası malından almak üzere iftihârü’l-emâcid ve’l-ekârim bi’l-fi’l dergâh-ı âlî yeniçeri ağası Abdullah dâme mecdühûnun yeniçeri kâtibi derkenarıyla virilen ruûs-ı humâyûn kuyudatı mücebince bin yüz beş saferü’l-hayrın yedinci gününden mütekaidler zümresine ilhak idüb bu berât-ı humâyûnu virdim ve buyurdum ki mezbûr Hüseyin Osman varub vech-i meşrûh üzere tâ’yîn olunan sekiz akçe ulufesi min ba‘d defter gereği mukataası malından emin olanlar yedinden virilen ber vech-i teka ‘üd alub mutasarrıf olub ve devâm-ı ömr-ü devletim ed‘iyesine müdâvemet üzere olalar ol bâbda taraf-ı âhardan dahl ta‘arruz kılmayalar.Şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar. Fi’l-yevmis’salis min şehri seferü’l-hayr li-sene hâmse ve mi ‘e ve elf.

Be-sahra-yı Belgrad

s.20b/b.3

Mefhari’s-sâdât es-Seyyid Osman Çelebi El-muazzez

Gıbbe’t-tahiyye inhâ olunur ki Amasya kâzasında olan sâdât üzerlerine tarafımızdan sizi kâimmakâm nasb ve ta’yîn itmişizdir gerekdir ki sahîhü’n-neseb oldukları meşhur ve mütebeyyin olanlara i’zâz ve ikrâm edüp bi-gayri vech-i şer‘î emvâl ve i’razlarına teaddiden hazer idesiz ve ihzâr ve te’dib-i hukuk-ı şer‘iye sabite tahsili iktizâ ettikde sair hükkâmı müdahale ettirmeyüp teseyyüdü zâhir ve kâdı hücceti ve kaimmakamlar temessüküyle dahıl olup siyâdetden alakaları olmayanları yeşil alâmet-i isti‘mâlinde men‘ ve zecr ve kendün bir ferde vaz’-ı a‘lâmete izn vermeyüb iddi‘â-yı sıhhat neseb-ı siyâdet idenleri huzûrımızdan isbâta havâle idüb, bu vedia-i

kübrâ ve emânet-i uzmaya diyanet ve istikâmetle mucid u sâ'î olasın. Vesselâm Hurrire fî gurre-i Zilhicce li-sene hâmse ve mi'e ve elf.

El-fakir es-Seyyid Ali en-nakib

s.21a/b.1

.Mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm, me'âdinü'l-fazl ve'l-keîâm Edirne'den Anatoli'nin sol kolu nihâyeti Erzurum'a varınca yol üzerinde kadılar zîde fazluhûm ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân zikr olunan kazalarda vâkî' kethüdâyerleri zîde kadruhûm tevki'-i refi '-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki işbu sene-i mübarekede musammem olan sefer-i humâyûnuma me 'mur olan altı bölük halkı ruz-ı hızırdan on beş gün mukaddem alâ-eyyî hâl Edirne sahrâsında muasker-i nusret esirimde mevcûd bulunmaları bâbında bundan akdem hatt-ı humâyûn sa'adet-mâkrunumla sâdır olan fermân-ı âlişânım mücebince ağaları tarafından mühürlü mektublar ile ocakları tarafından sorub çavuşları tâ'yîn olunur gönderilmiştir. Vakt-i hareket hulûl edüb siz ki kethüdâyerlerisiz henüz sizlerden bir eser zuhûr etmedüğünden seri 'ân ve âcilen erişmek babında tekrar fermânım sâdır ve sipahi ocağı çavuşlarından kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân okçu ile çavuşlar ve silahdar ocağı çavuşlarından okçu(?) çavuş zide kaduhuma varubta 'yîn virüb ta 'yin gönderilmekde siz ki kethüdâyerlerisiz bundan sonra tekrar tenbîh ve te'kîd-i saat-i vakti olmamağla imdi işbu emr-i şerifim her kankınızın taht-ı kzasına varub dâhil olur ise kat'an te'sîr ve tevakkuf etmeyüb her biriniz kethüdâyerleriniz tahtında olan altı bölük halkı yanınıza cem' ve ta'kib ve ittîfak ile hareket ve bir emirinüz açub eğer yine düşüb esna-yı tarikde bir yerde meks u aram eyleyüb me 'mur olduğumuz üzre Edirne sahrasında saye-i livâ-i Resûlullahta mevcûd bulunmağın ziyâde ikdâm-ı tâm ve sa'î ihtimâm eyleyesiz ve siz ki altı bölük halkısız bu sene-i mübârekede musammem olan gazve-i meymune ve cihâd-ı humâyûnum sair senelerden zîyâde asker tedârikî fermânım olub sizlerden bu husûs içün mevzu' ve muvazzaf kul tâifesinden olub sizlerden ve bu sene-i mübârekede küll-i gâyet ve hâmiyyet me'mur olmağla fermân olduğu üzre mükemmel silâh ve bu pusatlarınız ile vakt ve zamanıyla gelüb Edirne sahrasında mevcûd bulunmadıkta sarf-ı ikdâm eyleyesiz şöyle hilafdan irtikâb idenler vebâlleri boyunlarında ve sairleri kat' olunmağıyla iktifâ olunmayub vezîr-i âzamdan der-devlet-i alîyem tarafından sürücü ta 'yîn ol makûle gerüye kalanların bulundukları mahalde virilen fetevâ-yı şerifim

mûcebince şer ‘le cezaları tertîb eyleyüb ana göre mülâhaza eyleyüb virilen fetevâ-yı şerîf mûcebince sâdır olan fermân-ı şerîfime âdem-i ita’at ve imtisalinden her biriniz be-gâyet ihtirâz eyleyesiz ve siz ki kethüdâ yerlerisiz şöyle ki bu emr-i hatirde tekâsül ve taksîr ve bir nefere müsaade edüb gerü kalmalarıyla müsamaha eyleyesiz veyahud esna-yı tarikden ayak sürülüb Edirne sahrasında hareket etmezden mukaddem gelüb muasker-i Nusret eserimde mevcûd bulunmayasız sonra sizlerin dahı her biriniz esamileri kat’ıla iktifâ olunmayub eşedd-i ukûbât ile hakkınızdan gelinmek ile muhakkak bilüb ve bu vakt-i saîre kıyâs eylemeyüb bâsiret ve intibâh üzre hareket eyleyesiz bundan sonra ve devlet-i aliyyemden müfettişler ta’yîn olunub o makûlelerin bulundukları mahalde muhkem haklarından gelürler bilmedük ve âgâh olmadık dimeyüb ve encâm-ı gâr-ı mülâhâza edüp ana göre hareket ve hilâfından be-gâyet ihtirâz ve ictinâb eyleyesiz deyü ağalar tarafından virilen mühürlü mektûb mûcebince âmel olunmak babında fermân-ı alışanım sâdır olmuştur. Buyurdum ki vusûl buldukta bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîli’l-kadrim ve ağalar tarafından virilen mühürlü mektûb mûcebince âmel eyleyüb min ba’d-ı hilâfına rızâ ve cevâz göstermeyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerife i’timâd kılasız. Tahrîren fî evâhir-i Şa‘ban sene hâmse ve mi ‘e ve elf.

s.21b/b.1

Livâ-i Amasya Begliğinin Fermânıdır

İftihârü’l-emâcid ve’l-ekârim câmi’ü’l-mehâmid ve’l-mekârim el-muhtass bi-mezîd-i inâyeti’l-meliki’l-mu‘în sâbıkâ Çavuş Paşa olan Mehmed dâme mecduhû tevkî‘-i refî‘-i hümayûn vâsıl olıcak ma’lûm ola ki hükm-i sen yarâr ve emekdâr olup her vechle mahâl ve müstehak olduğun ecilden hâliya hakkında mezîd-i inâyet-i aliyye-i şâhâne ve mezîd-i re‘fet seniyye-i pâdişâhânem zuhûra götürölüp işbu sene hamse mi’e ve elf. Ramazan-ı şerîfinin on sekizinci gününden sâdır olan hatt-ı hümayûn şevket-makrûnum mûcebince iki yüz nefer tüfeng endâz ile dîn-i ol havâlilerde muhâfaza eylemek şartıyla begler begliği pâye sebebiyle bir vech arpalık Amasya sancağın sana tevcih ve inâyet idüb i’lâm için ta’yîn olunmuştur buyurdumki vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan hatt-ı hümayûn şevket-makrûnım mûcebince te‘hîr ve tevakkuf etmeyüp iki yüz nefer tüfeng endâz ile ve dîn-i ve ol havalide muhâfaza eylemek şartıyla begler begliği pâyesiyle bir vech arpalık livâ-i mezbûresin

mutasarrıf olup zabt ve rabtında ve re'âyâ ve berâyânın himâyet ve sıyânetlerinde ve sâir fermânım üzre hidemât-ı aliyyemin edâ ve tekmilinde mecd-i vesâ'î olup min ba'd fukarâ ve ra'ıyyet ve sükkân-ı vilâyet ve kuzzât-ı memlekete ber vechle zulm ve te'addî ve tecâvüzden be-gâyet ihtirâz ve ictinâb üzere olup Şöyle bilesin, alâmet-i şerîfe i'timad kılasın. Tahrîren fî Evâsıt-ı şehr-i Ramazan sene hâmse ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı Edirne

s.21b/b.2

Şerâyi'-şî'âr Amasya sancâğında vâki' olan kuzzât efendi zîde fazlûhum ba 'de's-selâm inhâ ve i 'lâm olur ki el-mahrûsa livâ-i mezbûr sene hâmse ve mi'e ve elf Ramazan-ı şerifinin on sekizinci gününden bize tevcih ve inâyet olunub kendimiz ve dîn muhafazasına me'mur olmağın livâ-i mezbûre inşâallahu te'âlâ tarih-i mezbûrdan bir sene tamamına dek zabt ve tahvîl tarihimize cüz'î ve küllî sancak mahsûlü ahz ve kabz ve tarafımıza îsal ve teslim eylemek içün ağa-yı kaimmakam nasb idüb işbu zabt temessükü yedine virilmiştir. İnşâallahu te 'âlâ gerekdir ki livâ-i mezbûreyi tarih-i mezbûrdan mezkure zabt ve şer' ve kanun mücebine oli geldiği üzre cüz'î ve küllî mahsûlün tarafımıza îsal ve teslim eylemek üzre mezbûre ahz ve kabz etdirüb min ba'd taraf-ı âhardan kimesneye dahl ve ta'arruz ettirmeyesiz vesselam.

s.22a/b.1

Şerâyi'-şî'âr Sivas ve Tokat ve Zile ve Amasya ve Çorum ve Merzifon Hacı köy ve Osmancık ve Tosya ve Çerkeş Karacaviran ve Bayındır ve Küre ve Bigalı ve kazalarında Sapanca'ya varınca ve yemin ve yesardan olan kuzât efendiler zîde fazlûhum mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân mütesellimler ve voyvodalar ve vâki' ve a'yân-ı vilâyet iş erleri ve mahalle imamları ve zîde kadrûhum inhâ olunur. Hâliya işbu sene-i mübârekede ve tevâif-i askeriyenin sefer-i hümayûn-ı nusret-makrûna me 'mur olanları bir saat mukaddem tevcih ve ihrâc ve ber-vech-i müsara 'at varub me'mur oldukları mahalde vakti ve zamanıyla erişmeleriyçün müte'addid hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn sâdır olup ve ocakları tarafından mahâl be-mâhal çavuşlarımız ve tarafımızdan dahı mü'ekked tenbîh ve gereği gibi kaza be-kaza i'lân ve işâ'at olunmuş iken tevâif-i mezbûreden bazıları henüz gitmeyüb evlerinde ve yerlerinde ve muhassın mahallerde oldukları istimâ'ımız olmağla mücebince bunları tahrîr ve ısdâr ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Mehmed zîde kadrûhu ta'yîn ve sâdır olunmuşdur vusûlde

gerekdir ki vech-i meşrûh üzre tevâif-i mezbûrundan olub sefer-i hümâyûn-ı nusret-makrûna me ‘mur olanların henüz gitmeyüb ol makûle evlerinde ve yerlerinde mahfil mahallerde olanları ale’t-ta‘cîl ihrâc ve ber-vech-i müsara‘at me‘mur olundukları mahallere erişmeleri için tenbîhe ve ağa-yı müşârûnileyh zîde kadrûhu ma‘rifetiyle te‘kîd ve bir ferd kalmamak üzre mahal be-mahal gereği gibi teftiş etdirülüb ve siz ki vilâyet-i mezbûrundan vâki ‘ ve kuzât efendiler ve mütesellimler ve voyvodalar vesair zâbitler ve a ‘yân-ı vilâyet ve iş erleri ve mahalle imamlarısız şöyle ki bundan sonra itâat etmeyüb teaddi ve muhâlefet üzre olub gitmeyenleri ve gitmeyenlere mu‘ayyen olanları ahz ve kal‘a-bend vukuu üzre huzurumuzdan arz ve i‘lâm eylesesiz ki inşâallahu te‘âlâ ol taraflara teveccüh eylememiz muhakkak olmağın hin-i vusulümüzde emân ve zemân virilmeyüb eşedd-i ukûbatla haklarından gelinmesini mukarrer bilüb bu vakt-i sâ‘ire kıyâs olunub cümleniz iş me‘murları müceb üzre amel ve tevâif-i askeriyenin ihrâcı husûsunda ta‘annüd ve ihtimâm ve hilâfında hazer edüb mûcib-i buyruldu ile âmil olasız.

s.22a/b.2

Seyyid Yahya Vâkfının Tevliyet Berâtıdır

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı sâmî-mekân hükmü oldur ki

Amasya’da Akdağ nahiyesinde Çaklı nâm karyede Seyyid Yahya zâviyesinin vâzife-i mu‘ayyene ile mütevellisi olan Seyyid Mustafa ecnebiden iken evlâd-ı vakıftan olmak zu ‘mıyla olub vakfın karyelerinden noksân bahâ ile ba‘zısın bey‘ ve ba‘zıların zi-kudret kimesnelere noksân-ı fahiş ile maktû‘an virüb anı dahî kendi ekl ü bel ve masrafata sarf ve ehl-i vezâyifin dahı vazifelerinden virmeyüb ve imareti mu‘attal ve vakfi harab eylediğinden vâkfın şeyhi ve nazırı ve mu ‘temedi ve kâtibi ve câbîsi ve imam ve mü‘ezzin ve sâ‘îr ehl-i vâzife bi’l-cümle karye-i mezbûre ahâlisi ile meclis-i şer ‘a varub mezbûr Seyyid Mustafa’nın hıyânetin ısdâr eylediklerinde bî-garaz müslümanlardan dahı isti‘sar oldukta her biri alâ tarîki’ş-şehâde haber vermeleriyle mezbûr Seyyid Mustafa ref‘ olunub evlâd-ı vâkftan yedine hüccet-i şer‘iyye ile evlâdiyeti müsbet ve aslah olan iş bu râfi‘-i tevkî‘-i refi‘ü’ş-şân-ı hâkanî ve nakıl-ı yarlığ-ı belîğ-i mekremet-unvân-ı tâcidârî kıdvetü’l-emâsil ve’l-akran Seyyid zîde kadrûh için mahâl ve müstehâk deyû tevcîh olunub berât-ı alişânım virilmek ricasına kıdvetü’l-kuzâtü’l-müslimin Amasya kadısı Ahmed zîde fazlûhu arz

ve mezbûr ve Seyyid Mehmed evlâd-ı vâkıfdan olduğunu yedinde olan hüccet-i şer‘iyye ve arzında zâhir ve mu‘ayyen olduğundan ma‘ada bilâ zimmetde olan kuzâtdan sa‘î kimesneler ihbaratlarıyla mezbûr Seyyid Mehmed’e virilmek üzere a‘lemü’l-ulemâi’l-mütebahhirîn bi’l-fi‘l Rumeli kazaskeri Mevlânâ Yayha zîde fazluhû ve i‘lam etmeğle hakkında mezîd-i pâdişâhânem zuhûra götürüp kadı-yı mezbûrun arzı ve mevlânâ-yı muma-ileyhin i‘lâmı ve bin yüz senesi Cemaziye’l-ahirinin altıncı günü tarîhiyle müverrah virilen ruûs-ı hümâyûnum mücebince tevcîh idüp bu berât-ı hümâyûn-ı izzet makrûnı **s.22b.**virdim ve buyurudm ki mezbûr Seyyid Mehmed varub zâviye-i mezbûrenin mütevellisi olub edâ-yı hizmet eylemekden sonra bundan evvel müteveli olunan ne minvâl üzere mutasarrıf oligelmişer ise mezbûr dahı ol minvâl üzere vâzife-i mu‘ayyenesini zâviye-i mezbûr mahsulünden alub mutasarrıf ola ol bâbda ref‘ olunan merhum Seyyid Mustafa ve taraf-ı âherden bir ferd ve dahl ve ta‘arruz kılmaya şöyle bileler âlamet-i şerîfe i‘timad kılalar. Tahriren fi‘l-yevmi’l-hâmis ve aşer min Cumâde’l-âhire li-sene hâmse ve mi‘e ve elf.

Be-makamı Edirne el-mahrûse

s.22b/b.1

Nişân-ı şerîf-i âlişân-ı mekân-ı sultânî ve tuğrâ-yı hükmü oldur ki

Bundan akdem memâlik-i mahrûsede ehl-i zimmetin cizyeleri hane defterleri mücebince cem‘ ve tahsil olunub hakâyık-ı ezmânda ve tevârih-i muhtelifede tahrîr ve her bir karyenin ol tarihde mevcûd ahâlisi ala’l-esâmi defter ve defterleri asl-ı sâbit ittihâz olunub ol kademden berü kurun-ı a‘sâr mütekas olub bu güne gelince defterde sabit olan eşhâsın ekserî belki cümlesi helak olub ve bazı kurânın ekseri def‘a vebâ ve mûtân ve sâ‘îr afât sebebiyle ümena bulub defterde mazbût olanların nısfı belki rub‘u miriyyesi alacak kalmışiken yine asl-ı defter mücebince üzerine cizye tahmîl ve tevzi‘ ve halik olanların cizyesi üzerlerine darb olmağla ehl-i zimmete cevr ü cefa ve bazı karyelerin hin-i tahrirde hanesi kalîl iken sonra ittıkaya(?) binaen ahâlisi asl-ı defterden ziyâde öldi. Tezâyüd ve tenâkus hissi ile beyinlerinde tefâvüt-i fâhiş zâhir cizyeleri noksân üzere olunmağla taraf-ı miriye zarar ve noksân bâis olub vech-i meşrûh üzere cibayeti cizyenin şurut-ı mûra‘at olan olunmağla ehl-i zimmetin ahvâli muhtel ve perişan ve beytü’l-malın usulü’l-havâle akvâl-ı meşru‘asından olan mal-ı cizyenin gereği gibi mazbût ve mahfûz olmadığından zâyî‘ ve telef olmağın ba‘de’l-yevm

a‘mal mazbuta ve emvâl mahfuza olunub ehl-i zimmetin vikayesi üzerlerine mevzu‘ olan cizye min-gayr-ı şer‘at-ı mutahharanın nisâb-ı ictihâden icâb-i veçhi üzre cibâyet olunmak levâzım-ı umur-ı mülk ve milletden olmağın şer‘an üzerlerine cizye vaz‘ olunmak lazım gelürse ehl-i zimmetin fakir muğtemilinden on iki dirhem fizza-i hâlisa ve vasatü’l-hal olandan yigirmi dört dirhem fizza-i hâlisa zâhirü’l-ganî-i mükesser olandan ve kırk sekiz dirhem fizza-i hâlisa alınub eğer şer‘an üzerlerine edâsı lâzım gelen fizza-i hâlisa eda etmek kendilerine usret olub bedelini virmeğe râğıb olurlar ise fakir muğtemilden on iki dirhem fizzano bedeline bir dinar ve vasatü’l-halden yigirmi dört dirhem bedeline iki dinar ve zâhirü’l-gına kırk sekiz dirhem bedeline dört dinar ahz olunub ve esnâf-ı selase her bir belde de ahâlisi beyninden kankı safdan add ve i‘tibar olur ise ol fizzano hepsi alınub fakir mu‘temild add olunur ise ednâ cizyesi tâleb olan ve vasatü’l-hal add olunur ise evsât cizyesi tâleb addoluna ve zâhirü’l-gına meksur add olunur ise a‘lâ cizyesi tâleb olunub esnâf-ı selâse üzre ahâlisi beyninde ıyd(?) i‘tibar olunduğu fizzano hepsi alınub bir fizzano cizyesi nısf-ı .aherde tâleb olmuşdu ve her biri kankı sınıftan add olunub cizyesi alınur ise olduğu vech üzre edâ-i cizye eylediği ma‘lum olmak için yedine cizye kâğıdı virilüb kankı sınıftan add olunub edâ-i cizye eylediği ve kankı karyeden idiği isim ve listeleri ile vakt-i kayd olunub ve cânib-i me‘mur olanlar esnâf-ı selâsenin her birin takdir ve taksir olduğunda mikdarından bir akçe ve bir habbe zîyade alınub ve cem‘ eylediği cizyenin akçesin teslim cizye-i amme eylediği ve muhasebesi görüldüğü asla ve kat‘a muhasebe hârcı namına ketebesinden bir akçe taleb olunmak üzre tahsil eylediği cizye ne mikdar olur ise ednâsından üç pare ve evsâtından altı pare ve a‘lasından on iki pare asl-ı mal-ı cizyesinde ketebesine maişet olmak üzre taraf-ı miriden mahsub olunub ve beher re‘ş-i cizyeden birer pare cizyesi muhasebecisi ve kâtiblerine ücret-i kitâbet virilmek üzre taraf-ı mirîden mahsûb oluna bundan ma‘ade ehl-i zimmetden cizyemiz şer‘iyye-i mu‘ayyenelerinden ziyâde aldığı istima‘ oldu ise gerü eshabına redd itdirilüb ahvallerin der-i devlet-medârıma arz eyleyeler ve ehl-i zimmetden üzerine edâ-yı cizye lazım gelenlerden zil(?) ve sığar ile eğerden bir cizyesini vormeyüb bir tarîk ile ihtifa-yı ve firâr ider ise edâ-yı cizyede imtina‘ eylediği zâhir oldukta ve rakabesi üzerine madrûbe olan cizyesi alduktan sonra **s.23a**.eşedd-i ukûbat ve tekâsûl ile mu‘âtab olunur ve bundan mâ‘adâ memâlik-i mâhrusede vâki‘ cümle evkâf kurâsında sâkin olan ehl-i zimmetin ve havass-ı selâtîn ve vüzerâ-i izâm ve mîr-mirân

ve mîr-livâ ve sâ ‘îrleri ve ocaklıklar ve muhassılık ve voyvodalıklara dâhil olan cizyesi vech-i sâbık üzre üzerlerine edâsı lâzım gelen cizyelerin amiller cibâyet idüb min ba’d her vakfın defterde tahsil olunur kaç re’s cizyesi tahsil olunmuş ise ol mikdâr cizye vakfa alınageldiğü cizye malı üzre evkâf mütevellilerine taraf-ı mîriden teslim olunub ve ba’zı cizyeleri gayr-i mahsûb olan evkâfın dahi sinîn-i mâziyyede cizyeden vakfa ne mikdâr mahsûb olunagelmiş ise senelerinin ihtilâfına giden hâlet-i vustâsı ise i’tibâr olunur cizye a’lâ ihtilâf-i enva’iha yed ve ahz u cem ‘ ve tahsil oluna deyû mahaline kayd ve sâdır olan hatt-ı humâyûn ve fermân-ı ali mûcebince yüz iki ve yüz üç senelerinde vech-i muharrer üzre berâtları tahrîr mübaşirlere virilüb tahsil olunmuşken mübaşirler esnâf-ı selâse ile cizyeleri cibâyetinden ittikâ cümlesi ile irtikâb idüb cibâyet-i cizye cibâyet-i mîriyye gadr ve zararları zâhir olub bin yüz dört senesinde bi’l-cümle ale’s-seviye evsât üzre ikişer şerîfi altun tahsîl ve asl-i mirîden on iki şer pâre ma ‘işet ve bir pâre cizye muhasebesi ve kâtibleri ücret-i kalem tesyîr ve berâtları tahrîr ve hâlâ tahsil üzre olub lâkin vilâyet-i Rum-ilinin Tuna yalılarında ve leffen istilâ iden kazalarında kasr u alil ve ekseri mahallelerinde ter oğlanı ta’yîn olunur hidmetkâr ve senede dörder(?) beş yüz akçe ücret ile hidmet idüb meblağ-ı mezbûr ile kendi ve ıyâli levâzimin görüb ve cizyesin dahi edâya iktidârı olmadığından fukaraya küllî cevır ve eziyet çekdiklerindenbu sene dahî evsât cizyesi tâleb olunur ise bir vechle edâya kudretleri olmadığıın haber virmeleriyle hâllerine merhameten işbu bin yüz beş senesi Cumâde’l-ülânın gurrasinde hüdâvendigâr sâncâğında vâki ‘ ba’zı kaza ve Sultanönü ve Karahisar-ı sahib ve Bolu ve Kastamonu ve Çankırı ve Ankara sâncaklarında vâki‘ kazalarda ve Sivas Sinca(?) ve Tokat ve Sivas ili kazalarında mâ’âde ve Sivas eyaletinde ve Canik ve Çorum ve Bozok sancaklarında vâki‘ kazalarda sakin olan ve mevcut olunan ehl-i zimmet nasarâ ve Yahûd taifelerinin cizyeleri tevzi ‘ olunmak me ‘mur olan kıdvetü’l-emâsil ve’l-akrân Ahmed zîde kadruhû zikr olunan sancaklarda vâki‘ kazalarda sakin olan ehl-i zimmet tevzi‘ olunmak üzre cizye-i âmireme gönderilüb mühürlü ve nişânlu a’lâ ve evsât ve ednâ kâğıtları yine vaz ‘-ı kadîm üzere tahrîr olunan şurût üzre esnâf-ı selâse i ‘tibârı ile ve yüz aded kâğıt yigirmi adedî a’lâ altmış adedî evsât ve yigirmi adedî ednâ mükellef ter oğlanı ta’bir olunur hidmetkâr virilmek kendü üzre mübaşirimize virilüb ancak cizyedârı memleket ve kurâların nesf kendilerü gezüb bulduğı ehl-i zimmetin kendü babası ve karye ve mahâllesi ismiyle defter idüb ve bulduğı haymana reâyayı dahî

kendü babası ve vilâyeti ve ve karye isimleri ile başka defter idüb imâm oldukta harc-ı muhasebesi kılmaya teslim eylediklerin ba ‘dehu defter-i mezbûr ile teftîş olundukta defterde sarîh ve ıyâli levâzımın ahz müstehak reâyâdan evsât ve evsât müstehak olanda ednâ yahûd ter oğlanı sebt olundukdan mâ ‘adâ ednâ kâğıdı virilüb cizyesi alınmış bulunur ise bu makama hiyânet ve taksîratı zuhûr iden cizyedarlarımızdan her birin habs ve cezâ alub tertîb olunduktan sonra bir dahi hizmet virmek üzere hazine-i âmirem defterde kayd olunub her bir a ‘lâ kâğıtdan on iki pâre ve evsâtdan sekiz pâre ve ednâdan altışar pâre mübâşir vech-i ma ‘aş beş ve bir pâre harcı muhâsebesi s.23b.kalemiyye ücret-i kitâbet olmak üzere kayd olunub lâkin kâdıllara sinîn-i sâbıkada bir şey kayd olunmadığından ta‘ayyünde kusûr olunub mîrîye gadr ve zararları mukarrer olmağla fi-mâ-ba‘d a‘lâdan bir buçuk pâre evsâtdan dört sağ akçe ve ednâdan bir pâre kâdıllara ma‘îşet ta‘yîn olunub bundan sonra ihmâl ve tekâsül ider ise ma‘lûm oldukda azl edilüb olub bir dahî mansıb virilmemek üzere kadıaskerlerim edâmallahû fezâilühümânın ruznâmçelerine kayd olunub vech-i meşrûh üzere ehl-i cizye alinandan mahsûb olunub vech-i muharrer üzere cibâyet olunmak için arz ve telhîs olundukta hanesi zâhîr olanların haklarından gelinmek üzere telhîs mücebince âmel olunmuşdır. Hatt-ı humâyûnı sa‘âdet-makrûnı sâdır olunmağla ibret-i şurût merkum ile her bir mezbûr cibâyet etdirilmek için bu berât-ı humâyûnı virdim ve buyurdum ki mübâşir merkum varub tarih-i mezbûra mahsûb olmak üzere ve fermân olundığı vech ile zikr olunan sancaklardan vâki ‘kazalarda vâki‘ sakın ve mütemekkin ve mevcûd bulunan ehl-i zimmet nasarâ ve Yahûd taifelerinin cizyeleri tahsil olunub ol mahâle memalik-i mahrûsede vâki‘ cümle evkâf kurâsında havass-ı selâtîn ve vüzerâ-i izâm ve mîr-mirân ve mîr-livâ ve sâ‘îrleri ve ocaklıklarından ve muhassılık ve voyvodalık dâhilinde olan ve ba ‘zı isbâta binâ ‘en maktu ‘en olanların gerek râhib ve batrîk ve kıssîs ve gerek bir tarîkle ellerine berât alub tercümanlık ve müsellemlîk mu ‘âfiyet iddasında olanlar mâ-dâm ki iktisâb-i amele kâdir olub iktisâbına mâni‘ ızrâr-ı sahihası olmaya sâ ‘îr ehl-i zimmetden istisnâ olunmayub nühzet-i ziyanda ve zararda ve meflûc olmak gibi veya zarar ekser âmme de merîz olmak gibi ı‘zar-ı sahihası olmadıkça ikrâr olunmayub âmmenin beyinde şâyi‘ ve meşhûr olunamamış meşhûr olan kul ile ruhbandan cizye alınmaz deyû teallül ve edâ-yı cizyeden imtinâ‘ etdirmeyüb bu makûle cizyeleri dahî vech-i sâbık üzere âmil-i mezbûra edâ etdirilüb inâd ve

muhâlefet ettirmeyeler şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi'l-isnan ve'l-işrîn min şehr-i Cumâde'l-ûlâ sene hâmse ve mi'e ve elf.

Be-makam-ı Edirne el-mahrûse.

s.23b/b.1

Mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm, me'âdinü'l-fezâil ve'l-keîâm hüdavendigâr ve Sultanönü ve Karahisar-ı sahib ve Bolu ve Kastamonu ve Kankırı ve Ankara ve Sivas ve Amasya ve Canik ve Çorum ve Bozork sancâklarında vâki' olan kâdılar zîde fâzluhûm mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân zikr olunan sâncaklarda cizyeler cem 'ine me 'mur olan ve a 'yân-ı vilâyet ve iş erleri zîde kadruhûm tevki'-i refi'-i hümâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki bin yüz iki ve yüz üç ve yüz dört senelerinde mahsûb olmak üzere zikr olunan sâncaklarda vâki' olan kâzalarında sakın ve mevcûd bulunan ehl-i zimmetin cizyeleri teftîşine me 'mur Ahmed zîde kadruhû cizyeleri malın elinde olan berât-ı âlîşânım mücebinece gerek yerlü ve gerek âyende ve revende ve acem tâ'ifelerinde cem' ve tahsîline mübâşir eyledikde kasâbat ve karyelerde ve çiftliklerde sakın olan kefer ve Yahud ve Acem ta'ifesinden ba'zı kimesnelere ihtifâ idüb ve ba'zılarına dahî değirmenci ve ter oğlanı bazıları ve hâricden gelme hizmetkâr nâmıyla sâhib çıkub ve kadılar dahî bu bâbda mezbûrlara i'ânât mülâhazasıyla müsâmaha edüb bu tarik ile fermân olunan cizye mâlının tahsîline mani' oldukların bildirüb şer 'an cizyesi müstehak olan ehl-i zimmetin gerek yerlü ve gerek yabancı ve gerek acem tâ'ifesinden yerlülerine teftîş ve tahsîs olunub bir ferd hâric katmak üzere cibâyete me 'mur olduğu cizye malının cem' ve tahsîline be-gâyet dikkat ve ihtimâm olunmak bâbında emr-i şerîfim ricâ eylediği imdi siz ki kâdılar ve a'yân ve vilâyetin iş erleri ve zu'amâ ve erbâb-ı tımâr mübâşirleri ve cümle kurâ zâbitlerimsiz husus-ı mezbûr ehemmi-i dîn umûr-ı dîn-i s.24a. eşedd-i ukûbat ve tekâsûl ile mu'âtab olunur ve bundan mâ'adâ memâlik-i mâhrusede vâki' cümle evkâf kurâsında sâkin olan ehl-i zimmetin ve havass-ı selâtîn ve vüzerâ-i izâm ve mîr-mirân ve mîr-livâ ve sâ 'îrleri ve ocaklıklar ve muhassılık ve voyvodalıklara dâhil olan cizyesi vech-i sâbık üzere üzerlerine edâsı lâzım gelen cizyelerin amiller cibâyet idüb min ba'd her vakfın defterde tahsil olunur kaç re's cizyesi tahsil olunmuş ise ol mikdâr cizye vakfa alınageldiği cizye malı üzere evkâf mütevellilerine taraf-ı mîriden teslim olunub ve ba'zı cizyeleri gayr-i mahsûb olan evkâfın dahi sinîn-i mâziyyede cizyeden vakfa ne

mikdâr mahsûb olunagelmiş ise senelerinin ihtilâfına giden hâlet-i vustâsı ise i'tibâr olunur cizye a'lâ ihtilâf-i enva'îha yed ve ahz u cem ' ve tahsil oluna deyû mahaline kayd ve sâdır olan hatt-ı humâyûn ve fermân-ı ali mücebince yüz iki ve yüz üç senelerinde vech-i muharrer üzre berâtları tahrîr mübaşirlere virilüb tahsil olunmuşken mübâşirler esnâf-ı selâse ile cizyeleri cibâyetinden ittikâ cümlesi ile irtikâb idüb cibâyet-i cizye cibâyet-i mîriyye gadr ve zararları zâhir olub bin yüz dört senesinde bi'l-cümle ale's-seviye evsât üzre ikişer şerîfî altun tahsîl ve asl-i mirîden on iki şer pâre ma 'işet ve bir pâre cizye muhasebesi ve kâtibleri ücret-i kalem tesyîr ve berâtları tahrîr ve hâlâ tahsil üzre olub lâkin vilâyet-i Rum-ilinin Tuna yalılarında ve leffen istilâ iden kazalarında kasr u alil ve ekseri mahallelerinde ter oğlanı ta'yîn olunur hidmetkâr ve senede dörder(?) beş yüz akçe ücret ile hidmet idüb meblağ-ı mezbûr ile kendi ve ıyâli levâzımın görüb ve cizyesin dahi edâya iktidârı olmadığından fukaraya küllî cevri ve eziyet çekdiklerindenbu sene dahî evsât cizyesi tâleb olunur ise bir vechle edâya kudretleri olmadığıın haber vermeleriyle hâllerine merhameten işbu bin yüz beş senesi Cumâde'l-ûlânın guresinde hüdâvendigâr sâncagında vâki ' ba'zı kaza ve Sultanönü ve Karahisar-ı sahib ve Bolu ve Kastamonu ve Çankırı ve Ankara sâncaklarında vâki' kazalarda ve Sivas Sinca(?) ve Tokat ve Sivas ili kazalarında mâ'âde ve Sivas eyaletinde ve Canik ve Çorum ve Bozok sancaklarında vâki' kazalarda sakin olan ve mevcut bulunan ehl-i zimmet nasarâ ve Yahûd taifelerinin cizyeleri tevzi ' olunmak me 'mur olan kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Ahmed zîde kadruhû zikr olunan sancaklarda vâki' kazalarda sakin olan ehl-i zimmet tevzi ' olunmak üzre cizye-i âmireme gönderilüb mühürlü ve nişânlu a'lâ ve evsât ve ednâ kâğıtları yine vaz '-ı kadîm üzere tahrîr olunan şurût üzre esnâf-ı selâse i 'tibârı ile ve yüz aded kâğıt yigirmi adedî a'lâ altmış adedî evsât ve yigirmi adedî ednâ mükellef ter oğlanı ta'bir olunur hidmetkâr virilmek kendü üzre mübâşirimize virilüb ancak cizyedârı memleket ve kurâların nesf kendilerü gezüb bulduğu ehl-i zimmetin kendü babası ve karye ve mahâllesi ismiyle defter idüb ve bulduğu haymana reâyayı dahî kendü babası ve vilâyeti ve ve karye isimleri ile başka defter idüb imâm oldukta harc-ı muhasebesi kılmaya teslim eylediklerin ba 'dehu defter-i mezbûr ile teftîş olundukta defterde sarîh ve ıyâli levâzımın ahz müstehak reâyâdan evsât ve evsât müstehak olanda ednâ yahûd ter oğlanı sebt olundukdan mâ 'adâ ednâ kâğıdı virilüb cizyesi alınmış bulunur ise bu makama hiyânet ve taksîratı zuhûr iden cizyedarlarımızdan her birin habs ve cezâ alub

tertîb olunduktan sonra bir dahi hidmet virmek üzre hazine-i âmirem defterde kayd olunub her bir a ‘lâ kâğıtdan on iki pâre ve evsâtndan sekiz pâre ve ednâdan altışar pâre mübâşir vech-i ma ‘aş beş ve bir pâre harcı muhâsebesi s.24b.kalemiyye ücret-i kitâbet olmak üzre kayd olunub lâkin kâdıllara sinîn-i sâbıkada bir şey kayd olunmadığından ta‘ayyünde kusûr olunub mîrîye gadr ve zararları mukarrer olmağla fi-mâ-ba‘d a‘lâdan bir buçuk pâre evsâtndan dört sağ akçe ve ednâdan bir pâre kâdıllara ma‘îşet ta‘yîn olunub bundan sonra ihmâl ve tekâsül ider ise ma‘lûm oldukda azl edilüb olub bir dahî mansıb virilmemek üzre kadiaskerlerim edâmallahû fezâilühümânın ruznâmçelerine kayd olunub vech-i meşrûh üzre ehl-i cizye alınandan mahsûb olunub vech-i muharrer üzre cibâyet olunmak için arz ve telhîs olundukta hanesi zâhir olanların haklarından gelinmek üzre telhîs mücebince âmel olunmuştur. Hatt-ı humâyûnı sa‘âdet-makrûnı sâdır olunmağla ibret-i şurût merkum ile her bir mezbûr cibâyet etdirilmek için bu berât-ı humâyûnı virdim ve buyurdum ki mübâşir merkum varub tarih-i mezbûra mahsûb olmak üzre ve fermân olundığı vech ile zikr olunan sancaklardan vâki ‘ kazalarda vâki‘ sakın ve mütemekkin ve mevcûd bulunan ehl-i zimmet nasarâ ve Yahûd taifelerinin cizyeleri tahsil olunub ol mahâle memalik-i mahrûsede vâki‘ cümle evkâf kurâsında havass-ı selâtîn ve vüzerâ-i izâm ve mîr-mirân ve mîr-livâ ve sâ‘îrleri ve ocaklıklarından ve muhassılık ve voyvodalık dâhilinde olan ve ba ‘zı isbâta binâ ‘en maktu ‘en olanların gerek râhib ve batrik ve kıssîs ve gerek bir tarîkle ellerine berât alub tercümanlık ve müsellemlilik mu ‘âfiyet iddasında olanlar mâ-dâm ki iktisâb-i amele kâdir olub iktisâbına mâni‘ ızrâr-ı sahihası olmaya sâ ‘îr ehl-i zimmetden istisnâ olunmayub nühzet-i ziyanda ve zararda ve meflûc olmak gibi veya zarar ekser âmme de merîz olmak gibi ı‘zar-ı sahihası olmadıkça ikrâr olunmayub âmmenin beyrinde şâyî‘ ve meşhûr olunamamış meşhûr olan kul ile ruhbandan cizye alınmaz deyû teallül ve edâ-yı cizyeden imtinâ‘ etdirmeyüb bu makûle cizyeleri dahî vech-i sâbık üzere âmil-i mezbûra edâ etdirilüb inâd ve muhâlefet etdirmeyeler şöyle bileler alâmet-i şerîfe i‘timâd kılalar. Tahrîren fî’l-yevmi’l-isnan ve’l-ışrîn min şehr-i Cumâde’l-ûlâ sene hâmse ve mi’e ve elf.

Be-makam-ı Edirne el-mahrûse.

s.24b/b.1

Mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm, me'âdinü'l-fezâil ve'l-keâm hüdavendigâr ve Sultanönü ve Karahisar-ı sahib ve Bolu ve Kastamonu ve Kankırı ve Ankara ve Sivas ve Amasya ve Canik ve Çorum ve Bozork sancâklarında vâki' olan kâdılar zîde fâzluhûm mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân zikr olunan sâncaklarda cizyeler cem 'ine me 'mur olan ve a 'yân-ı vilâyet ve iş erleri zîde kadruhûm tevki'-i refi'-i hümayûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki bin yüz iki ve yüz üç ve yüz dört senelerinde mahsûb olmak üzere zikr olunan sâncaklarda vâki' olan kâzalarında sakın ve mevcûd bulunan ehl-i zimmetin cizyeleri teftîşine me 'mur Ahmed zîde kadruhû cizyeleri malın elinde olan berât-ı âlîşânım mücebince gerek yerlû ve gerek âyende ve revende ve acem tâ'ifelerinde cem' ve tahsiline mübâşir eyledikde kasâbat ve karyelerde ve çiftliklerde sakın olan kefare ve Yahud ve Acem ta'ifesinden ba'zı kimesnelere ihtifâ idüb ve ba'zılarına dahî değirmenci ve ter oğlanı bazıları ve hâricden gelme hidmetkâr nâmıyla sâhib çıkub ve kadılar dahî bu bâbda mezbûrlara i'ânât mülâhazasıyla müsâmaha edüb bu tarik ile fermân olunan cizye mâlının tahsiline mani' oldukların bildirüb şer 'an cizyesi müstehak olan ehl-i zimmetin gerek yerlû ve gerek yabancı ve gerek acem tâ'ifesinden yerlülerine teftîş ve tahsîs olunub bir ferd hâric katmak üzere cibâyete me 'mur olduğu cizye malının cem' ve tahsiline be-gâyet dikkat ve ihtimâm olunmak bâbında emr-i şerîfim ricâ eylediği imdi siz ki kâdılar ve a'yân ve vilâyetin iş erleri ve zu'amâ ve erbâb-ı tımâr mübâşirleri ve cümle kurâ zâbitlerimsiz husus-ı mezbûr ehemmi-dîn umûr-ı dîn-i s.25. dîn-i devletimden olmağla sâ'îre kıyâs etmeyüb zikr olunan şurût ve kubur üzere taht-ı kazalarının sakın mevcûd bulunan ehl-i zimmetin sene-i sabıkalarda a'la olmağla sâlih iken evsât ve evsât olmağla sâlih iken ednâ olub ol makûlelerin yedlerinde olan kâğıdı ma'rîfet-i şer'le tebdil ve malına göre kâğıd virilüb ve sene-i sâbıkalarda yedinde kâğıdı olmayanların dahî tahmiline göre cizyesi alınub yedine memhûr cizye kâğıdı virilüb üzerlerine edâsı lâzım gelen her kankısı cizyeleri malın cem' u tahsîl ettirmekde her biriniz def ve ihtimâm ihtimâm idüb tama'-i hâm sebebiyle veyahûd bahane tarikiyle cizyesi tahsiline mâni' ve ketm ve ihtifâyâ bâ'is olmadıkta herbiriniz be-gâyet ihtirâz idesiz ve vezâif-i ehl-i zimmetin dahî her kankısı firâr veyahûd ihtifâ idüb cizyesi virmekde imtinâ' ve îbâ ider ise ve rakabesi üzerine ise ve rakabesi üzerine mudrıban(?)olan cizyesi alundıktan sonra

eşedd-i ukûbat ve tekâsül ile mu‘âtab olmalarıyla mukarrerdir şöyle ki işbu emr-i şerifimde olan tenbihât ile tenbîh olmayub bundan böyle hilâfında ihtâr etdiğiniz mesmû‘-ı humâyûnum olur ise bilâ te‘hir müstehak olduğunuz ukûbat ve tekâsül ile mu‘atâb olub bir vechle özr ve bahaneniz mukayyed olmaz bilmiş olasız ve sen ki hidmet-i mühimmeye me‘mur olan cizyedar muhasebesi mûmâ-ileysin işbu emr-i şerîfde tasrîh olundığı vech üzre teftîş me‘mur olduğın zikr olunan sancaklarda vâki‘ olan kazalarda sakın ve mevcûd bulunan gerek yerlû ve gerek yabancı ve gerek âcem ta‘îfesinde ehl-i zîmmetin bir neferi hâric kalmak üzre gereği gibi ma‘rifet-i şer ‘le teftîş ve tashih idüb ve zamanıyla bir gün evvel cem‘ ve tahsîl eyleyesiz ve ba ‘de’l-yevm bir tarikle avk ve te‘hir ba‘is olanları ve ehl-i zîmmete sâhib çıkub lâzım gelen cizyenin tahsiline mani‘ olanları isim ve resimleriyle yazub der-sa‘âdetime arz ve i‘lâm eylesin ki ba‘de’l-yevm fermânım ne vecihle **s.25b**.sâdır olur ise mûcebiyle âmel idesiz. Şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i ‘timâd kılasız. Tahrîren fi’l-yevmi’s-sani ve’l- ‘işrîyn Cemâziye’l-âhır li-sene hâmse ve mi‘e ve elf.

Be-makam-ı Edirne el-mahrûse

s.25b/b.1

Kıdvetü’l-kuzât ve ’l-hükkâm, ma‘denü’l-fazl ve’l-keîâm, Mevlânâ Amasya kadısı zîde fazluhûm mefâhirü’l-emâsil ve ’l-akrân kaza-i mezbûrede vâki‘ ve kethüdâyeri ve yeniçeri serdarları ve a ‘yân-ı vilâyet iş erleri zîde kadrûhum tevki ‘-i refi ‘-i hümâyûn vâsıl olıcak ma’lûm ola ki bin yüz beş senesi mahsûb olmak üzre taht-ı kazanızda fermân olan bedel-i sürsat malı rikâb-ı hümâyûnum tarafından emr-i şerîfimle mer‘î kılındılar levendatçı mevâcibleri havale olunmağla ta‘cîl iden mübâşir ile ber-vech-i ta‘cîl âsitâne-i saâdetime irsâl ve mahalline teslim ve emr-i alub zahriyye(?) idüb avk ve te‘hîrine ihmâl ve müsâheleden ihzâr eylemeniz bâbında fermân-ı âlişânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki vusûl buldukta bu bâbda sâdır olan fermân -ı celîlü’l-kadrim mûcebiyle âmel idüb dahî siz ki mûmâ-ileyhimsiz zikr olunan bedel-i sürsat malın tahsîl iden mübâşir ile ber vech-i ta‘cîl âsitâne-i saâdetime irsâl ve mahâlline teslim ve emr-i olub zuhûr idüb avk ve te‘hîrine ve ihmâl ve müsâheleden ve hilâf-ı fermân-ı hümâyûnda vaz‘ ve hareketinden be-gâyet ihtirâz eyleyesiz şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız. Tahrîren fi evâhîr-i şehri Ramazanü’l-mübârek li-sene hâmse ve mi ‘e ve elf.

Be-makam-ı Kostantiniyye el-mahrûse

Kazâ-i nefis-i Amasya

Bedel-i sürsat

Sene 1105

Guruş:1430

s.25b/b.2

Vech-i Tahrîr Hurûf Oldur ki

Hâliyâ Amasya sancağı taraf-ı şehriyarilerin ber- vech-i arpalık izzetlü Mehmed Paşa hazretlerine tevcîh olunmağla sancağ-ı mezbûrun mütesellimi îken işbu bin yüz beş senesinde Ramazan-ı şerîfin on sekizinci günü bir sene tamamına değin ve der-‘uhde ve iltizâm idüb ve teblîğ olunub paşa müşârün-ileyh yedinden alınan temessük mücebince biz dahî mütesellimlik mezbûru bâ ‘îs tezkere izzetlü Mehmed Ağa’ya yalnız dört bin beş yüz guruş üzerine der-‘uhde ve iltizâm idüb ve teblîğ ve mezbûrdan yalnız bin beş yüz guruşun ber vech-i peşin mûmâ-ileyh Mehmed Ağa yedinden ahz ve kabz idüb zîmmetinde bakî kalan üç bin guruşun dahî sene-i mezbûre martı mahsûlatın ahz ve kabz etdikden sonra tarafımıza edâ ve teslim etmek üzre sancağ-ı mezbûrun mütesellimliğiniz mûmâ-ileyh Mehmed Ağa’ya virüb zabt ve rabt için yedlerinden temessük virildi. İnşâallahu te‘âlâ tarih-i mezbûrdan bir sene tamamına değin sancağ-ı mezbûrun oli geldüğü üzre zabt u rabt ve sînnin-i sâbıkalarda eline gelen mahsûltı ve rusûmatın ahz ve kabz idüb tarafımızdan ve taraf-ı âhardan kimesne ve müdahâle ve mu‘âraza eylemeye tahrîren fi’l-yevmi’s-sani Zilka’deti’ş-şerîfe sene hâmse ve mi ‘e ve elf. **s.26a**. Sûret-i hatt-ı hümayûn ve fermân-ı celîlü’ş-şândır emr-i hümayûnum mücebince âmel oluna ihmalden taharrüs idesiz sonra siz bilürsüz.

s.26a/b.1

Mefâhirü ’l-kuzât ve ’l-hükkâm, me‘âdinü ’l-fezâil ve ’l-keâm Anatoli’nin sol kolu nihâyetine varınca vâkî ‘ olan kadılarına zîde fazluhûm ve mefâhirü’l-emâsil ve ’l-akrân zikr olunan kazalarda vâkî‘ elviye mütesellimleri ve havass voyvodaları ve evkâf ve kurâ zâbîtları ve sâ‘îr ve a ‘yân-ı vilâyet ve iş erleri zîde fazluhûm ve umûmen reâya taifesisiz tevki ‘-i refî ‘-i humâyûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki bundan mukaddem

memâlik-i mahrûsede sarıcaya ve sekbana ref'-i def' ve kapulu ve kapusuz fesâd ve şekâvet üzre olan eşkıya her nerde bulunur ise bilâ emân katl olmalarıçün hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn ve evamir-i şerifimle taraf taraf tenbih ve te 'kîd olunmuşîken hâlâ Anadolu yakasında ba'zısı sarıca ve sekbân ve ba'zı ehl-i fesâd ve kuttâ'ü't-tarîk eşkıyâsı zuhur ve bâ'zı levendad o makûlesi ve iskâtları fermânım olmuşken me 'mur oldukları mahâlle varub ikâmet etmeyüb emr-i şerîf ve vâcibü'l-ittibâ'ıma muhâlefet iden Ekrâd ve Türkmen tâ'ifesi taht-ı kazanızda vâki' yerlerde ve yollarda gezüb ve ba'zılarının dahî bir târîk ile ellerine birer buyruldı getirmek ile hîn-i iktizâda ba'zı paşa ve mütesellim âdemidir deyû iddi'a ve yine fırsat buldukça ebnâ-i sebîlin yollarına inüb kat'-î tarîk ve gezdükleri yerlerde katl-i nufûs ve hangi iğrâz ve nehb-i garet-i emvâl ve tahrib-i bilâd ve ta'zib-i ibâd idüb tevafüt-i şekâvete ve fesâdları günden güne iştiğâl ve izdiyâd bulmağla ebnâ-i sebîl ticaret-i sadırın ve varidin bi'l-cümle sükkan-ı vilâyet ve kâza-i memleket şerr u mâzarrata ve fesâd ve hasaretlerinden emîn ve mutmâ'in olamayub vücûh(?) ile müte'addid perişan-hâl oldukları mesmû'-ı hümâyûnum ilkâ ve izz-i huzur-ı padişahâneme inhâ olunub te'mîn-i tarîk ve bilâd-ı emn u rahat ibâd-ı celâil umûr-ı saltanat-ı muazzamata meham-ı dîn-i devletden alub rızâullahu muhâlif bu misüllü sefk-i dimâ' ve hetk-i 'ırz idüb müslimîn malların zulmen ahz ve ekinlerin itlâf idüb ve kuttâ'ü't-tarîk yanlarına alub bu makûle zulm ve fesâd ve adet-i müstemirreleri olub sa'î bi'l-fesâd olan eşkıyanın demleri hederdir ve emr-i sultanî ile şerhlerin def'îçün mezkurları katl iden ğari ve yedlerinde maktûl olanlar şehîd olur deyû şeyhü'l-islâmdan fetevâ-yı şerîfe virilmekle nefir-i âm ile mezkurların hakkından gelinmek lâzım gelmeğın imdi sizler ki kadılar ve elviye mütesellimleri ve evkâf ve kurâ zâbitleri ve sâ'îr a'yân-ı vilâyet ve iş erleri ve umûmen reâyâ tâ'ifesisiz işbu vâcibü'l-i-imtisâlim her kankınızın taht-ı kâzanıza varub dâhil olur ise sicillâta kayd ve mâzmun-ı münîfi mecma'-ı nâs olan mahâllerde a'lâ ruûs'il-işhad nidâ ve cümleye i'lân ve işâ'at eyledikten sonra ba'de'l-yevm ol makûle mukâddema bulundukları yerlerden katl olunmalarıçün hatt-ı hümâyûn sâdır olan sarıca sekbân ve levendât ve hatt-ı hümâyûnumla iskâta me'mur îken itâ'at-ı celîlü's-şâna itmama Ekrâd ve Türkmen tâ'ifesinden vesâ'îr vech-i meşrûh üzre zulm adavet ve fesâd ve toksan(?) adet-i müstemeleri olan kuttâ' eşkıyası her nerede zuhûr ider ise bulundukları yerlerde cem'iniz bir yerde gelüb ictimâ' ve ittifâk ve ihtâr idüb bi-eyyi hâl ahz ve şer'-i şerîfe ve emr-i hümâyûnuma itâ'at etmeyüb muhârebe

sudrun da olurlar ise mezbûrlar ile mukatele ve ele getirölüb fesâd ve şekâvetleri zâhir ve mütebeyyin oldukda bilâ emân ve zemân şer'-i aliyle haklarından gelinüb lâzım gelen cezâların tertîb ve şerr (u) mâzarratların ibâdullah üzerinden def'-i ref'e her birinüz gereği gibi cedd u ikdâm ve sa'y u ihtimam eylesesiz virilen fetevâ-yı şerîfe mûcebince demleri heder olmağla ol makûle katl olunan eşkıyanın nüfus ve emvâllerinün ba'de zamân sizden biriniz mes'ul ve mu'âtab olmak ihtimâli yoktur. Amma husus-ı mezbûrda taharri ve ihtimâm ile bî-günâh olanlara şekâvetde ve fesâtda olmayan kimesnelerin ta'arruzdan ve kendü halinde **s.26b**.murûr ve ubûr iden ebnâ-i sebîlin nefesine ve mâlîna zarar erişdirilmekden ve kimesneden bu bahene ile bir akçe alınub celb-i mâl alınmakdan vesâ'îr ol makûle eşkıyanın bir tarîkle himâyet etmekden ve hilâf-ı şeriat-ı mutahhara bir ferde zulm u te'addiden be-gâyet tahrîr eylemeğın bâbında hatt-ı hümayûn-ı şevket makrûnımla fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere sâdır olan hatt-ı hümayûn-ı şevket makrûnımla şeref sudûr bulan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ 'ımın mâzmununa itâ'at ve amel eyleyüb hilâfindan be-gâyet tahrîr ve ihtisâb eylesesiz. Şöyle ki bir mahalde eşkıya-i mezkûrların bulunduğı haber alundıkta ve ber vechle fetevâ-yı şerîf mûcebince sâdır olan emr-i şerîfimle me 'mur olduğunuz üzre cümle ittifâk ve ictimâ' ile üzerlerine varılub ahz olunub haklarından gelmeğe birbirinize itâ'at ve muvaffakat eylemediğının imtinâ' olunur ise ol makûle fermân-ı ve vâcibü'l-ittibâ'ıma muhâlefet ile bu emirde muvaffakat ve muâvenet etmeyenleriniz dahî eşedd-i ukûbat ile muâkib olması muhakkak mukarrer bildi ana göre basîret ve intibâh üzere hareket idüp emrimin mazmûn-ı münîfi ile âmil olasız. Şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i' timâd kılasız. Tahrîren fî Evâhir-i şehir-i Rebi'ülâhır sene hâmse ve mi'e ve elf. Tıbku aslihi 'l-mahtum nemekâhu'l-fakîr ileyhi subhânehû ve te'âlâ Halil el-Kâdî be-kaza-i İnegöl-i Aydın ufiye anh. Kad vasala ileyna fî evâhir-i Zilka'de sene 1105.

s.26b/b.1

Düstûr-ı mükerrrem, müşîr-i müfahham, nizâmü'l-âlem, müdebbir-i umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb, mütemmim-i mehâmî'l-enâm bi'r-reyi's-sâ'ib, mümehhid-i bünyânî'd-devleti ve'l-ikbâl, müşeyyid-i erkânî's-sa'âdeti ve'l-iclâl, el-mahfûfu bi-sünûfi'l-avâtıfı'l-meliki'l-a'lâ Midilli muhâfazasında olan vezirim Tursun Mehmed Paşa edâm Allahû te'âlâ iclâlehû, tevki '-i refi '-i hümayûn vâsıl olıcak ma'lû m ola ki işbu sene-i mübâreke de musammem olan gazve-i meymune ve cihâd-ı hümayûnuma

me‘mur olan tevâif-i askeriyeden inşâallahu te‘âlâ ordu-yu hümâyûnum hareket eylemezden mukaddem gelüb muasker-i nusret eserim mülhak mülâkî olmaları elzem-i levâzımat ve ehemmi mühimmâtdan olub ve siz vüzerâ-i izâmın yarar ve namdârı ve vükelâ-yı mehamımın umûr-dîde ve kâr-azmûde olub bittevfikillahi Teâlâ(...)dîn-i mübîninde ve uğur-ı hümâyûnumda ve sa‘âdet-makrûnumda senden sadâkat ve istikâmet ile küllî hîdmete me‘mûl ve mütenâzzır olmağla Anatoli’nin orta ve sol kollarına asker sürücülük hizmetine ve ol mahâllerde zuhûr iden eşkıyânın ve iskânı fermânım olub fecr ü fesâd ve şekâvet için me ‘mur oldukları mahâllerde varub ikâmet eylemeyüb iskân-ı vilâyete zulûm ve udvân ile tahrîb-i bilâd iden Türkmân ve Ekrâd eşkıyasının def‘ ve mazarratlarına me‘mur ve tâ‘yîn olunmuşsundur olmayub(?)sen ki vezir-i müşârun-ileyhsin emr-i şerîfim sana varîd olduğu gibi asla te ‘hîr ve tevkîf olmayub kalınub Anatoli’nin orta ve sol kollarında vâki‘ sefer-i hümâyûnuma me‘mur olan vezir-i izâm ve mîr-mîran fihâm umerâ’il-kirâm ve dergâh-ı mu‘allâm müteferrikaları ve çavuşlar ve divân-ı alîşânımve defter-i hâkan-î kâtibleri ve şakirdleri ve züamâ ve erbâb-ı tımar ve altı bölük halkı ve bu dergâh-ı mu‘allâm yeniçerileri ve cebecileri ve topçu ve top arabacıları ve sefer-i hümâyûnuma me ‘mur olan tevâif-i askeriyyede bir ferdi kalmayub cümlesin evlerinde ve yerlerinden ihrâc olub me ‘mur oldukları sefer-i hümâyûnuma irsâl ve bir gün evvel Edirne sahrâsında muasker-i nûsret eserimde mevcûd eserimin ziyâde takayyüd ve ihtimâm eyleyüb husus-ı merkum mesâ’il-i umûr-ı dîn ü devlet-i aliyyemden olmağla bu ecilden kemâl-i mertebe bâsiret ve intibâh üzre hareket eyleyüb bi’n-nefs varılması lâzım olan yerlere kendinüz varub ve adam gönderilmek iktizâ iden mahallerde mefkûd ve kâr-s.27a. Sûret-i hatt-ı hümâyûn ve fermân-ı celîlü ’ş-şândır. Emr-i hümâyûnum mücebince âmel oluna ihmalden taharrüs idesiz sonra siz bilürsüz.

s.27a/b.1

Düstûr-ı mükerrerem, müşîr-i müfahham, nizâmü’l-âlem, müdebbir-i umûri’l-cumhûr bi’l-fikri’s-sâkıb, mütemmim-i mehammi’l-enâm bi’r-reyi’s-sâ ‘ib, mümehhid-i bünyânî’d-devleti ve’l-ikbâl, müşeyyid-i erkânî’s-sa‘âdeti ve’l-iclâl, el-mahfûfu bi-sünûfi’l-avâtıfı’l-meliki’l-a‘lâ Midilli muhâfazasında olan vezirim Tursun Mehmed Paşa edâm Allahû te‘âlâ iclâlehû, tevki ‘-i refi ‘-i hümâyûn vâsıl olıcak ma’lû m ola ki işbu sene-i mübârekede musammem olan gazve-i meymune ve cihâd-ı hümâyûnuma

me‘mur olan tevâif-i askeriyeden inşâallahu te‘âlâ ordu-yu hümâyûnum hareket eylemezden mukaddem gelüb muasker-i nusret eserim mülhak mülâkî olmaları elzem-i levâzimat ve ehemmi mühimmâtdan olub ve siz vüzerâ-i izâmın yarar ve namdârı ve vükelâ-yı mehamımın umûr-dîde ve kâr-azmûde olub bittevfikillahi Teâlâ(...)dîn-i mübîninde ve uğur-ı hümâyûnumda ve sa‘âdet-makrûnumda senden sadâkat ve istikâmet ile küllî hîdmete me‘mûl ve mütenâzzır olmağla Anatoli’nin orta ve sol kollarına asker sürücülük hizmetine ve ol mahâllerde zuhûr iden eşkıyânın ve iskânı fermânım olub fecr ü fesâd ve şekâvet için me ‘mur oldukları mahâllerde varub ikâmet eylemeyüb iskân-ı vilâyete zulûm ve udvân ile tahrîb-i bilâd iden Türkmân ve Ekrâd eşkıyasının def‘ ve mazarratlarına me‘mur ve tâ‘yîn olunmuşsundur olmayub(?)sen ki vezir-i müşârun-ileyhsin emr-i şerîfim sana varîd olduğu gibi asla te ‘hîr ve tevkif olmayub kalınub Anatoli’nin orta ve sol kollarında vâki‘ sefer-i hümâyûnuma me‘mur olan vezir-i izâm ve mîr-mîran fihâm umerâ’il-kirâm ve dergâh-ı mu‘allâm müteferrikaları ve çavuşlar ve divân-ı alişânımve defter-i hâkan-î kâtibleri ve şakirdleri ve züamâ ve erbâb-ı tımar ve altı bölük halkı ve bu dergâh-ı mu‘allâm yeniçerileri ve cebecileri ve topçu ve top arabacıları ve sefer-i hümâyûnuma me ‘mur olan tevâif-i askeriyyede bir ferdi kalmayub cümlesin evlerinde ve yerlerinden ihrâc olub me ‘mur oldukları sefer-i hümâyûnuma ırsâl ve bir gün evvel Edirne sahrâsında muasker-i nûsret eserimde mevcûd eserimin ziyâde takayyüd ve ihtimâm eyleyüb husus-ı merkum mesâ’il-i umûr-ı dîn ü devlet-i aliyyemden olmağla bu ecilden kemâl-i mertebe bâsiret ve intibâh üzre hareket eyleyüb bi’n-nefs varılması lâzım olan yerlere kendinüz varub ve adam gönderilmek iktizâ iden mahallerde mefkûd ve kâr-azmûde adamlar gönderüb ber-takrîb alma askerî tâ ‘ifesinden nefsi-i vâhid gerüye kalmak üzre umûmen ihrâc ve ihrâc eyledüğün mahallere çekdiğü tekrâr mu ‘temedün aleyh adamlar gönderüb tecessüs ve ve tefâhhus etdirüb mukaddemâ fetvâ-yı şerîf mücebince sâdır olan fermân-ı şerîfime muhâlefet edüb me ‘mur oldukları sefer-i hümâyûnuma ibâ ve imtinâ‘ edüb evlerinde ve yerlerinde bulunanların bilâ emân-ı şer‘le haklarından lâzım gelen cezâların tertîb edüb bu emirde rızâ-yı yümn-i iktizâ-yı mülûkâneme muvâfık hareket huzur-ı fâizü’n-nûr-ı hüsrevanende virilmek cümle götürmeğe ikdâm ve ve ihtimâm eyleyüb ve zikr olan mahallerde ise gezen ve katli nüfus ve garet-i envâl ve adet-i müstemîresi kutta‘ tarîk eşkıyâsın ve iskân-ı fermânım virilmiş îken itâ‘at-ı fermânım ve me ‘mur oldukları mahâllere varub ikâmet

eylemekden ibâ ve imtinâ‘ kuttâ‘ tarîk ve fesâd ve şekâvet ile gezen Ekrâd ve Türkmân tâ ‘ifesinden teftîş ve tefâhhus eyleyüb ve ol makûle eşkıyâdan her nerede haber alursan bakî mâlî ele götürülüb bundan akdem haklarından ve şeyhü’l-islamdan virilen fetevâ-yı şerîf mücebince hatt-ı hümayûn-ı şevket-makûnumla sâdır olub sicillât-ı sebt olan emr-i şerîfim mücebince demleri heder olmağla emân ve zamân vermeyüb şer ‘en haklarından lâzım gelen cezâların verüb şerr u mâzzaratları ibâd ve bilâd üzerlerinden ref‘ ve izâleye bezl-i tâb u tuvân eylesin ve gönderdiğin adamları vardıkları mahallerde kimesneden himâye ve fukâranın müft ü meccânen nesnelerin ve bir ferdin ve bir akçe ve bir habbesin almak üzere tenbîh ve te‘kîd eyleyüb ordu-yı hümayûnumun hareket vakti vusûl edüb tekrar tenbîh ve te ‘kîd müsa‘âdet vakti yoktur göreyim sene(?) gerek asker tesyîrine ve gerek eşkıyâ dahî bâsiret ve intibâh üzre hareket ve sebîl-i dîn-i mübîninde hidemât-ı şerîfe vücûda getürmeğle müsa‘âde eylememek bâbında hatt-ı hümayûn-ı sa‘âdet-makrûnumla fermân-ı âlîşânım sâdır olunmuşdır buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere hatt-ı hümayûnum sa‘âdet-makrûnumla sâdır olan fermân-ı celîlü’l-kadrim mücebince amel edüp hilâfetden be-gâyet ihtirâz ve ictinâb eylesesiz şöyle ki tesyîr asker-i husûsda ve def ‘ u mâzzarat eşkıyâda adem-i takayyüdünüzde baş me ‘mur olduğun mahallerde olan tevâif-i askeriyyeden bir ferd gerüye kalub veyâhud ol haklardan zuhûr iden kuttâ‘ tarîk eşkıyasının ve gerek fermânım olan Ekrâd ve Türkmân tâ‘ifesinin iskân ve bidâyetde ve vaktaki memlekete isâl ve tesyîr eyledükleri sem‘-i hümayûnum ilkâ olunursa sonra senin tekâsül ve tesâmuhları tahammül olunub mes‘ûl ve mu‘ateb olmanızı mukarrer ve muhakkak bilur ve ana göre bâsiret ve intibâh üzre hareket ve hilâfindan be-gâyet ihtirâz eyleyüb fermân-ı vâcibü’l-ittibâ‘ımın mazmûn-ı münîfi ile tenfiz ve icrâda bezl ve sâ‘î kudret eylesesiz. Şöyle bilesiz alâmet-i şerîfe i ‘timâd kılasız. Tahrîren fî evâhir-i şehr-i Ramazan sene hâmse ve mi’e ve elf. Tıbku aslihi ’l-mahtum nemekâhu’l-fakîr ileyhi subhânehû Halil el-Kâdî be-kâza-i İnegöl-i Aydın ufiye anh. Kad vasala ileyna fî evâhir-i şehr-i Zilka‘deti’ş-şerîfe sene hâmse(?) mi’e ve elf.

s.28b/b.1

Vilâyet-i Anatoli sol kolun nihâyetine varınca vâki‘ olan izzetlü kadılar mevâlî efendiler hazretleri paşa ve mahall-i mezkûrda vâki‘ kadılar zîde fazluhûm ve

mefâhirü'l-emâsil ve 'l-akrân elviye mütesellimleri ve havassve evkâf voyvodoları ve a'yân-ı vilâyetin iş erleri vesâ'îr kurâ zâbitleri zîde kadrûhum inhâ oldur ki iş bu sene-i mübâreke de musammem olan sefer-i meymune inşâAllahu teâlâ ordu-yı hümâyûnın Edirne sâhrasında hareket vukû'ât evvel bi'l-küllîye tevâif-i askeriyyeden ferd-i vâhid gerüye kalmak üzere sâdır olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn mücebince ber vech-i müsara 'ât evlerinden ve yerlerinden ihrâc ve mahall-i me'mur irsâl ve muasker-i nûsret ve eseri ilhâk etdirilmek bâbında vârid hatt-ı hümâyûn ile muanven evâmîr-i aliyye mücebince sürücülük umurî ve teftîş ve eşkiyâ ve kuttâ' tarîk husûs-ı tarafımıza tefeyyüz ve sipariş buyrulmağla ve ol bâbda buyruldu tahrîr ve kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Ağa zîde kadruhû ta'yîn olunmuşdur vusûlünde gerekdir ki sâdır olub irsâl olunan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn ile evâmîr-i şerîfe her biriniz sicillâta sebt ve kayd ve a 'lâ ra'si'l-eşhur dellâllar nidâ ve cümleliz haberdâr edüb vech-i meşrûh üzere sefer-i hümâyûn-ı nusret-makrûn me'mur olan tevâif-i askeriyyeden ferd-i vâhid gerüye kalmak üzere bir an ve bir saat evvel yerlerinden ihrâc ve ber-vech-i tâ'cil mahall-i me'mura irsâl ve isâl edüb avk ve te'hîr ve nihâde ve ta'cîlve tekâsül ideve ferd-i vâhid himâye ile gerüye kalmağla be-gâyet ihtirâz edüb ve dahî bundan ve kuttâ' tarîk eşkiyâsının ve iskâtları fermân olunmuşken ita'ât-ı fermân edüb mahall-i me'mura varub ikâmet eylemeyen Ekrâd ve Türkmân tâ'ifesi ve mücerred udvan ve fesâd ve tuğyân adet-i müstemirreleri olub sa'î bi'l-fesâd olanlar her nerede zuhûr iderse sâdır olan hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn ile evâmîr-i şerîfe mücebince cümleliz ittifâk ve ittihâd ve tekayyüd-i âdî tarîkiyle mu'tâd ile üzerlerine varub bi-eyyi hâl ele getirüp muharebe sadedinde olurlar ise verilen fetvâ-yı şerîf mücebince vârid olan emr-i alî üzerine demleri heder olmağla nüfus-ı emvâllerinden biriniz mes'ûl olmayub bilâ tereddüd urub katl idüb cezâların virmekde gereği gibi dikkat ve ihtimâm idüb lâkin bu bahane ile şer'î şerîfe ve fermân-ı hümâyûna mugâyir kendü halinde olan âyende ve revende ebnâ-i sebîle ber-vechle te'addî ve tecâvüz ve ol vechle fesâd ve şekâvetde alakası olmayan bir ferde muâheze olunmakda ictinâb eyleyesiz ve'l-hâsıl vech-i meşrûh üzere sefere me'mur eylemek emr-i âli mugâyir bir ferd gerüye kalub tarafımızdan yoklamağa me'mur olanlar veyahûd kendümüz gelüb ketm-i ihfâ ve nihân yerlerine bir ferdin geldiğün veyahûd o makûle levendât ve kuttâ' tarîkve iskânları fermân olunmuşken ita 'ât-ı fermân eyleyüb adet-i müstemireleri üzere icrâ-yı fesâd ve şekâvet sadediyle mahall-i me'mura varub ikâmet eylemeyen

Türkmân ve Ekrâd eşkıyâsı bir mahalde zuhûr iderse siz ki adem-i takayyüd ve müsâmahalarda bilinüb vârid olan hatt-ı hümâyûn-ı ve şevket-makrûn mûcebince cezâları virildikten sonra tekasülünüzden naşı müstehak-ı ‘ıyan olub haklarınızdan gelmeğe emr mukarrerdir ana göre bâsiret ve intibâh ve emr-i aliyye ile âmel idüb ol vecihle askerinden ferd-i vâhid gerüye kalmakta ve eşkıyâ makûlesinin def‘-i mazarratları bâbında müsamâha ve tekâsülünden be-gâyet ihtiyât ve bu bahane ile bi-günah kimesneye ta‘arruz olunub te‘addî olunmakdan ictinâb eyleyesiz.

Kayd(?) vasale Zilka‘deti’ş-şerîfe evâhir-i 18 Şevvâl sene 1105.

s.29a/b.1

Medrese-i Hızır Paşa Der-Nefs-i Amasya

Sûret-i medrese aynıyla mahalinde nakl olındı. Kıdvetü’s-sulehâ-i’l-mukakkikîn Mevlânâ Şeyh Mahmud zîde fazluhû arz-ı hâl sunub sabıkâ Üsküdar’da Mahmud Efendi medresesinde medrese ve yigirmi seneden mütecâviz kırk medresesinden infisali ve on beş sene dahî Amasya’da Halifet Gazi müderrisi olub mahal ve müstehak olmağla zikr olunan Hızır Paşa müderris olan Naim Efendi fevt olub yerihâlî ve medresesi mu‘attal olmağla kendüye virilmek bâbında inâyed ve ricâ etmeğin fazîletlu şeyhü’l-islam Mevlânâ Efendi hazretlerinin işaretleri mûcebince mahal-i himmet ve müstehak olmağla Hızır Paşa medresesi dahî mahlûl olmağla mûcebince tevcîh olunmuşdur.(silik)hâmse ve mi‘e ve elf. Tıbku aslihu harrerehû el-fakîr ileyhi subhânehû Mehmed el-müvellâ hilâfeti bi-medineti Edirne gufira leh.Kad vasale ileyna fi gurre-i Zi’l-hicce sene 1105.

s.29a/b.2

Şerâyi’-şî‘âr Ankara sancağında vâki’ Çerkeş ve Kargı ve Karacalar ve Bucura(?)ve Koçhisar ve Tosya ve Osmancık ve Kurşunlu ve Merzifon ve Amasya Taşabâd ve Niksâr ve Turhal kadılar zîde fazluhûm kıdvetü ’l-emâsil ve ’l-akrân mahal-i mezbûrda elviye mütesellimleri ve voyvodaları ve a ‘yân-ı vilâyet ve iş erlerine inhâ olunur ki bu sene-i mübârekede sefer-i hümâyûna me ‘mur olan tevâif-i askeriye’nin evlerinden ihrâclarıyçün fetvâ-yı şerîfe ile varid olan hatt-ı hümâyûn ile mu‘anven evâmîr-i aliyyenin sûretleriyle ve tarafımızdan mü’ekked buyruldılar ve adamlar ta ‘yîn ve cümle’nize ale’l-infirâd işâ‘at ve i‘lân ve sicillerinize kayd birle tenbîh ve te‘kîd olunmuşken haliyâ taht-ı kazâlarınızdan olan asker tâ‘ifesi henüz

evlerinden ihrâc ve mahall-i me‘mura varmadıkları hasebiyle tekrar tarafımıza mezkûr müşedded fermân-ı celîlü’ş-şân sâdır olmuştur mücebince buyruldu isdâr kılındı imdi tevâif-i askeriyyenin ihrâc ve tesyîrleri sâ‘ire kıyâs olunmayub dîn ve devletde emr-i uzmasından îken emr-i hümâyûna fetvâ-yı şerîf ve hatt-ı hümâyûn-ı adem-i itâ‘atları zahir olmağın ‘i‘tâb ve ‘ikâba müstehak olmuşsınız gerekdir ki fima ba‘d ol makûle sefere me‘mur îken emr-i hümâyûna mugâyir îbâ ve imtinâ‘ virenlerden veyâhud gitmişler îken tekrar kaçub evlerine gelenleri alâ-eyyî hâl ahz idüb fetvâ-yı şerîfe ve hatt-ı hümâyûna iktizasıyla cezâları tertîb olunmak içün kal‘a-bend isimleriyle tarafımıza bildiresiz ve bundan ma‘ada tevâif-i askeriyye çıkdıkları vaktleri meşrûh ve ferd-i vâhid gerüye kalmayub hatt-ı hümâyûn mücebince cümlesi ihrâc olundılar emr-i hümâyûna muhâlefet bir ferd gerüde bulunub ve ahur(?) gitmişler ise tekrar evlerine gelüb setr ü ihtifâ ve himâye olunır ise sizlerin haklarından gelinmek şartıyla müteahid(?) ve ol vechle ‘azîmetlerinizde derc ve kayd idüb ta‘yîn olunan mübâşir ma‘rifetiyle bir gün evvel ‘arzları tarafımıza irsâl ve îsal eyleyesiz inşâAllahu te ‘âlâ tevcih ve ‘azîmetimiz ol câniblere emr mukarrerdır minvâl-i muharrer üzre tevâif-i askeriyeden kazalarınızda ferd-i vâhid bulunmak ihtimâli olur ise veyâhud fetvâ-yı şerîfe ve hatt-ı hümâyûn ile kanları mübah ve damları heder olan levendât ve kuttâ‘ü’t-tarîk ve iskâna me‘mur îken tahrib-i vilâyet içün(?) gerüde kalan Ekrâd ve Türkmân eşkıyâsı bir mahalde istima‘ olundıkta emr-i hümâyûn ile me‘mur olduğın üzre mukayyed-i tamam tarîkle üzerlerine varub cezâları virmekde tehâvün taksîrât ve iğmâz tekâsül olunduğundan nâşi ol makûle eşkıyanın ol havâlîlerde (silik) ve bir gûne zarar ve şekâvetleri mesmû‘ olur ise bir vechle kadîr cevab olmayub eşedd-i ukûbat ile mu‘âteb olmanız emr mukarrerdır ana göre hareket ve fetvâ-yı şerîf e ile hatt-ı hümâyûn-ı mazmun-ı münîfi ile âmel ve gerek askeri husûsda ve gerek ol makûle eşkıyanın cezâların virmekde ikdâm-ı tam birle vech-i meşrûh üzre nâtık her biriniz arzlarınızı serî ‘en tarafıma îsal idüb mücebi ile âmel ve hilâfindan ihtirâz eyleyesiz deyû fi 22 Zilka‘de sene 1105.

s.29b/b.1

Kıdvetü ’l-kuzât ve ’l-hükkâm, ma ‘denü ’l-fazl ve ’l-keîâm, Mevlânâ Amasya Kadısı zîde fazluhû kıdvetü ’l-emâsil ve ’l-akrân Amasya sancağı mütesellimi zîde kadruhû tevki ‘-i refi’-i hümâyûn vâsıl olıcak ma’lûm ola ki sen ki kadısın ordu-yı hümâyûnuma mektub gönderüb medine-i Amasya’da sakın ulemâ ve hutebâ ve a ‘yân-

1 vilâyet meclis-i şer ‘-î şerîfe varub bundan akdem medine-i mezbûrda vâki‘ sebil-i azîm miyâh-ı şehirde cereyân idüb nehr-i kebire taşlar getürüb nehr-i mezbûru cereyandan men ‘ ve sedd etmeğle üstad-ı mimarlar ile üzerine varulub keşf olundıkta mukaddema ihdâs olunan bendler tekrar sökülmedikçe nehr-i merkuma gelüb su olan taşların ihrâcı mümkün olmayub ve eğer nehr-i mezbûr tuğyân ider ise nehr-i mezbûrun nısfı belki sülesani harab olması mukarrer olduğın bildurub evvel ihdâs olunan bendler bi’l-küllîye olunub kimesne mâni ‘ ve dafi ‘ olmamak bâbında emr-i şerîf virilmek ricâsına vâki ‘ hali der-devlet-i medâra i’-lâm idiyor deyû ilhah eyledüklerin arz eylemediklerine gayri husus-ı mezbûr vech-i meşrûh üzre olduğun merhum ve mağfurunleh Sultan-ı Bayezid cami‘nin ta ‘mir ve binası emini olan Ahmed dahî arz ve ahâlisi mahzar eyledikleri ecilden muhaddes olan bendeler ref ‘ olunmak için ahali-i vilâyet dahî mahzar etmeleriyle ma‘rifet-i şer‘le ref‘ olunmak bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki hükm-i şerîfim vusûl buldukta bu bâbda sâdır olan fermân-ı celilü ’l-kadrim üzre âmel idüb husûs-ı mezbûr tamam hak ve adl üzre mukayyed olub göresin arz ve mahzar olındığın üzre ise muhaddes olan bendler ref‘ olunmak için ahali-i vilâyet mahzar etmeleriyle ma ‘rifet-i şer ‘le ref ‘ etdirüb bir ferdi asla dahl ve ta ‘arruz itdirmeyesiz ve bu bâbda îyade ihtimâm edüp işbu emr-i şerîfin mazmûn-ı münîfi ile âmil ve hilâf-ı irtikâbından be-gâyet ihtirâz eyleyesiz şöyle bilesin alamet-i şerîfe i ‘timad kılasın. Tahrîren fî evâmîr-i şehri Rebi‘ü’l-evvel sene tis ‘a ve mi ‘e ve elf.

Be-yurd-ı sahrâ-yı Davud Paşa

s.29b/b.2

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı sâmi-mekân hükmü oldur ki

Amasya sancağında Geldiklan nâhiyesinde Akşehir nâm karyenin nısf-ı mâlikânesi ile medine-i mezbûrede vâki‘ Helkis mescid-i şerîfin vâzife-i mu‘ayyene ile ihlashanlığı işbu râfi‘-i tevki‘-i refi ‘i’ş-şân-ı hâkanî Seyyid Mehmed zîde şeref-i siyâdetehu üzerinde ve azl icâb ider hâli yoğiken aherden Seyyid Mustafa nâm kimesne sahte arz ile vâkf-ı mezbûrdan nısf-ı malikânesini Şeyh Abdurrahman bin Hüsameddin akrabasından Tursun evlâdının evlâd-ı evlâdına vâkftan Şeyh Abdurrahman bin Hüsameddin asitanesinde ihlâs tilâveti için meşrutadır ben merkûm Tursun evlâdındanım deyû üzerine berât itdirüb gadr eylediğüne medine-i mezbûrede

sakin ulemâ ve sulehâ ve e 'imme hutebâ haber vormeleriyle mezbûr Seyyid Mustafa ref ' ve cihet-i mezbûre geru sahibinden merkûm Seyyid Mehmed ibkâ ve mukarrer olınmak ricasına kıdvetü 'l-kuzât ve 'l-hükkâm Amasya kadısı Mevlânâ Ahmed zîde fazluhû arz ve i 'lâm etmeğin hakkında mezîd-i inâyet-i pâdişâhânem vücûda götürüp Mevlânâ-yı mûmâileyhin arz ve ru'ûs-ı hümayûnum mûcebince ibkâ ve mukarrer idüb bin yüz beş Recebü'l-ferdin on altıncı gününde müceddiden bu berât-ı hümayûnu virdim ve buyurdum ki mezbûr Seyyid Mehmed zîde şeref-i siyâdetehu varup vech-i meşrûh üzere kemâ fi'l-evvel mescid-i merkumda ihlâs-hân olub edâ-yı hidmet eyledikten sonra bundan akdem minvâl üzre ola gelmiş ise gerü ol minvâl üzre vazîfe-i mu'ayyenesi evkâf-ı mezbûre mahsûlünden alub mutasarrıf ola ol bâbda ref' olunan merkum Seyyid Mustafa ve hiç ferd müdahale ve muâvemet eylemeyeler. Şöyle bileler, alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fi'l-yevmi's-sâlis ve'l-'ışrîn min şehri Recebi'l-ferd li-sene hâmse ve mi 'e ve elf.

Be-makam-ı el-mahrûse Edirne

s.30a/b.1

Kıdvetü 'l-kuzât ve 'l-hükkâm, ma 'denü 'l-fazl ve 'l-keîâm, Mevlânâ Amasya kadısı zîde fazluhû tevki '-i refi'-i hümayûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki sen ki Mevlânâ-yı mumâileysin dergâh-ı mu'allâma mektup gönderüp Amasya kazasında sakın evkâf-ı mürtezikası meclis-i şer 'e varub kazâ-i mezbûre sâkinlerinden Seyyid Ahmed ve Aşçı oğlu Mehmed nâm kimesneler kendü hâllerinde olmayub kâdılar ve nâ'ibler ve mütevelliler ve vüzerâ-i nasdan sahte arz peyda idüb nicelerinin cihetlerin alub ba'zısın kendü mutasarrıf ve ba'zıların da akçe ile arz firuht idüb teaddi üzere olmalarıyla keyfiyet-i ahvâllerini tefahhus olundukta medine-i mezbûrede sakın ulemâ ve sulehâ ve e 'imme vü hutebâ ve sâdat ve sâ'îr fukarası minvâl-i meşrûh üzre oldukların her biri alâ tarîki's-şehâde haber virdiklerinde arz etmek mezbûr Seyyid Ahmed Aşçı oğlu Mehmed kaza-i mezbûrdan nefy ü icla olunub fermân sâdır olmadıkça kaza-i mezbûre götürmekde bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celîli'l-kadrim mûcebince amel idüb dahî mezbûr Seyyid Ahmed ve Aşçı oğlu Mehmed'i kaza-i mezbûreden nefy ü icla idüb fermân sâdır oldıkça kaza-i mezbûre götürülmeyüb sâdır olan emr-i

şerîfin mâzmun-ı münîfi ile amil olasın. Şöyle bilesin alâmet-i şerîfe i'timâd kılâsın.Tahrîren fî evâhir-i Zilka'deti's-şerîfe sene hâmse ve mie ve elf.

Be-makam-ı Edirne el-mahrûse

s.30a/b.2

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı sultânî sâmi-mekân-î ve tuğrâ-yı hükmü oldur ki

Nefs-i Amasya'da vâki ' Bülbul hatun binâ eylediği câmi'-i şerîfde yevmi beş akçe ile vâzife-i hatib olan işbu râfi'-i tevki '-i refi 'i 'ş-şân-ı şehriyârî Hafız İbrahim zîde hıfzuhû bi'l-fî 'l cami '-î mezbûrda hatib olub yedinde olan berât-ı şerîfi zayi' etmekle gerü ve za 'yiden bir sene müceddeden berât-ı şerîf-i âlîşân virilmek bâbında kendü 'arz-ı hâl mücebince inâyet etmeğin hakkında mezîd-i inâyet-i pâdişâhanem vücûda götürüb kendü arz-ı hâli ve bin yüz beş Şevvâlü'l-mükerrem'in on birinci günü tarîhiyle müverrah virilen ru'ûs-ı hümâyûnum mücebince tevcîh idüp bu berât-ı hümâyûn sûreti mücebince zayi'den bu berât-ı sa'adet âyât ve behcet-gâyâtı virdim ve buyurdum ki varub mezbûr Hafız İbrahim zîde hıfzuhû camî '-i mezbûrda kemâ fi'l-evvel hatib olub şöyle ki vezâyif-î hıdemât hitâbet ve mer'î ve müeddî kılındıktan sonra tâ'yîn olunan yevmi beş akçe vâkfiyenin evkâf-ı mezbûre mahsûlünden mütevellisi yedinden alub mutasarrıf ola ol bâbda efrâd ve akrabasından ahd-i mâni' ve müzâhim olmayalar. Şöyle bileler alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar.Tahrîren fî'l-yevmi's-sabi ' aşer min Şevval sene hâmse ve mi 'e ve elf.

s.30a/b.3

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı sâmi-mekân-ı sultânî ve tuğrâ-yı hükmü oldur ki

Amasya'da vâki' merhûm Sultan Alaaddin binâ eylediği dârüş-şifâ evkâfından olmak üzre senevî on üç sehmden bir sehm mahsûl ile tabîb olan işbu râfi'-i tevki '-i refi '-i's-şân-ı hâkanî Nasuh nâm kimesnenin tabâbet-i mezbûre kadimden etmeği olub mutasarrıf îken âherden Emir Balı nâm zımmî hilâf-ı inhâ ile gadr etmekle mesfur def' ve tabâbet-i merkûme giru sâhib-i evvel mezkûr Nasuh'a ibkâ ve mukarrer olunub müceddeden berât-ı şerîfim virilmek ricâsına kıdvetü'l-ulemâ'i'l-muhakkikin bi'l-fî'l hassâ hekimbaşı es-Seyyid Yusuf zîde fazluhû 'arz ve i'lâm etmek mezîd-i inâyet-i pâdişâhanem vücûda götürüb Mevlânâ-yı mûmâ-ileyhden 'arz-ı ru'ûs-ı hümâyûnum mücebince bin yüz beş Şevvâlü 'l-mükerrem'in yigirmi dokuzuncu

gününden ibkâ ve mukarrer idüb müceddeden bu berât-ı hümayûnı virdim ve buyurdum ki mezbûr Nasuh varub vech-i meşrûh üzre def' olunan mesfûr Emir Balı nâm zımmî yerine dâru's-şifâ-i mezkûrda kemâ-kân tabîb olub edâ-i hidmet eyledikten sonra tâ 'yîn olunan on üç sehmden bir sehm mahsûl vâzifesin evkâf-ı mezbûre mahsûlünde mütevellîsi yedinde olub mutasarrıf ola ol bâbda def' olunan mesfûr zımmî ve hiç ferd vechen mine'l-vucûh dahl ü ta'arruz itdirülmeyüb mâni' ve müzâhim olmayalar Şöyle bileler, 'alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fî'l-yevmü's-sâdis ve'l- 'işrîn min Şevvâli'l-mükerrem sene hâmse ve mi'e ve elf.

Be-sahrâ-yı Edirne El-mahrûse

s.30b/b.1

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı mekân-ı sultânî ve tuğrâ-yı hükmü oldur ki Amasya kazâsına tâbi ' Hakala nâm karyede vâki ' câmi'-i şerîfin hums-ı mahsûl ile mütevellîsi olan Ahmed bin Osman müzmin ve kendü hevâ hevesinde olub mâlî vâkfı ekl ü bel' ve itlâf eylediğinden gayri âhar yerden tavattun idüb vâkf-ı mezbûrun harabına sebeb olmağla ref' olunub yerine işbu râfî '-i tevki '-i refi '-i hümayûn es-Seyyid Alin bin Hâlîfe bin Seyyîd Ahmed her vechle mahâl ve müstehak olmağla tevcîh olunub yedine berât-ı şerîfim virilmek bâbında kâdısı nâ'ibi Mevlânâ Mustafa 'arz etmeğin âhar yerde kaydı olmayub vâki' ise sadaka idüb bu berât-ı hümayûnı virdim ve buyurdum ki varub mezbûr Seyyid Ali zikr olunan câmi'-î şerîfin mütevellîsi olub hidmet-i lâzimesin mer'î ve mü 'eddî kıldıkdan sonra hums-ı mahsûl ile mutasarrıf olub vâkfın ruhu ve devâm-ı ömr-i devletim için duaya müdâvemet göstere ol bâbda taraf-ı âhardan ferd ve mâni' olmayub dâhl ve ta'arruz kılmaya. Şöyle bilub, alâmet-i şerîfe i'timâd kılalar. Tahrîren fî evâhir-i şehri-i Şevvâli'l-mükerrem sene hamse ve mi'e ve elf. Virgü etmeyenler rub' hâneleri tenzîl fermândır bu mahalle kayd olundu.

Be-makâm-ı Edirne

s.30b/b.2

Kıdvetü 'l-kuzât ve 'l-hükkâm, ma 'denü 'l-fazl ve 'l-keâm Mevlânâ Amasya kâdısı zîde fazluhü tevki '-i refi '-i hümayûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki kâza-i mezbûre tâbi' Dere nâm karyede sâkin kıdvetü's-sa'dât-ı kirâm zîde şeref-i siyâdetehu karye-i mezbûr üzerinde olan nısf ve bir rub' hâneleri olub edâya iktidârları olmadığı bildirüb bir mikdâr tenzil olınmak bâbında istid'â'-yı inâyet etmeğin mahal ve merhâmet

olmağla rub‘ hânesi tenzîl ve bâkî üzerlerinde ve nısf-ı .hâne kalduğın eline mühürlü ve nişânlû mevkûfât defteri sureti virilmekle mücebince âmel olunmak fermânım olmuştır. Buyurdum ki hükm-i şerîfimle vardukda bu bâbda hâzine-i ‘âmirem defterlerinden ihrâc olunub virilen sûret-i defter mücebince üzerlerinde bâkî kalan nısf-ı hâne teklifin edâ eylediklerinden sonra tenzîl olunan rub‘ hâne teklifin mütâlabesiyle rencîde ve remîde itdirmeyesiz şöyle bilesin. Alâmet-i şerîfe î‘timâd kılasın. Tahrîren fî’l-yevm-i’l-‘aşer min- Şevvâlû ’l-mükerrem sene hâmse ve mi‘e ve elf.

Be-makâm-ı Edirne

s.30b/b3

Medîne-i Amasya der livâ-i mezbûr an hanehâ-i ‘avârız-ı karye-i mezbûr ber-müceb-i defter hâzine-i ‘âmire

Karye-i Dere tâbi‘-i

Ba-fermân-ı şerîf ber-müceb-i arzuhâl an hâneha-i avârız-ı karye-i mezbûre

Es-Seyyid Nureddin kayd şud.

Fî 15 sene 1105.

Hisse-i nısf 2

s.30b/b4

Kıdvetu ’l-kuzât ve ’l-hükkâm, ma ‘denü ’l-fazl ve ’l-keâm Mevlânâ Amasya kâdıları zîde fazluhûm ve kıdvetu ’l-emâsil ve ’l-akrân Amasya sâncağı mütesellimi zîde kadruhû tevki ‘-i refi ‘-i hümayûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki Amasya kazâsına hakla nâm karyede vâki‘ câmi‘-î şerîfin evkâfının mütesellimi olan dârende-i fermân-ı hümayûn Seyyid Ali Hâlîfe dergâh-ı mu‘allâma arzuhâl edüp bu vâkf-ı mezbûrun bi’l-fî’l berât-ı şerîfimle mütevellisi olmağla Amasya kazâsı sâkinlerinden sâbikan vâkf-ı merkûmun mütevellisi olan Ahmed nâm kimesne mâlî vâkfı ekl ü bel‘ ve zayî‘ ve telef ve kendi masârifine sarf etmekle şer‘le muhâsebesin görüb zimmetinde zuhûr iden mâlî vâkf-ı vâkfîçün almak istedikde bu vech-i şer‘-î taallül üzre olduğun bildirüb şer‘le muhâsebesi görölüb zimmetinde zuhûr iden mâlî vâkf-ı vâkfîçün alıverilüb icrâ-yı hak olunmak bâbında emr-i şerîfim ricâ etmeğın buyurdum ki hükm-i şerîfimle

vardukta ihzâr-ı husemâ kılub mukaddemâyâ def‘â şer‘le görölüb ve görölüb şübhelü olan mevâdi(?) müfredât defterleri mücebince yerlü yerden teftîş ve tefahhus idüb mahalinde göresin i‘lâm olunduğu üzre ise ol bâbda muktezâ-yı şer‘-i kâvimle âmel idüb dahî ba‘de’s-subût vech-i meşrûh üzre şer‘le mezbûrun muhâsebesi görölüb zimmetinde zuhûr iden mâl-ı vâkfı her ne ise vâkfiçün hükm idüb buna alıverüb şer‘-î şerîfe ve emr-i hümayûnuma muhâlif kimesneye iş etdirmeyesiz kazıyyede müdâhili olmayanları dahl ve ta‘arruz etdirdmeyüb eslemeyanı yazub bildirub kusur-ı mezbûr içün tekrar şikâyet olunmalu eyleyesiz. Şöyle bilesiz ‘alâmet-i şerîfe ‘i‘timâd kılasız. Tahîren fî evâsıt-ı Zi‘l-ka‘de sene hâmse ve mi‘e ve elf.

Be-makâm-ı Edirne el-mahrûse

s.31a/b.1

Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı mekân-ı tuğrâ-yı oldur ki

Amasya’da vâki‘ Şeyh Cuî zâviyesinin çeşmesinde vazîfe-i mu‘ayyenesiyle tevliyet ve zâviyedârlık evlâdiyet ve meşrûtiyet /evlâdeyn ve meşrûteyn üzerine işbu işbu râfi‘-i tevkî‘-i refi‘ü’ş-şân-ı hâkanî Şeyh Ahmed kırk seneden mütecâviz babası ve yigirmi beş seneden mütecâviz kendisi mutasarrıfken âherden Mehmed hilâf-ı şart-ı vâkfı tezvîr hüccet ile şirret üzerine îken olundukta oğlu Mustafa bir tarikle hilâf-ı inhâ bu berâtı etdirdüb etmeğiyle ref‘ olunub mezbûr Şeyh Ahmed’e ibkâ ve mukarrer kılınmak ricâsına Amasya kâdısı Mevlânâ İbrahim fâzli(?) arz etmeğin hakkında mezîd-i inâyet-i pâdişâhânem vücuda getirüb Mevlânâ-yı mezbûrun ‘arz ve ru‘ûs-ı hümayûnum mücebince ibkâ ve mukarrer idüb bin yüz dört sene Şevvâlınden on beşinci gününde bu berât-ı şerîfi virdim ve buyurdum ki mezbûr Şeyh Ahmed varub evlâdiyet ve meşrûtiyet üzerine zâviye mezbûreye zâviyedârlık ve mukayyed olub edâ-yı hidmet eyledikten sonra vazîfe-i mu‘ayyenesinde evkâf-ı mezbûre mahsulünden alub mutasarrıf olan ol bâbda ref‘ olan Mustafa ve hiç ferd müdahâle eylemeye. Şöyle bilesiz ‘alâmet-i şerîfe ‘i‘timâd kılasız. Tahîren el-yevmi’s-sâbi‘ ve aşer şehri-i Şevvâlü ’l-mükerrem sene erba’a ve mi‘e ve elf.

s.31b/b.1

Narh-ı kiriş-i hân

Hâss hallac kiriş yigirmi sekizi bir guruş.

Acem Ali mahallesinden olub işbu bin yüz beş senesinde Muhzırbaşı Mehmed Çelebi ma‘rifetiyle işbu bâ‘isü’s-sicil Ahmed bin nâm kimesneyi mahkemeye muhzır tasaddî olmağın bu mahâle kayd şud.

Şuhûdü'l-hâl:

Muhzır Mehmed

Muhzır Ömer

Muhzır Ahmed

SONUÇ

Amasya, jeopolitik konumundan dolayı tarih öncesi dönemlerden itibaren sahip olduğu kültürel mirastan ötürü coğrafyada da örnek bir şehirdir. Amasya Sancağı XIV. yüzyılın ikinci yarısından XV. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı Devleti'nin doğu sınırında stratejik bir merkez olarak statüsünü korumuştur. Osmanlı hanedanına mensup şehzadelerin idari tecrübe kazanmaları amacıyla gönderildikleri şehzade sancağı konumuna yükselmiştir. Amasya eyaletinin, diğer sancaklarından farklı olarak Osmanlı tarihine yön veren birçok şehzadenin yetiştiği “şehzade sancağı” olması dolayısıyla ayrı bir önem arz etmektedir. Böylece Amasya şehzadeler diyarı unvanını almıştır.

İncelememize konu olan sicilin dönem padişahı II. Ahmed'tir. Sicilin ait olduğu XVII. yüzyılın sonları Osmanlı Devleti'nin batıda kutsal ittifak savaşlarının devam ettiği bir dönemdir. Bu dönemi önemli kılan olay Avusturya ile yapılan savaşlardır. Bu dönemde Belgrat kuşatılmış, Sakız Adası işgal edilmiş, Varadin kalesi Avusturya'nın eline geçmiş ve eşkıyalık olayları da baş göstermiştir. İncelediğimiz sicilin takaddüm ettiği yıllar 1692-1694 yıllarında Osmanlı Devleti savaş halinde olması hasebiyle belgelerde de Avusturya-Macaristan seferleri için asker tedariki konusunda ihtiyaç ve gönderilen seferberlik buyrukları sicile de yansımıştır.

Şer'iyye Sicilleri, dönemin siyasi, sosyal ve kültürel konularına ışık tutmaları açısından önemli başvuru kaynakları arasında kabul edilmektedir. Şer'iyye Sicilleri devletin ekonomik, sosyal, siyasi yapısı hakkında bilgi verdiği gibi, alım-satım, evlenme-boşanma, miras, tayin vb. gibi daha özele indirgenen konular hakkında da çeşitli bilgiler ihtiva etmektedir. İncelediğimiz sicilde de, hem bölge hem Osmanlı Devleti hakkında geniş bilgiler elde edebileceğimiz çok sayıda belge mevcuttur. Yine Amasya'ya ait hüccet, berat, ferman, buyruldu, tezkire gibi birçok muhtelif belge örnekleri de vardır.

20 numaralı Amasya Şer'iyye Sicili Transkripsiyon ve Değerlendirme isimli çalışma neticesinde Amasya'nın H.1104-1105/M.1692-1694 tarihli dönemin sicil kaydı belgeler ışığında değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Bu dönemdeki halk; alım-satım, ihtida kaydı, yaralanma, ölüm, mallarının zabt edilmesi, tereke taksîmi,

vasilik, eşkıyalık, görev tayin, seferberlik gibi belgeler yer alırken bazı konularda da olaylar mahkemeye intikal edilmiştir. İncelediğimiz sicil defterinde, Amasya'ya ait 3 nahiye, 22 köy, 2 mezra, 12 mahallenin ismi tespit edilmiştir. Transkripsiyon ve değerlendirmesini yaptığımız bu defter de içerdiği belgeler itibariyle merkez ve taşra yönetiminin işleyişi ve sorunları ile ilgili bilgiler içermektedir. Örneğin merkezden gelen emirlere uyulmaması nedeniyle sık sık uyarı mahiyetinde fermanlar gönderilmiştir. Eşkıyalık, askere alım, devlet gelirlerinin azalması, vergi toplamada usulsüzlükler vs. muhtelif konularda önemli bilgiler barındırmaktadır. Sicildeki belgelerin çoğunluğunu beratlar oluşturmaktadır. En çok değinilen konular ise vakıf görevlileri tayini ve bazı görevlilerin, görevleri ellerinden alınarak kadı arzıyla daha liyakatli kişilere bu görevler tevcih edilmiştir. Dönemin siyasi olaylarından dolayı birçok ferman da savaşa hazırlık ve ordudan kaçıp eşkıyalığa başlayan askerlerin cezalandırılacağına dair buyrulularla ilgili bilgiler yer almaktadır.

Sicildeki sosyal yapıyla alakalı belgelere baktığımızda, müslim ve gayr-i müslim halkın uyum içinde yaşadığı görülmektedir. Mahkemeye intikal eden bazı belgelerden komşuluk ilişkisine oldukça önem verildiği de anlaşılmaktadır. Nitekim gayr-i müslim bir kadının müslüman olan komşusuna vekâlet verdiğine dair kayıtlarda mevcuttur.

Bütün Osmanlı kazalarında olduğu gibi, Amasya'da da kadının geniş yetki ve sorumlulukları vardı. Davaların yanı sıra sosyal ve ekonomik hayatın önemli unsurları arasında olan kefalet, vekâlet, veraset, borçlanma ile ev, bahçe, bağ ve dükkân alım satımı, hamam, dükkân, vakıf yerlerinin kiraya verilmesi gibi muhtelif akidleri kadı tarafından bugünkü noter gibi kayıt altına alınmaktaydı.

Netice itibariyle, Osmanlı Şer'îyye Sicilleri bir bölgenin sosyo-ekonomik, kültürel, idari, mali ve siyasi yapısı ile ekonomik ve sosyal hayatın işleyişi hakkında çok çeşitli ve objektif bilgiler sunmaktadır. Ayrıca ihtiva ettikleri bilgiler kültür tarihimiz açısından da oldukça önemli bilgiler ihtiva etmektedirler.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

20 No’lu Amasya Şer ‘iyye Sicili

Araştırma İnceleme Eserleri

AHISHALI Recep, "Muhzır", *DİA*, C.XXXI, İstanbul 2006, s. 85-88.

AKDAĞ Mustafa, “Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 1-2, 1955, s.27-32.

AKGÜNDÜZ Ahmet, “İslam Hukukunun Osmanlı Devleti’nde Tatbiki: Şer’iyye Mahkemeleri ve Şer’iyye Sicilleri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S.14, 2009 s. 95-102.

AKGÜNDÜZ Ahmet, *Şeriye Sicilleri: Toplu Katoloğu ve Seçme Hükümler I*, İstanbul 1988, s.44.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, “Şer’iyye Sicilleri”,*DİA*, C.I, İstanbul 1988 s. 11- 14.

ARIK Feda Şamil, “Osmanlı’da Kadılık Müessesesi 1”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.8, 1997, s.27-32.

ARIK Feda Şamil, *Osmanlılar’da Kadılık Müessesesi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1999.

ATALAR Münir, “Şer’iyye Mahkemelerine Dair Kısa Bir Tarihçe”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, S.4, Ankara 1980, s.309-330.

ATAR Fahrettin , “Kadı”, *DİA*, C.XXIV, İstanbul 2001, s.66-69

AVCI Casim, “Naib”, *DİA*, C. XXXII, İstanbul 2006, s. 311- 312.

AYDIN M. Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, Beta Yayınları, İstanbul 2015.

AYDIN M. Akif, “Mahkeme”, *DİA*, C.XXVII, Ankara 2003, s.341-344.

BARKAN Ömer Lütfi, “Edirne Askeri Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)”, *Belgeler III*, 1993, s.227-229.

- BARKOT Besim, *Coğrafya Dersleri*, İstanbul 1940.
- BATMAZ Eftal Şükrü, “Osmanlı Devleti’nde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış”, *OTAM*, S.7, Ankara 1996, s.5-7.
- BOZATAY Şeniz Anbarlı, Konur Alp Demir, “Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal bir Değerlendirme”, *Mehmed Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.6, S.10, Haziran 2014, s.74-77.
- BOZKURT Fatih, “Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 11, S. 22, 2013, s. 194-196.
- CANATAR Mehmet, “Kethüda”, *DİA*, C.XXV, İstanbul 2002, s.332-335.
- CİN Halil, AKGÜNDÜZ Ahmet, “Türk Hukuk Tarihi”, *Osmanlı Araştırmaları Vakfı*, C.I, İstanbul 1995, s.108-110.
- CİN Halil, AKYILMAZ Gül, *Türk Hukuk Tarihi*, Konya 2008.
- ÇADIRCI Musa, *Tanzimat döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, T.T.K, Ankara 2013.
- ÇAKAR Enver, *Doğu Akdeniz Sahilinde Bir Osmanlı Sancağı: Trablus (1516-1579)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2012.
- DEMİR Alpaslan, Yasin Dönder, “Amasya Tarihine Işık Tutacak Yeni Bir Şer’iyye Sicili-II”, *Uluslararası Amasya Sempozyumu (4-7 Ekim 2017)*, Amasya, s. 159-167.
- DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Lugat*, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara 1993.
- DÖNMEZ Şevket, *Ön Tarih ve Klasik Dönemlerde Amasya: Güncel Arkeolojik Bulgular*, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, S.16, Ankara, 2013 s.21-27.
- EKİNCİ Ekrem Buğra, “Osmanlı Devleti’nde Mahkemeler ve Kadılık Müessesesi Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.3, S.5, 2015, s.418-423.
- EKİNCİ Ekrem Buğra, *İslam Hukuku Tarihi*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2006.

- EKİNCİ Ekrem Buğra, *Osmanlı Hukuku*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- EKİNCİ Ekrem Buğra, *Osmanlı Mahkemeleri (Tanzimat ve Sonrası)*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2004.
- ERÇİN Abdulkadir, “Osmanlı Devleti’nde Kadı ve Şer’i Mahkemeler”, *Bartın Üniversitesi Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.1, 2015, s.15-23.
- FEVZİOĞLU Sezer Hamiyet, *Tanzimat Döneminde Kadılık Kurumu ve Şer’i Mahkemelerde Düzenlemeler*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010.
- GEDİKLİ Fethi, “Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer’iyye Sicilleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.3, S.5, 2005, s. 187.
- GÖLBİLGİN Tayyib, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul 1977.
- GÜRBÜZ Adnan, *Toprak-Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1993, s. 71-76.
- HALLAÇOĞLU Yusuf, “Şer’iyye Sicillerinin Toplu Katoloğuna Doğru (Adana Şer’iyye Sicilleri)”, *Tarih Dergisi*, S.30, İstanbul 1976, s. 99.
- HALLAÇOĞLU Yusuf, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, T.T.K, Ankara 1991.
- İLGÜREL Mücteba, “Ahmed II”, *DİA*, C.II, İstanbul 1989, s.33-35.
- İLGÜREL Mücteba, “Subaşı”, *DİA*, C. XXXVII, İstanbul 2009, s.447-449.
- İNALCIK Halil, “Kanunname”, *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2001, s. 333-337.
- İNALCIK Halil, “I. Bayezid”, *DİA*, C.V, İstanbul 1992, s.231-234.
- KAFESOĞLU İbrahim, “Selçuklular”, C. X, *İslam Ansiklopedisi*, MEB, İstanbul 1993, s.380-384.
- KAVAKLI Sibel, XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya (Şer’iyye Sicillerine Göre), *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, Ankara 2001, s. 44-46.

- KAZICI Ziya, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2013.
- KILIÇ Ümit, *İlmiye Teşkilatı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012.
- KOÇU Reşat Ekrem, “Sürmeli Ali Paşa”, *DİA*, C.I, İstanbul 1986, s.341-345.
- KÜTÜKOĞLU Bekir, “Varadin”, *DİA*, C. XIII, Ankara 1986, s.203-205.
- KÜTÜKOĞLU Mübahat S., Ferman, *DİA*, C. XII, İstanbul 1995, s.403-406.
- KÜTÜKOĞLU Mübahat S., “Temessük”, *DİA*, C.XL, İstanbul 2001, s. 413-415.
- OĞUZOĞLU Yusuf, “Dizdar”, *DİA*, C. XIX, İstanbul 1994, s.480-484.
- OKUYAN Abdurrahman, “Şer’iyye Sicilleri ve Osmanlı’nın Gayrı Müslimlere Bakışı” *Yeni Türkiye*, S. 45, Ankara 2001, s. 352-353.
- ORTAYLI İlber, “Osmanlı Devleti’nde Kadı”, *DİA*, C. XXIV, İstanbul 2001, s. 69-71.
- ORTAYLI İlber, “Osmanlı Kadı’sının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine”, *Amme İdaresi Dergisi*, IX/1, 1976, s.96-102.
- ORTAYLI İlber, *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devleti’nde Kadı*, Kronik Yayıncılık, İstanbul 2017.
- ORTAYLI İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- ORTAYLI İlber, *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat Yayınları, Ankara 2008.
- ÖZBEK Nadir, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Sosyal Devlet, Siyaset, İktidar ve Meşrutiyet, 1876-1912*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖZBİLGİN Erol, *Bütün Yönleriyle Osmanlı Âdab-ı Osmâniyye*, İz Yayınları, İstanbul 2004.
- ÖZCAN Abdülkadir, “Çeribaşı”, *DİA*, C. VIII, İstanbul 1993, s.270-273.
- ÖZCAN Abdülkadir, “Serdar”, *DİA*, C. XXXVI, İstanbul 2009, s.551-553.
- ÖZCAN Tahsin, “Osmanlılar (Dini Hayat)”, *DİA*, C.33, İstanbul 2007, s.538-540.
- ÖZCAN Tahsin Özcan, "Muhallefât", *DİA*, C.XXX, İstanbul 2005, s. 406-408.

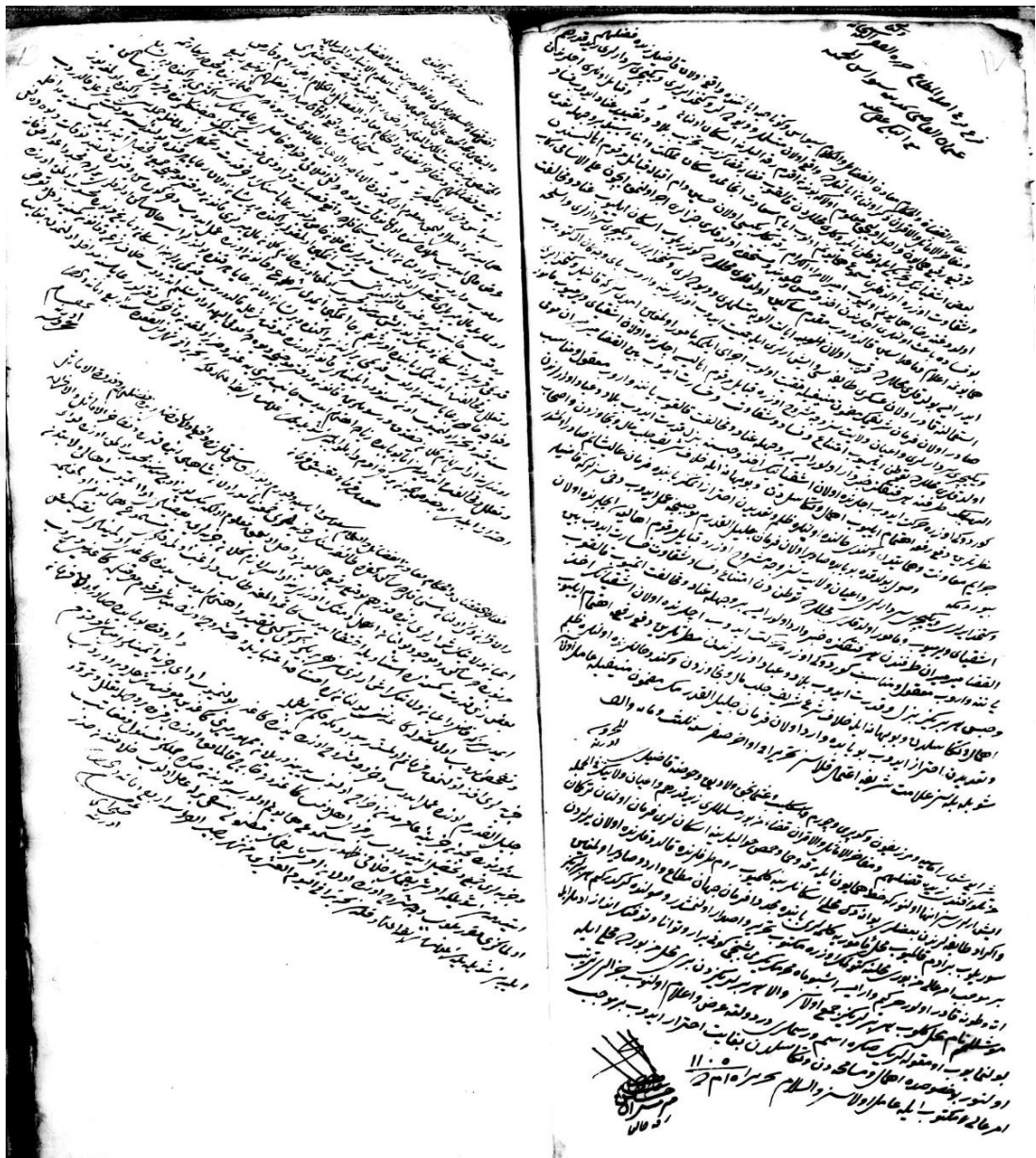
- ÖZDEMİR Rifat, *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara 1785-1840*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986.
- ÖZDÜĞENLİ Osman Gazi, “Vakfiye”, *DİA*, C. XLII, İstanbul 2012, s. 465-467.
- ÖZKAYA Yücel, *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumı*, Yapı Kredi Yayınları İstanbul 2010.
- ÖZKAYA Yücel, “Mütesellim”, *DİA*, C. XXXII, Ankara 2006, s.203-205.
- ÖZKAYA Yücel, “XVIII. Yüzyılda Mütesellimlik Müessesesi”, *DTCFD*, C. XXVIII, 1970, s.397-399.
- ÖZKURT Nevin Ünal, “Yargı Bağımsızlığı Açısından Osmanlı’da ve Günümüz Türkiye’sinde Yargıya Genel Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S.1, Ankara 2008, s.232-236.
- ÖZTÜRK Sait, “Kassam”, *DİA*, C.24, İstanbul 2001, s. 579-581.
- PAKALIN Mehmet Zeki, *Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, M.E.B Yayınları, İstanbul 1983.
- PARLATIR İsmail, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara 2012.
- POTACI Özlem Oral, "Osmanlı Tereke Kayıtlarının Sanat Tarihi Araştırmaları Açısından Öneme Yönelik Bazı Değerlendirmeler", *OTAM*, C. 40, 2016, s. 329-331.
- PUL Ayşe, “Osmanlı Sosyal Hayatı Figüranlarından Arayıcı Esnafı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 23, S. 1, Temmuz 2008, s.211-218.
- SAMİ Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2006.
- SERTOĞLU Mithat, *Osmanlı Tarih Lugatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986.
- STRABON, Antik Anadolu Coğrafyası (*Geographia*), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul 1983.
- ŞAHİN İlhan, “Mezraa”, *DİA*, C.XXIX, İstanbul 2004, s.546-548.
- ŞAHİN İlhan, EMECEN Feridun, “Amasya”, *DİA*, C. III, İstanbul 1991, s.1-3.
- ŞİMŞİRGİL Ahmet, *Kayı VII (Kutsal İttifaka Karşı)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2015.
- TABAKOĞLU Ahmet, *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009.

- TAK Ekrem, “XVI-XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri”, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü*, İstanbul 2009, s.139-140.
- TAŞ Kenan Ziya, “Arşiv Malzemesi Olarak Şer‘iyye Sicilleri ve Taşra Üniversitelerinde Arşiv Araştırmaları”, *I. Milli Arşiv Şurası*, 20-21 Nisan, Ankara, 1998, s.178-179.
- TURAN Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1998.
- UĞUR Yunus, “Şer‘iyye Sicili”, *DİA*, C.XXXIX, İstanbul 2010, s.2-3.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi III. Cilt*, T.T.K, Ankara 1973.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, “Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri”, *Belleten*, C. XXXVII, S. 156, Ankara 1975, s. 667-669.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, “Şer‘i Mahkeme Sicilleri”, *Ülkü Mecmuası*, C. 5, S. 29, 1935, s.366-367.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı*, T.T.K, Yayınları, Ankara 1988.
- YASAR Abdi-Zade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2007.
- YEDİYILDIZ Bahaeddin, "Vakıf" , *DİA*, C. XLII, İstanbul 2012, s. 153-155.
- YEL Ali Murat ve KÜÇÜKAŞÇI Mustafa Sabri, “Mahalle”, *DİA*, C. XXVII, İstanbul 2003, s.323-325.
- YILMAZÇELİK İbrahim, “Diyarbakir Şer‘iyye Sicilleri (Katalog ve Fihristleri)”, *Diyarbakir Tanıtma Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları*, Ankara 2001, s.7-9.
- YINANÇ Mükrimin Halil ve A.Gabriel, “Amasya”, *İslam Ansiklopedisi*, C.1, MEB, 1993 İstanbul, s.394-397.
- YÜCEL Yaşar, *Kadı Burhaneddin Ahmet ve Devleti(1344-1398)*, Ankara 1970.
- YÜKSEL Hasan, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatına Vakıfların Rolü (1585-1683)*, Dilet Matbaası, Sivas 1998.
- YÜKSEL Hasan, "Vakfiye", *DİA*, C. XLII, İstanbul 2012, s. 467-469.

YÜKSEL Hasan, "Vakfiyelere Göre Osmanlı Toplumunda Aile", *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, C. 2, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Ankara 1992, s. 468-469.

[illegible]

مفتی محمد رفیع الرحمن علی صاحبزادہ

Handwritten text in two columns, likely a manuscript or a collection of letters. The script is a cursive style, possibly Persian or Arabic. The text is dense and fills most of the page area.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı : Semra KANAT

Uyruğu : T.C.

